

Series II. — « ANALECTA OSBM » — Sectio I.
Серія II. — « ЗАПИСКИ ЧСВВ » — Секція I.

P. ROMANUS R. HOLOWACKYJ, OSBM

SEMINARIUM VILNENSE SS. TRINITATIS

(1601-1621)

Ed. 2.

ROMAE 1957

PP. BASILIANI - PIAZZA MADONNA DEI MONTI

ANALECTA ORDINIS SANCTI BASILII MAGNI

SECTIO I

Series II. — « ANALECTA OSBM » — « ЗАПИСКИ ЧСВВ » - Серія II.

Sectio I:

OPERA

Vol. VIII

R. R. HOLOWACKYJ, OSBM
SEMINARIUM VILNENSE SS. TRINITATIS

ROMAE

Series II. — « ANALECTA OSBM » — Sectio I.
Серія II. — « ЗАПИСКИ ЧСВВ » — Секція I.

P. ROMANUS R. HOLOWACKYJ, OSBM

SEMINARIUM VILNENSE SS. TRINITATIS

(1601- 1621)

Ed. 2.

ROMAE 1957

PP. BASILIANI PIAZZA MADONNA DEI MONTI

IMPRIMI POTEST

Romae, e Curia Generali Ordinis Basiliani S.ti Josaphat, die 21. XII. 1957.

P. PAULUS P. MYSKIW
Protoarchimandrita - Superior Generalis

IMPRIMATUR

Romae, e Vicariatu Urbis, die 28. XII. 1957.

✠ ALOYSIUS TRAGLIA
Archiep.pus Caesarien., Vicesgerens.

PRAEFATIO

Quinquagesimus et trecentesimus nunc fere volvitur annus, ex quo *Metr. Hypatius Potij* primum in historia *Unionis Vilnae* (a. 1601) erexit *Seminarium*, sperando « illic quid boni ortum iri »; ei siquidem omnino certum exploratumque erat sine cleri iusta ac solida institutione prosperam mox cum Sede Apostolica *Unionis* continuationem vix aut ne vix quidem possibilem fore. Quamobrem ille, nulla perterritus difficultate, omnia exhibuit, ut opus suum perficeret ac illud ad exitum perduceret felicem. Non secus procedebat eius successor *J. Velamin Rutskyj*, qui *Seminarium* istud, initio utique modicum, ad fastigium altius elevavit, et quasi pro posterioribus *Seminariis* iecit fundamenta.

At faustitatis ille eventus, saeculorum gradibus, oblivioni sensim sine sensu est datus, eo usque, ut nostris diebus hac de re parum tantum sit notum, quinimmo non desunt quin momentum *Seminarii Vilnensis* labefactare dubitent. Quare, quinquagesimo et trecentesimo nunc anno a *Seminario erecto Vilnensi* vertente, peropportunum erit, ut maiorum nostrorum res gestas e historiae erueremus tenebris illasque in memoriam lectorum revocemus, eo vel magis, quod nostris hisce diebus quaestio cleri instituendi, iterum iterumque in terris *Lithuaniae, Alborutheniae et Ucrainae* quamma-xime est actualis.

Tale itaque motivum in compilatione dissertationis huius nostrae non movebat stimulatque desiderium, ut scilicet historiam *Seminarii Vilnensis*, pro tenuitate nostra, plene ac integre reconstrueremus. Exinde fontibus nondum editis, qui in *Tabulariis Urbis* prostant, potissimum usi sumus et insuper illa, iam pridem edita, sedulo indagavimus opera, quae hucusque parum sunt explorata.

Nunc vero, inquisitione peracta, reliquum est, ut grates sufficiamus *Ill.mo ac Rev.mo Domino Silvio Romani Magistro* nostro pro sua assidua ac affabili cura nos dirigendi in labore scientifico, praesertim vero pro pretiosis indicationibus circa quaestiones iuridicas nondum satis exploratas.

Parem afferimus gratiam *Rev. P. Fredegando Callaey OFMC*, item

Magistro nostro, cuius « Praellectionibus Historiae Ecclesiasticae » instructi, faciliore in laboribus nostris procedebamus passu.

Dignas praeterea persolvere volumus gratias Rev. P. Theodosio Haluščynskyj, Ordinis S. Basilii Magni Protoarchimandritae, pro libris exhibitis et praeprimis pro consiliis nobis praestitis; pariter Rev.mo P. A. G. Welkyj OSBM, Pont. Colleg. S. Josaphat Vice-Rectori, qui, etsi multis obseptus negotiis, nos multum in Tabulariis Urbis investigandis adiuvit ac animadversionibus in labore ipso direxit.

Similes agimus gratias his omnibus, qui quocumque modo nos in dissertatione nostra adiuverunt.

INDEX

Praefatio	V
Index fontium et bibliographiae	IX
Abbreviationes	XV
Introductio	1
CAPUT PRAEVIUM: DE IURE ECCLESIAE IN CLERO INSTITUENDO	5
1. Juris Ecclesiae in antiquitate manifestatio	8
2. S. Augustini opus eiusque continuatio	10
3. Conc. Tridentini de Seminariis Constitutiones	14
4. Ius Ecclesiae universae vigens	18
CAPUT I.: DE SEMINARII VILNENSIS FUNDATIONE	23
Art. I. De primis Seminarii erigendi conatibus	25
§ 1. De decretis Syn. Berestensis	25
§ 2. De adiutorio ex parte Sedis Apostolicae	32
§ 3. De conatibus Episcoporum Seminarium erigendi	38
Art. II. De Seminarii Vilnensis erectione	42
§ 1. De Episcoporum iure ac potestate	43
§ 2. De Seminarii erigendi facto	49
§ 3. De Seminarii Vilnensis indole	54
CAPUT II.: DE SEMINARII VILNENSIS CONSTITUTIONE	63
Art. I. De Seminarii regimine	65
§ 1. De officio Metropolitanae	66
§ 2. De officio Archimandritae	70
§ 3. De officio Rectoris	71
§ 4. De officio Directoris spiritus	75
§ 5. De Magistris	79
Art. II. De Alumnis	89
§ 1. De Alumnorum admissione et dimissione	89
§ 2. De vitae Alumnorum ratione	91
Art. III. De Schola	97
§ 1. De Scholae constitutione	97
§ 2. De ratione studiorum	102

CAPUT III.: DE SEMINARII VILNENSIS SUSTENTATIONE	111
Art. I. De bonis villae Pečersk	114
§ 1. De villae Pečersk descriptione	114
§ 2. De honorum Pečersk revindicatione	116
§ 3. De bonorum Pečersk insufficientia	120
Art. II. De bonis Seminarii communibus	121
§ 1. De villae Koryst descriptione	121
§ 2. De bonorum Koryst administratione	123
§ 3. De ceteris bonis communibus	125
Art. III De bonis Seminarii indolis occasionalis	126
§ 1. De adiutorio Metropolitaram	126
§ 2. De donationibus	127
§ 3. De Alumnorum tributis	128
 CAPUT IV.: DE SEMINARII VILNENSIS EXSTINCTIONE	 129
Art. I. De extinctionis motivo	131
§ 1. De motivo insufficientiae mediorum	132
§ 2. De motivo reformationis	134
Art. II. De tempore extinctionis	142
CONCLUSIO: DE MOMENTO SEMINARII VILNENSIS	147
APPENDIX: Epistola Petri Arcudii ad Card. S. Giorgio	153

FONTES ET BIBLIOGRAPHIA

A. Fontes inediti:

ARCHIVUM COLLEGII GRAECORUM IN URBE:

- Historia Collegii Graecorum de Urbe, P. I.
- Cronica di tutti i scolari del Collegio Greco, v. I.
- Tabularium Graecorum Collegii in Urbe, N. 14.

ARCHIVUM S. CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE:

- Acta S. Congregationis de Propaganda Fide, v. II, III, IV.
- Lettere Latine, v. I.
- Scritture referite nelle Congregazioni Generali, v. 337.

ARCHIVUM SECRETUM VATICANUM:

- Arch. Congr. Concilii: Relationi-Visite, Kioven a. 1617-1628.
- Archivio della Nunziatura di Varsavia, V. 98.
- Armarium: I, v. 82; LII, v. 21, Card. S. Severinae audientiae a. 1595-97.
- Fondo Borghese III, 8c, 18, 89d, 91d; Fondo Pio V, 114; Fondo Camerale VII:
- Registri dei mandati camerali a. 1594-96, v. 945; XXV, libri di entrata e uscita della Tesoreria Generale, v. 1597.
- Nuntiature diverse, v. 237, 273, 282.
- Rituum, Processus, v. 2287.

REGULAE COMMUNES omnium ac Particulares singulorum Officiorum - Regulae Communes. Ex Regulis, Constitutionibus aliisque asceticis doctrinis Sancti Patris Nostri Basilii Magni excerpta ac brevi delucidata, in Bibliotheca Vaticana, Fondo Vaticano Latino, Miscellanea OBM, v. 8684, P. I, fol. 30-60.

N. B. - Fontes Archivi S. C. de Prop. Fide, nec non quaedam ex Archivo Secreto Vaticano invenies in fontibus editis (WELKYJ A. G., OSBM).

B. Fontes editi:

Acta Apostolicae Sedis, Commentarium officiale.

Acta et Decreta Synodi Provincialis Ruthenorum Galiciae habitae Leopoli an. 1891,
Romae MDCCCXCVI, ex Typographia Polyglotta S. C. Propaganda Fide.

Acta Pii IX, v. I.

Acta Leonis XIII, v. VI, VII.

Akty izdavajemyje Viljenskoju Archeografičeskoju Kommissijeju, T. VIII, Vilnae 1889.

Akty odnosjaščiesia ko istoriji Zapadnoj Rossiji, sobrannyje i izdannyye Archeografičeskoju Kommissijeju, T. IV, Petropoli 1846-53.

Akty odnosjaščiesia ko istoriji Rossiji, T. II, Petropoli 1865.

Archeografičeskij Sbornik dokumentov otnossjaščichsia k istoriji Sevjero-Zapadnoj Rusi, T. XIII, Vilna 1900-1901.

Archivum Domus Sapientianae, Tomus I continet codicem epistolarum 1575-1606, opracovał Dr. A.

- Prochaska, Lwow 1892; nakładem rodziny z drukarni zakładu narodowego im. Ossolinskich.
- PETRI ARCUDII corcyraei presbyteri, philosophiae ac sacrae Theologiae Doctoris Libri VII, *De concordia Ecclesiarum Occidentalis et Orientalis in septem Sacramentorum administratione*, Lutetiae Parisiorum, sumptibus Joannis du Puis, MDCLXXII, cum privilegio regis.
- Bullarium Romanum*, T. I, Augustae Taurinorum MDCCCVII.
- Codex Juris Canonici*.
- Codicis Juris Canonici Fontes*, cura et studio P. Card. Gasparri et I. Seredi, Vaticani 1926-39, Typ. Polygl. Vatic.
- Codificazione Canonica Orientale*, Fonti, Fasc. IX, XI, Romae 1933, Typ. Pol. Vat.
- Collectio Lacensis*, Acta et decreta Sacrorum Conciliorum recentiorum, T. IV, Friburgi Brisgoviae MDCCCLXXIII, Sumptibus Herder.
- Corpus Juris Canonici*.
- Dorož YNSKYJ D. *Ex actis processus canorizationis gloriosi martyris Josaphat Kuncevicii, Archiep. Polocensis*, in «*Opera Theologicae Societatis Ucrainorum*», Leopoli 1925, V. I, P. III, Testimonia testium iuratorum, ib. p. 118-230.
- Enchiridion Clericorum*, Documenta Ecclesiae Sacrorum Alumnis instituendis. Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus, typis polyglottis Vaticanis MCMXXXVIII, venit apud Herder.
- HOLOVACKYJ J. F., *Hreko-ruskoy Porjadok školnyj ily ustav stavropihijskoj školy vo Lvovi 1586 hoda*, Lvov 1863, skoropys Instytuta Stavropihijskoho.
- IGNATIUS DE LOYOLA, *Exercitia spiritualia*, Romae in Collegio Rom. eiusdem Societatis, anno D.ni MDCVI.
- Informatio data ab Episcopis Ruthenis sub Metropolita Rutski Romam S. Congregationi praepositae negotiis Ruthenorum in materia Religionis et Unionis propagandae*, in M. HARA-SIEWICZ, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Leopoli 1862, p. 254-293.
- KREUZA L., *Obrona jednosci cerkiewnej, albo dowody ktoremi sie pokazuje, iz grecka cerkiew z lacinska ma byc zjednoczona*, podane do druku za rozkazaniem Przewielebnego O. Józefa Welamina Rutkiego, Wilno 1617, in «*Russkaja Istoričeskaja Biblioteka*» izdavajemaja Arhegrafičeskoj Kommissijej, S-Peterburg 1878 col. 158-297.
- Catechismus a Servo Dei Josaphato compositus*, in GUEPIN A., *Saint Josaphat Archeveque de Polock, Martyr de L'Unité catholique et L'Eglise Greque Unie en Pologne*, Pieces Justificatives, p. 3-19, *Regulae S. Josaphat pro suis Presbiteris*, ibd. p. 21-31.
- KUNCEVIČ J., O fašovanju pysm slovenskich od oboroncov i učytelej viry tserkvej protyvných poslušenstvu jeho mylosty otca mytropolyta, i o nezhodnych v nauce, vydannoj z drukov Vylenskoho bratskoho, Otsrozskoho i Lvovskoho, Vilnae c-a annum 1610; - O staršenstvi Petra; - O moščach Svjatyh; - O čistoti jerejskij; - O kreščenju Vladymyra; - Dobre Tserkov Vostočnaja čynyt, posvješčajučy chlib, vodu, verbu, baranka; omnia edita Vilnae inter annos 1604-1612. - O zakonnykach, Vilnae 1604. Omnia haec J. KUNCEVIČ opera inveniuntur in fragmentis in «*Izvjestija Otdieljenija Russkago jazyka i Slovesnosti Imperatorskoj Akadjemii Nauk*» 1909 h., T. XIV, Kn. III, Sanktpeterburg 1910, p. 199-226.
- LE PLAT, *Monumentorum ad historiam Concilii Tridentini potissimum illustrandam spectantium amplissima collectio*, T. II, complectens monumenta ab anno MDXL. Prodiit nunc primum studio et opera JUDOCI LE PLAT, in universitate Lovaniensi J. V. doctoris et SS. canonum professoris ordinavit Lovanii MDCCCLXXXII, Typ. Academica.
- MANSI J. D., *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, T. II, III, VIII, X - Florentiae 1759-67; T. XIV, XXII, XXV - Venetiis 1769-98.
- Monumenta Germaniae Historica*, inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum. Edidit societas aperiendis fontibus rerum Germanicarum Medii Aevi, Legum Sectio II, Capitularia Regum Francorum, T. I, Hannoveriae MDCCCLXXXIII. Impressis Bibliopolii Hanniani.
- Opisanje documentov Archiva Zapadnorusskch Uniatskich Mitropolitov*, T. I, II, S-Petersburg 1897.
- PITRA J. B., SRE Card., *Juris Ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, T. I, II, Romae 1864-1868.

- POSSEVINO A., S.J., *Moscovia*, Vilnae MDLXXXVI, apud Joannem Viliconsem.
- Regulae Societatis Jesu*, Romae in Collegio eiusdem Societatis MDLXXX, cum facultate Superiorum.
- THEINER A., *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae Gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, T. III, Romae 1863.
- VELAMIN RUTSKYJ, J., *Discursus de aliis mediis iuvandi Graecos et Ruthenos*, in MIGNE J. P., *Theologiae Cursus Completus*, T. V, Parisiis 1841, coll. 463-469.
- Velaminus Metropolitae de statu Russiae dominum Monti, qui fuit primus Secretarius Sacrae Congregationis Propagandae Fidei, iudicem informat*, Die prima Julii millesimo sexcentesimo vigesimo quarto, in M. HARASIEWICZ, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, p. 293-298, Leopoli 1862.
- WELYKYJ A. G. OSBM. S. *Josaphat Hieromartyr*. Acta Beatificationis et Canonizationis, vol. I (1623-1628), Romae 1952; vol. II (1628-1637), Romae 1955.
- WELYKYJ A. G., OSBM, *Acta S. Congreg. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarussiae spectantia*, vol. I (1622-1667), Romae 1953.
- , *Litterae S. Congreg. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarussiae spectantes*, vol. I (1622-1670), Romae 1954.
- , — T. T. HALUŠČYNSKYJ, OSBM, *Epistolae Josephi Velamin Rutskyj, Metropolitanae Kioviensis Catholici*, (1613-1637), Romae 1956.
- —, *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*, vol. I-II Romae 1953-1954.
- N. B. - Auctor citat adhuc documenta Archivorum Romanorum ex manuscriptis, quia editio documentorum romanorum nonnisi postea apparere cepit. Inde in respectivis textibus videnda est haec Editio.

C. Bibliographia :

- AGATHANGELO P., *De institutione clericorum in disciplinis inferioribus*. Romae MCMXXXVI.
- ALEERS P., S.J., *Enchiridion Historiae Ecclesiae Universae*, T. III, Neomagi in Hollandia MDCCCCX.
- ARCUDIUS P., *Opuscula aurea theologica quorundam class. virorum posteriorum Graecorum, qui extinguendae Graeciae instar postremi splendoris impetu quodam divino, circa processionem Spiritus Sancti videlicet, Joannis Vecchi, Patriarchae Constantinopolitani, Bessarionis Cardinalis, Demetrii Cydonis Constantinopolitani, Maximi Planudis etc. Petro Arcudio Corcyraeo collectore et interprete*, Romae MDCXXX.
- BALINSKI MICHAEL., *Dawna Akademia Wilenska, próba jej historii od zalozenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803*, Petersburg 1862.
- BALZER O., *Corpus Juris Polonici*, v. IV, Cracoviae 1906.
- BEDNARSKI S., *Upadek i odrodzenie szkol jezuickich w Polsce. Studium z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego*, Kraków 1933.
- BENEDETTI E., *Studi di ecclesiologia orientale*. Estratti dallo *STUDION*, bollettino delle Chiese di rito bizantino, Roma 1929.
- BLAŻEJOVSKYJ D., *De potestate Metropolitanorum Kioviensium catholicorum in Clerum regularem*, Romae 1943.
- *Pontifici Collegi Ucraino ed Armeno di Leopoli*, Roma 1946 (dissertatio ad lauream).
- BOCIAN J. *Mytropolyt Potij, apostol uniji*, in *Nyva* (1913), n. 24, p. 698-705, Lviv 1913.
- BRASSEL V. P., S.J., *Praefformatio reformationis tridentinae de Seminariis clericorum*. Excerpta ex dissertatione ad lauream in facultate juris canonici, Pont. Univ. Greg., Romae 1938.
- CALLAËY F., OMC, *Praelectiones Historiae Ecclesiasticae aetatis mediae et modernae*, Romae 1937.
- CHARLAMPOVIČ K., *Zapadnorusskija pravoslavnyja školy XVI i načala XVII vjeka*, T. II, Kazan 1898.
- CHOMYN P., *Metrop. Joseph Velamin Rutskej eiusque conamen erudiendi clerum*, in *Bohoslovija* (1923), T. I, L. 3-4, p. 261-283, Lviv 1923.

- CONTIERI N., *Vita di S. Giosaphat, Arcivescovo e martire ruteno dell'Ordine di S. Basilio il Grande*, Romae 1867.
- DE CAMILIS, *Institutiones Juris Canonici*, T. II, Parisiis 1868.
- DEVOTI J., *Institutionum Canoniarum libri IV*, T. II, Romae MDCCCII.
- Elenchus Seminariorum*, Romae MDCCCXXXIV.
- FIGOL V., *Tserkovni bratstva Halyckoji Hr. Kat. Provinciji v XVIII st.*, in *Bohoslovija* (1938), T. XVI, L. 4, Lviv 1939.
- GOLUBJEV S., *Bibliograficeskija zamječanija o nekotorych staropečatnych tserkovno-slovjanskich knigach, preimuščestvenno konca XVI i XVII stoletij*, in *Trudy Kijevskoj Duchovnoj Akademiji* (1876), T. I, Jan., Kijev 1876.
- GOLUBINSKIJ E., *Istorija Russkoj Tserkvi*, T. II, dim. II, Moskva 1911.
- GUEPIN A., *Saint Josaphat Archevêque de Polock, martyr de l'unité catholique et l'Eglise Greque Unie en Pologne*, T. I, Poitiers-Paris 1874.
- HALUŠČYNSKYJ T., *Metropolita Josephus Joannes Velamin Rutskyj, ex occasione tertii centenarii eius mortis (1637-1937)* in *Dobryj Pastyr* (1937), n. 3-4, Stanislaopoli 1937, p. 253-271.
- HORDYNSKYJ J., *Ipatij Potij jak pismennyk*, in *Nyva* (1914), n. 4-6, p. 81-88, Lviv 1914.
- IŠČAK A., *De Zacharija Kopystynskyj eiusque «Palinodija»*, in *Bohoslovija* (1930), T. VIII, L. 3-4, p. 161-196; T. IX, (1931), L. 1-2, p. 64-106; T. X (1932), L. 2, p. 101-133, Lviv 1930-31.
- IZVJEKOV N., *Istoria Litovskoj Duchovnoj Seminarii*, Vilna 1892.
- JUCIE M., *Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium ab Ecclesia Catholica dissidentium*, T. IV: *Theologiae Dogmaticae Graeco-Russorum expositio*, Parisiis 1931.
- KALINKA C. R., *Zywot S. Jozafata Kuncewicza meczennika, Arcybiskupa, Polockiego rit. gr.* (secundum A. Guépin), Lwów 1885.
- KOJAŁOVIČ M., *Litovskaja Tserkovnaja Unija*, T. I-II, S. Peterburg 1869-71.
- KULCZYNSKI I., *Specimen Ecclesiae Ruthenae ab origine susceptae fidei ad nostra usque tempora in suis capitibus seu primatibus Russiae cum S. Sede Apostolica Romana semper unitae*, Romae MDCCCXXXIII.
- LATYŠEVSKYJ I., *Ipatij Potij i jeho značnje dla unii*, Stanyslaviv 1913.
- LELEWEL J., *Polska. Dzieje i rzeczy jej rozpatrywane*, Poznan 1863.
- LEVICKIJ O., *Očerok vnutrennoj istoriji Malorossiji vo vtoroj polovinie XVII vjeka*, Kiev 1875.
- LEVYCKYJ I., *S. Josafat Kuncevyč in concionibus ss. XVII-XVIII habitis*, in *Opera Theologicae Societatis Ucrainorum*, Leopoli (1935) V. I, p. 86-110, Leopoli 1935.
- LİKOWSKI E., *Unija Brzeska*, Poznan 1896.
- LUKASZEWICZ J., *Historia szkół w Koronie i w Wielkim Ksiestwie Litewskim od najdawniejszych czasów az do roku 1794*, Poznan 1894, T. I-II.
- MAKARIJ (BULGAKOV), *Istorija Russkoj Tserkvi*, T. X, S. Peterburg 1883.
- MAKARUŠKA O., *Ohlad literaturnoji dijalnomy mytropolity Ipatija Potija*, in *Nyva* (1913), n. 24, p. 706-713, Lviv 1913.
- MALINOWSKI, M., *Die Kirchen-und Staats-Satzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien*, Lemberg 1861.
- MANING A. C., *The story of the Ukraine*, New-York 1947.
- MATTHAEUS P., *conte a Coronata OMC... Institutiones Juris Canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*, v. I, Taurini MCMXXVIII.
- MICHELETTI A. M., *Constitutiones Seminariorum Clericalium*, Taurini MCM.
- NAZARKO I., *OSBM, Mytropolyt Rutskyj*, in *Dobryj Pastyr* (1938), n. 2, p. 93-98, Stanislaopoli 1938.
- OJETTI B. SJ., *Commentarium Juris Canonici*, L. II, Romae 1928.
- OLJANČYN D., *Aus dem Kultur - und Geistesleben der Ukraine*, in *Kyrios, Vierteljahresschrift für Kirchen - und Geistesgeschichte Osteuropas*, (1937), 2. J. H. I, II, Königsberg - Berlin 1937.
- PASTOR L., *Storia dei Papi dalla fine del medio evo compilata col sussidio dell'Archivio segreto Pontificio e di molti altri archivi*, T. V, versione A. Mercati; T. IX-XII, versione P. Cenci, Romae 1942.
- PAVLOV A. S., *Kurs Tserkovnoho Prava*, Svjato-Troitskaja Sergejevskaja Lavra 1902.
- PELESZ J., *Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom*, T. I, II, Wien 1880.
- Periodica de re morali, canonica, liturgica*, T. XXXII, Brugis-Romae 1933.

- PETROV N., *Očerk bazylianskoho Ordena v byvšej Polše*, in *Trudy Kijevskoj Duchovnoj Akademiji* (1870), T. XI, P. V, p. 428-492, Kijev 1870.
- PETRUSÉVYĚ A. S., *Svodnaja Halycsko-Russkaja Litopys s 1600 po 1700 hod*, Lvov 1874.
- PRASZKO J., *De Ecclesia Ruthena Catholica sede metropolitana vacante, 1655-1665*, Romae 1944.
- Relacye nuncyuczów i innuych osób o Polsce, 1548-1690*, Berlin - Poznan 1864.
- ROBERTI F., *De iure repraesentandi Seminarium*, in *Consultationes Juris Canonici*, v. II, Romae 1939.
- ROMANI S., *Jus Privatum Comparatum*, II: De Norma Juris, Sect. I, De normae juris natura deque virtute, Romae MCMXXXVII-XV.
- *Summa Juris Canonici Lineamenta*, Romae 1939.
- RUDOVIČ I., *De Synodo Kobrynensi a. 1626 habita*, in *Bohoslovnia* (1924), T. II, L. 2-3, p. 196-212, Lviv 1924.
- RUSNAK N., *Libri liturgici Ecclesiae Orientalis de primatu Papae*, in *Bohoslovnia* (1934), T. XII, L. I, p. 27-44; L. 4, p. 274-286; (1935), T. XIII, L. 2-3, p. 112-123, Lviv 1934-1935.
- SAVYČ A., *Narys z istoriji kulturnych ruchiv na Ukraïni ta Bilorusi v XVI-XVIII v.*, Kyjiv 1929.
- SAVYCKYJ I., *Ipattij Potij*, in *Nyva* (1913), n. 3-4, p. 72-82; n. 5-6, p. 129-139; n. 7-8, p. 177-181; 10-11, p. 301-309; n. 12-13, p. 358-371; n. 14-15, p. 422-434; n. 16-17, p. 458-474; n. 18-19, p. 519-531; n. 21, p. 579-595; n. 22-23, p. 645-664, Lviv 1913.
- ŠČERBICKIJ O. V., *Vilenskij Svjatotoičickij monastyr*, Vilna 1885.
- *Dostomyežatjnosti Vilenskoho Sv. Troičkoho monastyrja*, Vilna 1914.
- SCHRYEVERS I., *CSSR., Vie intérieure et rôle de St. Josaphat Kuncevyč*, in *Opera Theologicae Societatis Ucrainorum*, v. I, p. 9-30, Leopoli 1925.
- ŠČURAT V., *Potijeva unija* in *Nyva* (1913), n. 24, p. 714-721, Lviv 1913.
- STEBENGARTNER M., *Schriften und Einrichtungen zur Bildung der Geistlichen*, Freiburg 1902.
- SLIPYJ J., *Istoryčnyj ohljad vychovannia duchovenstva v katolyckij tserkvi zahalom i zokrema na Ukraïni*, in *Opera Gr. Cath. Academiae Theologicae Leopoli* (1935), v. I-II, Leopoli 1935.
- *De S. Josaphat theologicis studiis eiusque scriptis editis ineditisque*, in *Opera Theologicae Societatis Ucrainorum* (1925), v. I, p. 232-252, Leopoli 1925.
- STEBELSKI I., *Dwa wielkie Źwiata na horyzoncie polockim czyli zywot swietych Ewfozyny i Parascewii z chronologia i przydatkiem*, T. III, (red. 2), Lwów 1867.
- STUDYNSKYJ K., *V trystalitije smerty mytr. Ipattija Potija*, in *Nyva* (1913), n. 24, p. 722-731, Lviv 1913.
- SUSZA J., *Cursus vitae et certamen martyrii B. Josaphat Kuncevicij Archiep. Polocensis, Ep. Vitebscensis et Mstislavensis, Ordinis D. Basilii Magni*, Parisiis 1865. Editio nova emendatior et auctor curante Joanne Martinov, presb. S. J.
- *Saulus et Paulus Ruthenae Unionis sanguine B. Josaphat transformatus, sive Meletius Smotriscius, Archiepiscopus Hieropolitanus, Archimandrita Dermaniensis Ordinis S. Basilii M.*, Bruxellis 1864.
- *De laboribus Unitorum, promotione, propagatione, et protectione divina unionis ab initio eius usque ad haec tempora*, Jacobi Susza Episcopi Chelmensis anno Dni 1664, in M. HARASIEWICZ, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, p. 298-349, Leopoli 1862.
- SZARANIEWICZ I., *Koscielna Unia na Rusi i wpływ jej na zmianę społecznego stanowiska świeckiego duchowieństwa rosyjskiego*, Lwów 1899.
- TOSO A., *Ad Codicem Juris Canonici Benedicti XV Pont. Max. auctoritate promulgatum commentaria minora*, concinnavit Doct. Albertus Toso, Eccl. Cathedr. Oppiden. Canonicus, L. II: De Personis, P. II: De Religiosis, Romae MCMXXVI.
- VERMEERSCH A. - CREUSEN J. SJ., *Epitome juris canonici*, T. II, Mechliniae-Romae 1934.
- WANCZURA A., *Szkolnictwo w starej Rusi*, Lwów-Warszawa-Kraków 1923.
- WELYKYJ A. G. OSBM., *Joannes Velamin Rutyckij in «exitu viarum» (1603-1608) in Analecta OSBM.*, Ser. II, Sect. II, vol. I, Fasc. I, Romae 1949.
- WERNZ F., *Jus Decretalium ad usum praelectionum in scholis, textus canonici sive iuris decretalium*, T. III-us: ius administrationis Ecclesiae Catholicae, Romae MDCCCCI.
- WERNZ F. - VIDAL P., *Jus Canonicum ad Codicis norman exactum*, T. IV, II, Romae 1935.
- WINTER E., *Byzanz und Rom im Kampf um die Ukraine (955-1939)*, Leipzig 1942.

- WOJNAR M. M. OSBM., *De regimine Basilianorum Ruthenorum a Metropolita Josepho Velamin Rutskyj instauratorum*, v. I, Romae 1949.
- WOLYNIAK (GIŻYCKI), *Bazylijanie we Włodzimierzu i Tryhorkach*, Kraków 1912.
- *Siedziba Bazylijanów w Torokaniach*, Kraków 1906.
- ZITELLI Z., *Apparatus Juris Ecclesiastici*, Romae 1888.
- ZSCHOKKE H., *Die theologischen Studien und Anstalten der Katholischen Kirche in Oesterreich*, Wien und Leipzig 1894.
- ZUKOVIČ, *O neizdannyh sočinenijach Josafata Kunceviča*, in *Izvestija Otdelenija Iazyka i Slovesnosti Imperatorskoj Akademiji Nauk* (1909), T. XIV, Kn. III, Sanktpeterburg 1910.
- *Žizneopisanije mitr. Iosifa Rutskoho, sostavlennoje mitr. Rafailom Korsakom, i sočinjenje Rutskoho ob ulučšeniji vnutrennoho stroja uniatskoj tserkvi*, in *Christianskoje Čtenije*, god LXXXIX, S. Peterburg 1909.

D'Enciclopediae et indices bibliographici:

- Enciclopedia Italiana, di scienze lettere ed arti*, pubblicata sotto l'alto patronato di S. M. il Re D'Italia, T. XXXI, Roma MCMXXXVI-XIV. Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani.
- Enciclopedia del Cristianesimo*, Roma 1948.
- Nuovo Digesto Italiano*, a cura di Martino D'Amelio, primo presidente della Corte di Cassazione, Torino 1939.
- LASTOUSKI V., *Istorija Bjelaruskaj (Kryuskaj) Knigi*, Kauna 1926.
- LECRAND E., *Bibliographie Hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au dixseptième siècle*, par Emile Legrand, T. III, Paris 1895.

ABBREVIATIONES

APF	Archivum S. Congregationis de Propaganda Fide
ASV	Archivum Secretum Vaticanum
AAS	Acta Apostolicae Sedis
AJZR	Akty odnosjaščijesia k istoriji Južnoj i Zapadnoj Rossiji
AVAK	Akty izdavajemyje Vilenskoju Archeografičeskoju Kommissijeju
AZR	Akty odnosjaščijisia ko istoriji Zapadnoj Rossiji
BR	Bullarium Romanum
CIC	Codex Juris Canonici
CF	Codicis Juris Canonici Fontes
CI	Corpus Juris Canonici
RIB	Russkaja Istoričeskaja Biblioteka
<i>Arch. Sbornik</i>	Archeografičeskij Sbornik
ARCH. COL. GR. IN URBE	Archivum Collegii Graecorum in Urbe
<i>Arch. D. Sapieh.</i>	Archivum Domus Sapiehanae
<i>Arch. Un. Mitr.</i>	Opisanije Dokumentov Archiva Zapadnorusskich Uniatskich Mitropolitov
<i>Izvjestija IAN</i>	Izvjestija Otdjelenija Jazyka i Slovesnosti Imperatorskoj Akademiji Nauk
MIGNE, CTC	Migne, Cursus Theologiae Completus
<i>Opera GCATL</i>	Opera Gr. Cath. Academiae Theologicae Leopoli
<i>Opera TSU</i>	Opera Theologicae Societatis Ucrainorum
<i>Trudy KDA</i>	Trudy Kijevskoj Duchovnoj Akademiji

INTRODUCTIO

Seminarium Vilnense primum fuit ac insuper unicum in tota fere immensa Metropolia Kioviensi institutum, quod saec. XVII ineunte pro iuvenibus ditionum Lithuaniae, Alborutheniae et Ucrainae ad sacerdotium aspirantibus instituendis destinabatur. Praeterea illud quodammodo experimentale fuisse dicitur, eo scilicet sensu, quod ab Unionis Antistitibus vitae ipsius necessitatibus ita accomodabatur, ut operarios novos maximeque aptos procuraret.

Causa sane praecipua esse videtur, cur Seminarium Vilnense nullas proprias habuerit Regulas. Itaque res non est facilis, omni cum certitudine, constitutionem, indolem ipsamque eius reproducere historiam, eo vel magis, quod ad nostra usque tempora fragmenta nonnisi, hic illuc in diversis archivis dispersa, sunt servata. Exinde auctores (praes. Charlampovič et Savyč), his innixi documentis, generalissima tantum historiae nostri Seminarium confecerunt lineamenta.

Nostris vero diebus, cum Archiva Urbis, cura praesertim s. m. Metropolitae A. Šeptyckyj necnon praesentis Protoarchimandritae T. Haluščynskij OSBM, ac nuper A. G. Welykij OSBM, Collegii S. Josaphat in Urbe Vicerectoris, magis sint explorata, res notabiliter sunt mutatae. Habemus nunc prae manibus documenta, quae quaestiones hucusque valde obscuras in luce ponunt: e tenebris sane emergit persona Petri Arcudii; indoles elucidatur Seminarium; opus Metr. Rutskyj reformatorium, cuius Vilnense quoque Seminarium non parvam habuit partem, in tota sua plenitudine manifestatur. Quam ob rem possibilitas oritur, ut ea suppleantur, quae apud auctores anteriores sive plane desunt, sive evidentem statuunt lacunam.

Nihilo secius dissertatio haec nostra pro lectore moderno in nonnullis captu esset difficilis, si soli tantum saec. XVII conceptus ac termini adhiberentur; ut simile quapropter evitaretur incommodum, caput posuimus praevium, in quo ius Ecclesiae universum in clerum instituendum perscrutando, ea rerum adumbrare intendimus gesta, quae Ecclesia saeculorum gradibus adhibuit, ut clerum rite optimeque institueret, nimirum: Conciliorum ac Synodorum decisiones, necnon litterae SS. Pontificum, quibus

una ex parte ius Ecclesiae proprium et exclusivum probatur, ex altera vero quasi conspectus eorum Seminarii elementorum, quae eius formant constitutionem, habetur. Quod caput praeliminare eo maius pro tractatione nostra habebit momentum, quod tota fere Seminarii Vilmensis historia in luctamine circa ius Episcoporum ad clerum instituendum decurrit, et quasi universae Ecclesiae conatibus constituit continuationem. Nec silentio praeterire potuimus Conc. Tridentini de Seminariis constitutiones, quarum principia pro omnibus postmodum exortis ephebeis, nequidem dissidentibus exclusis, normam certam ac specimen perfectum de se ferebant. Quamobrem divisio dissertationis nostrae quadantenus Conc. Tridentini decisionum de Seminarii constitutione sequitur ordinem, tractando imprimis de Seminarii fundatione, postea de eius constitutione et demum de sustentatione; ultimum vero caput, de Seminarii extinctione, non nisi in iure vigente certas invenit normas, quoniam hac de re decreta Conc. Tridentini omnino sileant.

Itaque indagationes primi capitis lectori praecipuas de Seminarii Vilmensis ortu praestare debent notitias, has scilicet, quae cum primis praevia Episcoporum conamina proprium condendi Seminarium delucidant ac demum ipsam eius erectionem pertingunt. Quaestiones haecce perpendendo, tria momenta, ea sane quae hucusque sive deerant, sive minus clare patebant, sublineare satagebamus, i. e. relationes Episcoporum cum Nuntio Apostolico; cum Summo Pontifice de Seminario pertractationes, et persona Petri Arcudii, qui praecipuus negotii istius director ac promotor destinatur. In quaestione de Seminarii Vilmensis erectione temporis momentum, quod a diversis auctoribus aliquantulum diversimode interpretari solet, in luce ponere fecimus, ut tandem aliquando quid certum hac de re dici possit. Similiter quaestio de Seminarii indole, ab auctoribus praesertim dissidentibus, saepe pervertitur ac haud raro iniuste iudicatur, exinde peropportunum erat istam materiam pro possibilitate nostra in recta ponere linea; quamobrem opiniones discordantes cum mente fundatorum moderatorumque Seminarii Vilmensis comparando ad rectam pervenire conati sumus solutionem

In capite secundo, constitutionis Seminarii regionem ingredientibus, fundamentalia eius explanavimus elementa, i. e. singula Antistitum officia; vitae alumnorum modum; scholam studiorumque rationem. At id quod primo in quaestionibus hisce percellitur visu, non est nisi ille Superiorum Seminarii studium, ut suam pro iuvenibus instituendis domum novis Ecclesiae Unitae adaptarent necessitatibus, quae actio vividam invenit repercussionem in universa vitae Seminarii Vilmensis ratione: hanc sane ob rem ipsa regiminis forma novis semper submittitur mutationibus ac proinde officia singula valde premiscuntur; ob eandem causam ratio vitae alumnorum

rapidum ad principia vitae monasticae versus subiit transitum; fere idem in studiorum ratione non animadvertere non possumus. Attamen, ut quaestiones istas quo potest immediatiore pertingere valeamus modo, indagationes nostras praeprimis in scriptis operibusque personarum Seminarii regimen detinentium, nimirum: J. V. Rutskyj et J. Kuncovyč, fundavimus, quo pacto mentem praecipuorum Seminarii moderatorum tradidimus.

Caput vero tertium quaestioni de Seminarii sustentatione destinavimus, ut in illa fontes proventuum ordinariorum et occasionalium demonstramus. Materia haec sedulo perpendenda tanto magis nos ursit, quod, argumentum pro ultima quaestione, scilicet de Seminarii Vilnensis extinctione, suppeditat. Cum vero Seminarii nostri extinctio, non secus ac in ceteris quaestionibus id genus, ab auctoribus dissidentibus ita explicatur, quasi illud ob mediorum insufficientiam contabuerit, expediebat ut haec quoque materia in recta ponatur linea, eo vel magis quod evidentia ac irrefragabilia habentur argumenta simile extinctionis excludentia motivum.

At lector in dissertatione nostra continuam historicam ne speret invenire narrationem; materiam nostram potius singulis exposuimus quaestionibus, quae singulis Seminarii elementis constitutivis respondere ac sese ad invicem supplere necnon interpretare debent; quapropter methodus talis in nostro casu quam maxime est conveniens. Itaque caput primum, praesertim in ultima quaestione de Seminarii indole, haec adumbrat elementa ac principia, quae in successivis capitum pertractabuntur articulis, nempe: forma regiminis, vitae alumnorum ratio, schola studiorumque ratio; ac insimul innuitur quaestio sustentationis, quae rursus in capite subsequente pleno evolvitur sensu, ut rursus ex parte sua pro ultima, de Seminarii extinctione, quaestione fieret fundamentum. Ultima deinde quaestio, ipsius extinctionis perpendendo causas, pari modo finalem vitae Seminarii periodum ac sic totam concludit Seminarii Vilnensis historiam.

CAPUT PRAEVIUM

DE IURE ECCLESIAE IN CLERO INSTITUENDO

1. IUS ECCLESIAE IN ANTIQUITATE
2. S. AUGUSTINI OPUS EIUSQUE CONTINUATIO
3. CONC. TRIDENTINI DE SEMINARIIS CONSTITUTIONES
4. IUS ECCLESIAE UNIVERSAE VIGENS

CAPUT PRAEVIUM

DE IURE ECCLESIAE IN CLERO INSTITUENDO

« Et in primis quidem ac generatim illud Episcoporum insideat animis oportet, *ipsorum exclusivum et proprium ius esse et officium instituendi*, qui ecclesiasticis ministeris sese cupiunt devovere », dicit S. C. de Seminariis et Stud. Universitat. ad verba canonis 1352 alludendo, « ac propterea ipsorum est *omnia et singula, quae ad rectam Seminarii Diocesani administrationem, reginem, profectum necessaria et opportuna videntur, decernere* ». ¹

At profecto, quia « non aliis quam Episcopis ius munusque esse docendi et instituendi iuvenes, quos Deus, singulari beneficio, ex hominibus assumit, ut sint ministri sui ac dispensatores mysteriorum suorum. Ac sane, si ab iis quibus dictum est: docete omnes gentes, religionis doctrinam homines debent excipere, quanto validiori iure ad Episcopos cura pertinet... » ²

Potestatem vero talem « liberam neminique obnoxiam esse penes *Petrum eiusque successores* » scil. sub auctoritate et magisterio Romani Pontificis per ipsum demum illam « *penes esse Episcopos in suis cuiusque Ecclesiis* ». Quapropter « ad solam... Ecclesiam pertinet statuere de iis quae interiorem eius vitam spectant, cuius ratio a Christo Domino restitutore salutis nostrae fuit constituita ». ³

¹ Ex littera: *Vixdum haec Sacra Congregatio*, ad Germaniae Episcopos, 9 Oct. 1921, in *Enchiridion Clericorum*, n. 1117, p. 576; cfr. Allocutio Pii IX: *Singulari quidam*, 9 Dec. 1854: « Videtis hinc, Venerabiles Fratres, ad comparandos idoneos ministros Christi quanta sit Seminariorum necessitas et opportunitas; in quibus moderandis non civilis potestas, sed Episcoporum dumtaxat versari debet cura et industria ». Pii IX Acta, v. I, p. 628-29; cfr. Pii X Litt. Enc. *Jamdudum*, 31 Maii 1911, AAS, v. III, p. 221.

² Leonis XIII epist. *Jampridem*, ad Episcopos Borussiae, 6 Dec. 1886, Leonis XIII, Acta, v. VI, p. 8.

³ *Ibd.* p. 7; cfr. Leo XIII, Epist. *Officio Sanctissimo*, ad Episcopos Bavariae, 22 Dec. 1887: « Ecclesiae nimirum, quippe quae societas sit in genere suo perfecta, ius nativum est cogendi instituendique copias suas, nocentes nemini, plurimis auxiliantes, in pacifico regno quod saluti humani generis Jesus Christus in terris fundavit »; Leonis XIII, Acta, v. VII, p. 225.

1. JURIS ECCLESIAE IN ANTIQUITATE MANIFESTATIO

Exinde plane compertum est « *vetustissimis Ecclesiae temporibus* Romani Pontifices et catholici Episcopi omnem curam gesserint, ut candidatis sacri ordinis contubernia, in quibus eos aut per se ipsos, aut probatis adhibitis magistris... ad litteras ad severiores doctrinas et praecipue ad mores sua vocatione dignos excolerent ».⁴

Itaque iam Apostoli praeceptum D. N. J. Christi: « Euntes docete omnes gentes » (Mt. 28, 19) prosequentes, non solum verbum divinum praedicant, sed immo successores suos sedulo praeparant. Eiusmodi S. Paulus Titum instituit; S. Polycarpus discipulus Apost. Joannis extitit; Irenaeus Polycarpum magistrum habuit;⁵ qui processus sensim sine sensu crescit ac amplificatur novique operarii in agro Domini apparent, semper tamen, ab incunabulis prorsus Ecclesiae, regula ista S. Pauli diligenter servatur: « Et hi autem probentur primum: et sic ministrent, nullum crimen habentes ». (I Tim. 3, 8).

At fatendum est, Ecclesiam primis temporibus charismatibus abundasse, quamobrem Spiritus Sanctus defectus nonnullos, si qui reperirentur, donis suis supplere solebat. Jamvero his sane temporibus valor moralis candidatorum ad statum clericalem cum primis respicitur, etsi quandoque debita scientia deficeret; nimirum arcentur a sacerdotio omnes peregrini et vagi de quorum idoneitate nequaquam constare potuit⁶, neque populus cheirotoniae perficiendae testimonium praebere valuit.⁷

Attamen, postquam dona charismatum Spiritus S. quadantenus cesserunt, haeretici vero invaluerunt, scientiae apud clericos excolendae surgit necessitas.

Inde a saec. II penes ecclesias maiores opulentioresque, sedes ante omnia Patriarcharum (Πατριάρχιστον) et Episcoporum (Ἐπισκοπεῖον), scholae pro iuvenibus ad sacerdotium aspirantibus oriuntur. Ille vero, qui de scholis huiusmodi curam gerit vigilantiamque suam super ipsas extendit, Episcopus apparet, quippe qui magistros imponit ac minus aptos parumque idoneos dimittit; generatim loquendo, ea omnia decernit, quae institutionem clericorum spectant.

Ratio vero institutionis id genus practicam potius eius partem respiciebat, i. e. quisque sacerdotii candidatus omnes gradus (a prima tonsura ad

⁴ Leo XIII, Epist. *Jampridem*, ad Episcopos Borussiae, I. c., p. 10.

⁵ M. SIEBENCARTNER, *Schriften und Einrichtungen zur Bildung der Geistlichen*, Freiburg 1902, p. 10.

⁶ Concilium Eliberitatum, c-a a. 300, c. XXIV, in J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, T. II, col. 10.

⁷ M. SIEBENCARTNER, *o. c.*, p. 9-10.

presbyteratum) paulatim ascendendo exercere debuit, ita ut omnia officia divina paulatim perficere valeret; exinde tamen fiebat, quod scientia, quae non raro negligebatur, clericis deerat. Defectum vero talem Ecclesia, omni nisu remove re satagendo, decretis Conciliorum scientiae necessitatem exigit, exinde praevidiam candidatorum capacitatem examinandum premit.⁸

Itaque in Concilio Hipponensi a. 393, can. 1, a clericis exigitur: « Ut primum *scripturis divinis instituti*, vel ab infantia eruditi propter fidei professionem et assertionem clerici promoveantur »;⁹ Papa vero S. Leo M. verba S. Pauli interpretando animadvertit: « Quid est cito manus imponere, nisi ante *aetatem maturitatis*, ante *tempus examinis*, ante *meritum oboedientiae*, ante *experientiam disciplinae* sacerdotalem honorem tribuere non probatis? »¹⁰ Necessitas scientiae apud clerum eousque urgetur, ut Papa Gelasius I praecipit: « Illiteratos... sine ullo respectu ad ecclesiasticum didicimus venire servitium ».¹¹ Quae omnia distincte ac explicite in decretis Synodi Nicaenae II, can 2 exprimuntur: « Quamobrem decernimus quemlibet, qui ad episcopalem gradum est provehendus, psalterium omnino nosse, ut ex eo omnem quoque suum clericum ita institui moneat; a metropolitano autem *diligenter examinari*, an prompto animo sit ad sacros canones, cum perscrutatione, non autem obiter legendos, et sacrum etiam evangelium et librum divini Apostoli, omnemque divinam scripturam, et in divinis praeceptis versari, et populum suum docere ».¹²

Itaque sub vigilantia Ecclesiae, quae in praxi sollicita cura Episcoporum de clero instituendo exprimitur, scholae iam antea natae crescunt ac amplificantur, quarum eminentiores apparent: Alexandrina et Antiochena — duae magnae scholae catecheticae, seu « *Δουδασκαλιη* », cum scholis filialibus sibi adnexis: Caesareae, Jerosolimae, Constantinopoli, Pamphiliae, Edessae et alibi.¹³ Ex illis sane provenerunt viri sancti, ut puta Clemens, Origenes, Dionysius Al., Athanasius, Didymus, Basilii, Gregorius Nyss., Cyrillus Al., aliique magistri ac defensores fidei catholicae, iuvenum institutores educatoresque celeberrimi. Hi vero sunt, qui fundamenta theologiae posuerunt necnon litterarum genus apolo-

⁸ *IBID.*, p. 12.

⁹ Constitutiones eius a Conc. Carthaginensi III (a. 397) relatae, a Conc. Carthaginensi XVII (a. 419) sollemniter approbantur; cfr. MANSI, o. c., T. III, Brevis Statutorum I, p. 919.

¹⁰ c. 3, D. 78.

¹¹ BR, v. I, p. 105; cfr. Statuta Ecclesiae Antiquae: « omnes clerici, qui ad operandum validi sunt, et artificium et litteras discant »; c. 4, D. 91.

¹² J. B. PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, Romae 1868, T. II, p. 105.

¹³ M. SIEBENCARTNER, o. c., p. 14; J. SLIPYJ, *Istoryčnyj ohliad vychovannia duchovenstva v katolyckij tserkvi zahalom i zokrema na Ukrajinі*, in « Opera GCATL (1935) », v. I-II, p. 910; praes. Pii XI Const. Apost. *Deus Scientiarum Dominus*, AAS, XXIII, p. 421-422.

geticum, exegeticum ac paranaeticum excoluerunt. Similis quoque eventus in Occidente notatur. Ibi sane famosae oriuntur scholae: Mediolani, Nolae, Aquilae, Carthaginis, praesertim vero Romae Patriarchium prospicitur Lateranense, ubi Eusebius Bercellensis atque nonnulli Pontifices Romani sua prosequerentur studia.

Sub fine vero saec. IV monasteria haud parum in clericorum institutionem exercuerunt influxum, tempore praesertim S. Athanasii (+373), qui florescentiae vitae monasticae non modicum contulit. In scholis monasticis, uti patet, elementum praedominavit asceticum. At notandum est monasteria initio civitatibus procul sita fuisse; primus vero Eusebius Bercellensis extitit, qui monasterium et cum illo scholam suam ad civitatem transtulit. Institutum hoc eius multos contra Arianismum edidit propugnatores.¹⁴ Nec opus Basilii Magni, cuius fructus hucusque in Ecclesia Orientali copiosissime fertur, silentio praetermittere licebit. Quandoquidem ille « scientiam — uti animadvertit Siebengartner — in cellis familiarem fecit », ¹⁵ monasterium centrum pro clero instituendo maximi factum est momenti; ex eo nempe non soli tantum sacerdotes, sed, quod caput est, Episcopi permulti provenerunt.

Itaque exeunte saec. IV clericorum institutio in duplici evolvebatur ambitu, scilicet penes monasteria, necnon in scholis episcopalibus, cum primis vero in Didascaliiis, gloria scientiae splendentibus. Quamobrem clerici, in primo educati ambitu, sanctitate magis sunt imbuti, dum e contra, in altero efformati circulo, scientiae altiori distinguuntur gradu; consequenter duo haec elementa apud illos quasi separata possidentur.

2. S. AUGUSTINI OPUS EIUSQUE CONTINUATIO

At boni ministri Christi enutriti verbis fidei doctrinaeque bonae sint oportet, ut doctrina ac pietate sedulo informati « duplici quasi instructi gladio boni olim milites esse quaeant ». ¹⁶

Hanc necessitatem bene intellexit Episcopus Hipponensis — S. Augustinus, ideoque tale pro clero instituendo condere sibi proposuit institutum, in quo tum scientia, tum sanctitas vitae aequali exerceretur modo ac in animis clericorum harmonice insimul componeretur. Quamobrem ab illo sancto Episcopo « monasterium clericorum » erigitur, cuius insti-

¹⁴ M. SIEBENGARTNER, o. c., p. 16-17. Cfr. P. ACATHANGELO, *De institutione Clericorum*, Romae MCMXXXVI, p. 63.

¹⁵ IRID., p. 30: « Im Oriente war es der hl. Basilius, welcher die Wissenschaft in der Zelle heimlich machte ».

¹⁶ Pius IX, ex Allocutione: *Singulari quadam*, 9 Dec. 1854, in Pii IX, Acta, v. I, p. 629.

tutionis fundamentum in «vita communi» sistit. Vita haec quasi monastica apparet: cum iisdem exercitiis a monachis adhibitis, cum eadem fere vitae ratione, ea tantum exceptione admissa, quod ad sacerdotium saeculare exercendum destinantur.¹⁷

Iamvero id, quod S. Augustinus feliciter coepit, mox alii sunt imitati Episcopi, ex his praesertim Africani: Possidius, Evodius, Benenatus, Severinus, Novatus ac Alypius. Cuius rei insignia sunt exempla: institutum Calaritense S. Fulgentii Raspersis in Sardinia, Faustini et Rufiniani in Sicilia, praeprimis vero domus clericorum Mediolani et Nolae constitutae.¹⁸ Ita opus S. Augustini sensim crescendo finesque Italiae transgrediendo ad Galliam, immo ad Angliam usque extenditur.

At interdum conatus in Ecclesia cernitur institutionem clericorum magis amplificare. Quapropter Conc. Vasense II a. 529 canonibus suis haec decernit: «Hoc placuit, ut *omnes presbyteri*, qui sunt in *parrociis* constituti, secundum consuetudinem quam per totam Italiam satis salubriter tueri cognovimus, secum in *domo* ubi ipsi habitare videantur *recipiant*, et eos quomodo *boni patres spiritualiter nutriendos* psalmis parare, divinis lectionibus insistere et in lege Domini erudire contendant, ut et sibi *dignos successores* provideant et a Domino praemia recipiant».¹⁹ Quo pacto etiam pro parochis, qui nunc adiutores Episcopi hac in re apparent,²⁰ de clericis instituendis cura obligatoria efficitur.

Sed Ecclesiae maxime interfuit, ut ratio cleri instituendi ea via quam S. Augustinus aperuit, procederet, ideoque Patres Conc. Toletani IV a. 633 decreverunt: «ut si qui in clero puberes (impuberes) aut adolescentes existunt, omnes in *uno conclavi atrii* commorentur: ut lubricae aetatis annos non in luxuria, sed in *disciplinis ecclesiasticis* agunt, deputati *probatissimo seniori*, quem et *magistrum* disciplinae et *testem* vitae habeant»;²¹ quae constitutio quadamtenus ratio extitit institutionis.

Iamvero decreta Concilii Toletani IV repercussionem vividissimam, E-

¹⁷ M. SIEBENGARTNER, *o. c.*, p. 17; J. SLIPYJ *o. c.*, p. 10; F. WERNZ, *Jus Decretalium ad usum praelectionum in scholis textus canonici sive iuris decretalium*, Romae MDCCCCL, T. III, Tit. III, § 5, p. 89.

¹⁸ F. WERNZ, *o. c.*, I. c.; cfr. DEVOTI, *Institutionum canonicarum libri IV*, T. II, Roma MDCCCCLII, p. 366-367.

¹⁹ J. D. MANSI, *o. c.*, T. VIII, can. I, col. 726; cfr. idem T. VIII, col. 785 de Conc. Toletano II (a. 527): «De his quos voluntas paterna a primis infantiae annis clericatus officio emanciparit (manciparit) statuimus observandum, ut mox cum detonsi, vel ministerio clericorum (lectorum) contraditi fuerint, in domo ecclesiae, sub episcopi praesentia, a praeposito debeant erudiri». Cfr. Leo XIII, Epist. ad Episcopos Borussiae, *Jampridem*, 6 Jan. 1886, in Acta Leonis XIII, v. VI, p. 6-7.

²⁰ Cfr. Leo XIII, Epistola: *Officio sanctissimo*, ad Episc. Bavariae, 22 Dec. 1887, Leonis XIII, Acta v. VII, p. 224.

²¹ J. D. MANSI, *o. c.*, T. X, cap. XXIV, col. 626.

piscopis utique cooperantibus, in epocha carolingia, in qua concordia Sedem Apostolicam inter ac Imperium Francorum perfecta viguit, invenerunt.²² Itaque vidimus una ex parte Summos Pontifices: S. Leonem III, S. Paschasium I et Eugenium II, ex altera autem Carolum M. et Ludovicum Pium, qui eo conspirant, ut institutionem clericorum optimam redderent.²³

Effectus talis, vel potius eius fructus sunt: in Gallia instituta Chrodegandi necnon super eius regula fundatae scholae in Tours et Metz; in Italia vero « Patriarchium Lateranense », cui adiungendae sunt scholae apud ecclesias cathedrales, « ex quo, velut ex arce sapientiae et virtutis, Pontifices Maximi et Antistites, sanctimonia ac doctrina clari, prodierunt ».²⁴

Sed medio aevo, postquam studiorum universitates institutae fuerunt, ratio educationis clericorum cuidam mutationi submittitur. Ad novas scientiarum academias theologiae ac iuris sacri studiosi, derelictis scholis episcopalibus et monasticis, copiose confluere incipiunt. Hanc ob causam Seminaria antiqua, quae de cetero ob vitae communis relaxationem iampridem debilitata, pedetentim declinat, deficientibus vero magistris — discipuli quoque defecisse necessum fuit.²⁵

Nihilosecius etiam in hoc casu Romani Pontifices in Conciliis oecumenicis Lateranensi III (a. 1179) et IV (a. 1215) satagunt, ne forse cleri institutio detrimentum pateretur.²⁶ Cuius peculiaritatis signum maxime in epistola Papae Honorii III relucet, qui magistrorum inopiae hoc modo providere conatur: « ut qui super hoc propter raritatem magistrorum se possent aliqui forsitam excusare, ab eorum praelatis et capitulis ad theologicae professionis studium aliqui docibiles destinentur, qui cum docti fuerint in Dei

²² S. ROMANI, *Jus Privatum Comparatum*, Romae MCMXXXVII-XV, II: De Norma Juris, Sect. I, De normae iuris natura deque virtute, n. 425, p. 401.

²³ F. WERNZ, o. c., n. 92, p. 90; cfr. *Monumenta Germaniae Historica: Capitularia Regum Francorum*, Hannoverae MDCCCLXXXIII; Caroli Magni Capitularia — Caroli epistola de literis colendis (780-800), p. 79 et n. 2, p. 115, 234; Ludovici Pii Capitul. Eccles.: « Quia juxta sanctorum » (a. 818 vel 819), p. 275-279; praesertim vero Conc. Romanum (sub Papa Eugenio II) a. 826, can. VII: « Necessaria etenim res existit, ut iuxta ecclesiam claustra constituentur, in quibus clerici disciplinis ecclesiasticis vacent. Itaque omnibus unum sit refectorium et dormitorium, seu ceterae officinae ad usus clericorum necessaria » (col. 1003) » et can. XXXIV: « ...omnino cura et diligentia habeatur, ut magistri et doctores constituentur... », in J. D. MANSI, o. c., T. XIV, col. 1008. F. WERNZ, o. c., I. c.; M. SIEBENGARTNER, o. c., p. 32-33:

²⁴ Leo XIII, Epist. ad Episc. Borussiae, 6 Jan. 1886, quam ita concludit: « Adhuc hominum memoria celebrantur domus olim ab Episcopis et coenobitis clericis excipiendis apertae, atque inter eas illustris adhuc fama viget Patriarchii Lateranensis ». Leonis XIII, Acta, v. VI, p. 10.

²⁵ M. SIEBENGARTNER, o. c., p. 35; F. WERNZ, o. c., p. 90-91; J. SLIPYJ, o. c., p. 11-12.

²⁶ Conc. Lateranense III, a. 1179, sub Papa Alexandro III (1159-1181): Ut praelati providant magistris scholarum, necessaria gratuita pauperum institutio. (MANSI, o. c., T. XII, col. 227-228); et Conc. Lateranense IV, sub Papa Innocentio III (1198-1216) in cap. XI et XXVII de magistris in ecclesiis cathedralibus instituendis deque clericis diligenter informandis statuit (MANSI, T. XXII, c. XI, col. 999; c. XXVII, col. 1015).

Ecclesia, velut splendor fulgeant firmamenti, ex quibus postmodum *copia possit haberi doctorum*, qui velut stellae in perpetuo aeternitatis mansuri, ad iustitiam valeant plurimos erudire ».²⁷

At maximi momenti sunt constitutiones Conc. Palentini, a. 1321 celebrati, in quibus, cap. xx, verba Conc. Toletani IV citando, sacerdotum ignorantia, quae « mater cunctorum errorum est », corripitur.²⁸ Tamquam remedium ignorantiae extirpandae vident Patres Concilii in « Constitutionibus Lateranensibus » ad effectum perducendis, quapropter statuitur ab illis:

1. ut in qualibet civitate ponantur *magistri* in grammatica;
2. ut in civitatibus solemnibus magistri in logicalibus deputentur, et
3. ut in monasteriis opulentioribus, vel collegiatis ecclesiis saecularibus magistri in grammatica statuuntur, « quibus per abbates et conventus de ecclesiarum redditibus eis pleno iure subiectarum, in quibuscumque existunt dioecesibus, provideatur de salario competenti ».²⁹

Praeterea statuitur, ut in qualibet cathedrali et collegiata ecclesia aliqui etiam ex *beneficiariis apti et docibiles*, iudicio episcopi vel praelati sui et capituli, saltem unus ex decem de residentibus, essumatur, qui ad studia *generalia theologiae, iuris canonici, ac liberarum artium* accedere compellantur »;³⁰ quo pacto haec constitutio tum numerum magistrorum augere vult, tum vero clericos ad studia perficienda stimulare intendit.

At opus a Concilio Palentino inchoatum maxime urgere coepit, cum in Universitatibus effrenata vivendi licentia ac studiorum ratio haud raro degenerata, invaluerit. Ex parte Universitatum, quae gradatim instrumenta politica prae manibus principum devenerunt, periculum pro clericis in collegiis (bursis), penes Universitates constitutis, commorantibus oritur. Profecto inde, quia periculum hoc non solum vitae licentia, sed, proh dolor, doctrina quoque professorum, quae sive erroribus sive haeresibus prorsus scatebant, constituit.³¹

²⁷ Epist. *Super speculam Domini*, 22 Nov. 1219, in *Enchiridion Cler.*, n. 88, p. 37-38.

²⁸ c. I, D. 39: « ignorantia mater cunctorum errorum maxime in sacerdotibus vitanda est, qui docendi officium in populo Dei susceperunt ».

²⁹ J. D. MANSI, o. c., T. XXV, col. 716, similiter pro clericis statuitur: « Ut autem clerici ad proficiendum in scientia facilius inducantur, statuimus, quod volentes studio litterarum insistere, pro tempore, quo insistent, iidem fructus beneficiorum suorum usque ad triennium percipiant, aut etiam majori tempore, si hoc praelatis et suis capitulis expediens videatur. Negligentes vero in scientia proficere, si ad hoc apti fuerint, per subtractionem beneficiorum suorum ab ordinariis compellantur ». (Ibid.).

³⁰ *IBID.*

³¹ F. WERNZ, o. c., p. 91; J. SLIPYJ, o. c., in *Opera GCTA*, v. I-II, p. 12; M. SIEBENGARTNER, o. c., p. 79; V. P. BRASSEL, *Praeformatio reformationis tridentinae de Seminariis clericorum*, Romae 1938, p. 15-16 (excerpta e dissertatione ad lauream); DE CAMILIS, *Institutiones Iuris Canonici*, T. II, Parisiis 1868, p. 307; cfr. Pii XI. Const. Ap. *Deus scientiarum Dominus*, AAS, XXIII, p. 234.

3. CONC. TRIDENTINI DE SEMINARIIS CONSTITUTIONES

Plane compertum est Ecclesiam rem tanti pro se momenti tantaque significationis aequo animo aequalique facie haudquaquam tractare potuisse, ideoque iure suo proprio et exclusivo in cleri institutionem utendo, nova remedia necnon vias novas inquirat, ut ad sacerdotium aspirantibus sanam suppeditaret doctrinam.

Cuius rei expressio fidelissima in scripto « Consilium delectorum Cardinalium et aliorum praelatorum de emendanda Ecclesia », Paulo Papae III a. 1537 exhibito, relucet; ibi non tantum de abusibus, sed ante omnia de remediis efficaciter adhibendis, sermo habetur. Etenim una e primis causis declinationis Ecclesiae erat incapacitas vel indignitas cleri, cuius fundamentum in educationis insufficientia radicansse dicitur.³² Itaque Patres Concilii Tridentini a. 1562 in sess. 22 sollemniter proclamant: « sic decet omnino clericos in sortem Domini vocatos vitam moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone aliisque omnibus rebus nil nisi grave, moderatum ac religiose plenum prae se ferant ».³³

Tales vero clerici nonnisi in Seminariis formari possunt. Idcirco Patres Concilii, copiosam experientiam hac in re decursu saeculorum ab Ecclesia acquisitam colligendo,³⁴ normam Seminarii Clericorum constituendi sedulo diligenterque perpenderit decreverunt, quae ad sequentia fere redigi possunt:

I. *Circa Seminarii erectionem*: ut singulae Cathedrales, Metropolitanae et maiores Ecclesiae Collegia pro pueris instituendis erigerent.³⁵

II. *Circa Seminarii regimen*: Episcopus potestatem supremam deti-

³² J. SŁUPYJ, *o. c.*, in Opera GCTA, v. I-II, p. 12; L. PASTOR, *Storia dei Papi*, T. V, p. 110-112; DF CAMILIS, *o. c.*, T. II, p. 308; LE PLAT, *Monumentorum ad historiam Concilii Tridentini amplissima collectio*, Lovanni MDCCLXXXII, T. II, p. 597-698.

³³ *Canonnes et decreta sacrosancti Oecumenici et Generalis Concilii Tridentini*, Viennae 1834, sess. 22: De reformatione, c. 1, p. 165.

³⁴ *IBID.* cfr.: « ... statuit sancta synodus, ut quae alias a Summis Pontificibus et a sacris Conciliis de clericorum vita, honestate, culto doctrinaque retinenda — ut, eadem in posterum eisdem poenis, vel maioribus, arbitrio Ordinarii imponendis, observentur ».

Cfr. concilia: Toletanum II (a. 527) et III (a. 633), quorum verba in c. XVIII, sess. 23: De formatione, citantur, praesertim vero Conc. Viennense, cf. CI, Clem. L. III, tit. XI, c. II.

³⁵ « Ut singulae Cathedrales, Metropolitanae, atque his maiores Ecclesiae pro modo facultatum, et dioecesis amplitudinae, certum puerorum... numerum ad hoc prope ipsas Ecclesias vel alio in loco convenienti, ab Episcopo eligendo, alere ac religiose educare et ecclesiasticis disciplinis instituire teneantur ». — « Si vero in aliqua provincia Ecclesiae tanta paupertate laborent, ut collegium in aliquibus erigi non possit..., ex fructibus duarum aut plurium Ecclesiarum... (Episcopus) erigenda curabit, ubi pueri illarum Ecclesiarum educantur ». — « In Ecclesiis autem amplas dioeceses habentibus, possit Episcopus unum vel plura in dioecesi, prout sibi opportunum videbitur, habere Seminaria ». (Sess. 2, c. XVIII, p. 189, 192-193).

nendo, cum consilio duorum Canonicorum, ab ipso electorum, omnia ad rem Seminarii opportuna et necessaria constituit; ideoque Seminarium visitat omniaque impedimenta aufert necnon ea statuit, quae ad conservandum et augendum Seminarium omnino necessaria esse videntur.³⁶

III. *Circa Alumnos*: in Collegium admittuntur pueri legitime nati, ad minimum duodecim annorum, legere et scribere scientes, qui spem ferunt « eos ecclesiastici ministerii perpetuo inservituros »; praeferuntur pauperes, quin divites excludantur; recepti vero confestim tonsura atque habitu clericali obsignati, secundum numerum, aetatem ac disciplinam ecclesiasticam progrediendam dividuntur.³⁷

IV. *Circa Scholam*: schola ita constituta esse debet, ut in illa clerici « grammatices, cantus, computi ecclesiastici, aliorumque bonorum artium disciplinam discent; Sacram Scripturam, libros ecclesiasticos, homilias Sanctorum, atque Sacramentorum tradendorum, maxime quae ad confessiones audiendas videbuntur opportuna, et rituum ac caeremoniarum formas ediscent »; quapropter, « ut schola huiusmodi prosperiter evolvatur, officia vel dignitates illae, quae scholasteriae dicuntur, non nisi Doctoribus, vel Magistris aut Licentiatis in sacra pagina aut in iure canonico et alias personis idoneis, et qui per se ipsos id munus explere possint, conferantur ».³⁸

V. *Circa Seminarii sustentationem*: de iis, quae Seminariorum sustentationem spectant, Episcopus cum consilio duorum de Capitulo et duorum de clero civitatis, curam habere debet. Ideoque ultra redditus ordinarios « ex fructibus integris mensae Episcopalis, et Capituli, et quarumcumque dignitatum, personarum, officiorum, praebendarum, portionum, Abbatia-

³⁶ Curent Episcopi, ut collegium in loco convenienti erigatur, proinde « omnia atque alia ad hanc rem opportuna et necessaria Episcopi singuli, cum consilio duorum Canonicorum seniorum et graviorum, quos ipsi elegerint, prout Spiritus Sanctus suggesserit, constituent, eaque ut semper observentur, saepius visitando, operam dabunt. Discolos et incorrigibiles et malorum morum seminatores acriter punient; eos etiam, si opus fuerit, expellendo; omniaque impedimenta auferentes quaecumque ad conservandum et augendum tam pium et sanctum institutum pertinere videbuntur, diligenter curabunt ». (IBID., p. 190).

³⁷ « In hoc vero collegio recipiuntur, qui ad minimum duodecim annos, et ex legitimo matrimonio nati sint, ac legere et scribere competenter noverint; et quorum indoles et voluntas spem afferat, eos ecclesiasticis ministeriis perpetuo inservituros. Pauperum autem filios praecipue eligi vult; nec autem ditiorum excludit; modo suo sumptu alantur, et studium prae se ferant Deo et Ecclesiae inserviendi. Hos pueros Episcopus in tot classes, quot ei videbitur, divisos iuxta eorum numerum, aetatem ac in disciplina ecclesiastica progressum, partim cum ei opportunum videbitur, ecclesiarum ministerio addicet; partim in collegio erudiendos retinebit, aliosque in locum eductorum sufficet ita, ut hoc collegium Dei ministerium perpetuum seminarium sit. Ut vero in eodem disciplina ecclesiastica commodius instituaturs tonsura statim atque habitu clericali semper utentur »; (IBID. p. 189).

³⁸ IBID., p. 189 et 193.

rum et Prioratum, cuiuscumque Ordinis, etiam Regularis, aut qualitatis vel conditionis fuerint, et hospitalium » Collegio applicare et incorporare debent.³⁹

Secundum normas a Sancta Synodo decretas, periodo post-tridentina, nova Seminaria ab Episcopis eriguntur; ita iam a. 1565 a S. Carolo Borromeo Seminarium Mediolanense, paucos post annos (a. scil. 1579) ab ipso Collegium Helveticum fundatur. Notare praeterea oportet, haud parvam partem in re huiusmodi Augustinum Baliero, utique prout magistrum et scriptorem, habuisse. Eius opere « De disciplina acolytorum » S. Carolus in regulis suis pro Seminariis destinatis usus est.⁴⁰

Ab hoc tempore negotium Seminariorum festino passu procedit, sollicitudinis gratia virorum tanti momenti ac S. Ignatius de Loyola, Pierre de Berulle, S. Franciscus de Sales, Vincentius de Paulo, Jacobus Olier, Philippus Neri, Bartholomaeus Holzhauser, qui tum activitate, tum etiam operibus decreta Conc. Tridentini applicando, ad realitatem perduxerunt.⁴¹

Maxima vero hac in re promerita Gregorius PP. XIII (1572-1585) habet, cuius sollicitudini adscribenda sunt permulta collegia, sive in Urbe, sive in regionibus ubi pestis haeretica potissimum grassabat, ab ipso erecta.⁴² Per Seminaria eiusmodi spiritus renovationis, a Conc. Tridentino feliciter coeptus, in ditones etiam valde remotas sensim sine sensu penetrando, ad terras Lithuaniae, Alborutheniae et Ucrainae pervenit.⁴³

Opus vero istud, tam feliciter a Conc. Tridentino inchoatum cumque tanta sollertia ab Ecclesiae Antistitibus ad realitatem perductum, temporum lapsu indebilitatur. Si causam eventus eiusmodi inquirere volumus, illam ex duplici fonte provenire invenimus, nimirum ex parte ipsius Ecclesiae, siquidem reformatio Tridentina de Seminariis nequaquam ubique admissim in praxim deducta erat,⁴⁴ item ex parte civilis Gubernii, quod omnia exhibuit, ut Ecclesiam iuribus eius, natura ipsa ei competentibus, privaret.

Itaque sub fine saec. XVIII motus quidam, Josephismi nomine obsi-

³⁹ *IBID.*, p. 190-192.

⁴⁰ M. SIERENCARTNER, *o. c.*, p. 169-170.

⁴¹ J. SLIPYJ, *o. c.*, in *Opera GCTA*, v. I-II, p. 13-16; M. SIERENCARTNER, *o. c.*, p. 172.

⁴² Hac de re ipse Gregorius XIII testatur: « Cumque nullum firmiter praesidium aut remedium certius inveniri possit quam ut regionum ab hac peste oppressarum iuventus, cuius teneros animos facile est ad virtutem flectere, catholica religione imbuantur, ab initio usque nostri pontificatus operam dedimus, ut diversarum nationum collegia veluti catholicae religionis et sincere ad eam institutionis seminaria, nostris sumptibus in Urbe erigantur ». Ex *Litt. Apost. Quoniam divinae bonitatis*, de institutione Collegii Anglici in Urbe, 23 Apr. 1578, BR, v. VIII, p. 208.

⁴³ L. PASTOR, *Storia dei Papi*, v. XI, p. 411-412.

⁴⁴ F. WERNZ, *Jus Decretalium*, T. II, tit. II, p. 91; DE CAMILIS, *Institutiones Juris Canonici*, T. II, Parisiis 1868, p. 308.

gnatus, prospicitur, cuius erat, ut universas vitae socialis manifestationes, exinde praeprimis iuvenum institutionem, sibi totaliter submiserit. Idea talis postea inter revolutionis Gallicae proceres vividam invenit imitationem, immo ab ipso applicabatur Galliae Imperatore, Napoleone, cuius rei probatio in « Articulis Organicis », quibus libertas Ecclesiae non parum ligabatur,⁴⁵ invenitur.

At Romani Pontifices nihil de pristina sua remiserunt cura, sed sine intermissione iura libertatesque Ecclesiae tuentes « vel dioecesibus post legitimas relationes consulendo, vel quorundam religiosorum sodalium leges apponendo, vel Episcopos Romam ex praescripto adeuntes, alloquendo », ⁴⁶ omnia fecerunt, ut Ecclesiae vita debitum sibi fastigium detineret. Exinde prima eorum sollicitudo circa clerum instituendum versatur. Habetur sane conatus, ut eorum educatio a Gubernii civilis influxu permittoso independes efficeretur. Itaque Pius PP. VII, anno 1814, civili Sanctae Sedis principatu restituto, Commissionem Cardinalium ad studia universa constituit; item successor eius Leo PP. XII Congregationem Studiorum iterum anno 1824 excitavit, ⁴⁷ ad quam pertinent omnes Sacri Principatus Universitates, Scholae et Collegia. Insuper stimulat Sedes Apostolica Episcopos, ut illi, in propriis quisque dioecesibus de scholis paroecialibus curam habent, quae « sint quasi fontes sacerdotum indeficientes et seminaria ». ⁴⁸

Circa id tempus Seminaria, quae antea iuxta normam tridentinam Episcopis immediate erant submissa, Sanctae Sedis studio et cura magis magisque afficiuntur. Sed ad annum 1909 curam eorum gerit modo S. C. Concilii, modo S. C. Episcoporum et Regularium; at vero Pius PP. X constitutione « *Sapientii consilio* » S. C. Studiorum omnes causas ad Universitates et Facultates catholicas pertinentes commisit. ⁴⁹ Status iste ad annum usque 1915 perduravit, quo anno Benedictus PP. XV ex vetere « Congregatione Studiorum » et ex recenti « Consilio pro Seminariis », quod penes Congre-

⁴⁵ Motus iste ab Imper. Josepho II (1780-90) originem suam ducit. Vi reformationis istius viri Seminaria necnon Scholae Religiosorum erant suppressae, eorum loco quatuor « Seminaria Generalia », secundum nova principia Ecclesiae plane contraria, sunt constituta. Cfr. P. ATBERS, SJ, *Enchiridion Historiae Ecclesiasticae*, T. III, p. 218-282; P. AGATHANGELO, *De institutione Clericorum in disciplinis inferioribus*, Romae MCMXXXVI, p. 36-37, 70, 85.

⁴⁶ Benedicti XV, Motu proprio: *Seminaria clericorum*, 30 Nov. 1915, AAS, VII, p. 494.

⁴⁷ Congregatio haec a Sixto V (1585-90) est constituta, sed sub Clemente X (1670-76) vestigia eius deperduntur; cfr. *Elenchus Seminariorum*, Romae MCMXXXVI, p. 8-9.

⁴⁸ Conc. Aquense a. 1850, in Collectio Lacensis, T. IV, Friburgi Brisgoviae MDCCCLXXXIII, col. 997.

⁴⁹ Pius X, Constit. *Sapientii consilio*, 1 Jan. 1909: « Est huic sacrae Congregationi commissa moderatio studiorum, in quibus versari debeant maiora Athenaea, seu quas vocant Universitates, seu Facultates, quae ab Ecclesiae auctoritate dependent, comprehensis iis quae a religiosae alicuius familiae sodalibus administrantur ». AAS, I, p. 7.

gationem Consistorialem extitit, unum constituit Sacrum Dicasterium solum, i. e. « S. C. de Seminariis et de Studiorum Universitatibus ».⁵⁰

Nostris vero diebus ius Ecclesiae quoad clerum instituendum Codice Juris Canonici presse exacteque decernitur.

4. JUS ECCLESIAE UNIVERSAE VIGENS

De iure Ecclesiae: « Ecclesiae ius est proprium et exclusivum eos instituendi qui ecclesiasticis ministeriis sese devovere cupiunt » (can. 1352).⁵¹ Iure hoc innixi sacerdotes curam dare debent, ut in pueris germen vocationis foventes illos primis litterarum studiis imbuant (can. 1353).⁵² Episcopi vero in propriis quisque dioecesibus Seminarium seu collegium erigere tenentur: *minus*, pro pueris litterarum scientia imbuendis, - *maius*, pro alumnis philosophiae ac theologiae vacantibus (can. 1354). « Pro constitutione Seminarii et alumnorum sustentatione, si proprii redditus deficiant » (can. 1355), potest Episcopus collectas instituere, tributum seu taxam imponere, aut aliqua bona simplicia Seminario attribuere.⁵³

De Regime Seminarii: Diocesani Seminarii regimen supremum⁵⁴ detinet Episcopus, interdioecesani vero gubernium geritur normis ab Apostolica Sede statutis: rector pro disciplina, magistri pro doctrina, oeconomus pro rebus familiaribus procurandis, duo saltem confessarii et

⁵⁰ Benedictus XV, Motu proprio: « *Seminarium clericorum* ». Huius Sacrae Congregationis muneribus muneribus accedunt Congregationis Studiorum; itaque haec eadem Congregatio « De Seminariis et de Studiorum Universitatibus appellatur ». AAS, VII, p. 495.

⁵¹ Cfr. F. WERNZ - P. VIDAL, *Jus Canonicum ad Codicis normam exactum*, T. IX, L. II, Romae 1935, n. 690; P. AGATHANGELO, *o. c.*, p. 37; A. VERMEERSCH - J. CREUSEN, *Epitome Juris Canonici*, T. II, Mechliniae-Romae 1934 p. 686.

⁵² Cfr. VROMANT C. I. C. M., *De signis negativis vocationis sacerdotalis et religiosae*, in *Periodica de re morali, canonica, liturgica*, T. XXII, Brugis-Romae, 1933, p. 187-191.

⁵³ Tributis obnoxia sunt: « mensa episcopalis, omnia beneficia etiam regularia aut iurispatronatus, paroeciae aut quasiparoeciae.., domus hospitalis auctoritate ecclesiastica erecta, sodalitates canonice erectae et fabricae ecclesiarum, si suos redditus habeant, quaelibet religiosa domus, etsi exempta, nisi solis elemosynis vivat aut in ea collegium discentium vel docentium ad commune Ecclesiae bonum promovendum actu habeatur » (can. 1356, § 1). Tale tributum esse debet generale, proportionatum, secundum Seminarii necessitatem (can. 1356, § 2) Redditus vero tributo obnoxius ille est, qui supersit in anno, nec in illo distributiones quotidianae aut fidelium oblationes computantur (can. 1356, § 3).

Cfr. F. WERNZ-P. VIDAL, *o. c.*, p. 113-114; Z. ZITELLI, *Apparatus Juris Ecclesiastici*, Romae 1888, p. 478-479.

⁵⁴ A. M. MICHELETTI, *Constitutiones Seminariorum Clericalium*, Taurini MCMXIX, p. XVII-XIX: discernit regimen supremum mediatum in genere, — S. C. de Sem. et Stud. Univers.; et in specie, — S. C. de Prop. Fide, — et immediatum — Episcopus; similiter F. WERNZ-P. VIDAL, *o. c.*, III, n. 695; P. AGATHANGELO, *o. c.*, p. 177; A. VERMEERSCH, *o. c.*, p. 708.

director spiritus;⁵⁵ praeterea bini deputatorum coetus constituuntur: pro disciplina ac pro administrandis bonis temporalibus,⁵⁶ qui omnes rectori in regimine subesse debent (can. 1357-1360).⁵⁷

De Alumnorum institutione: in Seminarium admittuntur bonae spei alumni, bonis ornati moribus;⁵⁸ «qui in minoribus seminariis litteras cum primis addiscant, tum cursum philosophiae, theologiae ac iuris ementiantur, iuxta normas in Codice Iuris Canonici et a S. Congregatione pro Seminariis imperatas». ⁵⁹ Itaque in *inferioribus Seminarii scholis* religionis disciplina praecipuum debet obtinere locum, demum lingua latina⁶⁰ et patria necnon ea omnia, «quae convenient communi omnium culturae et statui clericorum in regione, ubi alumni sacrum ministerium exercere debent» (can. 1364, § 3). In *maiore Seminario* alumni, per integrum saltem biennium, philosophicam recipere debent institutionem,⁶¹ quae eos sensim praeparet ad sanctam Theologiam probe excolendam (can. 1365, § 1). Cursus vero theologicus saltem integro triennio continetur, et praeter theologiam dogmaticam et moralem, complecti praesertim debet studium Sacrae Scripturae,⁶² historiae ecclesiasticae, iuris canonici, liturgiae, sacrae eloquentiae et cantus ecclesiastici (can. 1365, § 2). Habeantur etiam lectiones de theologia pastorali, additis practicis exerci-

⁵⁵ A. VERMEERSCH-J. CREUSEN, o. c., n. 692 animadvertit: «cum ipse director spiritus confessiones audire soleat, immo plerumque sit confessarius praecipuus, tres saltem confessarii sunt assignandi». Et can. 891 cavet ne Superior Seminarii collegiive sacramentales confessiones suorum alumnorum audiat, «nisi alumni ex gravi et urgenti causa in casibus particularibus sponte id petant».

⁵⁶ Coetus deputatorum iam a Conc. Tridentino est institutus, sed Codex compositionem et constitutionem eorum quadantenus immutavit decernendo: utrumque deputatorum coetum bini constituent sacerdotes (can. 1359, § 2), — dum e contra decreta tridentina pro bonis temp. administrandis quatuor destinant sacerdotes: duo de Capitulo, duo de clero civili; cfr. A. VERMEERSCH - J. CREUSEN, o. c., T. II, n. 693.

⁵⁷ Cfr. S. ROMANI, *Summa Iuris Canonici Lineamenta*, Romae 1939, L. III, tit. XXI, n. 378.

⁵⁸ Dotes alumnorum a Codice requisitae illae, quae a Conc. Trid (sess. XXII, cap. 18 de reform.) sunt instituta, repetuntur (can. 1363, § 1), nihil tamen de aetate alumnorum decernitur; cfr. DE CAMILLIS, *Institutiones Iuris Canonici*, T. II, Parisiis 1868, p. 309, praeterea a Codice praescribitur, ut alumni, antequam recipiuntur documenta exhibeant de: legitimitate natalium, susceptis baptisate et confirmatione ac de vitae moribus (can. 1363, §§ 2-3).

⁵⁹ S. ROMANI, o. c., L. III, n. 379.

⁶⁰ De momento studii linguae latinae cfr. Pii PP. XI, Epist. *Officiorum omnium*, 1 Aug. 1922, AAS, XIV, p. 452.

⁶¹ De necessitate studiorum Philos. luculenter Pius PP. XI in Epist. laudata: «Itaque imprimis sibi curae habeant magistri Philosophiae in hac disciplina clericis tradenda non solum rationem, seu methodum, verum etiam doctrinam et principia sequi Sancti Thomae: ideoque eo faciant vel studiosius, quod sciant nullum Ecclesiae Doctorem *modernistis* ceterisque fidei catholicae hostibus ita esse terrori ac formidinis, ut Aquinatem»; (p. 454-455).

⁶² Cfr. Pii PP. XI, Motu proprio, 1 Maii 1924, AAS, XVI, p. 180-181, de momento studiorum biblicorum.

tationibus, praesertim de ratione tradenti pueris aliisque catechismum, ⁶³ audiendi confessiones, visitandi infirmos, assistendi moribundis (can. 1365, § 3).

De Magistris: Ad magisterii munus in disciplinis philosophicis, theologis et iuridicis laurea doctrinali potius praeferuntur (can. 1366). Philosophiae rationalis ac theologiae studia et alumnorum in his disciplinis institutionem professores omnino pertractent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia, eaque sancte teneant (can. 1366, § 2). Praeterea curandum est, ut saltem Sacrae Scripturae, theologiae dogmaticae, theologiae moralis et historiae ecclesiasticae totidem habeantur distincti magistri (can. 1366, § 3).⁶⁴

De disciplina in Seminariis fovenda: « Disciplina in seminariis est vigilantius fovenda, ut ab intrinseco magis, sedulo animadvertit S. Romani,⁶⁵ quam ab extrinseco procedat, nitaturque tota principii vitae spiritualis. Idcirco quotidianis pietatis exercitiis omnes simul omnino adsint, ut sunt preces matutinae, mentalis oratio, sacrificium Missae; et hebdomadalibus, ut sacramentum poenitentiae, adsidua communio, institutio spiritualis; et diebus dominicis festisque solemnioribus Missae ac Vesperarum solemnibus dent operam et altari serviant, et caeremoniis sacris exerceantur; quotannis autem exercitiis, quae vocantur, spiritualibus congruum tempus vacent. Verbo, quasi paroecialem vitam vivant eamque plenam; qua de causa Seminaria sunt a parochis exempta, sub Rectore, qui parochi veluti numere, excepto foro interno cui alii sub eius cura incumbunt, fungitur » (can. 1367-1368). Proinde Rector alique sub eius cura moderatores advigilare debent, ut alumni « statuta ab Episcopo probata studiorumque rationem adamussim servent » (can. 1369, § 1), praeterea ille « alumnorum institutionem, cor, mentem, valetudinem, urbanitatem debet omni studio curare ». ⁶⁶ Alumni vero extra Seminarium legitime morantes commendari debent pio et idoneo sacerdoti, qui eis vigilet eosque ad pietatem informet (can. 972, § 2).⁶⁷ « At vero, eleganter con-

⁶³ Cfr. idem Lit. *Encycl. Divini illius Magistri*, 31 Dec. 1929, AAS, XXII, p. 83sq., de momento catecheticae institutionis; praesertim: AAS, XXXVII, p. 173, ubi S. C. de Semin. et Stud. Univers. ita hac de re habet: « Di qui l'importanza somma, per i Sacerdoti, della Pedagogia, che tratta dell'educazione in generale, della Didattica che si riferisce all'insegnamento in generale e ad suo metodo, della Catechetica che è didattica all'insegnamento della Religione ».

⁶⁴ Explicationem, quomodo intelligenda sit ratio ac principia doctrinae S. Thomae, lector invenire potest apud: F. WERNZ-P. VIDAL, o. c., n. 700.

⁶⁵ S. ROMANI, o. c., n. 380.

⁶⁶ *IBID.*, L. III, n. 381.

cludit S. Romani, qui spem non dent dignos futuros esse Christi ministros, eos dimittat, omni quidem fortitudine, sed omni quoque suavitate, non ut hostes Ecclesiae, sed uti filios, quos Christus ad alia vocet munera in Civitate et in Ecclesia obeunda pro aris et focus». ⁶⁸

De Seminariorum extinctione: Seminarium, prout « persona moralis », natura sua est perpetuum. Nihilo secius tamen in quibusdam rerum adiunctis extingui potest. Itaque canon 102 duplicem personae moralis extinctionem novit: 1. « si a legitima auctoritate supprimitur », vel 2. « si per centum annorum spatium esse desierit ».

In primo casu *causa* extinctionis apparet *legitima auctoritas* (cfr. c. 99), iuxta principium: « omnis res per quascumque causas nascitur per easdem dissolvitur » (c. I X. 5. 41, de regulis iuris). « Haec tamen extinctio, uti sedulo animadvertit B. Ojetti, communem canonistarum amplectens doctrinam, ex parte auctoritatis publicae fieri potest tripliciter, vel scilicet *suppressione*, tolendo approbationem iam constitutam (cfr. c. 498) patrimoniumque commune ad alia impendendo; vel *mixtione*, ita ut unum ens cum altero uniatum et in unum fundatur (cfr. c. 1420); vel *conversione* qua scilicet ens, quod inutile factum est, aut socialibus necessitatibus non respondet amplius, supprimitur eique novum quoddam subrogatur, praesentibus necessitatibus magis accomodatum ». ⁶⁹

⁶⁷ At Sancta Sedes locorum Ordinariis commendat, ut alumni etiam in feriis aestivis vel autumnalibus apud paternam domum diutius non commorentur, ne ipsis inde periculum quodpiam pro morum integritate evenerit; exinde curent Ordinarii, pro possibilitate, ut Seminarium propriam habeat rusticationis domum; cfr. F. WERNZ - P. VIDAL, o. c., p. 124, II.

⁶⁸ O. c., n. 381.

⁶⁹ OJETTI B. SJ., *Commentarium in Codicem Juris Canonici*, Liber secundus, de Personis (canones praeliminares 87-107), Romae 1928; Apud Aedes Universitatis Gregorianae, p. 140, nota 5.

CAPUT PRIMUM

DE SEMINARII VILNENSIS FUNDATIONE

ART. I. DE PRIMIS SEMINARII ERIGENDI CONATIBUS

ART. II. DE SEMINARII VILNENSIS ERECTIONE

CAPUT I.
DE SEMINARII VILNENSIS FUNDATIONE

Historia Seminarii Vilnensis tam striete cum historia Unionis connectitur, ut unam sine altera vix aut ne vix quidem tractare possimus; idcirco illud iure meritoque « fructus Unionis » dici potest. Quamobrem in decretis Synodi Berestensis Unionem comprobantibus, de Seminario Unitorum erigendo expresse notatur.

In primo capite foundationem Seminarii Vilnensis triplici sub aspectu tractare intendimus, nimirum: de primis conatibus Seminarium erigendi; de ipsa Seminarii Vilnensis erectione; et demum de huius Seminarii indole ac destinatione.

ART. I.

De primis Seminarii erigendi conatibus

§ 1. De Decretis Synodi Berestensis.

Prima conamina Seminarium erigendi eo tempore, quo tota Ecclesia dissidentium, in terris Lithuaniae, Alborutheniae et Ucrainae, manus suas Sedem Apostolicam versus extendendo, ab ea salutem expectabat, oriuntur.

Quaenam fuerint causae, quae dissidentes ad unionem concludendam stimularent? Responsio est in promptu: desiderium Ecclesiam e statu decadentiae eripiendi, a quo illa semetipsam nequaquam liberare potuit. At nihil mirum siquidem Patriarchae Constantinopolitani, de sede Patriarchali ad invicem luctam gerentes, pro salute Ecclesiae Orthodoxae haud cogitare poterant.¹ Non meliorem modo praesentabantur Metropolitae et

¹ J. PELESZ, *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom*, T. I, Wien 1880, p. 504-505., praesertim hic passus: « Damals kämpften verschiedene Bewerber um den konstantinopoler Patriarchenstuhl. Mit Jeremias II. stritten sei 1572 um den Besitz dieses Stuhles der vertriebene Metrophanes III, sein Vorgänger, dann Pachomius und Theolept »; cfr. ASV, II. 8d, fol 24r, 25v; V. FIGOL, *Tserkovni bratstva Halyckoji Hr.-kat. Provinciji v XVIII st.*, in *Bohoslovija* (1938), T. XVI, L. 4, p. 226.

Episcopi. Illi nempe officia sua modo simoniaco² sive a Patriarchis, sive etiam a Regibus accipientes, de fortuna materiali potius curantes, munera sua sancta plane negligebant.³ Si ad res istas profundam cleri altioris amoralitatem adiungeres imaginem Episcopatus tunc temporis plenam habebis.⁴

Quid inde de clero inferiori dicendum, si antistites ecclesiastici in tali versarentur statu? Responsionem hac in re dabit nobis quidam auctor contemporaneus, qui statum Ecclesiae necnon populi hisce vividis describit verbis: « Neque propter aliam quandam causam in medio hominum tanta pigritia, sonnolentia, decessio est multiplicata, quam maxime propterea, quod desint magistri, deficiant praedicatores verbi divini, careant conciones et consequenter gloria Dei et Ecclesiae eius destructa deminutaque evasit, famaeque verbi divini audiendi est exorta ».⁵ Similiter recentiores historici, periodum hanc investigando, decadentiam talem in ignorantia cleri radicari asserunt.⁶ At sane verum est, quoniam sacerdos-parochus, populi magister iure ipso evadit; si vero ille ignarus fuerit, neque a populo quid melius sperari potest. Insuper dicendum est ignorantiam cleri eo usque processisse, ut officio sacerdotali sacro homines omnino legendi et scribendi scientia carentes fungebantur.⁷

Nec mirandum est, siquidem in Ecclesia Orientali tunc temporis a clero generatim exigebatur, ut saltem legere et scribere sciret.⁸ Jamvero statui tali ratio ac modus cleri instituendi s.d. « patriarchalis », cuius radices in

² A. GUEPIN, *Saint Iosaphat Archeveque de Polock, martyr de l'unité catholique et l'Eglise Greque unie en Pologne*, T. I, Paris 1874, Intr. p. CXV: « Parlerons-nous enfin de la simonie, cette lepre dont l'Eglise greque, n'a jamais pu se guérir? Les choses saintes étaient à l'encan en Ruthénie. Le métropolit achetait sa confirmation au patriarche de Constantinople; il vendait à son tour la dignité épiscopale aux vladiques. Ceux-ci n'ordonnaient ni clercs, ni diacres, ni prêtres, sans recevoir de l'argent; le pape enfin faisait payer les moindres actes de son ministère et jusqu'à l'absolution sacramentelle ».

³ E. LIKOWSKI, *Unia Brzeska*, Poznan 1896, Sect. II, p. 43: « Culpa vero status huiusmodi, exclusivo modo ex parte Episcopatus, qui ipse ignarus et immoralis, nihil de scholarum fundatione, in quibus clerus ad munera sua insignia sese praeparare potuerit, proveniebat »; cfr. J. LUKASZEWICZ, *Historia szkół w Koronie i w Wielkim Ksiestwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794*, T. I, Poznan 1849, p. 354-355.

⁴ J. PELESZ, o. c., p. 505, « jetzt aber sechen wir auf den bischöflichen Stühlen Männer mit Weib und Kind und einem zahlreichen Sippschaft, ja oft mit Concubinen leben... ».

⁵ A.Z.R., T. IV, n. 45, p. 65, Epist. K. Ostrogskyj ad H. Potij, die 21. Jun. 1953.

⁶ J. PELESZ, o. c. T. I, p. 502; K. CHARLAMPOVIČ *Zapadnorusskija pravoslavnyja školy XVI i načala XVII vjeka*, Kazan 1898, c. x, p. 241; A. GUEPIN, o. c., p. CXII; J. SLIPYJ, *Istoričnyj ohliad vychovannia duchovenstva v katolyckij tserkvi zahalom i zokrema na Učajini*, in *Opera GCTAL* (1935), v. I-II, p. I, c. II, p. 20; H. ZSCHOKKE, *Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Oesterreich*, Wien und Leipzig 1894, p. 1024.

⁷ E. GOLUBINSKIJ, *Istoriija Russkoj Tserkvi*, T. I, Moskva 1911, c. III, p. 450, 480-481.

⁸ A. S. PAVLOV, *Kurs tserkovnaho prava*, Svjato-Troitskaja Sergejevskaja Lavra 1902, p. 197; cfr. Syn. Nicaena II, can. 2, in PITRA, *Juris Ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, T. II, Romae 1868, p. 105.

vita cleri coniugali, de cetero ab Ecclesia ipsa Orientali permissa et sancta⁹ inveniuntur, fovisse censetur. Secundum hanc patriarchalem cleri orientalis institutionem pater-sacerdos ipso facto magister pro filio suo evadere. Quo pacto filius ad statum clericalem aspirans, tantam acquirere potuit scientiam, quantam possidebat pater quantamque ipse exponere valebat. Inde compertum est, institutionem id genus superficiale scientiam praestando, potius materiale quam spirituale sacerdotii respexisse partem. Quapropter sacerdotium ab illis paulatim tamquam merum opificium, quod sicut quaevis res mundana, in haereditate transferri potest, tractabatur.¹⁰

Exinde ignorantia alia quoque mala post se traxit. Sacerdos ignarus a populo parum aestimabatur, a Nobilibus vero plane despiciebatur. Quapropter iura privilegiaque status clericalis¹¹ minime ab illis respiciuntur, immo clerus a Nobilibus in aequali cum servis subditisque ponitur linea. Unde sane evenit, quod Nobiles Alboruthenorum et Ucrainorum, Ritu proprium derelinquentes, latinumque assumentes, viam denationalisationis ingrediuntur. Ritu vero ac nationalitate mutata, Nobiles populum proprium opprimere incipiunt eumque « in summo discrimine collocaverunt, atque eis qua talibus nullum passum in vitam publicam permittebantur, atque eos qua tales solummodo ad privatam eamque teterrimam vitam relegabant... ».¹²

Itaque summum hoc discrimen triplici manifestatur in forma, tamquam:

1. ignorantia - prout fundamentum omnino mali;
2. amissio *iurium ac privilegiorum*, prout primi consequentia et
3. *defectio a Ritu*, tamquam secundi effectus. Tres hae veluti causae ad exitum e statu quodam anormali inveniendum compellentes apparent. Ab Oriente adiutorium quodcumque Alborutheni et Ucraini, tunc tempore, nequidem sperare poterant.¹³ « Nihil mirum igitur si ipsi tandem

⁹ Conc. Trullanum, c. 13, in PITRA J. B., o. c., T. II, p. 30-31.

¹⁰ A. GUEPIN, T. I, Intr., p. CXII: « Aussi le sacerdoce n'était pour le pope qu'en métier: son père le lui avait transmis; et il préparait à le laisser lui-même à son fils. En attendant, il fallait, dans l'intérêt de la famille, en tirer quelque bénéfice »; cfr. ibid. c. III, p. 38.

¹¹ Cfr. E. GOLUBINSKIJ, o. c., T. I, p. 484-485; A. WANCZURA, *Szkoly w dawnej Polsce*, Lwów-Warszawa-Kraków 1923; K. CHARLAMPOVIČ, o. c., Sect. III, c. VIII, p. 190, 192, 194; MAKARIJ Metropolit (Bulgakov), *Istorija Russkoj Tserkvi*, T. II, S. Petersburg 1883, p. 383.

¹² M. HARASIEWICZ, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Leopoli 1862, p. 28; cfr. ibid. p. 39-40, 65-70, 264-265; D. OJANCYN, *Aus dem Kultur-und Geistesleben der Ukraine*, in *Kyrios* (1937), Königsberg-Berlin, H. I, p. 49-55.

¹³ M. HARASIEWICZ, o. c., p. 193: « Sed cum videremus frustra tale quidpiam sperari ab illis, non tamen malevolentia et temeritate fortasse eorum, quam quod sub gravissimo servitutis iugo crudelissimi tyranni, et a religione christiana alieni gemant, tentare id quod maxime vellent, nullo modo possunt ». (Litterae Dominorum Archiep. pi Kiovensis et aliorum Ep. porum Ruthenorum ad S. D. N. Clementem Papam VIII super eorum unione cum S. Ecclesia Romana — latinae versae, a. 1595, die 12 Jun.).

aliquando Sacrorum Antistites, variis in cassum adhibitis remediis, solam Ruthenae Ecclesiae spem in conciliando ad catholicam unitatem reductam esse censuerunt». ¹⁴ Tendentia haec apicem suum coronamque in Synodo Berestensi anno 1596 pertigit. In unione nempe sperabant cesaturas esse augustias suprafatas, immo reparari posse damnum eidem allatum.

Attamen, ut Unio ipsa profutura esse possit, spiritui orientali necnon conditioni in qua Ecclesia separata versabatur, consona esset oportebat. Exinde Patres Unionis conclusionem secundum sequentes exposuerunt articulos seu conditiones:

1. ut « Metropolitanarum et Episcoporum reliquorumque Spiritualium dignitates Ritus nostri Graeci ne alterius nationis vel religionis praeterquam Ruthenicae hominibus concedantur »;

2. « ut tam Metropolitanarum quam Episcoporum aliorumque eiusmodi Officiales prius a Spiritualibus quam a Saecularibus Ordinibus eligantur »;

3. « salva tamen S. R. Maiestate pro libitu cuiusvis ex electis conferendi auctoritate »;

4. « ut locum in Senatu Regio habeamus non aliqua commodorum ratione, et ambitione ducti, verum ut oves nostrae, quarum curam gerimus, maiori nos observantia colant et observent »;

5. ut « factiones aut excommunicationes », quae ex Graecia provenire potuerint, « eas omnino prohiberi petimus »;

6. « ne extranei Episcoporum vel Presbyteri, qui S. R. Ecclesiae obedientiam recusaverint, in qualibet dioecesi nostra aliquid negotii habeant et commorentur »;

7. « ne quidquam spiritualium negotiorum agere audeant, qui rebelles et contradicentes huic unioni nostraeque obedientiae fuerint »;

8. « ut bona, per Antecessores nostros, nescitur quo iure, amissa, Ecclesiis restituantur », neque ut illa « sine consensu Episcoporum totiusque Capituli conferantur »; post mortem vero Metropolitanarum et Episcoporum, « more et ordine Romanae Ecclesiae... Capitulum ea bona administrantur »;

9. Archimandritae, Hegumeni, Monachi, vulgo Czerncy et Monasteria eorum obedientiae Episcoporum, qui in dioecesi cuiuslibet fuerint, pristino more subsint »;

10. « ad iudicia Regni Tribunalis more et consuetudine Regni duos quoque ex Spiritualibus religionis nostrae deputandos esse petimus, qui tamquam defensores iurium et libertatum nostrarum sint »;

¹⁴ Pii PP. XII, Epist. Enc. *Orientales Omnes*, 25 Jan. 1946, AAS v. XXXVIII, p. 36; cfr. WINTER E., *Byzanz und Rom im Kampf um die Ukraine (955-1939)*, Leipzig 1942, p. 63.

11. « Archimandritae, Hegumeni, Presbyteri, Diaconi aliique Spirituales eodem honore ac reverentia ab hominibus, quo caeteri Religionis Romanae homines prosequantur, iisdem libertatibus ac praerogativis fruantur et gaudeant, secundum privilegium Serenissimi olim D. Vladislai Regis »;

12. praeterea, ut « a contributionibus Regni publicis... exceptis his, qui bonis haeredetariis utantur, liberi et immunes simus »;

13. « Monasteria et templa Ritus Graeci ne ad templa Romani Ritus convertantur »;

14. Collegia sive Confraternitates speciales non ita pridem a Patriarchis constitutae et a S. R. Maiestate confirmatae... ut obedientiam Summo Pontifici nobisque Ep. pis Religionis Graece praestare teneantur sintque adstricti »;

15. « Scholas, Seminaria graecae et slavonicae linguae extruere, ubi commodius videbitur, ut liberum nobis sit, sic et officinas imprimendorum librorum, quae quidem sub obedientia Ep. porum sint »;

16. « ut libera penes nos maneat puniendi potestas » eos Presbyteros religionis nostrae, qui « nobis debitam obedientiam praestare recusant »;

17. « Homines saeculares, ne se in curam Ecclesiarum Ritus nostri ingerant, sed hae potestati ac iurisdictioni Spiritualium subiaceant, praecipue vero Cathedrales Ecclesiae ».¹⁵

Articuli isti seu conditiones a rege Sigismundo III anno 1595, die 2 Augusti, per diploma regium solemniter approbata erant.¹⁶ Articuli vero dogmata ritumque respicientes, a Clemente Papa VIII « Bulla Unionis » confirmata fuisse dicuntur.¹⁷

¹⁵ Articuli sive conditiones, quae a S. Regia Maiestate confirmati poterant, in M. HARASIEWICZ, o. c., p. 182-185; cfr. *Arch. Un. Mitrop.*, T. I, n. 168, p. 76-77; M. MALINOWSKI, *Die Kirchen und Staats-Satzungen*, Lemberg 1861, p. 20, nota « a »; similiter in Articulis seu conditionibus, quas Episcopi Romam ad confirmandam miserunt, in illis tamen res potius ex parte dogmatica ac rituali tractatur.

¹⁶ M. HARASIEWICZ, o. c., p. 187: « in omnibus iuribus libertatisque... secundum quod S. M. Status religionis latinae habent, ea omnia servare, ac verbo nostro regali promittimus in proprio nomine et nomine Antecessorum nostrorum illustrissimorum, quia libertates istae iam a proavis nostris, specie vero a sanctae gloriosaeque memoriae proavo nostro tunc temporis hungarico et polonico, Magno Duce Lithuaniae Wladyslawo, impertitae erant... »; cfr. *IBID.*, p. 189-192, et M. MALINOWSKI, o. c., p. 27-28.

¹⁷ Bulla Unionis Nationis Rutheniae cum Ecclesia Romana, sub die decima Kalendas Januarii 1595 exarabatur: « ... uti membra nostra in Christo recipimus, unimus, adiungimus, annectimus et incorporamus, atque ad maiorem charitatis nostrae erga ipsos significationem omnes sacros ritus et caeremonias, quibus Rutheni Episcopi et Clerus juxta Sanctorum Patrum Graecorum instituta in Divinis Officiis, et Sacrosanctae Missae sacrificio, ceterorumque Sacramentorum administratione aliisque sacris functionibus utuntur, dummodo veritati et doctrinae Fidei Catholicae non adversentur, et communionem cum Romana Ecclesia non excludant,

Uti ex supradictis patet, unum tantum punctum (scil. 15) immediatam ad Seminaria habere relationem. Quaenam ergo sit connexio ceterorum articulorum cum themate nostro? Quaestioni huic responsionem in articulo sequenti, ubi de potestate Metropolitanae et Episcoporum sermo habebitur, fusiori tractabimus calamo, hic vero, ad rei meliorem intelligentiam efficiendam, generaliter tantum illam adumbrare cupimus.

Meminisse iuvabit opus Unionis in circumstantiis conditionibusque omnino singularibus initium suum habuisse, quapropter omnes conditiones atque cautelae eo protenderunt, ut Ecclesiam dissidentem, adiutorio ex parte Ecclesiae Latinae exhibito, e discrimine illo maximo eriperent, ita tamen ut Ritus integritas inviolabilis maneret, quoniam Ritus mutatio idem erat ac nationalitatis abalienatio.¹⁸ Exinde ad opus tale perficiendum cumprimis peropportunos erat, ut potestas auctoritasque Hierarchiae Ecclesiae Unitae ad fastigium debitum elevarentur; his enim carentibus Metropolita sive Episcopus, qui tunc temporis a patronatu Nobilium praepotenti omnimode dependebat, de quacumque independenti actione nequidem cogitare poterat.¹⁹ Non minoris momenti bona quoque ecclesiastica erant, sine quibus non solum necessitatibus Ecclesiae provideri, sed nequidem victus sufficiens pro clero suppeditari potuerit.²⁰

Cum vero historia Seminarii Vilnensis historiae Unionis constituerit partem, elementa, quae in illa manifestantur, in rebus quoque Seminarii Vilnensis gestis relucet. Quapropter illud portionem non parvam in lucta totius Ecclesiae Unitae pro existentia sua habet. Certamen vero istud circa ius Seminarium constituendi ac sustentandi apprime versatur, atque ad defensionem adversus calumnias permultas iniustas ac exaggeratas se protendit. Clarum est, Ecclesiam Unitam mox natam, in negotio Seminarii constituendi adiutorio quodam indiguit.

Metropolitae - illi nempe rem istam promovebant - in conatibus Seminarium erigendi adiutorium tum ex parte Regis Sigismundi III, tum etiam ex parte Sedis Apostolicae accipiebant. De primo adiutorio, decreta Unionis Berestensis afferendo, iam quidquam diximus, plene tamen rem istam totius tractationis tractu evolvere putamus. Exinde, in secundo adiutorio, ex parte scilicet Sanctae Sedis impertito, immorabimur, siquidem illud in hac parte in plenitudine sua manifestatur. Itaque totam materiam

eisdem Ruthenis Episcopis et Clero ex Apostolica benignitate permittimus, concedimus et indulgemus»; in M. HARASIEWICZ, *o. c.*, p. 212-213. Articuli vero coram Summo Pontifice exhibiti inveniuntur praeterea in ASV, *Nuntiature diversae*, v. 282 fol. 96v-99r, in 21 punctis collecti, at tamen omittuntur in illis: «alcune cose che totalmente dipendono dalla Potestà et autorità del Re, che hanno relatione alla loro unione con la Chiesa Romana, et perciò si lascino». Cfr. ASV, *Fondo Borghese*, III, 89d, fol. 24r-25r.

hoc ordine tractare intendimus: imprimis de relationibus Episcoporum cum Nuntio Apostolico, postea de Clementis PP. VIII sollertia hac in re applicata, et demum de Petri Arcudii pro Seminario destinatione.

Primae Episcoporum, unionem concludere desiderantium, cum Nuntio Apostolico relationes die 10 Februarii anni 1595 notantur. Eo sane tempore Episcopus C. Terleckyj ad Nuntium ablegatur, ut illi conditiones Unionis exponeret. Inter has conditiones, uti supra iam exposuimus, singulari modo admissio Episcoporum ad Senatum necnon conservatio Ritus antiqui sublineatur.²¹ Nuntius vero ex parte sua his respondit verbis: « Quantum ad ea igitur, quae divini dogmatis sunt... certum absque ulla dubitatione est, Summum Pontificem illam approbaturum et accepturum. Quantum vero ad ea, quae ad ius humanum spectant,... ex eiusdem tamen praesumpta voluntate intrepide affirmamus, Beatitudinem suam libenti animo consensum praebiturum. Postremo circa ea quae a R. Maiestate petuntur, id quod nos praestare possumus, bona fide promittimus, nimirum totis viribus curaturos nos apud Serenissimum Regem tam apud inclytam Regni Poloniae Magnique Ducatus Lithuaniae Rempubicam, ut ea... concedantur ». ²² Et revera Sedes Apostolica, hac de re notitiam accipiendo, Nuntium laudat et ex parte sua asseverat, se idem cum omni caritate zeloque facturam.²³ Sperat praeterea, Nuntium negotium istud in gloriam Dei cum omni diligentia promoturum.²⁴

²¹ In instructione data S. Congregationi a Metr. Rutskyj, ita hac in re scribitur: « non omnes sunt theologi, etiam ex ecclesiasticis, qui bene intelligent, posse stare unitatem fidei cum diversitate ritus » (in HARASIEWICZ, o. c., p. 265), quia « poloni sua ex parte ponebant qua ostensibilem rationem extirpandi nationalitatem et linguam ruthenam, secundum illud axioma: « Rutheni debent prius Poloni fieri, ut sint dein catholici » (IBID., p. 68-69). In pagina insuper 142 invenimus elenchum familiarum Nobilium, qui hanc ob causam nationalitatem suam derelinquerunt.

¹⁹ Cfr. E. LIKOWSKI, o. c., p. 35. Decreto ipse Rex Sigismundus III in diplomate suo, iam citato, dicit: « si quidem hoc posse in bonis regiis praescribere, non autem in bonis Nobilium » (M. HARASIEWICZ, o. c., p. 192-193).

²⁰ M. MALINOWSKI, o. c., p. 20, nota « a »: « Siquidem tanta inopia et egestate sumus constrikti, ut non solum necessitatibus Ecclesiarum non providere, sed etiam sufficientem victum nobis suppeditare possumus ».

²¹ Ipse Nuntius hac in re ita scribit: « Li Vescovi Rutheni et Lithuani hanno mandato da me il Vescovo loro di Luceoria con un scritto formato da essi... dal quale si vede, che desiderano di unirsi con la Chiesa Cattolica; ricercano di essere ammessi in Senato, et conservati nella loro Religione; ma formato secondo il beneplacito del Sommo Pontifice »; ASV, *Fondo Borghese*, III 89b, fol. 38r. Nuntiatura in Polonia initio a. 1592 commissa est Episcopo San Severo, Germanico Malaspina; cfr. L. PASTOR, *Storia dei Papi*, T. XI, p. 379-380.

²² M. HARASIEWICZ, o. c., p. 181-182; de conditionibus Episcoporum; vid. IBID., p. 178-181

²³ ASV, *Fondo Borghese*, III 18, fol. 255v: « et sicome loderemo la parte che fara V. S. in consolatione di essi Vescovi, cosi faremo noi la nostra con ogni carita et zelo conveniente ».

²⁴ IBID., fol. 213r, 217v: « Havemo inteso volentieri lo stato dei Vescovi Rutheni et la speranza che rimane di ridrizzare quel negotio a gloria di Dio, che sarà con molta lode di V. S. la quale só che non lascera di usarvi ogni possibile diligenza ».

Primam maxime momenti rem esse admissionem Episcoporum Unitorum in Senatum Reipublicae Polonae iure meritoque hisce temporibus putabatur. At profecto, quoniam ab illa assequenda perpetuitas huius operis omnino dependere potuit.²⁵ Iamvero Rex polonus Sigismundus III, etsi secundum constitutionem auctoritate maxima polleret, ille nempe Comitata Regni convocabat, sine eius consensu nullum promulgari poterat decretum, ille demum erat, qui, uti bene adnadvertit Nuntius Apostolicus Malaspina, « panem in manibus suis tenet eumque secundum beneplacitum suum distribuere potest ».²⁶ Potestas vero eius in praxi valde limitata erat, verique domini Regni Polonici nonnisi Nobiles, loca in Senatu altiora occupantes, apparent. Rem istam Clemens PP. VIII optime sciens, ipse enim Legatus in Regno Poloniae extitit,²⁷ litteris de illo negotio « ad complures Regni Senatores Ecclesiasticos et saeculares »²⁸ datis postulat, ut Episcopi uniti in Senatu atque in iuribus privilegiisque cum Latinis aequentur. Insuper hac de re Episcopus unitos certiores reddit, scribendo: « Sigismundo Regi, vos et ecclesias vestras carumque bona, efficaciter commendavimus, atque ab eo petivimus, ut non solum vos et vestra sua ope et auctoritate tueatur, sed etiam ut vos ornet, et amplificet et Senatoribus Regni adscribat, quamdiu in Ecclesiae Romanae obedientia et fidei catholicae integritate permanseritis, quod, Deo auxiliante, perpetuum fore speramus ».²⁹ Nec sine effectu talis Summi Pontificis sollicitudo mansit. Die enim 5 Decembris 1596 Sigismundus III « manifesto » suo Clero unito omnia iura privilegiaque, Clero latino competentia, contribuit.³⁰

§ 2. De adiutorio ex parte Sedis Apostolicae.

In hisce circumstantiis quaestio Seminarii erigendi, quae de cetero non erat nova, nascitur et evolvitur. Illam sane iam Gregorius PP. XIII per Le-

²⁵ *IBID.*, fol. 359rv: « La perpetuità dell'opera dipenderà da quel che rimane costí, et in spetie nell'honorarli dell'ordine Senatorio »; cfr. *IBID.*, *Miscellanea*, Arm. I, v. 82, fol. 107r.

²⁶ *Relucye nuncjuszów apostolskich i innych osób o Polsce* (1548-1690), T. II, Berlin-Posen 1864, p. 76.

²⁷ J. PELESZ, o. c., T. II, § 8, p. 13: « Der Papst Clemens VIII. kannte aber als ehemaliger apostolischer Legat im Königreich Polen sehr wohl die dortigen Verhältnisse, und wusste, dass die Macht des Königs sehr beschränkt war, und wandte sich deswegen in den fraglichen Angelegenheiten auch an die mächtigen geistlichen und weltlichen Senatoren Polens... ».

²⁸ M. HARASIEWICZ, o. c., p. 217, cfr. p. 218 et praesertim A. THEINER, *Vetera monumenta Poloniae et Lituaniae Gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, T. III, Romae 1863, p. 269. Breve Clementis VIII: « *Recrearunt Nos in Domino* ».

²⁹ *IBID.*, p. 253-260: Breve « *Benedictus sit pastor ille bonus* », die 7 Febr. 1556.

³⁰ M. HARASIEWICZ, o. c., p. 230; J. PELESZ, o. c., T. I, p. 374; T. II, p. 9-10; notandum tamen est, admissionem Episcoporum unitorum in Senatum Regni, propter animum Nobilitatis polonicae hostilem, nunquam fuisse ad realitatem adductam; cfr. *IBID.* T. II, p. 14: « ... die Frage wegen Zulassung der ruthenischen Bischöfe in den Senat nach dem Abschluss der Union mit dem Senate verhandelt werden wird; das ist aber nicht geschehen, und der Umstand hat jedenfalls die Ruthenen sehr verstimmt ».

gatum promovebat. P. A. Possevino vero, possibilitatem Seminarii erigendi in opere suo « Moscovia » (Rationes promovendae in Moscoviam Catholicae religionis, p. 21-22) perpendendo, imprimis momentum institutionis Alumnorum unitorum in Collegio S. Athanasii Romae considerat. Attentis tamen incommodis viatici, longinqui itineris, necnon fastus similiumve, proponit, ut Vilnae aut Polociae illud erigatur. Ex tali Seminario postmodum nonnulli electi optimique ingenii alumni Romam mitti possent.

At revera, cura Gregorii PP. XIII personalique Possevini sollicitudine, Seminarium tale iam anno subsequente (1582) est erectum ac omnimodam sibi proponebat activitatem: imprimis, uti patet, clerum novum, Unioni toto corde adhaerentem, educare debuit, ut Unio eo efficacius promoveretur, penes Seminarium typographia, tamquam aequipondium istis dissidentium est instituenda; et demum novi Unionis propugnatores ita rem gerere deberent, ut Unionem propagando, dissidentibus quasdam distinctiones rituales, saltem ad tempus aliquod certum - donec satis in fide fuerint firmati - dereliquerent.³¹ Et revera Pontificium Seminarium Vilnense, quod etiam « Alumnatum » nuncupari solet, secundum haec principia a Possevino proposita suam actionem evolvit. Attamen illud revera pro Unione promovenda, saltem in propositis sibi limitibus, parum contulit. Pauci nempe ad illud alumni Ritus Orientalis admittebantur - et illi, qui admittebantur - periculo a Ritu abalienationis se exponebant, deinde materialibus subsidiis privatum Seminarium hoc existere cessavit.³²

Quibus tamen non obstantibus, negotium id genus iterum, occasione legationis Episcoporum Unitorum, Romae die 15 Nov. a. 1595 commorantium, reviviscit.³³ Episcopi sane, conditiones Unionis coram Summo Pontifice exponendo, necessitatem Seminarii erigendi exhibere minime neglexerunt. Ansam ad rem istam attingendam Petrum Arcudium, sacerdotem ac alumnum Collegii Graecorum, praestitisse dicitur.³⁴ Ille nempe, post annum 1591, Bernardo Macieiovio, Luceoriae Antistite latino, interveniente Gregorio PP. XIV, in Poloniam, ad unionem inter Alboruthenos et Ucrainos promovendam, missus est, ibique, uti ipse testatur,³⁵ trium annorum spatio commorando, cum Vladyka Volodymyrensi Hipatio Potij de quaestionibus Unionem spectantibus tractabat, eumque persuadendo ad Unionem recipien-

³¹ J. POPLATEK, *Powstanie Seminarjum Papieskigo w Wilnie*, Wilno 1930, p. 20-35; cfr. A. THEINER, *o.c.*, T. III, n. 28, p. 40.

³² K. CHARLAMPOVIČ, *o. c.*, c. XIII, p. 486-489.

³³ J. PELESZ, *o. c.*, T. I, p. 540sq.

³⁴ ARCH. COL. IN URBE, p. I, *Historia*, fol. 59, 59v.

³⁵ ASV, *Fondo Borghese*, III 89d, fol. 233r: Epistola P. Arcudii ad Ill.mum ac Rev.mum Dominum Patron. Luceoriae, 25 Sept. 1597 (vid. Appendix, p. 259).

dam inclinavit. Itaque inter viros istos amicitia sensim sine sensu concluditur.

Nihil inde mirum, quod - dum Romae iterum obvii erant - amicitia haec eorum reviviscit, specie modo Episcopi H. Potij et C. Terleckyj de felici rerum cursu gaudentes, quem Romae invenerunt, Deo gratias egerunt. De facto isto Arcudius ipse his loquitur verbis: «massime che li Vladici mi conoscevano per anni, et si servivano volentieri dell'opera mia, come partecipe del loro passati consigli et ringratiavano Dio d'havermi trovato a Roma anticipando di scrivermi che non mi partisse dalla Russia per mezzo di Mons. di Luceoria, et loro per viaggio da Vienna et da Padova. Di poi fatta già l'unione et resa la obediienza... havendo ottenuto da N. Signore di poter fondar un Seminario nelle loro parti in servitio et utilità della loro natione, deliberavano chi avessero da elegere per governar detto loco, et forse anche in agiuto loro nelle cose che potevano occorrere et tutavia occorono dalli Greci dell'Oriente che sogliono molestarli; ne volendo elegere altrui, massime in questi principii, per certi degni rispetti della natione, dimandarono con grande instantia la persona mia, come conforme alla loro Religione.³⁶

Jamvero, uti ex epistola P. Arcudii patet, legatos unitos Romae degentes omni nisu omnique conatu adlaborasse, ut negotium Seminarii promoverent, immo coram Clemente VIII rem totam exponendo, subsidium et adiutorium hac in causa ab eo petebant. Subsidium vero, difficultates inter, quae nequaquam deficiebant, in tali momento eo magis peropportunum erat. Ipse enim Arcudius mordicus resistit propter plurimas causas, quarum praecipua haec notatur: imprimis Arcudius Graeciam reverti sibi proposuit; praeterea Romae a Cardinalibus tamquam eorum Theologus requiritur; maximi vero momenti ea est causa, quod patriam suam regredi debuerit, ut parentes suos - specie vero matrem suam quam temporis duodeviginti annorum spatio videre nullam habuit occasionem - consolaretur. Ceteroquin, si nulla ex hisce causis extiterit, sola de doloribus, frigore, incommodis ac barbariis regionibus istis mentio a proposito simili eum avertebat.³⁷

Quapropter, nisi auctoritas Summi Pontificis in tali casu intervenerit,

³⁶ *IBID.*, l. c.

³⁷ «il che facevo per molte cause, perche in Roma ero richiesto da segnalatissimi Cardinali della Corte per loro Theologo... Maggior causa era di non accettar venir con loro, l'esser chiamato dalla Patria con honorati stipendii, se volessi leggere il greco, dove potevo consolare li parenti et specialmente la madre, che non hó visto per spatio di 18 anni. Ma quando anco non fosse stata nessuna di queste cose, solamente il pensare li disagi, incommodità, freddi, et barbarie de loro paesi, quale prima havevo sperimentate, mi facevano horrore, et era degna causa di non venire», (*IBID.*, fol. 234).

certum est Arcudium numquam desiderium Episcoporum unitorum adimplevisse. Inde successit, ut id quod illi assequi haud potuissent, Clementis VIII efficit auctoritas, qua de re Arcudius ita scribit: « Prevalsero non di meno loro, et mi fu detto dal Protettore che assolutamente tale era la mente di Sua Santità alla quale contradire non potevo, se volevo mostrarmi obeditissimo et grato figlio et prontissimo servo della Sede Apostolica, della quale riconosco ogni mio bene, et le devo la vita propria ».³⁸

Quanti ponderis quantique momenti fundatio Seminarii pro iuvenibus unitis instituendis Romae erat, factum ipsum, quod Pontifex pro Seminario tali impensas destinavit, testatur. Antequam vero id fieret, Summus Pontifex informationes de opere tali perficiendo aliisque rebus, negotium istud spectantibus, habere vult. Hac sane occasione duo perpendicularuntur momenta: 1. quis munus tale ambiendum obtinere debuerit, et 2. ubi Seminarium huiusmodi erigi potuerit.³⁹

Ad primam quaestionem quod attinet, illam negativo solutam fuisse modo, asserendo opus tale bene sine Patribus Jesuitis dirigi posse. Curnam PP. Jesuitae a negotio tali amovebantur? Responsio non est difficilis, si hoc consideretur momentum, quod PP. Societatis conversionem a schismate cum acceptione Ritus Latini identificando, ansam denationalisationi ac Ritus Orientalis desertioni quammaxime praestabant.⁴⁰ Unitorum tamen, uti ex documentis supra allatis patet, quammaxime interfuerat, ut Ritus sine mutatione quavis maneret.

Ad locum vero quod attinet, illum Leopoli invenire sperabant. Ambitus enim loci istius fini tali quammaxime correspondebat: Leopoli nempe centrum vitae politico-religiosae tunc temporis haud parvi extitit

³⁸ Cfr. etiam aliud documentum: ASV, *Misc.*, Arm. LII, v. 21, Card. S. Severinae audientiae anno 1595-1597, fol 144, ubi sub die 1 Feb. 1596 ita scribitur: « Et de Don Petro Arcudi del Collegio Greco, che non vorebbe andare in Russia per molte cose etc. R: che per servitio di Dio et instrutione de Rutheni debba andare ».

³⁹ ASV, *Fondo Borghese*, III 18, fol. 358: « Nostro Signore si contenta di fare la spesa per mantenere nella Russia il Seminario di alunni giovani, ma à lei si rimette d'informarsi bene delle commodità che vi sono, et di tutto quello, che converrà di fare a noi, appena pare, che una simile opera si possa bene incaminare senza li Padri di Gesù; però sarà necessario vedere se in Leopoli ove già c'è collo sarà luogo opportuno, nè si rivolgerà altro finche da lei non ne habiamo avviso ». Romae, 3 Februarii 1596.

⁴⁰ Argumentum hoc, de cetero semper actuale, iterum in conatibus Metr. Rutskyj in eadem fere forma reviviscit; cfr. P. CHOMYN, *Metr. Joseph Velamin Rutskyj eiusque conamen erudiendi clerum*, in *Bohoslovia* (1923), T. I, L. 3-4. p. 267-268; A. G. WELYKYJ, OSBM, *Joannes Velamin Rutskyj in « exitu viarum »*, in *Analecta OSBM*, Ser. II, Sect. II, v. I, Fasc. 1, p. 31 et nota 44. De influxu Patrum SJ nonnulli auctores dissidentes exaggerare solent: A. SAVČĚ, *Narysy z istoriji kulturnych ruchiv na Ucrajini i Bilorusi v XVI i XVIII vv.* Kyjiv 1929, p. 245-250; K. CHARLAMPovič, o. c., p. 491-501; M. KOJALovič, *Litovskaja tserkovnaja, unija* S. Peterb. 1871, T. II, p. 53sq.

momenti; potissimum tamen in negotio Seminarii Confraternitas Leopoliensis - scholam bene constitutam necnon typographiam sub directione sua possidens - conferre potuerit, si tandem aliquando vi articulorum a rege approbatorum unionem amplectendo, sese iurisdictioni Metropolitanae submitteret.⁴¹

Itaque, ut vidimus, una cum unione Romae confirmata tria elementa, foundationem Seminarii spectantia, emergunt, nimirum: 1. erectio Seminarii, 2. eius directio, quae non PP. Soc. Jesu, sed P. Arcudio commendatur, et 3. locus, qui Leopoli praevidetur.

Jamvero Clemens PP. VIII, his omnibus perpensis ac statutis, per Officium suum Cesium Josepho Giustiniani ordinem dat, ut ille Petro Arcudio eiusque sociis tamquam viaticum summam 500 scutorum solveret; quorum summam 250 scutorum in nummis statim recipere debent, reliquam vero partem Venetiae recipient.⁴² Antequam vero id factum est, Arcudius cum Card. P. Aldobrandini, Episc. S. Severinae, de provisione sua pertractationes ducebat, quas ipse ita describit: « Dunque per consequentia venivo a trattare della mia provisione et dicendo io che non mi vendevo per denari, perche come l'amor proprio gabba, forse mi havrei stimato molto, pure dimandavi una honesta et religiosa provisione 2000 scudi l'anno, massime in simili paesi, dove le cose et sono carissime et con gran scomodo se hanno - come benissimo possono testificare quelli che venero con Ill.mo Signor Cardinale Legato. Ma l'Ill.mo Signor Cardinale Legato Santa Severina, come quello che vorria vederci andare peregrinando all'Apostolica, sine pera et baculo, per il suo zelo che ha, mi contradiceva afirmando esser troppa provisione; cusi contrastano un pezzo, all'ultimo concluse caricandomi con altre promesse come sogliono fare i principi, che detta provisione havesse a bastare e con uno compagno, cioè che 50 scudi dovesse dare ai compagni, altri havessero a servire per pagare il

⁴¹ « Collegia sive Confraternitates speciales non ita pridem a Patriarchis constitutae et a S. R. Majestate, quemadmodum Vilnae, Leopoli, Berestae et alibi, ut integrae et illesae manent ita tamen, ut obedientiam Summo Pontifici nobisque Episcopis Religionis Graecae praestare teneantur sintque astrioti »; J; PELESZ, o. c., T. I, p. 534; cfr. K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 490-491

⁴² ASV, Fondo Camerale, VII: registri dei mandati Camerali, v. 945 (1594-96), fol. 85v: « Mons. Cesi etc. ordinate a Giuseppe Giustiniani etc. che paghi à Pietro Arcudi, Sacerdote et Alumno del Collegio Graeco scudi cinquecento di moneta, cioè s.di 250 gli si paghi quà et altri s.di 250 gli si faccia lettera, che gli siano paghi in Venetia; quali s.di 500 se li fanno pagare per le spese per il viaggio per lui e Moschetti, suo compagno, per andare in Russia per ordine Nostro con li Vescovi Rutheni et per fare un parato sacerdotale per portarlo seco per celebrare la Messa arrivato che sarà là et pagati voliamo etc. Del nostro palazzo Apostolico di 5 di Marzo 1596, Clemens VIII — De executione istius negotii ita scribitur: « Petro Arcudio donatur 500 scudi, ut possit iter in Russiam instituere, in adiutorium Episcoporum Ruthenorum »; *Ibid.*, fol. 85v. — Bartholomaeus Cesi ad d. 5 Jan. 1596 fuit thesaurarius, illique successit Tiberius Cerasa; L. PASTOR, *Storia dei Papi*, v. XI, p. 283, 595.

servitore, et per qualche altra spesetta straordinaria, et cento scudi restasero per me... Mi fu dunque assegnato un 500 scudi d'oro per viatico et altri bisogni, dalli quali la metà si presero in Roma per paramenti et in Venetia per più de 20 pezzi de libri, appartenenti al culto divino, calice, patena d'argento et altre cosette...⁴³ In Venetia pressimo l'altra metà de dinari per cambio quale si servì per pagare la condotta di tre tamburi dove si contenevano detti paramenti et libri, et altri libri scritti a mano, et stampati, però necessarij, et altre robbe nostre; et anco per le persone nostre a cavallo con il servitore; cusi venivo in Polonia dove talmente ci bastette della detta provisione che bisognò fare ancho qualche poco di debito, perchè li wladici in servitio nostro non hanno speso pur un quartino,⁴⁴ ne hora spendono, per il che anco venissimo in compagna loro ».⁴⁵

Cum Arcudius in Poloniam advenisset, confestim ad Nuntium se vertit, subsidium ab illo exposcendo, quo de facto ille ad Legatum Card. Gaetano his scribit verbis: « Il Greco mandato qui di Roma per assistere a questi Vescovi Rutheni et promessogli perciò provisione et trattenimento per quanto esso mi dice, essendo venuto l'inverno, che non ci lascia sentir l'autunno et trovandosi vestito d'estate, mi ha pregato, che io voglia soccorrerlo di qualche aiuto che acquisti in bone pellicie; et io il pò, che me ne trovo adesso alle volte più d'un paio, ond'io gli ho fatto pagar cinquanta scudi in contanti da Montelupi di Cracovia con promissione fatta da me, saranno fatti buoni in Roma, secondo che è stato fatto in altri pagamenti, fatti da esso per servitio della Sede Apostolica ».⁴⁶

Una cum adventu Petri Arcudii in Poloniam, ille immediatae curae Sedis Apostolicae quadantenus subtrahitur atque iurisdictioni Metropolitanae submittitur. Quapropter periodum istam concludimus, ut ad alteram

⁴³ Cfr. ASV, *Fondo Camerale XXV: Libri di entrate e uscita della Tesoreria Generale*, v. 1579, fol. 70 (101) v. — 1596 A. 7 di Marzo: « A donativi s. 500 d'oro puro pagati al Sign. Pietro Arcudi, Sacerdote et Alumno del Collegio Greco per le spese del viaggio d'andar con li Vescovi Rutheni ».

⁴⁴ « Wladici » parum tantum divitiis abundasse videntur, quia ipsi hisce lamentantur verbis: « Siquidem tanta inopia et egestate sumus constricti, ut non solum necessitatibus Ecclesiarum non providere, sed etiam sufficientem victum nobis suppeditare non possumus »; J. PELESZ, o. c., T. I, p. 533; cfr. Epistola Metr. H. Potij ad Canc. L. Sapielha in *Arch. D. Sapielha Leopoli* 1892, T. I, n. 498, p. 411; quapropter Papa ipsis pro viatico summum 2000 scutorum largitur, uti ex sequentibus patet documentis: ASV, *Fondo Camerale XXV: Libri di entrate e uscita della Tesoreria Generale*, v. 1579, fol. 69 (100); v. 1596, A. 5 detto (= Marzo): « A donativi s. 1000 d'oro puro et s. 1000 di moneta pagati a Mons. Luca Dottorio, maestro di casa delli Vescovi Rutheni; disse per le spese del viaggio de detti Vescovi »; et *IBID.*, *Fondo Borghese*, III 18, fol. 359rv: « Nostro Signore gli ha fatto donare duemila scudi per il viatico ».

⁴⁵ Epistola Arcudii ad Dominum Patron. in ASV, *Fondo Borghese*, III 89d, fol. 234v.

⁴⁶ ASV, *Nuntiatione diverse*, v. 273, fol. 137v, (Varsavia), 31 Oct. 1596.

partem, in qua conamina Episcoporum ad Seminarium instituendum primo loco manifestantur, perveniamus.

§ 3. De conatibus Episcoporum Seminarium erigendi.

At Episcopi, postquam patriam reversi sunt,⁴⁷ omnem opem et attentionem Unionem versus dilatandam ac amplificandam vertentes, cum primis « Decreta Unionis », ea praesertim, quae a Rege confirmata sunt, ad realitatem perducere conabantur. In negotio Seminarii erigendi maximi erat momenti articulus iam supra citatus, i. e.: « Collegia sive Confraternitates speciales non ita pridem a Patriarchis constitutae et a S. R. Majestate confirmatae, quemadmodum Vilnae, Leopoli, Berestae et alibi ut integrae et illesae maneant, ita tamen, ut obedientiam Summo Pontifici nobisque Episcopis Religionis Graecae praestare teneantur sintque adstricti. Scholas, Seminaria graecae et slavonicae linguae extruere, ubi commodius videbitur, ut liberum nobis sit, sic et officinas imprimendorum librorum, quae quidem omnia sub obedientia Episcoporum sint » (cfr. MALINOWSKI, o. c., p. 21, nota « a »).

Locus vero maximae opportunitatis, uti initialiter prospiciebatur, nonnisi Leopoli, melius dicendo, in Schola Confraternitatis inveniri poterat.⁴⁸ Illa nempe iam bene evoluta, proprias constitutiones - quas postea aliae quoque Confraternitates receperunt - edidit. Ratio vero studiorum in illa, sicut in omnibus scholis id genus, scholis latinis haud parum assimilatur: dividitur nempe illa in « trivium » cum rhetorica, poetica et homiletica; et « quadrivium » cum mathesi, geometria, astronomia et musica; exponebantur insuper scientiae theologicae ut: S. Scriptura, Dogmatica, Theologia Moralis, Computum ecclesiasticum necnon Liturgica. Pro fine suo illa educationem religioso-moralem, semper tamen intra orthoxiae limites servatam, sibi statuit.⁴⁹ Quapropter Schola haec non solum pro laicis, verum etiam pro clericis instituendis destinata erat. Exinde, si hanc scholam Episcopi in Seminarium commutare putaverint, nihil illis reliqui manebat, nisi ut illam, iurisdictioni suae submitiendo, mutationesque necessarias introducendo, ad clerum solum instituendum adaptarent.

Attamen Episcopi hoc in casu resistentiam fere insuperabilem inveniunt.⁵⁰ Confraternitatum primi fundatores-laici, praevalenter vero No-

⁴⁷ J. PELESZ, o. c., T. I, p. 546; K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 493, affert datam 21 Martii 1596 eamque regressum « in Russiam » esse putat.

⁴⁸ J. F. HOLOWACKYJ, *Porjadok školnyj ily ustav stavropihijskoj hrekoruskoj školy vo Lvovi 1586 hoda*, LVOV 1863; cfr. A. SAVYČ, o. c., p. 182-185; D. OLANČYN, o. c., H. II, p. 49-50, 67-68.

⁴⁹ A. SAVYČ, o. c., p. 182.

⁵⁰ D. OLANČYN, o. c., H. I, p. 60: « Die dritte Gruppe der Reaktion in der Ukraine bilden

biles divites, qui corporationes huiusmodi sustentabant privilegiisque providebant, apparent. Hanc ob causam Confraternitates sub omni respectu a fundatoribus suis ac patronis dependentes,⁵¹ postea vero privilegio « stauropiegiano » muniti, potestati Episcoporum, etsi indole religiosa induti, plane subtrahuntur. Siquidem vi tenoreque istius privilegii Confraternitates solo Patriarchae Constantinopolitano subditae erant. At secundum « Articulos Unionis » Confraternitates stauropiegianae privilegium istud amittere debuerunt. Quapropter factum tale « lapis offensionis », ansaque ad litigium continuum est facta. Confraternitates enim privilegiis muniti, fama defensorum orthodoxiae gaudentes, de submissione Episcopis nequidem cogitare volebant.⁵² Neque in hac re interventio Episcoporum quidquam effecit. Confraternitates causam totam ad Tribunal Regium devolventes, illic quaestionis huiusmodi solutionem quaerebant.⁵³

Jamvero nec Episcopis compressis, ut aiunt, manibus sedere licuit. Ad hanc rem resolvendam ac adiuvandam illi sese ad Legatum Apostolicum, Card. Caetano, tunc temporis Varsaviae commorantem, vertentes, illi negotium Seminarii exposuerunt. Qua de quaestione Legatus a Card. San Giorgio, epistola ab illo die 3 Febr. a. 1596 recepta,⁵⁴ iam bene fuit instructus. Nunc vero adventum Episcoporum, ut cum illis de Seminario loqui posset, exspectat.

Et revera Episcopi sese coram Legato Apostolico Card. Gaetano, mense Septemb. eiusdem anni sistentes, rationes suas exposuerunt. Qua de re Legatus Romam hoc certiore modo: « già questi Vescovi Rutheni venuti all'unione della Chiesa latina mi si erano raccomandati per conto della cosa del Seminario, et d'altro io havevo promesso loro l'aiuto, et il patrocínio mio ».⁵⁵

Attamen nec Legati adiutorium quidquam effecisse videtur, quoniam

die sogenannten Kirchenbruderschaften; sie sind nicht als Teil der kirchlichen Organisation anzusprechen, sondern gehen, obwohl von Geistlichen geleitet, vom weltlichen Bürgertum aus, das ihre Hauptlast sachlich und persönlich getragen hat ».

⁵¹ Exemplo nobis sit epistola Ostrogskyj ad Confraternitatem, in qua illae commendat, ut litem cum Episcopo G. Balaban continuare cessaverit. Cfr. J. PELESZ, o. c., T. II, p. 95-96

⁵² A. GUEPIN, o. c., Introd. p. CLXI: « Les confréries de Vilna et de Léopol perdaient en particulier ce privilège de *stauropigie*, qui les exemptait de la jurisdiction métropolitaine. Comment ne pas regretter une pareille prérogative ».

⁵³ J. PELESZ, o. c., T. I, p. 87sq.

⁵⁴ Instructio talis, uti videtur, ad illum die 3 Febr. 1596 venit, sicut sequenti fulcitur documento: « Mi ritrovo questa settimana la lettera di V. S. Ill.ma delli 3 di passato... »; et inferius: « Come li Vescovi Rutheni giogliono qua si potrà all'hora discutere ciò che converrà di fare intorno al Seminario delli giovani Rutheni etc ». « Cracovia, All'Ill.mo Card. San Giorgio, il primo di Marzo 1596 ». ASV, *Fondo Borghese*, III, 91d, fol. 106rv; IBI, 8c, fol. 82r, 83r.

⁵⁵ ASV, *Fondo Pio*, V. 114 (sign. nova); *Nuntiature diverse*. v. 97: Legatione in Polonia del Card. Gaetano 1596.

Episcopi uniti iterum illam, utique per epistolam tantum, movere incipiunt.

De pertractationibus hisce ex epistola Legati ad Secretarium Status, Card. San Giorgio (Cinzio Passeri Aldobrandini),⁵⁶ die 5 Oct. 1956 scripta, notitiam haurimus, quae ita sane sonat: « Ho scritto già a quei Rutheni per conto del Seminario, et de gli altri particolari, desiderati da loro, animandoli et allettandoli con ogni sorte d'amorevole ufficio et non ho lasciato di far (con loro) dal conto mio quanto mi pareva conveniente, et perchè anch'essi habbiano dal canto loro a far quanto hanno promesso a beneficio di questa santa benedetta unione. Di quello che succederà, V. S. Ill.ma ne sarà avvisata subito ».⁵⁷

His tamen non obstantibus, negotium Seminarii nullum fecit progressum. Ita saltem rem istam nobis Arcudius, in epistola iam laudata describit: « Ho voluto scrivere tutto questo à V. S. Ill.ma, perchè mi scrivono da Roma che se non si farà il Seminario, la mia provisione non corre, et che bastano li 500 scudi che mi sono stati dati, come se io gli havesse posto al Banco, e in altri officii, che mi fruttassero, spesi al modo sopra detto ». Et mox infra: « Finalmente supplico humilmente à V. S. Ill.ma si degni la risoluzione di Sua Santità circa il Seminario accennarmi, acciò sappia quello mi debbo fare... Dato che non si facesse il Collegio saria honesto che mi si mandasse il viatico per poter tornare, il che lascio alla prudenza, et mero beneplacito delle Signorie loro ». Et demum epistolam suam ita concludit: « Le cose della Russia vanno bene per gratia di Dio, et certo sono degni d'essere agiutati. Ma se non si faranno suggettati atti alle loro dignità et governo spirituale per mezzo del Seminario, Dio sà come andranno per l'avvenire... »⁵⁸.

Itaque hae querelae, repercussionem Romae inveniendò, ad Nuntium Apostolicum, Cracoviae residentem, pervenerunt, uti ex epistola a Card. San Severina, ad eum die Sept. a. 1597 scripta, patet, in qua Cardinalis Arcudium Nuntio commendando, haec scribit: « Non posso manere di raccomandare à V. S. il Rev. Dottor Pietro Arcudi, Alunno di questo Collegio Greco, che gli anni passati per ordine della Santità di

⁵⁶ ALDOBRANDINI: 1) *Cinzio* (1560-1610), anno 1588 partem habuit in legatione Hyppoliti Aldobrandini in Poloniam; anno 1593 creatus Cardinalis tit. S. Gregorii, dein S. Petri in vinculis; 2) *Petrus* (1572-1621), qui fuit Protonotarius, Advocatus Consistorialis, et Praefectus castrì S. Angeli. Ambo curabant res politicas temporibus Clementis VIII; cfr. MORONI G. R., *Dizionario di erudizione storico ecclesiastica*, vol. II, pag. 268; L. PASTOR, *La storia dei Papi*, T. XI, pag. 37.

⁵⁷ ASV, *Nuntiate diverse*, v. 273, fol. 126v-127r.

⁵⁸ IRID.

Nostro Signore fu mandato di qua con Signori Vescovi Rutheni per la institutione del Collegio di giovani Rutheni nella Russia.

Poichè intendo che si trova ridotto à poco bono termine, per non essergli pagata la provisione, che se gli era assegnata, et malcontento per vedere che non sufficia andare innanzi il detto Collegio con quella caldezza, che bisognerebbe». ⁵⁹

Arcudius vero ex parte sua omnia ad eum spectantia perfecisse affirmat: « Io sono fuori di colpa havendone scritto molte volte a Roma; però, si suol dire, fate voi » (Epist. cit.). Et revera in « Libro Audientiae » Card. San Severina sub data 21 Sept. a. 1597 hanc invenimus adnotationem: « ... e della provisione che S. Santità assignò a Pietro Arcudi che si degnasse ordinare che li sia pagata, acciò si possa continuare in questo servitio, e che si faccia quel Collegio o Seminario in quelle parti per i Rutheni... », et: « R.: (esponsio) che lo farà, et ch'io ricordi all'Card. San Giorgio come all'hora feci et me lo pregai ». ⁶⁰ Ecce quanta cum cura res illa sine intermissione apud Sedem Apostolicam tractatur: omnia adhibentur, dummodo Seminarium erectum evadat.

Quod vero ad Episcopos spectat, illi quoque omnibus viribus hac in re adlaborantes, Seminarium tandem aliquando - permultis superatis obstaculis - erigunt. Seminarium tamen non Leopoli, sicut ab initio praevidebatur, ⁶¹ sed Berestae originem suam ducere incipit. Itaque die 26 Junii a. 1957 Episcopus Volodymyriae et Berestae, Hypatius Potij, diploma regium recepit, ⁶² vi cuius Schola Confraternitatis Berestensis iurisdictioni Episcopi submissa, in « Collegium aut Seminarium pro iuvenibus religionis graecae » commutari debebat. ⁶³ Pro Collegio hoc vel Seminario sustentando duae destinantur villae: Torokanie, et Lisen. ⁶⁴

Attamen, etsi omnia iam erant parata, studia pro iuvenibus « religionis graecae » nunquam aperta erant. ⁶⁵ Neque una tantum extitit causa,

⁵⁹ *IBID.*, *Fondo Borghese*, III, 89d, fol. 236r, 239v cum inscriptione: « All' Ill. re et molto Rev. Signor come fratello, Mons. Vescovo di S. Severo, Nuntio di N. Signore in Polonia, Di Roma a XXVIII di Settembre MDXCVII, di V. S. Ill. re et Molto Rev. come fratello amorevole. Il Cardinale di S. Severina (m. p.) ».

⁶⁰ *IBID.*, *Armar. LII*, v. 21: Card. S. Severinae Audientiae anno 1595-97, in Conero M. Caval.

⁶¹ Leopoli spes unionem dilatandi omnino extinguitur, ita ut de Seminario in isto loco erigendo nequaquam cogitari poterat; cf. J. PELESZ, *o. c.*, T. II, p. 97-98.

⁶² AZR, T. IV, n. 122, p. 175-176.

⁶³ *IBID.*, n. 142; cfr. A. SAVYČ, *o. c.*, p. 238, 241 et K. CHARLAMPOVIČ, *o. c.*, p. 491; J. SŁYPIŃ, *o. c.*, p. 29.

⁶⁴ *Arch. Sbornik*, T. XII, p. 22sq.; Cfr. WOLYŃIAK GIZYCKI, *Siedziba Bazylianow w Torokaniach*, Kraków 1906 p. 23, et J. SAVYCKYJ, *Ipatij Potij*, in *Nyva* (1913), n. 20-21, p. 95.

⁶⁵ K. CHARLAMPOVIČ, *o. c.*, p. 492-493; I. STEBELSKI, *Dwa wielkie Swiatla*, Leopoli 1864, p. XV; WOLYŃIAK, *o. c.*, l. c.; et fusius hac de re: S. SAVYČ, *o. c.*, p. 237-238.

quae negotium hoc impedivisse dicitur. Prima est indolis potius polemicae: adversarii nempe Unionis, ut id sanctum opus eo efficacius impugnarent, foedus cum Protestantibus concludendo, conamina Unitorum omnibus impediunt modis. Centrum vero actionis eorum Volynia apparet; ibi Dux Ostrežskij, maximus «orthodoxiae defensor», sedem suam habens «omnia movit, ut Unionis opus crescens in surculo comprimeret».⁶⁶ — Secunda causa vi mere materiali pollet: bona ad Seminarium sustentandum destinata vix ac ne quidem sufficientia, necessitatibus instituti huiusmodi nequaquam sufficere poterant. Immo Ep. Hypatius Potij, ut Petrum Arcudium sibi magis adstrictum haberet, illi bona viculi Torokanie, ad propriam eius sustentationem procurandam, donat.⁶⁷ Ideoque ad Seminarium sustentandum nonnisi bona Lisen sunt derelicta. Clarum est, Seminarium in similibus conditionibus minime existere potuisse.

Quapropter attentio Metropolitae Hypatii Potij, qui, Rahosa defuncto, interdum successor eius apparet, Vilnam versus dirigitur. Illic tunc tempore meliores pro Seminario prospiciebantur circumstantiae. Vestigium istius Metropolitae Potij conaminis in epistola Clementis PP. VIII, die 9 Sept. a. 1600 scripta, invenitur. In illa, ad Episcopum Vilmensem latinum Woina data, quae sequuntur sunt scripta: «Commendamus tibi toto animi affectu Ruthenorum unionem adeo salutarem, Deo gratam, ad quam retinendam atque augendam, et ut uberiores in dies pietatis fructus edat, nihil, ut tu pro tua prudentia intelligis, aptius aut commodius esse potest, quam ut Ruthenorum commoditati Collegium Vilnae erigatur. Scimus fraternitatem tuam ultro optime affectum esse erga eiusmodi Collegii erectionem, ut opus quamprimum extet...».⁶⁸

ART. 2.

De Seminarii Vilmensis erectione

Studia et conamina Episcoporum ad Seminarium Leopoli et demum Berestae erigendum nullum habuerunt effectum; quamobrem Episcopi tentamina sua Vilnam versus ordinare satagunt. Nec sine ratione id fecerunt, quoniam in hac urbe, capite Magni Ducatus Lithuaniae Unio feliciter prospereque proficiens, novos in dies congregabat fautores. Quapro-

⁶⁶ J. PELESZ, o. c., T. II, p. 96.

⁶⁷ AZR, T. IV, n. 141, p. 195-196, bona ista postea (3 Sept. 1601) a quodam Georgio Ulanickij depraedata ac devastata fuerunt, uti testatur: AVAK, n. 218, 554-555 (Appendix).

⁶⁸ J. PELESZ, o. c., T. II, p. 49-50; K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 496, et praesertim: A. THEINER, *Monumenta*, T. III, n. 207, p. 275.

pter, saltem in ipsis initiis, etiam dissidentium Confraternitas, quae sedem suam penes Monasterium SS. Trinitatis habuit, iurisdictioni Metropolitanae sese submittere debuit.¹

Talem sane statum rerum novus Metropolita Hypatius Potij anno 1599 invenit, totamque suam attentionem iam non ad iura sua recuperanda, sicut eius antecessor Rahosa, sed ad Seminarium erigendum vertere potuit.

Dissidentes tamen, mutationes in hierarchia, ob mortem Rahosae occurrentes, pro occasione optima ad iura sua stauropegiana retinenda et amplificanda sumentes, iura Metropolitanae mordicus impugnare incipiunt.

His consideratis, materiam articuli praesentis secundum sequentem ordinem exponere intendimus: primo loco, de iuribus Episcopi ad Seminarium erigendum tractabimus; secundo vero loco dicemus de ipso erigendi facto; et ultimo indolem Seminarii iam erecti pertingemus.

§ 1. De Episcoporum iure ac potestate Seminarium erigendi.

« Secundum ius orientale Episcopus vi muneris praedicationis ac magisterii in ecclesia sua, saepissime pro possibilitate personaliter praedicare tenetur, et curare debet, ne Evangelii praedicatione in eius dioecesi ecclesiis obmutescat.² Generitam ille ad populi institutionem in dioecesi sua advigilare constringitur. Quapropter illi speciali modo instituta theologica et spiritualia (Scholae spirituales, Seminaria, Academiae) submissa sunt, illique inspectionis de disciplinis exponendis munus altioris gradus competit... item ab Episcopo scholarum istarum erectio ac suppressio dependet, ab eiusque potestate magistri, sive regularis sive saecularis, in munere confirmatio ab eoque remotio pendet... ».³

Nihil inde mirum, quod Episcopi, ad canones ecclesiasticos convocantes,⁴ insistunt, ut « Collegia sive Confraternitates » illis submittantur, ut « Scholas, Seminaria » extruere, « ubi illis commodius videbitur... liberum illis sit ». — Neque plenum ius illud esset nisi personae instituta illa dirigentes illis submitterentur. Quapropter inter « Articulos » id sane inseritur: « Archimandritae, Hegumeni, Monachi, vulgo Czerncy et Monasteria eorum obedientiae Episcoporum... pristino iure subsint ».⁵

¹ Dissidentium Confraternitas e monasterio SS. Trinitatis a Metr. H. Potij, per eius procuratorem ac vicarium Partenovyč anno 1601 est expulsa; cfr. M. KOJALOVIČ, o. c., T. II, p. 64-65.

² Can. Apost., 58, Conc. Trull. c. 19.

³ A. S. PAVLOV, o. c., § 84, p. 239-240 (in russo).

⁴ M. MALINOWSKI, o. c., p. 20: « Quoniam autem canonibus nostris id cautum habemus » (ex « Articuli sive Conditiones »).

⁵ Ibidem « Articuli » in ASV, *Nuntiature diverse*, v. 282, fol. 96v, 99r, n. 15, ita sonat: « Gli

Attamen in iuribus istis exercendis Episcopi sive ex parte Confraternitatis, sive ex parte Magistratus haud parum impediuntur. In primo casu impedimentum a hostilitate Confraternitatis⁶ contra Unionem originem suam habet; in altero privilegium patronatus,⁷ quo Magistratus membra pollet, ansam litigii prolixi acerbique praebent. De duobus hisce quaestionibus in paragrapho praesenti disserendum nobis est, ut pateat: quomodo Metropolitae, qui postea negotium hoc fere modo exclusivo gerunt, ius suum defendendo, partemque hostilem profigando, opus Seminarii ad realitatem perducant.

Confraternitas SS. Trinitatis sedem suam apud Monasterium eiusdem nominis Vilnae habuit.⁸ Cum vero privilegio, uti iam diximus, stauropogii gauderet, etsi a Metropolita On. Divočka fundatum est, submissionem illi parvi pendebat. Exinde sese, generatim loquendo, quasi independenter a Metropolita gerendo, influxum praepotentem etiam in monasterium eiusque Antistites exercebat. Itaque Confraternitas, sub praetextu defensionis orthodoxiae, actionem unionisticam impugnare incipiens, verus nidus dissidentiae, sub influxu vero calvinismi, etiam haeresiae apparet.⁹

Archimandriti siano sottoposti secondo l'antica consuetudine a vescovi»; et sub nn. 19: «I monasteri e Chiese che consentiranno, e perseveranno in questa loro unione non passino alle Chiese della Religione Romana». — Meminisse iuvabit Scholas aut Seminaria apud monasteria cumprimis (Leopoli in monasterio S. Onufrii, Vilnae in monasterio SS. Trinitatis) extitisse. Exinde sive Archimandritae, sive Hegumeni, etsi ita explicite minime nominentur, Scholarum sive Seminariorum ipso facto rectores cernuntur.

⁶ Cfr. I. SAVYCKYJ, *o. c.*, n. 5-6, p. 129-150.

⁷ M. WOJNAR, *De regimine Basilianorum Ruthenorum*, in *Analecta OSBM*, Sect. I, Ser. II, v. I (1949), p. 43, ita de iure patronatus: «Inde vero a saeculo XV in Regno Poloniae loco juris ctetorici orientalis Ecclesiae Ruthenae applicatum est jus patronatus aequo modo ac Ecclesiae ritus latini in eodem Regno applicabatur. — In regno autem Poloniae duplicem formam juris patronatus distinguere debemus: alterum, quae vigeat in regno Poloniae proprio seu s. d. Corona et alterum in Magno Ducatu Lithuano simul cum terris Ruthenis, quae post saeculum XIV regno Poloniae unitae remanent». Et in p. 44, de privilegiis Magni Ducis: «Magno Duci praeter iura honorifica concedebat: 1. ius revocationis et alienationis beneficii concessi, 2. ius taxae beneficio imponendae, 3. ius fori iudicii super beneficiario in causis beneficii, 4. ius praesentationis, 5. ius translationis iuris patronatus in alios».

⁸ «Confraternitas Trinitaria», uti appellari solet, a Metr. On. Divočka anno 1584 fundata, activitatis suae triplicem sibi statuebat finem: 1. curam de iuvenum institutione, 2. curam de pauperibus et infirmis, 3. curam de fidei orthodoxae puritate servanda, quod tum ab ipso Metropolita (19 Jun. 1587), tum a Patriarcha (21 Jul. 1589), tum demum a Rege Sigismundo III (9 Oct. 1592) approbatum variisque privilegiis auctum erat.

⁹ J. PEPESZ, *o. c.* T. I, p. 505-506: de Confraternitatibus ita scribit: «Die religiösen Bruderschaften, welche eigentlich dazu berufen waren, um den Bischöfen behilflich zu sein, wurden zu Aufsehern über die Bischöfe gemacht, und sie unterliessen zu benutzen; sie verlagen auf die Bischöfe, warfen ihnen verschiedene Vergehen vor und sassen sogar durch ihre Vertreter zu Carichte über die Bischöfe. So wurden die Bruderschaften ihrer eigentlichen Aufgabe entrückt, man bestellte sie von Konstantinopel zu Hütern des Schisma und beleidigte auf eine of-

Sub influxu Confraternitatis etiam clerici nonnulli rebellionem contra Metropolitam facere praesumunt, uti ex littera ipsius Metropolitae Rahosae (2 Sept. 1595) satis patet. In illa ita scribitur: « Habemus notitiam, quod vos pacem publicam hisce temporibus, rebellionem una cum nonnullis civibus Vilnensibus contra nos - pastorem vestrum - facitis, instantias exhibitis contra nos, sicut contrarii subscriptiones ponitis, quod vobis, prout spiritualibus, praeter voluntatem nostri muneris pastoralis, efficere licitum non erat ».¹⁰ Rebellionis istius « anima » quidam Stephanus Zyzanij, Rector scholae Confraternitatis dissidentium¹¹ necnon praedicator eius, fuisse dicitur. Ille sane praedicationibus suis in ecclesia SS. Trinitatis, Unionem impugnans, praecipuum impetum contra Metropolitam Rahosam vertit. Factum simile quadam die dominica, die scil. 30 Sept. a. 1595, locum habuisse dicitur. Itaque Zyzanij in ecclesia SS. Trinitatis coram publico inter Matutini officium interumque inter Missam « iniuste illiciteque patrem Metropolitam, pastorem suum seniore, necnon Officiales Magistratus innocenter, impudice, sine qualibet ratione ubicumque praesentabat, quasi illi, Patre Metropolita consentiente, cum Protopopo et Capitanei Vilnensis vicem gerenti convenientes, illis verbum divinum praedicare prohibuerint ».¹² Praeterea, ut actio eius eo efficacius evaderet, Zyzanij ad sacerdotes, ad unumquemque distincte, duos suos « diaconos scholasticos » mittit illisque praecipit, ut ipsi scriptis Metropolitae nullam praestantes advertentiam, officis suis solitis in ecclesiis perfungantur. Quinimo, praeceptum suum tale ille poena 50 libellorum Lithuanorum corroborat, si illi forsitan oboedientiam sibi praestare recusaverint.

Consentaneum est, Metropolitam actum talis rebellionis contra potestatem ecclesiasticam directum silentio haudquaquam praeterire potuisse. Exinde duas epistolas, unam ad Zyzanijum,¹³ alteram ad universum clerum dirigit. In prima, Zyzanijum opprimendo, illum de illicite actionis accusat, in secunda clero sibi submisso periculum ex actione Zyzanij provenientem ita innuit: « ille, supranominatus Stephanus Zyzanij, ad ta-

fenkundige Weise die Bischöfe, welche, wiewohl grösstenteils unfähig und unwürdig, doch eine Herabwürdigung schwer ertragen und auf Mittel sinnen mussten, um diesem unerträglichen Zustande ein Ende zu machen ».

¹⁰ AVAK, T. VIII, a. 1595 (F. 4667, doc. n. 1), n. 7, p. 17 (in palaeoucraino).

¹¹ K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 322.

¹² AVAK, T. VIII, IBID., n. 8, p. 18-19.

¹³ AZR, T. IV (30 Sept. 1595), n. 88, p. 121-122, in quo contra Zyzanijum quinque exhibentur accusationes: 1. praedicat indigne, prout « cheirotonia carens », 2. concionem non secundum canones, sed proprias sequendo excogitationes, instituit, 3. quoad pastores suos pertinaciter se habet, 4. clericos, licet ipse laicus, impudice maledicit, 5. commotiones ac discordias in Ecclesia excitat. In fine, « adiutorium apud lupos maledicos rapacesque, falsae non vero propriae orthodoxiae, quaerit » (in palaeo-ucraino).

lem effrenationem pervenit, ut contra universam Ecclesiam, contra SS. Apostolos ac Doctores Catholicos impetum facere non dubitaret; haeresiae magnae indulgens, populum omnibus temporibus docuit, quasi Dominus Noster Jesus Christus intercessor noster coram Deo Patre minime extiterit». ¹⁴ Insuper Metropolita, in re ista haud conquiescendo, ut argumentum par contra adversarios suos habeat, novam Confraternitatem fundare contendit, ¹⁵ ad illamque erectam novos sacerdotes confraternales praedicatorumque attribuendo, illis altare « Stritenija Hospodnia » (Praesentationis in templo) donavit. ¹⁶

Jamvero hoc eventum duplicem excitavit reactionem: tum Confraternitas iniuriam sibi illatam esse censet, tum vero Magistratus, prout monasterii SS. Trinitatis patronus, hoc factum tamquam ingerentiam Metropolitae in iura Patronum tractat. Praeterea querelae ad Regem delatae sunt, ut apud illum quaestionem id genus solverent.

Ad Regem quod attinet, ille rem istam potius ex parte politica tractando, decernit, quod Metropolita in negotiis et competentis Magistratus agere minime potest; insuper iubet, ut Metropolita « prout pastor supremus ordinis istius, pacem Reipublicae ante omnia prae oculis tenendo, secundum ius suum ecclesiasticum illos (scil. sacerdotes ac fideles rebellantes) condemnaret atque officio civili... prout rebellantes pacisque publicae conturbatores, ad puniendum proposuerit ». ¹⁷ Praeterea altare a Confraternitate sua retrahere ac in ecclesia rursus collocare tenetur; ipsi vero dissidentium Confraternitati quemcumque ingressum, sive in ecclesiam, sive pari modo in monasterium SS. Trinitatis omnino prohibere praecipit. Item expressis cavet verbis, ne Metropolita in posterum in iura Magistratus se ingerat, sed ut semper se ad privilegia eorum accomodet. ¹⁸ Praeterea aliud diploma a Sigismundo III ad Tribunal Vilmense, rem Zyzanij attingens, die 21 Junii a. 1596 misit, in quo iudicem hisce monet verbis: « ne fidelitas vestra negotia talia, minime tribunali vestro spectantia, in posterum iudicare audeat, et, cum Pater Metropolita - attenta eius superiore

¹⁴ AZR, T. IV (27 Jan. 1596), n. 91, p. 152 «in palaeo-ucraino».

¹⁵ Quod sane e diplomate Sigismundi III (22 Mai 1596) patet, ubi ille Metropolitae Rahosae illegitimam Confraternitatis foundationem obiciendo dicit: «... quod Clementia Tua... ad Confraternitatem quandam novam Trinitariam sacerdotes novos confraternarios ac praedicatorum ad illos adiungendo, destinasti...», AJZR, T. II, n. 26, p. 45.

¹⁶ Arch. Un. Mitr., T. I, n. 154, p. 70: altare istud, juxta Syn. Berestensis (24 Junii 1594) constitutionem 3-m, una cum permissione ecclesiam extruere, Confraternitati Vilmensi donatum fuit.

¹⁷ AZR, T. IV (22 Maii 1596), n. 94, p. 131 (in palaeo-ucraino).

¹⁸ *IBID.* «... sed, ut Clementia Tua in omnibus, respectu Burgrabiorum, Consolorum, et Consultorum urbis nostrae Vilmensis, secundum privilegia... ipsis data se gerat».

potestate - nefarios puniturus sit, ne in hoc se ingerat neque sub hoc respectu officio eius quamlibet offensionem illi faciat». ¹⁹

Plane inde compertum est, rebus ita stantibus, potestatem Metropolitanae valde, saltem quoad monasterium a potestate patronorum dependens, limitatam fuisse. Exinde successit, quod Archimandrita monasterii SS. Trinitatis Sofonius, utique a dissidentibus commotus, etsi de cetero iurisdictionem Metropolitanae agnoverit (eum in litaniiis inter Missam commemorare solebat), claves tamen monasterii Magistratui restituit, uti ipse hisce testatur verbis: « sicut claves istas a clementiis vestris habitae, ita rursus illas clementiae vestrae reddo ». ²⁰

Quamobrem exercitium potestatis metropolitanae duplici impeditur modo: influxu scilicet Confraternitatis dissidentium, cuius proceres non solum fideles, sed immo sacerdotes ipsos ab Unione avertere conantur; et actione Patronorum, qui « iure suo praebendi ac praesentandi » ²¹ haud raro abutentes, regionem iurisdictionis canonicae ingrediuntur.

Talem fere statum Hypatius Potij, postquam dignitatem metropolitanam ascendit, inveniendo, obstacula id genus definitivo modo amovere sibi proposuit. ²² Motivum vero, quod eum ad decisionem talem compellebat, non solum ratio Unionis et factum quod Vilnam sedem suam transferre destinavit, ²³ sed immo negotium Seminarii extitisse putamus. ²⁴

Primus passus ab illo hac in re factus erat, dum Vicario suo Partenovyč commendat, ut notitiam desumat, quis Zyzanio ingressum in ecclesiam SS. Trinitatis, in eaque praedicationem permiserit: an sua sponte id fecerit, an potius sub « minorum praefectorum » suasionem? Deinde, re illa satis explorata, Metropolitanam certiores faciat necesse est. « Quia neque ego, dicit Metropolita, id aliter iudico, quam quod hoc non solum

¹⁹ *IBID.*, (21 Junii 1596), n. 98.

²⁰ *IBID.*, (Jan. 1597), n. 116, p. 158-159; notandum est Archimandritam Sofonij, postmodum a Partenovyč convictus, officii sui dimissionem retrahendo, Vicarium Officialesque Magistratus petivisse, ut pro illo coram Metropolita intercessionem faciendo sibi rursus officium assumendum permitterent; cfr. *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 206, p. 92-93; sacerdotes vero, qui Archimandritam ad id faciendum compulerunt, sunt: Basilius et Herasym, quippe qui Metropolitanae oboedientiam praestare recusarunt; cfr. *IBID.*, n. 209, p. 94.

²¹ Cfr. nota 5, pag. 68; M. KOJALOVIČ, o. c., p. 42-43, distinguit insuper: 1. jus donandi — Ecclesiam mediis necessariis suppeditare, 2. ius praebendi — praesentandi Superiores sacerdotesque eligere, 3. ius patronandi — clerum protegere ac defendere; ius tale apud Nobiles haereditarium fuit, non tamen sine iure moderandi ex parte supremi Patroni-Regis; cfr. AVAK, T. VIII, n. 42, p. 90.

²² J. FELESZ, o. c., I. II, p. 50; M. HARASIEWICZ, o. c., p. 306.

²³ AZR, T. IV, n. 142, p. 198, Metropolita in epistola sua ad Vicarium Partenovyč prae aliis dicit «...ut etiam ego ad aliquam (domum) advenire poterim»; cfr. AVAK, T. VIII, 4658, doc. n. 8) a. 1601, n. 17, p. 41.

²⁴ Documentum quoddam certum hac in re non habetur, cum multa eorum plane deficient;

in contemptum Sedis Metropolitanae, verum etiam in ipsius Regis eiusque clementiae factum est». Demum «sub obedientia sancta» praecipit, ut Partenovyč in concomitantia aliorum fide dignorum virorum necnon custodis Magistratus praesentia, ecclesiam SS. Trinitatis clauderet, nec «illo excommunicato» (Zyzanio) ingressum in illam permittant. Si vero neque id sufficeret, officium saeculare hoc de facto admoneant oportet. Quidquid sit, in quacumque difficultate, consilium ex patre Wojna quaerere debet.²⁵

Jamvero Metropolita, rebus istis perpensis probatisque, Regem certiore fecit. Sigismundus III item ex parte sua Officiales Magistratus corripiendo, illos de excessibus Zyzanii responsables facit.²⁶ Quapropter «praefectus, consultores et officiales Magistratus» sese coram Rege purificare non dubitantes, Patri Partenovyč talem dederunt explicationem: 1. Stephanus Kukol (Zyzanij) monasterium SS. Trinitatis proprio Marte ingressus est, 2. ille quoque aperte declaravit, se id Archimandrita Trinitario, P. Josepho, consentiente ac benedicente fecisse, exinde nequidem unum passum de monasterio facturum esse declarat.²⁷

Nihilosecius Metropolita, diplomate regio (a. 1601) - vi cuius Confraternitas dissidentium privilegio olim accepto privatur²⁸ - munitus necnon adiutorio ex parte Magistratus praestito, Zyzanium cum sociis eius Karp et Gregorio monasterio expulit,²⁹ et ita victoriam super hostilem sibi Confraternitatem reportavit.

His attentis, Metropolita Potij in lucta ista duplicem assecutus est effectum: monasterium SS. Trinitatis definitivo modo sibi submitit atque iura Magistratus Vilnensis patronatus ita moderavit, utique mediante di-

ex fragmentis tamen, quae sane prae manibus habemus, quidquam conicere possumus: Metropolita in epistola ad Partenovyč (v. supra) Vicario suo commendat, ut ille in omnibus difficultatibus se ad «patrem Wojna» vertat. Aliud vero documentum indicat Metropolitam cum illo de Seminario tractasse (*Arch. D. Sapieh.*, T. I, n., n. 409, 433 437), praesertim vero Clementis VIII verba: «Wojnam erga eiusmodi Collegii erectionem optime affectum fuisse»; A. THEINER, *o. c.*, T. III, n. 207, p. 275.

²⁵ AZR, T. IV, (24 Sept. 1599), n. 142, p. 196-198; *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 233; p. 104-105; de facto hoc Zyzanij ad amicum suum, Leopoli degentem, Georgium Rohatynec scripsit qui ex parte sua illi responsonem die 16 Nov. 1599 dedit; AZR T. IV, n. 146, p. 201.

²⁶ AZR, T. IV, (29 Sept. 1599), n. 144, p. 199-200.

²⁷ *IBID.*, (7 Oct. 1599), n. 145, p. 200; in numero subsequenti 144 ipse motivum gestus sui his iustificat verbis: «...ne adversarii locum istum possideant» (p. 201).

²⁸ M. KOJALOVIC, *o. c.*, T. II, p. 64-65.

²⁹ G. Rohatynec ad Zyzanium respondit: «At quod protopopa Vilnensis, Pater Georgius (Partenovyč), qui sane Georgius Metropolitam ad prodicionem adduxit, ecclesiam vobis clausit necnon dominus Capitaneus Novogrodensis hac in re inter vos se ingerendo, vobis ecclesiam in nomine dicti Metropolitanae Hipatii clausurunt»; AZR, T. IV, n. 146, p. 201 (in palaeo-ucraino).

plomate regio, ut ex hac parte, saltem ad aliquod tempus,³⁰ impedimenta expectare non debuit. Quo obtento, iam libere potestatem suam quoad clericum in monasterio degentem eiusque bona exercere valuit, ac eo ipso ad Seminarium erigendum accedere potuit.

§ 2. De Seminarii erigendi facto.

Jamvero, sicut opus Unionis sine parte sua fundamentali, i. e. sine iuribus sibi competentibus, existentiam suam vix aut ne vix quidem servare potuit, ita propagatio eius ac dilatatio sine Seminario proprio fere impossibilis evaserit; qua de re Clemens PP. VIII ita luculenter animadvertit: « unionem adeo salutarem, adeo Deo gratam, ad quam retinendam atque augendam, et ut uberiores in dies pietatis fructus edat, nihil aptius aut accomodatius esse potest, quam ut Ruthenorum commoditati Collegium Vilnae erigatur ».³¹

Nihil inde mirum, quod Metropolitae uniti cum tanto zelo tantaque sollertia negotium hoc tractando, non obstantibus difficultatibus et obstaculis fere infinite crescentibus, tandem aliquando ad effectum perducere potuerunt.

Quaestionem vero hanc, sub duplici tractando aspectu, ita exponere cupimus, ut primum de facto ipso erectionis tractando, temporis circumstantiae in luce ponantur; postea vero, ut loci adiuncta, seu ambitus describatur.

Ad erectionis *factum* quod attinet, antequam quidquid hac in re dicatur, fatendum est, generale tantum Regis decretum, seu diploma, actum erectionis convalidans, permittens ac approbans, inveniri, id sane, quod die 2 Aug. 1595 promanatum ita sonat: « Sigismundus III, benignitate Divina Rex Poloniae etc. hisce litteris nostris coram omnibus singulisque distincte quibuscumque Clericorum, Laicorumque statui hominibus id scire oportet, manifestum facimus... Ex parte Scholarum Seminariorumque Graecae et Slavonicae linguae fundatione, item ut illis officinas imprimendorum librorum proprias sub Metropolitanarum et Episcoporum potestate habere permissum fuerit, concedimus ».³² Permissio vero ista Regis per clausulam: « ubi commodius videbitur »³³ tam late patet, ut Seminarium, spectata commoditate, quocumque loco temporeque erigi potuerit.

³⁰ Magistratus revera semper eo contendebat, uti decursu tractationis patebit, ut iura sua quammaxime extenderet, ideoque nullam unquam omisit occasionem, ut desiderium suum ad realitatem converteret.

³¹ A. THEINER, *o. c.*, T. III, n. 207, p. 275: Epistola Clementis PP. VIII ad Ep. pum Vilnensem, B. Wojna, die 9 Sept. 1600 scripta.

³² M. MALINOVSKI, *o. c.*, p. 21 et 23: « Articuli sive Conditiones ».

³³ *IBID.*, p. 21.

Exinde in nostro casu documentum distinctum, singulare aliquod erectionis factum bene determinatum respiciens, minime habetur.³⁴ Inveniuntur, e contra, documenta occasionalia, rem mediante tantum attingentia. Hac de causa, tempus absolute certum, quo Seminarium Vilnense erectum fuit, afferre vix possumus. Id sane ansam dissensui dedit auctorum, qui sub hoc respectu haud modice inter se dissentiunt.

Cum vero multi reperiantur auctores, qui de Seminario Vilnensi tractare soleant, ut facilius quaestionem illam iudicare possimus, methodum quandam applicemus oportet. Magis aptam illam esse putamus methodum, quae auctores in duas distinguendo categorias, tum illos qui rem ex professo, tum istos, qui obiter tantum eam attingunt, sub duplici hoc aspectu considerat.

Ad primam categoriam pertinent: Zschokke, Praszko, Blazejowkyj;³⁵ cum vero illi parum tantum pro re nostra referant, sententias eorum in considerationem sumere opus non erit.

Auctores vero, qui ad alteram pertinent categoriam iterum sub duplici aspectu sunt considerandi, nimirum:

1. qui temporis determinationem sat vagam statuunt, et
2. qui datam praecisam determinare satagunt.

Auctores, qui primum statuunt globum, sunt: Lukaszewicz, Savyckyj, Pelesz,³⁶ qui etsi in praecisione deficiant, tamen factum ipsum Seminarii erigendi in luce ponendo stimulum posterioribus ad investigandum praebent, ut rem istam accuratius perpenderent.³⁷ Praesertim vero J. Pelesz assertionibus suis maxime veritati appropinquatur, quin tamen illam exacte per-

³⁴ Sicut e. g. in sequentibus statuuntur documentis: Diploma Sigismundi III, de die 24 Junii 1599, sub n. 4: «Ad scholas Confraternitatis quod spectat: iuxta Patriarchae Nostrumque decretum universale ita relinquimus: scholas duas cathedrales, unam Vilnae aliamque Leopoli penes ecclesias Confraternitatum sub Archiepiscopi potestate» (AZR, T. IV, n. 48, p. 69). Aut aliud documentum: «Praeterea iidem Confraternitati eorum scholam pro iuvenum institutione et bacalauraure habere permittimus...» (AZR, T. IV, n. 37, p. 54 - in palaeo-alborutheno).

³⁵ H. ZSCHOKKE, o. c., p. 1024; I. PRASZKO, *De Ecclesia Ruthena Catholica sede metropolitana vacante 1655-1665*, Romae 1944, c. I, p. 31; D. BLAŽEJOVSKYJ, *Pontifici Collegi Ucraino et Armeno di Leopoli*, Romae 1946, p. 122 (dissertatio ad lauream).

³⁶ J. PELESZ, o. c., T. II, p. 49; J. LUKASZEWICZ, o. c., T. I, p. 353 dicit: «Hypatius Pocij Metropolita Kiovensis, statim postquam Unionem cum Ecclesia Latina in Synodo Brestensi a. 1596 conclusit, Seminarium pro Clericis unitis Vilnae fundavit eiusque Superiorem, doctum Ruthenum, Petrum Fedorovyč creavit» (in l. polinica); et I. SAVYCKYJ, o. c., n. 22-23, p. 649, post Lukaszewicz, idem repetit. At uterque fallitur, quia: 1. Hypatius Potij munus Metropolitanae non anno 1594, sed 1599 obtinuit, 2. P. Fedorovyč non nisi anno 1601 Rector Seminarii est creatus. Exinde impossibile est admittere, Hypatium Potij, statim post Unionis conclusionem, Seminarium erexisse.

³⁷ E. g.: K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 495; A. SAVYČ, o. c., p. 241; J. SLIPYJ, *Istoričnyj ohliad vychovannia duchovenstva...*, o. c., p. 29.

tingat. Hic nempe affirmat, Seminarium statim, postquam Episcopus Hypatius Potij ad dignitatem metropolitanam fuit euectus, erectum fuisse.³⁸

At sane assertum tale, propter diversas causas, hodie iam bene notas, difficillime admitti potest. Meminisse iuvabit Hypatium Potij immediate post mortem Antecessoris sui Rahosae dignitatem metropolitanam assecutum fuisse; praeterea Rex approbationem eius a Sede Apostolica mense Augusto, a. 1599, petit.³⁹ Quapropter Seminarii erectio iam secundo dimidio anni 1599 locum habere debuerit; quod sane impossibile esse videtur, siquidem Metropolitam, uti fieri solet in tali casu, de variis aliis negotiis immediate cum acceptione novi nobilisque officii sollicitus erat; etiamsi hoc deficeret, scimus Metropolitam dissidio Confraternitatis Vilnensis hostile Magistratus gestu distractum,⁴⁰ nec loco quidem, i. e. monasterio SS. Trinitatis, quo Seminarium se fundaturum esse sperabat, satis potitum esse. Attamen maximi est momenti documentum ab ipso auctore citatum, in quo Seminarium tamquam attentatum solummodo exhibitur, sicut ipsa innuunt verba: « ut Ruthenorum commoditati Collegium Vilnae erigatur ».⁴¹ Notandum est, documentum hoc die 9 Septembris a. 1600 scriptum fuisse. Exinde, uti patet, Seminarium nonnisi post hunc diem erectum esse potest.

In secunda sententia, tum Savyč, tum Slipyj a Charlampovič dependentes, diem 21 Jan. anni 1601 statuunt. Attamen Charlampovič et Slipyj eam tamquam « terminum erectionis », Savyč vero tamquam « terminum a quo » cogitati solum Seminarii, considerant.⁴² Rationes, quibus su-

³⁸ O. c., T. II. p. 49: « Popst Clemens VIII sah mit freudigem Wohlgefallen diese löblichen Bemühungen des Metropoliten, und weil ihm bekannt war, dass es dem Metropoliten an der zur Errichtung und Erhaltung dieser Anstalt nötigen Mitteln fehlen wird, suchte er ihm dabei Hilfe zu leisten. Deswegen richtete er am 9. September 1600, ein Schreiben an den Wilnaer lateinischen Bischof Benedict Wojna, worin er zuest die Hoffnungen zu erkennen gibt, welche an seine Ernennung zum Bischof von Wilno geknüpft wurden, und ihm dann die Errichtung eines Collegiums für die Ruthenen an das Herz legt... ».

³⁹ *Ibid.*, p. 35: « Bald nach dem Tode des Metropoliten Michael wurde vom König Sigismund III, der uns schon bekannte Wladimirer Bischof Hipatius Pocij zum Metropoliten ernannt, und der König hatte diese Ernennung dem heiligen Stuhle im August 1599 angezeigt ». Ipsa vero approbatio ex parte Sedis Apostolicae nonnisi anno 1600 locum habuisse dicitur. (cfr. A. THEINER, o. c., T. III, n. 205, p. 274; Epistola Clementis VIII ad Sigismundum III, 5 Febr. 1600). Insuper notat I. SAVYCKYJ, o. c., n. 22-23, p. 663, Metropolitam M. Rahosa probabiliter sub fine mensis Aug. 1599 vita functum esse, quia ex eo tempore Hypatio Potij bona metropolitana Archimandriae Kievo-cryptensis, quae antea ad Rahosam pertinebant, sunt tradita (cfr. AZR, T. IV, n. 125), et fere eodem tempore novus Metropolitam se ad Papam Clementem VIII vertit.

⁴⁰ J. PELESZ, o. c., T. II., p. 20-24.

⁴¹ A. THEINER, o. c., T. III., n. 207, p. 275.

⁴² Nonnulli auctores in hac re confusionem facere solent: P. CHOMYN, o. c., n. 3-4, p. 266, nota 12, asserit Seminarium Vilnense idem esse ac Pont. Sem. Vilnense; item J. SLIPYJ, *De S. Josaphat theologicis studiis eiusque scriptis editis ineditisque*, in *Opera TSUL* (1925), v. I, p. 237, nota 15, qui « Seminarium Ruthenum » cum Collegio Graeco (= Pont. Coll.)

pradicti auctores ducuntur, sunt in promptu: pro Charlampovič id, quod habet momentum, documentum apparet, quo Seminario Vilnensi die 21 Jan. 1601 bona villae Pečersk cum vicis Cvyrkiv et Borsuky traduntur.⁴³ In illo pro « Vilnensi rutheno Seminario », quod Metropolita fundavit, bona destinantur « ad iuvenes sicut regulares ita etiam saeculares in pietate ac doctrinis instituendos, ex quibus postea viri, Ecclesiam inseruiendi capaces, provenerint ».⁴⁴ Secundum idem documentum Rector istius Seminarii Pater Petrus Teodorovyč Suromjatnyk creatur. Die demum 15 Aug. eiusdem anni, Samuel Sienčylo, secundum mandatum Metropolitanae Capituloque Pečerensi consentiente, bona villae Pečersk Seminario Vilnensi « in personam senioris Seminarii Petri Teodorovyč Suromjatnykovyč »⁴⁵ tradidit.

Nec silentio praeterire licebit personam Petri Arcudii, qui cum negotio Seminarii strictissime connectitur ac proinde quaestioni delucidandae haud parum contribuere potest. Ille sane anno 1601 Vilnae apparet et non solum munere secretarii Metropolitanae,⁴⁶ verum etiam magistri « Seminarii Ruthenorum » fungitur, uti discipulus eius Chmelnyckyj testatur: « Ego autem sub regimine piae memoriae Petri Arcudii in Seminario Rutheno studiis operam navabam, uterque autem frequentabamus ecclesiam SS. ae Trinitatis ».⁴⁷ Factum vero tale locum habere potuit nonnisi inter annos 1600-1604, i. e. eo tempore, quo S. Josaphat Vilnae saecularis adhuc commorabatur, ac cum P. Chmelnyckyj ecclesiam SS. Trinitatis frequentabantur.⁴⁸ Cum vero documenta nonnulla⁴⁹ innuant Arcudium iam initio anni 1601 Vilnae degisse, iure meritoque supponere possumus, illum secundum destinationem suam pristinam munus magistri obiisse.⁵⁰

Vilnae confundit. At immerito quoniam utraque omnino distincta fuerunt: Pont. Coll. (Graecum) Vilnae a Possevino anno 1582 est fundatum ac in via (hodie) Academica n. 4 invenitur (cfr. J. POPŁATEK, *Powstanie Seminarjum Papięskiego w, Wilnie*, Wilno 1930, p. I. sq.); nostrum vero Seminarium penes monasterium SS. Trinitatis, quod praeterea « Seminarium Ruthenum » appellari solet, in loco plane diverso anno 1601 est erectum.

⁴³ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 249, p. 111; cfr. *Arch. Sbornik*, T. IV, n. 48, p. 87. n. 59, p. 119.

⁴⁴ K. CHARLAMPVIČ, *o. c.*, p. 495-496.

⁴⁵ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 249, p. 111; K. CHARLAMPVIČ, *o. c.*, l. c.

⁴⁶ K. CHARLAMPVIČ, *o. c.*, p. 493, documento *Arch. Un. Mitr.*, l. c., n. 248, p. 111 innixus, in quo sermo est de Archiep. Gedeonis Brolnyckyj iuramenti confirmatione ab Arcudio facta.

⁴⁷ D. DOROŽYNSKYJ, *Ex actis processus canonizationis gloriosi martyris Josaphat Kuncevicij, Archiep. Polocensis*, in *Opera TSUL* (1925), v. I, p. 125, nota 2.

⁴⁸ *IBID.*: « ipse (Josaphat) Iacinto Popovicio proconsuli Vilnensi inserviebat », quod sane inter annos 1600 et 1604 occurrit; cfr. J. SLIPYJ, *De S. Josaphat theologicis studiis* in *TSUL*, v. I, p. 236 et 238.

⁴⁹ *AZR*, T. IV, p. 241-242.

⁵⁰ Animadvertendum est, nonnullos auctores, ut GUEPIN, *o. c.*, v. I p. 13: « Pierre Arcudius vint enseigner au Collège grec de Vilna... » et J. SLIPYJ, *o. c.*, p. 237, nota 15, asseverare Petrum Arcudium munere suo magistri in Collegio Graecorum Vilnae functum esse. Affirmationem id

His omnibus consideratis concludere possumus, Seminarium Vilnense iam anni 1601 initio erectum fuisse; neque exaggerare nobis videtur, si affirmemus, eodem fere tempore studia in illo initium coepisse. Attamen, ut quaestio nostra completior evadat, non extra propositum erit nonnihil de loco ipso, quo Seminarium fundatum fuit, dicere.

En Nuntius Apostolicus Episcopium Vilnense hisce describit verbis: «Inde a septem iam annis Episcopia Vilnensis nec Episcopum nec Suffraganeum habet. Haeretici bona ecclesiastica rapiunt, parociae parochis carent, infantes sine baptismo moriuntur, crescit haeresis, idolatria caput elevat. Capitaneus Vilnensis (Krzysztof Radziwill) calvinista persuasus ...in Episcopia ista circa centum milia incolarum, orationes ignorantium, reperiuntur, permulti idolatrae, Tartari, Mahumetani, praeter Ruthenos Armenosque scismaticos, itidem permultae sectae haereticae adsunt».⁵¹ Non aliter ipsa Vilna, «quae Poloniae urbs est inter praecipuas nobilis»,⁵² immo urbs capitalis totius Magni Ducatus Lithuaniae extitit. Itaque urbs illa veluti mercatus quidam indolis politico-religiosae, in quo confluent ac intersecuntur permiscunturque diversi influxus tunc temporis, praesentabatur: illic expansio Regni Polonici Moscoviam versus cernitur; invasiones Moscovitarum non raro occurrunt; reactio novae potentiae Kosakorum prospicitur. Simili quoque modo ibi permulti idearum cursus animadvertuntur: catholicismus cum suo centro in Collegio Jesuitarum; orthodoxia, cum nido suo in Confraternitatis institutionibus; mahumetanismus, cum templo suo Vilnae splendenti; si insuper haereses numerosas: calvinismi, lutheranismi, arianismi aliorumque id genus, adiungas, imaginem Vilnae contemporaneae fere exactam habebis.

Mirum inde curiam Metropolita hanc adamussin urbem pro Seminario suo elegit? Quod motivum illum ad passum talem compellit? Fuitne prudens talis rei solutio?

Quaestionibus hisce partialiter iam pridem dedimus responsionem.⁵³ In praesenti vero dicendum est, dioecesim Vilnensem praecipuum Unionis extitisse centrum: illic fautores operis istius sancti non solum inter fideles

genus admittere non possumus, quia in historia Pont. Coll. Vilnensis nullibi fit mentio de P. Arcudio (e. g.: BALINSKI M., *Dawna Akademia Wilenska*, Petersburg 1862; aut POPLATEK J., *Powstanie Seminarium Papieskiego w Wilnie*, Vilno 1930); dum, e contra, in re nostra ex una parte solutio contraria ipsi Arcudii destinationi repugnaret, ex alia vero in documento laudato expresse dicitur: «uterque autem (Josaphat et Chmelnickyj) frequentabamus Ecclesiam SS. Trinitatis», sive locum in quo Arcudius degere est solitus.

⁵¹ *Relacye Nuncjuszów Apostolskich i innych osób o Polsce*, 1584-1690, Berlin-Posen 1864, T. II, p. 89.

⁵² ARCH. COL. GRAEC. IN URBE, P. I, *Historia*, fol. 117v.

⁵³ Cfr. supra.

conditionis inferioris inveniebantur, sed immo inter Nobiles praesertim, quod tunc temporis factum rarissimum statuebat. Inter hos recensentur Cancellarius Leo Sapięha⁵⁴ et Episcopus Vilmensis latinus Wojna,⁵⁵ a quibus Metropolita adiutorium haud parvum, nec semel tantum obtinuit. Item nonnulli Officialium Magistratus Vilmensis, a quibus adiutorium expectare potuit, Unioni adhaerebant. Neque illa praetereunda est circumstantia, quod Vilnae « officina imprimendorum librorum » inveniebatur, quae non solum pro unione propaganda, verum etiam pro Seminario ipso momentum suum habere debuit.

Uno verbo, Vilna tunc temporis, propter suam positionem centram in Lithuania attentionem fundatoris sui Metr. H. Potij attrahebat.⁵⁶ At fatendum est, valorem centri istius, aetate a nobis descripta, adhuc crevisse, cum Metropolita, postquam a Comitiorum Generalium decisione iniusta liberatus est,⁵⁷ monasterium SS. Trinitatis sibi totaliter submiserit⁵⁸ illumque a quocumque fere externo liberavit influxu, quod in alio similis momenti centro assequi nequaquam potuisset.

Ad ipsum SS. Trinitatis monasterium quod attinet, illud in ea urbis inveniebatur parte, quae « apex acutus » appellabatur. Nomen hoc suum a via principali - quae hodie « maior » nuncupatur - ducit, quippe quae magis magisque portam versus « acutam » constringitur. Ipse « apex acutus » non est nisi planities sat elevata, quae in Chronica monasterii nomine « Montis SS. Trinitatis »⁵⁹ venit.

In hoc sane loco princeps Constantinus Ostrozskyj, ut votum suum adimpleret, anno 1514 monasterium aedificare fecit,⁶⁰ quod a loco ipso, scil. a monte SS. Trinitatis denominationem suam habet.

§ 3. De Seminarii Vilmensis indole.

Postquam quaestiones de modo et facto Seminarii erigendi absolvimus, alia ad perpendendum manet quaestio, nempe de Seminarii Vil-

⁵⁴ Cfr. *Arch. D. Sapięh.*, T. I, n. 334sq.

⁵⁵ AZR. T. IV, n. 142, p. 179.

⁵⁶ A. SAVYČ, *o. c.*, p. 241.

⁵⁷ J. PELESZ, *o. c.*, T. II, p. 41; cfr. AZR, T. IV (16 Mart. 1600) n. 150 p. 236.

⁵⁸ Vid. notam 39 pag. 52.

⁵⁹ Tempore Metr. Kioviensis Theognosti (c-a a. 1328), Olgerdo M. Duce Lithuaniae regente, multi christiani mox conversi occisi sunt. In loco eorum martyrii, uxore Olgerdi curante, ecclesia SS. Trinitatis est erecta, exinde ipse etiam mons nomen « SS. Trinitatis » ducit. Cf. RIB, T. IV, ed. 231, 289, et Ign. KULCZYNSKI, *Specimen Ecclesiae Ruthenae Romae 1733*, p. 119, n. XXV; item p.15, sub die 15 Apr. de Mart. Antonio, Joanne, et Eustachio.

⁶⁰ SCERBICKIJ, *Dostomječatjelnosti Vilenskaho Sv. Troickaho Monastyria*, Vilna 1914, p. 1-2, et *Vilenskij Svjato-Troickij monastyr*, Vilna 1885, p. 6-7: Princeps Ostrozskyj tempore belli regis Sigismundi I contra principem moscoviensem Basilium Ivanovič, votum emisit, vi cuius sese obligavit duo aedificare monasteria, si Deus illi victoriam super hostes concessisset.

nensis indole. Cum vero dissensus auctorum, tum circa ipsum nomen, tum circa elementa principiaque, quibus Seminarium hoc nititur, versentur, peropportunitate erit quaestiones has sedulo perpendere, obscuritatesque novis adhibitis clarificare documentis, ut certe constet: 1. de ipso Seminarii nomine, 2. de constitutione scholae latinae, 3. de quibusdam Seminarii Vilnensis singularitatibus, quae sane indolem eius formare dicuntur.

Nomen Seminarii Vilnensis a diversis auctoribus diversi-mode adhibetur ac intellegitur. Itaque auctor quidam biographiae Josephi Velamin Rutskyj ita scribit: «(Rutskyj) Vilnae... publicum aperuit, ad *Religiosorum virorum Seminarium*, quod SS. Trinitatis, appellant». ⁶¹ Lukaszewicz, e contra, illud «*Seminarium pro Clericis*» ⁶² nuncupare mavult. Sed Pellesz, etsi in hoc casu epistola Clementis VIII, in qua expressio «*Collegium*» exhibetur, usus est, scribit: «*Seminar für Mönche*». ⁶³ Post illum iam omnes recentiores auctores expressionem Seminarium» adhibent, ⁶⁴ sed tamen evitant ulteriorem explicationem ut puta: «pro Clericis», aut «für Mönche», admittendo potius illud indolem quamdam specialem habuisse.

Quid putandum hac de re? Fuitne erectum Vilnae «Collegium» an potius «Seminarium»? Si vero Seminarium, uti ceteroquin hodie communiter admittitur, tunc pro quonam fuerit destinatum: pro clericis saecularibus vel forsitan pro Religiosis tantum?

At fontes nobis recurrendum est, ut quaestionem hanc solvere valeamus, praesertim vero, ut ex illis mentem fundatorum ac institutionis directorum depromamus. Inter fontium documenta censeantur:

1. Littera Clementis VIII ad Ep. Vilnensem lat. B. Wojna. ⁶⁵
2. Epistola Petri Arcudii. ⁶⁶
3. Epistolae Nuntii et Legati Apostolici in Polonia ad Card. S. Giorgio, supra citatae. ⁶⁷
4. «Articuli seu Conditiones». ⁶⁸

⁶¹ ARCH. COL. GRAEC. IN URBE, P. I, *Historia...*, fol. 117v-118.

⁶² Vid. notam 36, pag. 50.

⁶³ O. c., T. II, p. 49; item H. ZSCHOKKE, o. c., p. 1024 ad documentum Clementis VIII alludendo (cfr. A. THEINER, o. c., T. III, n. 207: «ut... Collegium erigatur»), scribit: «Errichtung eines Collegium».

⁶⁴ Recensendus hic est quoque ZUKOVIČ, qui in opere: *Zizneopisanje Mitr. Iosifa Rutskaho...*, in *Christianskoje Ctenije* (1909), p. 1094-1095, eadem utitur expressione, Cfr. not. 12, p. 83.

⁶⁵ THEINER, *Monumenta...* n. 218, p. 554-555.

⁶⁶ ASV, *Fondo Borghese*, III, 89, fol. 223r-235v.

⁶⁷ Sub n. 2 et 3 inveniuntur documenta nondum edita.

⁶⁸ HARASIEWICZ, *Annales*, p. 185sq.

5. Decretum Sigismundi III de die 21 Jan. 1601.⁶⁹

6. Epistola H. Potij ad L. Sapieha.⁷⁰

7. « Accusationes » J. V. Rutskyj contra Archimandritam Sien-
čylo.⁷¹

In primo documento Clemens PP. VIII commendat Episcopo Vilnensi B. Wojna, ut « Collegium Vilnae erigatur ». In altero vero P. Arcudius bene distinguit inter « Collegio » et « Seminario »; primam denominationem ad Collegium Graecorum Romae, unde « in Russiam mittitur », ubi *Seminarium* erigit debet, refert.

Maxima vero confusio in epistolis Nuntii et Legati ad Secretariam Status necnon in responsionibus a Cardinalibus receptis reperitur. Ita Card. San Giorgio (C. P. Aldobrandini) dicit de *Seminario* « nella Russia »;⁷² sed in « Libro Audientiarum Card. S. Severinae » (Petrus Aldobrandini) mentio fit de utroque: « che si faccia quel *Collegio o Seminario* ».⁷³

In documentis Nuntiaturae Varsaviensis e contra, dum res istae pertractantur, nonnisi de solo *Seminario* sermo habetur.⁷⁴

Cetera documenta, sub nn. 4-7 allata, exclusivo modo de *Seminario* tractant.

At meminisse oportet, negotium hoc Episcopus Unitos promovisse, exinde illorum praesertim sententiam respicere debemus, eo vel magis, quod differentia in documentis Romae scriptis reperitur; quapropter supponendum est, sive Clementem VIII, sive Cardinales ipsos hac de re scribentes, eo modo quaestionem hanc tractasse, quo illa in ambitu eorum praesentabantur. Cum vero *Seminarium* Vilnense ad Unionem propagandam destinabatur, illud ad instar Collegii Graecorum S. Athanasii in Urbe esse debuerit, ideoque institutum id genus nomine « Collegii » obsignatum fuisse. Sed quia non magna inter utrumque inveniebatur differentia, exinde modo unum, modo alium exhibetur nomen.

Aliter res se habebat tunc temporis in terris Alborutheniae et Ucrainae. Vigebat sat magna differentia inter « Collegium » et « Seminarium ». Primum potius conceptui « Confraternitas » correspondebat, aliud vero pro instituto ad clericos instituendos applicabatur. Quapropter Episcopus Potij in « Articulis seu Conditionibus » Unionis⁷⁵ sedulo inter « Collegia

⁶⁹ Cfr. p. 52, nt. 45.

⁷⁰ *Arch. D. Sapieha.*, n. 409, 433, 437.

⁷¹ *Arch. Sborn.*, T. VI, n. 54.

⁷² *ASV, Fondo Borghese*, III, 18, fol. 358v.

⁷³ *IBID.*, Arm. LII, v. 21, fol. 329-330v.

⁷⁴ *IBID.*, *Nuntiature diverse*, v. 273, fol. 126v-127r; cfr. *Fondo Pio*, v. 114, fol. 97v et *Fondo Borghese*, III, 91d, fol. 82r, 106.

⁷⁵ Vid. pag. 29.

sive Confraternitates » et « Seminaria » distinguit. Similiter in diplomate Regis expresse dicitur: « Seminarium Vilnense ». Et ipse Potij in littera ad Cancellarium Sapieha non alio exprimitur modo. Eadem quoque denominatione Rectores huius Seminarii Suromjatnyk et Rutsykyj utuntur.⁷⁶ Ceteroquin fere in omnibus documentis posterioribus, si sermo de Seminario Vilnensi habeatur, etiam his temporibus, in quibus illud iam suppressum fuit, semper adhibetur nomen *Seminarium*.⁷⁷

His perpensis fatendum est nos eam retinere debemus denominationem, qua sive fundatores, sive Rectores instituti istius usi sunt, et quae insuper tunc tempore communiter ad domum pro clericis instituendis in terris Alborutheniae et Ucrainae designandam adhibebatur; nomen vero tale est *Seminarium*.

Manet inde alia quaestio. Pro quibusdam destinatum fuit hoc Seminarium? An revera pro solis monachis, ut nonnulli affirmant auctores, de quibus supra fecimus mentionem, an potius pro clericis saecularibus? In documentis iam allatis negativam invenimus responsionem, siquidem « Seminarium Vilnense apud Ecclesiam SS. Trinitatis pro iuvenibus, sive regularibus, sive saecularibus exercendis... » destinatur.⁷⁸ Quinimmo, in illud pari modo laici admittebantur. Nec mirandum est, quia similiter in aliis Seminariis procedebatur, e. g. in Collegio Graeco S. Athanasii Romae.⁷⁹ Exinde quaedam determinatio, ut puta « Seminarium pro Monachis », minime permitti potest, sed potius secundum Savyč est dicendum, illud indole singulari quadam pollere.⁸⁰ In quo sane singularitas ista consistit, patebit nobis postquam investigationem de elementis ac principiis, quibus Seminarium Vilnense nititur, perducemus.

Antequam vero singularitatem hanc exponemus, animadvertendum est, Scholas quascumque vel Seminaria tunc temporis existentia istis constituisse elementis generalibus istisque principiis innixa fuisse, quae periodo a nobis descripta vigerunt. Viguerunt vero principia scholarum latinarum, praecise scholarum Societatis Jesu. Neque inde mirandum, quod omnes fere auctores, sive catholici, sive dissidentes affirmant scholas Unitorum,

⁷⁶ Cfr. *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 249; *Arch. D. Sapieh.*, T. I, n. 409, 433, 437; *Arch. Sbornik*, T. VI, n. 54, p. 119; AVAK T., VIII, a, 1607 (F. 82, doc. n. 1), n. 28, p. 71, 72, ubi enumerantur: « Archimandrita, černcy (monachi) et seminaristae ».

⁷⁷ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 390, p. 158, et praesertim in *Arch. Sbornik*, T. XXII, Congr. Novogrodensis I (anno 1617), p. 15: « Tria monasteria in Ovruč Seminario Vilnensi Rutheno destinabantur ».

⁷⁸ K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 495-496.

⁷⁹ Congregatio de Propaganda Fide Metropolitanae interpellanti talem dedit responsionem: « ...per illud decretum non excludi Laycos, propterea quod indefinitum, et indeterminatum existens, utriusque conditionis personas includebat (APF, *Lettere latine*, v. I, fol. 42, 42v).

⁸⁰ A. SAVYČ, o. c., p. 250.

ideoque etiam Seminarium Vilnense, imitationem scholarum Jesuitarum fuisse.⁸¹ Nihilosecius vero Seminarium Vilnense quasdam notas sibi proprias retinuit, ita ut, saltem initio, similitudo ista potius ad studiorum rationem, quam ad regimen extendebantur.

Quandoquidem singularitatem hanc Seminarii Vilnensis demonstrare intendimus, primo loco comparisonem quandam scholas S. J. inter ac nostrum Seminarium instituamus necesse est. Attamen, ut comparatio talis eo efficacius perducatur, ea exhibere debemus elementa in quibus indoles cuiusquam Seminarii undequaque evaderet descripta. Elementa vero ista dupliciter possumus considerare: primum *constitutivum*, alterum *ideologicum*. In elemento constitutivo iterum duo discernimus principia, scilicet: regimen scholaeque constitutio, in quibus praecipua Seminarii habentur elementa.

Si vero sermo de similitudine inter utrumque institutum ostendenda esset, tunc illam ante omnia in scholae constitutione inquirere debemus. At profecto, quoniam scholae latinae tunc temporis, prout optime constitutae,⁸² pro omnibus verum imitandi praebebant exemplum, eadem ut « clamor moris istius saeculi » iure meritoque nuncupari soleant;⁸³ exinde etiam pro Unitis, pari ac pro ceteris modo, « specimen summum et imago, pro constitutivone sua, tum ob dignitatem theologicam tum ob scientiarum liberalium sublimitatem, fuit ».⁸⁴

Nihil inde mirum, quod etiam in nostro Seminario invenimus hanc in « studia inferiora » et « studia superiora » divisionem, quae, mediante philosophia, ad theologiam ordinabantur.⁸⁵ Item animadvertimus conamen, ut numerus augetetur magistrorum, ne singulae sine proprio magistro manerent classes.⁸⁶ At fatendum est Seminarium Vilnense haudquaquam

⁸¹ *Catholici*: J. LUKASZEWICZ, o. c., T. II, p. 142; WOLYNIAK, *Bazylianie we Włodzimierzu i Torokaniach*. Kraków 1906, p. 22-23, 47; J. SLIPYJ, *Vychovannia duchovenstva*, in *Opera GCTA*. V. I-II, p. 24. - *Dissidentes*: K. CHARLAMPVIČ, o. c., p. 490; A. SAVYČ, o. c. p. 250; D. OLIJANCYN, o. c., H. 2, p. 144; cfr. N. IZVJEKOV, *Istoria Litovskoj Duchovnoj Seminarii*, Vilna 1892, p. 2-4.

⁸² Cfr. I SAVYCKYJ o. c., in *Nyva* (1913), n. 22-23, p. 649-650; et J. V. RUTSKYJ, *Discursus Rutheni cuiusdam de corrigendo regimine in Ritu Graeco*, conscriptus Vilnae 1605, in *Christ. Čtenije* (1908), p. 1106.

⁸³ J. SLIPYJ, o. c., p. 24

⁸⁴ *IBID.*

⁸⁵ S. BEDNARSKI, *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce*, Kraków 1933, p. 106-107; J. LUKASZEWICZ, o. c., T. I, p. 235-236; D. OLIJANCYN, o. c., H. 2, p. 145; A. SAVYČ, o. c., p. 182.

⁸⁶ In Collegiis Societatis Jesu discerniebantur scholae: 1. « parvae » - ab uno, vel ad maximum a duobus directae magistris, 2. « trium professorum », in quibus non amplius quam quatuor habebantur magistri, et 3. « quinque vel septem professorum », demum 4. « studium generale », in quo personarum numerus, quibus Collegii directio competebat, ad fere 70 excrevit personas. Numerosiores tamen erant scholae tertiae cathedrae, in qua unaquaqueque classis suum

fastigium s. d. « Studii completi », ob difficultates ex parte sustentationis, pertingere potuisse.⁸⁷ Nihilosecius studium in illo semper secundum normas principiaque scholarum S. J. prosequerentur, quo attento, scholam nostri Seminarii ad categoriam s. d. « scholae coniunctae » recensere possumus.⁸⁸ Exinde, sicut in Collegiis Jesuitarum, ita quoque in Seminario Vlnensi praeter alumnos saeculares et regulares etiam laicos animadvertimus,⁸⁹ ea tamen differentia admissa, quod apud Jesuitas clerici regulares distinctam ab aliis habebant institutionem,⁹⁰ dum, e contra, in nostro Seminario talis distinctio non admittebatur, immo laici eodem fere tractantur modo (quoad sola studia) ac ceteri alumni, nequidem eorum in Collegia Europea missione exclusa.⁹¹

Ad regimen vero quod attinet, in illo maiores adhuc invenimus differentias, siquidem in scholis S. J. centralisatio et stricta subordinatio quammaxime manifestatur,⁹² ita ut totum regimen hierarchiae constitutum in apice Generalem possideret, fundamentum eius magistri necnon varii Officiales constituerent, anulum vero coniunctionis apicem inter et fundamentum erant: Provincialis et Rector cum Praefecto Studiorum sibi adiuncto.

Talem sane subordinationem in Seminario Vlnensi, saltem initio,

habebat magistrum, ad quem statum omnia id genus instituta natura ipsa contendebant (S. BEDNARSKI, o. c., p. 99-101). Tenduntia vero talis in Ecclesia Unita, scilicet, ut numerus magistrorum augeatur, a Proceribus Unionis constanter tuetur: cfr. J. V. RUTSKYJ, *Regulae communes ac particulares singulorum officiorum*, c. IV: *De Scholis*; BIBLIOTHECA VATICANA, *Fondo Vat. lat.*, Miscellanea pro OBM, v. 8684, p. I, fol. 31; M. HARASIEWICZ, o. c., p. 266; ASV, *Nunt. di Varsavia*, v. 98, fol. 20-21.

⁸⁷ Ad « Studium Generale » aperiendum necessario notabilis personarum numerus (ca 70) postulabatur, quod immensa fere subsidia materialia exposcebat; . Seminarium vero Vlnense talia haud possidebat.

⁸⁸ Scholae s. d. « coniunctae » illae erant, in quibus studia inferiora cum philosophicis ita componebantur, ut decursu duorum, vel trium annorum tota exhauriri debuisset materia; cfr. S. BEDNARSKI, o. c., p. 100-101.

⁸⁹ Cfr. J. SUSZA, *Cursus vitae et certamen martyrii B. Jozaphat Kuncęvici, Archiep. Poloniensis, Ep. Vitebscensis et Mstislavensis Ordinis D. Basilii Magni*, Parisiis 1865, p. 13; A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 143; ARCH. COL. GRAEC. IN URBE, v. I, *Cronica*, VI, fol. 354-356, 358.

⁹⁰ Cfr. J. LUKASZEWICZ, o. c., T. I, p. 78-79; K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 96-98.; praes. S. BEDNARSKI, o. c., p. 14.

⁹¹ APF, *Acta*, T. III, fol. 104r, n. 3; *Arch. Sbornik*, T. XII, Congregat. Lavryšoviensis II (a. 1621), p. 19-21.

⁹² Summa regiminis scholarum Societatis Jesu lineamenta haec fere habentur: in apice hierarchiae inveniebatur Generalis Ordinis; cuilibet Provinciae Provincialis praeponebatur; ab illo rursus Rector Collegii cum Praefecto studiorum vel Cancellario in adiutorium sibi advictis dependebat; his ultimis demum tum magistri, tum ceteri Collegii Officiales submittebantur. Cfr. J. LUKASZEWICZ, o. c., T. I, p. 232-234; K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 89-102; J. SLIPYJ, o. c., p. 24; praes. *Regulae Societatis Jesu*, Romae MDLXXX; *Regulae Provincialis R. G.*; *Regulae Rectoris*, R. 4; *Regulae Praepositi domus*, R. V.

nequaquam animadvertere possumus. Praeter centralisationem deest in illo, ut ita dicamus, stabilitas formae eo sensu, quod illa non raro mutatur diversisque submittitur variationibus. Primis nostri Seminarii existantiae temporibus, Rectore Suromjatnyk, quaedam centralisationis vestigia habentur, e. g.: Suromjatnyk a Metropolita ad bona Seminarii suscipienda mandatur;⁹³ item successor eius Rutskyj, a Metropolita certas obtinet commendationes; sed dependentia id genus cito relaxatur ita, ut Rector Seminarii, quadam autonomia pollens, potestatem suam ad universam fere vitae Seminarii rationem libere extendit.⁹⁴ Exinde ad Rectorem spectabat: curare de prosperitate Seminarii materiali, sollicitudo de Alumnorum educatione ac institutione, moderatio vitae internae Seminarii necnon admissio et dimissio Alumnorum. In omnibus hisce rebus Rector independentem a Metropolita se gessisse videtur, saltem desunt documenta contrarium affirmantia, quod in Collegii S. J. plane inauditum apparet.⁹⁵

Nec bene fundatae desunt rationes: imprimis dicendum est, Seminarium Vilnense unicum tunc temporis fuisse, proinde natura ex rei ipsa, centralisatio, ea quae in Collegiis S. J. permultis reperitur, locum habere haudquaquam potuit; insuper illud quadantenus « experimentale » extitisse dicitur, i. e. Rector J. V. Rutskyj Seminarium illud nostrum ita ad exigentias Unionis necnon temporis necessitatibus accommodare contendit, ut illud ad operarios novos producendos quammaxime aptum fuerit.⁹⁶

Praeterea notandum est, Seminarium Vilnense penes monasterium SS. Trinitatis collocatum fuisse, exinde successit, quod Archimandritae eius insimul munere Rectorum fungebantur;⁹⁷ quamobrem exacta officiorum distinctio cum difficultate tantum inveniri potest.

Plane compertum est, Seminarium, in talibus rerum adiunctis, nec stabilitatem formae regiminis servare, neque centralisationem Collegiorum S. J. similem assequi potuisse.

⁹³ Cfr. *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 249, p. 111.

⁹⁴ Cfr. A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 49, 56, 144, 149; J. SUSZA, o. c., p. 19-21.

⁹⁵ Secundum Constitutiones Societatis Jesu Rector: « nihil immutet ex iis, quae habentur in ordine studiorum, sed, ubi opus est, refert ad Superiorem; cfr. J. LUKASZEWICZ, o. c., T. I, p. 232; praes. Regulae Rectoris, r. 4: « Consuetudines receptas et a Generali vel Provinciali approbatas servet, ac servari faciat: Si tamen aliqua alia a praecedenti Rectore inducta fuerint, non mutet inconsulto Provinciali; ipse vero, nisi suo Superiore approbante, nullam introducat »; *Regulae Societatis, Jesu*, R. 4, p. 18.

⁹⁶ Cfr. J. V. RUTSKYJ, *Discursus de regimine corrigendo*, I. c., p. 1094; *Discursus de mediis iuvandi...*, MICNE TCC, col. 466, 467; APF, S. R. C. Gener., v, 337, fol. 229; Informatio data ab Episcopis Ruthenis sub Metropolita Rutski Romam S. Congregationi praepositae negotiis Ruthenorum in materia Religionis et Unionis propagandae; in M. HARASIEWICZ, o. c., p. 268, 267; J. SUSZA, o. c., p. 14; A. GUEPIN, o. c., v. I, p. 143; P. CHOMYN, o. c., p. 268; praes. *Regulae communes et particulares singulorum officiorum OBM*, BIBL. VAT, *Vat. lat.*, v. 8684, P. I, c. IV: *De Scholis*, fol. 31 sq.

Cum vero differentias proprie dictas invenire intenderemus, illas ante omnia in hoc secundo, i. e. *ideologico*, quaerere debemus elemento. Sed in hoc quoque casu similitudines quasdam silentio praeterire minime possumus, eas scilicet, quae quadantenus fundamentum eius constituere dicuntur. Quaestio enim ideologica finem praeprimis respicit Seminarii; et sub hoc respectu alterutrum institutum nullam admittit distinctionem, quoniam sive Scholae Jesuitarum, in terris videlicet Alborutheniae et Ucrainae, sive Seminarium Vilnense pro fine suo habebat, ut dissidentes ad Unionem conduceret. Sed finis iste a diversis partibus diversimode intelligebatur diversisque prosequi sperabatur modis. Scholae enim Jesuitarum Ecclesiarum unionem in *unitate Ritus*, praemissa utique submissione Sedis Apostolicae, constitisse tenebant,⁹⁸ dum e contra, in partibus Orientalium veram unionem in sola Romano Pontifici submissione rectam legitimamque esse asseverabatur. Exinde illi Ritus distinctionem tamquam malum necessarium ad tempus tantum tollerantes, dissidentes ad Ritus Latinum tandem aliquando conducere intendunt;⁹⁹ hi vero integritatem Ritus tuentes, illum mordicus defendere non dubitant.¹⁰⁰

Differentia similis in ipsa quoque executione clare manifestatur. Jesuitae, ut dissidentes persuaderent, illis utuntur argumentis, quae longa in Ecclesia Occidentali praxi, decursu luctaminum adversus haereses, sanctitae fuerunt. Ideoque in scholis PP. Jesuitarum fere exclusivo modo opera Patrum necnon Theologorum Occidentalium adhibebantur, quo pacto fundamentum studiorum Theologiae «Summa» apparet S. Thomae; hanc etiam ob causam lingua studiorum obligatoria in scholis id genus extitit *latina*, graeca vero necnon slavonica valde negligitur.¹⁰¹

⁹⁷ Cfr. AVAK, t. VIII, n. 32, 33-36, 38-40, 80, 83-85; *Arch. Un. Mitr.*, t. I, n. 304, 353, 362; *Arch. Sbornik*, T. VI, n. 54.

⁹⁸ Cfr. Informatio Episcoporum sub Metr. Rutski, vid. supra, n. 96.

⁹⁹ J. POPLATEK, *Powstanie Seminarjum Papieskiego w Wilnie*, p. 24.

¹⁰⁰ Cfr. J. RUTSKYJ. *Discursus de regimine corrigendo*, l. c., praes. *Discursus de aliis mediis iuvandi Graecos et Ruthenos*, MICNE, *TCC*, v. V., col. 466-467. Originale operis istius est omnino deperditum, attamen illo usus est Thoma a Jesu in opere suo «*De unione schismaticorum cum Ecclesia Catholica procuranda*», quod etiam sub titulo «*Thesaurus Sapientiae*» invenitur (cfr. MICNE, *Theologiae cursus completus*, T. V, col. 463-469; et ARCHIVUM GENERALE PP. CARMELITANORUM, disc. sub Nr. AG. 290), in quo «ferme de verbo ad verbum, uti testatur ipse Rutskyj (AR. COL. GRAECOR. IN URBE, P. I, *Cronica*, fol. 355), est transcriptus discursus meus, quem dederam initio Pontificatus Pauli quinti (scil. 1605-6), Secretario partium septentrionalium, homini egregio D.no Mariano Malacridae (?).». Item ipse Thoma a Jesu hisce testatur verbis: «Primum autem medium a viro quodam Rutheno gravissimo excogitatum sequentibus verbis continetur». (IBID. col. 464); T. HALUSCYNKYJ, *Metropolita J. J. V. Rutskyj in Dobryj Pastyr* (1937) a. VII, n. 4, p. 260, nota 7; A. G. WELYKYJ, *Joannes Velamin Rutskyj in exitu viarum* (1603-1608) in *Analecta OSBM*, Ser. II, Sect. II, v. I, Fasc. 1., p. 28, nota 41.

¹⁰¹ S. BEDNARSKI o. c., p. 235.

In Seminario vero Vilenſi, eſſi de cetero argumenta ſcholarum latinarum non excluduntur, quid contrarii animadvertere poſſumus, nimirum hoc factum, quod in illo ea in uſu habentur argumenta, quae in proprio colliguntur ambitu, i. e. : non ſolum e vita ipſa deprompta, ſed ante omnia e libris, ſive liturgicis ſive canonicis, ſive praeſertim e ſcriptis Patrum Orientalium hauſta.¹⁰²

Conſequentia facti talis imprimis in eo ſtat, quod fundamentum ſtudiorum Seminarium Vilenſis non « Summa » S. Thomae, ſed Πηγή γνώσεως S. J. Damasceni¹⁰³ ſtatuit. Manualia vero latina intantum adhibentur, in quantum ſunt neceſſaria, ut doctrinam Patrum Orientalium melius explicare poſſent. Exinde conſequenter lingua ſtudiorum obligatoria non eſt latina, ſed *ſlavonica*; in ea libri ſupradicti in hoc territorio editi erant.¹⁰⁴

His perpensis, indolem Seminarium Vilenſis iam facili negotio delineare poſſumus :

1. illud, quoad elementa ſua conſtitutiva, principiis *Scholarum Societatis Jeſu* tunc temporis vigentibus nititur, ideoque merito imitatio earum dici poſteſt;

2. nihiloſecius *aberrationes* quasdam a principiis generalibus in illo reperiuntur, nimirum :

- a) certa Seminarium *autonomia*;
- b) *inſtabilitas* formae regiminis;
- c) maiores Rectoris *competentiae*;

3. at maxime a Scholis Societatis Jeſu Seminarium elemento ſuo *ideologico* diſtinguitur, nempe :

a) propriis pro Unione propaganda ac defendenda eſſormatis *argumentis*, quae

b) cum *propria ſtudiorum ratione*, cuius fundamentum libri necnon lingua ſlavonica ſtatuant, ſtrictè connectitur.

¹⁰² L. KREUZA, *Obrona Unii Cerkwnej*, in RIB, 1878, l. IV; col. 159-161.

¹⁰³ Cfr. J. W. RUTSKYJ, *Epist. ad Alumnos Col. Graec. Romae*, APF, S. R. C. Generali, v. 337, fol 229.

¹⁰⁴ Cfr. *Regulae communes et particulares OBM*, c. IV: *De Scholis*, R. 4, l. c.; et *Informatio Episcoporum sub Metr. Rutykyj*, l. c. p. 267.

CAPUT SECUNDUM

DE SEMINARII VILNENSIS CONSTITUTIONE

ART. I. DE SEMINARII REGIMINE

ART. II. DE ALUMNIS

ART. III. DE SCHOLA

CAPUT II.

DE SEMINARII VILNENSIS CONSTITUTIONE

In quaestione praesenti ante omnia est notandum, Seminarium Vilnense, sicut plurima Seminarium id genus, nullas « constitutiones » scriptas habuisse. Nihilominus ex documentis, quae prae manibus habemus, ea depromere elementa nobis licitum sit, quae tandem aliquando ad elementa cuiusvis Seminarii tunc temporis constitutiva redigi possunt. Horum sane communiter sequentia enumerantur, scil.: *regimen* Seminarii, seu officia singularum personarum, quarum est Seminarium dirigere, sustentare, eiusque vitam moderare; porro *alumni*, qui secundum regulas exigentiasque Seminarii vitam suam ducentes, sese ad sacerdotium praeparant, i. e. vitam tum moralem tum intellectualem debito excolunt modo eamque perfectiorem reddunt; et demum *schola*, in qua scientiam debitam ac pro officio sacerdotali rite perfungendo necessariam sibi acquirere potuerint.

Juxta talem ordinem materiam huiusce capituli exponere intendimus ita, ut primum de *regimine*, postea de *alumniis*, et in fine de *schola* Seminarii Vilnensis tractationem persolvamus.

ART. I.

De Seminarii regimine

Ad formam regiminis Seminarii Vilnensis determinandam haec non parum influit circumstantia, quod illud penes monasterium SS. Trinitatis mansiones suas habuit. Quapropter inter Superiores Seminarii, praeter Metropolitanam, Rectorem, Directorem spiritus, Archimandritam quoque vidimus, qui, prout Superior monasterii, necessario quadantenus Antistes apparet Seminarii. Consequentia vero talis erat, quod decursu temporis Archimandrita, utique ob penuriam personarum, etiam munere Rectoris est functus; exinde haec duo officia ita insimul confluent ac permiscuntur, ut illa bene distinguere res non est facilis.

Nihilominus, ordinem hierarchicum servando, de singulis tractare co-

nabimur officiis, nimirum: Metropolitanæ, Archimandritæ, Rectoris ac Directoris spiritus, necnon de Magistris, qui in acie personarum regimen detinentium inseruntur.

§ 1. *De officio Metropolitanæ.*

Praecipua documenta, ex quibus Metropolitanæ officia singula eruere possumus, hæc censentur:

1. « Articuli et Conditiones » Unionis, quæ de Seminarii fundatione tractant;¹
2. Archiv Uniatskich Mitropolitov;²
3. Archivum PF;³
4. « Discursus » J. V. Rutskyj de mediis iuvandis;⁴
5. « Discursus » J. V. Rutskyj de corrigendo reg.;⁵
6. « Relatio » Metr. Rutskyj domino Monti;⁶
7. « Regulæ OBM »;⁷

Officia, quæ in hisce documentis potissime relucent, sunt: officium fundatoris, sustentatoris et moderatoris, quæ singillatim perpendendo, demonstrare intendimus, quomodo Metropolitanæ illis fungebantur.

1. *Officium fundatoris:* ante Unionis conclusionem hoc officio quicumque privilegiis patronatus munitus fungi poterat.⁸

In « Articulis vero Unionis Episcopi iam expresse ius istud sibi vindicantes, conditionem ponunt, ut « Seminaria... extruere ...ubi illis commodius videbitur... liberum illis sit ». ⁹ Ab hoc tempore ius istud ac proinde officium ad Episcopos, intra limites propriae Eparchiæ, spectat. Cum tamen id negotium primi ad effectum perducere coeperunt Metropolitanæ, ipsi quoque officium tale implere solebant.

Primus Metropolitanus, M. Rahosa, etsi negotium Seminarii erigendi eius tempore Romæ movebatur, executionem istius officii nonnisi inchoavit, eo scilicet sensu, quod iura, sub hoc respectu sibi competentia, revin-

¹ HARASIEWICZ, *Annales*, p. 182-185.

² T. I, n. 249, p. 111, de bonis Seminarii.

³ S. R. C. *Generali*, vol. 337, fol. 229, de erect. novi Seminarii.

⁴ J. P. MICNE, *Theol. Curs. Compl.*, T. V, col. 463-469.

⁵ *Christian. Čtenije*, 1909, p. 1094.

⁶ HARASIEWICZ, *Annales*, p. 295 sq.

⁷ cap. IV de Scholis; BIBL. VAT., *Vat. lat.*, Misc. pro OBM, v. 8684, P. I.

⁸ M. WOJNAR, OSBM, *De regimine Basilicarum Ruthenorum*, Romæ 1949, in *Annecta OSBM*, Ser. II, Sect. I, v. I, p. 39-44.

⁹ Cfr. M. MALINOVSKI, *Die Kirchen und Staats-Satzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien*, Lemberg 1861, p. 20: « Articuli sive Conditiones ».

dicat atque confirmat, uti ex toto luctamine cum Confraternitate dissidentium necnon Magistratu Vilnensi patet.¹⁰

Exinde munus nonnisi ad Successores Rahosae, i. e. H. Potij et J. V. Rutskyj, pleno applicari potest sensu. Ad officium fundatoris implendum quod spectat, in illo tria discernere possumus elementa: 1. procuratio *approbationis* ex parte potestatis civilis (Regis); 2. *remotio impedimentorum*, quae executionem decreti regii frustrare potuerint, et 3. cura de *ipsa fundatione* Seminarii.

Quae tria elementa perspicue in rebus Metr. Potij gestis relucunt. Ille sane unus ex auctoribus « Articulorum », in quibus ius Seminaria erigendi generalia invenitur, necnon a. 1601 novam Regis approbationem obitinuit, extitit.¹¹ Approbatione accepta, vidimus Metropolitam Potij mordicus cum adversariis, ius istud exsequendum impugnantibus, luctare; certamen vero istud de loco, in quo Seminarium erigi debuerit, ducitur.¹² Difficultatibus tandem aliquando superatis, Metropolita curam suam in ipsam fundationem extendere non negligit, i. e. mansiones convenientes penes monasterium SS. Trinitatis destinat, Seminario bona necessaria suppeditat¹³ necnon magistratum eligit, ut Seminarium ea omnia possideret, quae pro existentia eius omnino necessaria esse censentur. Eodem fere modo procedit eius Succesor J. V. Rutskyj, dum novum erigere contendit Seminarium.¹⁴

2. *Officium sustentatoris*. Sicut et illud fundatoris, etiam officium Seminarii sustentatoris ante Unionem factam ad patronos spectabat; post annum tamen 1596 usus talis iuribus Episcoporum amplificatis temperatur. Ideoque Metropolita, Seminarii fundationem perficiendo, anteaomnia de eius sustentatione curam habere debuit. - At cum officium hoc perpendimus, duplicem in illo animadvertimus phasim: *initialem* scilicet et *posteriorem*.

In prima Metropolita talia Seminario suppeditare tenebatur bona, quae pro certo ab illo praevisto personarum numero stabilem necnon honestam praebere potuerit sustentationem. Quapropter Hypatius Potij pro Seminario suo bona Pečersk, quae pro circa 20 personis sustentamentum ministrare debuerint, assignat.¹⁵

¹⁰ Vid p. 44 sq.

¹¹ Cfr. K. CHARLAMPOVIČ, *Zapadnorusskija pravoslavnyja školy XVI i načala XVII vjeka*, Kazaň 1898, p. 495; approbatio haec imprimis ad bona Seminarii refertur, nihilominus illa aequo iure etiam ipsam erectionem quadantenus confirmare valet.

¹² Cfr. *Arch. Sbornik*, T. IV, n. 48, 59.

¹³ Cfr. *Arch. Un. Mitr.* T. I, n. 249 et T. II, n. 900.

¹⁴ Cfr. P. CHOMYN, *Metropolit J. V. Rutskyj eiusque conamen erudiendi clerum*, in *Bohoslavia* (1925), T. I, L. 3-4, p. 273-281.

¹⁵ Vid. c. I.

In secunda phasi ad Metropolitam spectabat, ut bona iam accepta ac Seminario donata, ut diligenter administrarentur advigilaret. In aliis circumstantiis hoc secundum munus certo ad Oeconomum Seminarii, vel ad aliam certam personam spectare debuerit, sed periodo Unionem Berestensem immediate sequente variae habebantur causae ob quas ipse Metropolita de hisce curare compellebatur rebus. - Prima causa in eo stat, quod bona ecclesiastica, periodo a nobis descripta, obiectum acerrimae incessantisque contentationis Unidos inter ac Dissidentes extitit.¹⁶ His attentis, Metropolita sine intermissione omnes adhibere debuit praecautiones, ne forsitan bona iam possessa a Dissidentibus arripiantur. Quam ob rem non semel vel novum diploma regium procurare, vel antiqua renovare constringebatur decreta.¹⁷ Saepe quoque urgebat necessitas, ut bona sibi iam iure agnita vi, quod ceteroquin Constitutionibus Regni Poloniae praevidebatur, conquireret.¹⁸ Secunda demum causa res potius domesticas spectabat, siquidem administratio Pečersk, una cum bonis monasterii SS. Trinitatis, Archimandritae commissa fuit. At omnem administrationis bonorum prosperitatem non solum a capacitate, sed imprimis ab administratoris honestate pendere notum omnibus est. Utrumque, proh dolor, apud primos Archimandritas monasterii SS. Trinitatis unites defecit: Sofonius nempe et Joasaf ineptos fuisse dicitur;¹⁹ Siencylo vero bona monasterii tam notabiliter abalienavit, ut hoc factum unum ex praecipuis eius depositionis motivis consideratur.²⁰

Rebus ita stantibus, bona quae theoretice circa 20 personis provisionem sufficientem ministrare debuerent, in praxi vix sufficere potuerint; nihil inde mirum, quod Metropolita nequaquam, ut aiunt, dormire potuit, sed semper attendere debuit, ne ob negligentiam ex parte administratorum bona dissiparentur, siquidem hoc solum sufficiebat, ut Seminarium periret. Id sane Metropolitam haud raro ad novos, in casu insufficientiae, sustentationis inveniendos fontes compellebat. Fontes vero hi subsidiarii non alii erant, nisi bona Metropolitanarum propria,²¹ quibus quaedam alia bona occasionalia, ab ipsis procurata, adiungebantur.²²

3. *Officium moderatoris.* Officium hoc, etsi natura ipsa ad Metro-

¹⁶ Cfr. *Arch. Un. Mitr.*, T. I, p. 230, 232, 656.

¹⁷ K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 496; AVAK, T. VIII, n. 36, 37, 84.

¹⁸ GUEPIN, *Saint Josaphat Archevêque de Polock, martyr de l'unité catholique et l'Eglise Greque unie en Pologne*, Paris 1874, T. I, p. 98.

¹⁹ Qua de re alludit H. Potij in epist. ad Canc. L. Sapieha, in *Arch. D. Sapieh.*, T. I, Lwów 1892, n. 409, p. 340.

²⁰ Cfr. *Arch. Sbornik*, T. VI, n. 54 et 58.

²¹ Cfr. A. GUEPIN, o. c., p. 54, K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 496; I. SAVYCKYJ, *Ipatij Potij*, in *Nyva* (1913), n. 22-23, p. 650.

²² Cfr. *Arch. D. Sapieh.*, T. I, n. 433.

litam, prout Seminarii fundatorem et sustentatorem spectet, tamen nec a Rahosa, neque a Successore eius H. Potij exercebatur. Ratio vero in eo stare videtur, quod una ex parte initio nulla ad innovationes quasdam faciendas urgebat necessitas, siquidem Seminarium secundum normas ac principia scholarum S. J., solida experientia sancitas, constitutum erat, ex altera vero, licet Metropolitanae necessitatem aliquam Seminarii vitae rationem moderandi animadverterint, ad id perficiendum nec possibilitatem, ob luctas fere incessantes cum Dissidentibus, habuerent, neque experientia hac in re desideranda satis fuerint imbuti.

Erat tamen vir, cuius ingenio et experientia Metropolita Potij in hac re serviri potuerit, nimirum J. V. Rutskyj - vir maxime eruditionis, qui iam anno 1605 celebrem suum « Discursum de regimine corrigendo » scripsit. Cum vero actio, vitam Seminarii moderans, (Rutskyj tunc tempore nondum erat Metropolita) stricte cum mandatis ac praerogativis a Metropolita receptis connectitur, officium hoc merito Metropolitanae adscribere possumus, eo vel magis, quod Rutskyj iam ab anno 1608 Vicarius generalis et inde verus Hypatii Potij « alter ego » extitit.²³

Itaque officium moderatoris ad duas vitae Seminarii extenditur partes, scilicet ad mere *materialem* et ad *studiorum rationem*. In primo casu moderatio ex ipsa materiali oritur necessitate; ob alumnorum enim numerum in dies crescentem mansiones hucusque occupatae vix sufficiebant. Exinde J. Rutskyj, ut quaestionem id genus solveret, novam emit domum et ibi « iuvenes, quos docebat » collocavit.²⁴

Maxima tamen necessitas ex parte studiorum urgebat. « Ratio Studiorum S. J. » etsi aliunde optima, tamen institutioni iuvenum unitorum non sub omni aspectu correspondebant. Novi numerosique exigebantur operarii - *novi* ii scilicet, qui unionem non solum defendere, sed immo propagare potuerint. Attamen illam nec defendere, neque propagare his poterant argumentis, quae in scholis latinis adhibebantur, ideoque sub hoc respectu quasdam novas oportuit invenire vias.

Solutionem huius difficultatis Rutskyj in propriis invenire contendebat scholis, in his scilicet, in quibus apprime propriae tractarentur quaestiones, i. e. de legitimitate ac necessitate unionis, de eius traditione longinqua, necnon de argumentis pro dissidentibus optime convincendis elaborandis.

²³ Arch. Sbornik, T. VI, n. 58, p. 113-114; in epist. Metr. Potij ad cives Vilnenses scribitur: « Cum vero ego personaliter ex eo quod multa alia perfungenda ad me spectantia habeo negotia nec adesse possum, proinde Patri Rutskyj locum meum commendo, ut ille non solum Vilnae, sed etiam in tota dioecesi mea ad ordinem... sicut me ipsum advigilaret... ». (in palaeo-ucraino).

²⁴ Cfr. A. G. WELYKYJ OSRM, *Joannes Velamin Rutskyj in « exitu viarum »* (1603-1608), Romae 1949, in *Analecta OSBM*, Ser. II, Sect. II, v. I, Fasc. 1, p. 11.

Cum vero haec omnia in libris slavonicis invenirentur, istos ut fundamentales in studiorum curriculo J. Rutskyj adhibet; item, ob eandem causam, loco linguae latinae, licet illa nequaquam negligatur, tamquam principalis slavonica ponitur lingua; pari quoque aestimatione gaudet lingua graeca.²⁵ Maxima vero attentio « Controversiis » applicatur; eoque fine acceptus est « S. Damascenus slavonicus et leguntur quatuor libri de fide orthodoxa, ut ipse testatur Rutskyj, in quibus non tantum controversiae omnes legi possunt, dando adnotationes ad textum, sed etiam tota Summa Theologiae S. Thomae ».²⁶

§ 2. De officio Archimandritae.

Quem ad finem competentia Archimandritae Vilnensis extendebatur, clare hodie non constat, quia ante reformationem Ordinis S. Basilii M. res istae stricte praescriptae nullibi inveniuntur. Attamen adsunt nonnulla documenta, quae supponere permittunt, quod officium Archimandritae, quoad Seminarium, in eo potissimum nititur, ut ille de Seminarii sustentatione curare debuerit.

Accusatio gravissima contra Archimandritam Sam. Sienčylo, coram tribunali Metropolitano a. 1608, hoc sane sublineare videtur.²⁷ Propter Archimandritae administrationem minus honestam monasterium SS. Trinitatis in tali discrimine positum est, ut non solum illo, sed anteomnia Seminario periculum contabescentiae minabatur.²⁸ Quam ob causam Archimandrita Sienčylo depositus et monasterio expulsus est, Rutskyj vero illum in officio substituit.²⁹ Itaque ille statim, postquam dignitatem Archimandritae est assecutus, scholam desolatissimam reparare fecit ita, ut in illa brevi post iuvenes numerosi sunt congregati.³⁰ Similiter eius Successor,

²⁵ *Regulae communes omnium et particulares OBM*, c. IV: *Re Scholis* R. 1-9; B. VAT., *Vat. lat.*, *Miscellanea OBM*, v. 8684, P. I, fol. 31v-33v.

²⁶ APF, v. 337, fol. 237.

²⁷ *Arch. Sbornik*, T. VI, n. 54, p. 115, 119; A. GUEPIN, *o. c.*, T. I, L. I, p. 75; ZUKOVIČ, *Zizneopisanije mtr. Iosifa Ruskaho, sostavlennoje mtr. Rafailom Korsakom, i šocinenije Ruskaho ob ulučšeniji vnutrennaho stroju uniatskoj tserkvi*, in *Christianskoje Čtenije* (1909), p. 1095; K. CARLAMPOVIČ, *o. c.*, p. 499; J. PELESZ, *Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom*, T. II, Wien 1880, p. 128.

²⁸ In processu isto prae aliis haec exhibebantur accusationes, quod Archimandrita bona monasterii dissipavit. At secundum ius orientale alienatio bonorum ecclesiasticorum causa erat sufficiens, ut Antistes sive ecclesiae, sive monasterii deponeretur; J. B. CARD. PITRA, *Juris ecclesiastici Graecorum historia et monumenta*, T. II, Romae 1868, p. 113; cfr. M. WOJNAR OSBM, *o. c.*, p. 52, sub « b ».

²⁹ J. SUSZA, *Cursus vitae et certamen martyrii B. Josaphat Kuncevicii Archiep. Polocensis, Ep. Vitebscensis et Mstislavensis Ordinis D. Basilii Magni*, Parisiis 1865, p. 20.

³⁰ ARCH. COL. GRAEC. IN URBE, P. I, *Cronica*, fol. 202 sub I, et fol. 118; M. KOJALOVIČ, *Litovskaja Tserkovnaja Unia*, S. Peterburg 1871, v. II, p. 67.

J. Kuncevyč, de sustentatione curando, bona Seminarii Pečersk revindicavit.³¹

§ 3. De officio Rectoris.

Initio officia Rectoris³² ab illis Archimandritae omnino distincta fuisse conicimus, ex eo quod pro illis fungendis personae distinctae destinantur. Jamvero summo Seminarii historiae initio, quamvis habetur Archimandrita Joasaf, ad illud dirigendum P. F. Suromjatnyk praeponitur, quo defuncto dignitatem Rectoris J. V. Rutskyj, tunc in patriam reversus, ascendit.³³

Nihilosecius, temporum gradibus, res notabiliter mutantur. Die 30 Nov. 1605 Rutskyj iter Moscoviam fecit, ut illic reformationem Basilianorum moveret. Postea, eodem ductus motivo, Romam est profectus et Vilnam nonnisi anno 1607 (7 Sept.) revertitur.³⁴ Hoc sane temporis spatium plane sufficebat, ut Archimandrita Sienčylo, qui interdum a Metr. Potij ad hanc dignitatem est evectus (16 Nov. 1605), gubernationem Seminarii assumeret. Sed factum tale, uti iam diximus, pro Seminario deplorabiles habuit consequentias, ita ut Sienčylo hac de causa officium suum deponere debuit.

Ab hoc tempore officium Rectoris constanter cum persona Archimandritae connectitur. Postquam Sienčylo Archimandria depositus fuit, officium hoc Rutskyj (a. 1608) assumit. Cum vero ille insimul Rector Seminarii extiterit, factum est, quod una eademque persona duobus fungi incipit officiis, et status talis usque ad Seminarii suppressionem perduravit; scimus enim Josaphatum Kuncevyč, dum Archimandritae munere fungebatur, Seminarii quoque negotia defendisse. Indeque fit, quod Archimandrita quandoque proprio officio fungitur, in quibusdam aliis rerum adiunctis munera adimplet Rectoris.

Quam ob rem utrumque officium in unum ita coaluit, ut plane impossibile sit discernere ad quam sane personam hic vel ille actus pertinere

³¹ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 390, p. 158.

³² *IBID.* n. 249, 390; cfr. ZUKOVIČ, *o. c.*, p. 1094-1095; K. CHARLAMPOVIČ, *o. c.*, p. 496. Nomine vero «Rector» praepositus Collegii SJ. tunc temporis appellabatur in oppositione ad directorem scholae minoris, qui nomine «Superior» obsignabatur; cfr. S. BEDNARSKI, *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce*, Kraków 1933, p. 103. Scholae vero *minores* illae erant, pro quarum directione duo, vel etiam unus designabatur magister (*ibid.* p. 100). Cum vero Seminarium Vilnense, saltem initio, non plus quam duos habuerit magistros, exinde eius praepositus «Superior» communiter vocabatur, quin etiam inter utrumque differentia viguerit notabilis.

³³ AZR, T. IV, n. 116, p. 158; *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 206, p. 92; ZUKOVIČ, *o. c.*, in *Christ. Čten.* (1909), p. 1094; ŠČERBICKYJ, *Vilenskij Sviatotroickij monastyr*, Vilna 1885, p. 173-174.

³⁴ A.G. WELYRYJ OSBM, *o. c.*, in *Analecta OSBM*, Ser. II. Sect. II. v. I, F. 1., p. 17, 36.

deberet, ad Rectorem, an potius ad Archimandritam, eo vel magis quod in tali casu generatim de studiis novitiorum res agebatur. Insuper ad iustam distinctionem faciendam illa quoque quadantenus obstat circumstantia, quod eadem persona alia quoque munera adimplere solebat. Itaque Rutskyj sub Archimandrita Joasaf et Siencylo, propter incapacitatem primi et alterius malam voluntatem,³⁵ eodem tempore erat et confessarius, et magister novitiatus et insimul Superior.³⁶ Fere idem de S. Josaphat narratur: « assumens vero eius (Rutskyj) gubernaculum (a. 1614) S. Josaphat, longe adauxit. Et quia id tempestatis iuvenes omnes religiosi fuere, omnia fere unus munia suis suscepit humeris; Superior, Vicarius, tyronum Magister, Ecclesiarcha, paterfamilias, Oeconomus, praeterquam quod excitare fratres, lumenque illis afferre, pulsare ad ecclesiam, eamque aperire, canere in choro et aeditui vices gerere, exhortari tyrones, meditari cum illis consueverit ».³⁷

Quomodo factum hoc est explicandum? Fuitne revera tam notabilis personarum inopia, ut nemo alius nisi Archimandrita fere omnia praecipua negotia exsequi debuerit?

Antequam quidquam hac in re dicatur meminisse oportet, textum supra citatum e biographiis S. Josaphat desumptum esse. Auctores vero in hisce occasionibus latum vitae Sanctorum asceticum in luce ponere soleant, ut eorum virtus magis sublineatur. Exinde textum hunc non esse sumendum verbaliter putamus. Neque desunt quaedam rationes, quibus assertionem talem affirmare valeamus.

Occasione processus Arch. Siencylo accusatores eius praecipui apparent: J. V. Rutskyj, Josaphat, Sylvester monachi-sacerdotes; Athanasius, Theodosius, Michael monachi diaconi; Genadius et Ignatius³⁸ canonici monasterii SS. Trinitatis. Aliunde vero notum est, Rutskyj tunc temporis illic « adolescentes multos congregavit », ³⁹ numerus vero eorum in dies crescens cito « manum insignem »⁴⁰ dedit. Eodem tempore commoratur in monasterio quidam monachus Varsonovius, non eximius theologus, sed maxime in lingua slavonica necnon liturgia eruditus;⁴¹ una cum illo commoratur sacerdos Simeon Jackevyč, itidem Graecus Emanuel Cantacu-

³⁵ Cfr. Epist. Metr. Potij ad Canc. L. Sapiéh., in *Arch. D. Sapiéh.*, T. I, n. 409, p. 340-341.

³⁶ A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 56: « Joseph Rutskyj fut à la fois confesseur, maître des novices, professeur de langue latine et slavone et même supérieure, a cause de l'incapacité et du mauvais vouloir de l'archimandrite Samuel ». (a. 1607).

³⁷ J. SUSZA, o. c., p. 26-27.

³⁸ Videtur Dubovyč; *Arch. Ura. Mitrop.*, T. I, n. 369, p. 151.

³⁹ Cfr. notam 27, p. 70.

⁴⁰ RUDOVYČ, *J. V. Ryskyj...*, in *Bohosl.* 1923, L. 3-4, p. 265.

⁴¹ A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 49.

zenus.⁴² Uti vidimus, tam numerosum tunc temporis fuisse monasterium SS. Trinitatis, ut Charlampovič non dubitat affirmare, eos quasi centum in monasterio degisse.⁴³ Hoc insuper prae oculis tenendum est, quod S. Josaphat munera sua minime negligendo, labori eminenter missionario sese dedicare solitus est.⁴⁴ Cum vero necessitas urgebat, Josaphat iurium patroni partem gerere haud dubitavit.⁴⁵

Quomodo ergo S. Josaphat, uti Praepositus, sive muneribus Archimandritae, sive Rectoris Seminarii functus, haec omnia sine adiutorio alterius exsequi potuerit? Adfuerunt ei ad latum viri, qui sive Josephum Rutskyj, sive pariter Josaphatum Kuncevyč in multis sublevare potuerunt eorumque vices gerere minime incapaces fuisse constat.⁴⁶

His consideratis concludere licebit sive Joannem Rutskyj, sive Josaphatum Kuncevyč non personaliter omnia exsecutos fuisse, sed zelo solitudineque ducti de omnibus curam gerentes, omnia inspicere consueverunt, ita ut facile quis animadvertere potuerit quasi ambo isti viri omnia personaliter gesserint. Ita sane intelligenda sunt verba: « Ipse (Josaphat) vicarius, paterfamilias, iurium patronus. Idem ipse stipem acquirere, de suggestu praedicare, confessionem religiosorum suorum et religiosarum, laicorumque agere in monasterio, fratrum excitator, in choro director, cantor, lector ».⁴⁷

Haec omnia procul dubio de negotiis minoris momenti valere existimamus, ad praecipua vero officia quod attinet, illa ab ipsis personaliter exequi debuerunt. Itaque inter praecipua officia duo sunt recensenda:

1. gubernatio monasterii SS. Trinitatis, et
2. directio Seminarii penes idem monasterium existentis.

⁴² *IBID.*, p. 117-123.

⁴³ *o. c.*, p. 449.

⁴⁴ J. SUSZA, *o. c.*, p. 19: « In foro, plateis, domibusque, in viis etiam, per diversoria, villas et oppida, simplices quoque aut orationem Dominicam, aut fidem sanctam edocere in deliciis habuit ».

⁴⁵ A. GUEPIN, *o. c.*, T. I, p. 118; J. SUSZA; *o. c.*, p. 20.

⁴⁶ Ex his postea fere omnes Superiores monasteriorum facti sunt, nimirum: Leo Krewza Superior mon. SS. Trinitatis Vilnae (I. STEBELSKI, *Dwa wielkie swiatla*, Leopoli 1864, p. XXXVI - XXXVII); Pater Joannes - eius Vicarius; Raphael Korsak - Metropolita et Protoarchimandrita (AVAK, T. VIII, n. 53, 235); Alexius Dubovyč - Praepositus mon. SS. Trinitatis ab. a. 1637 (AVAK, T. VIII, n. 59, 61, 121, 124); Sylvester Kotlubaj - Superior mon. in Krasnybor (*Arch. Un. Mitr.* T. I, n. 650); pater Gregorius - Praepositus mon. in Novogrodek, (ille videtur esse Mychajlovič, cf. *Bohoslovia* (1925), L. 3-4, p. 278); Athanasius Pakosta - Super. mon. Minscensis (hucusque citata inveniuntur quoque in ARCH. COL. GR. IN URBE, P. I, *Cronica*, sub II, fol. 350v). Aliunde vero constat de: Simeone Jackievič - Vicario mon. SS. Trinitatis ab a. 1624 (*Arch. Un. Mitr.* T. I, n. 506); *ibid.* dicitur de Superiore monast. SS. Trin. Vilnae P. Borovyč, qui probabiliter erat P. Joannes, supra nominatus (*IBID.* n. 448, p. 175), sed hac de re non certe constat.

⁴⁷ J. SUSZA, *o. c.*, p. 20.

Hoc modo facilius erit distinguere munera, quae ad Archimandritam vel Rectorem pertinere deberent. Talem saltem ordinem tum Rutskyj tum Kuncevyč, cum occupationes suas perficiant, servasse videntur. Quando quidem de solo agitur monasterio, Rutskyj tamquam Archimandrita procedit,⁴⁸ cum vero de Seminario sermo est, statim ille tamquam eius Rector apparet.⁴⁹ Non aliter J. Kuncevyč agere solet. Una vice vidimus illum muneribus Archimandritae fungi,⁵⁰ alia vero negotia Seminarii defendere et tum ille « Superior Seminarii » nominari consuevit.⁵¹

Sic ad quaestionis huius intricatae solutionem pervenire possumus. Itaque, tametsi una eadem persona duplici in diversis circumstantiis fungi solet officio, quod sane illa saepe-saepe permiscere et implicare facit, ad sunt nonnulla, quae non nisi solo Rectori Seminarii adscribi debeant, ea nempe quae sive bona, sive prosperitatem eius immediate pertingunt. Officia vero Rectoris propria haec possunt enumerari:

1. *Admissio et dimissio alumnorum.* Scimus enim Rectores Seminarii Vilnensis (praes. Rutskyj et Kuncevyč) alumnos admittere illosque in Collegia Europaea expedire. Hoc non raro ansam litibus cum PP. Societatis Jesu, de quorum Collegiis multi advenerunt alumni, dedit; missiones vero alumnorum in extera Collegia saepe querelas ex parte parentum causabant eo usque, ut S. Josaphat hac occasione « raptor animarum » appellabatur.

2. *Cura de Alumnorum institutione.* Ideoque tum Rutskyj tum Kuncevyč partem gerunt magistrorum, ut materias praecipuas: linguam latinam, slavonicam necnon quaestiones theologicas exponerent.⁵² Item Alumnos optimi ingenii ad eorum scientiam conficiendam experientiamque augendam in Collegia altioris gradus (praesertim S. Athanasii, Romae) mittere non negligunt.⁵³

3. *Cura de Seminarii prosperitate materiali.* Idcirco J. Rutskyj mansiones novas pro Alumnis procurat, illis victum amictumque, etiam propriis ministrat sumptibus. Similiter J. Kuncevyč auctoritate Rectoris suffultus bona Seminarii revindicat illisque libere disponit.

⁴⁸ AVAK, T. VIII, n. 32, 33, 34, 35, 36, 39, 40, 38; *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 304, 353; 362; *Arch. Sbornik*, T. VI, n. 58.

⁴⁹ *Arch. Sbornik*, T. VI, n. 54, p. 119.

⁵⁰ Cfr. A. GUEPIN, o. c., T. I, p. IV: *Saint Josaphat Archimandrite de la Sainte-Trinité de Vilna*.

⁵¹ *Arch. Un. Mitr.* T. I, n. 390, p. 158.

⁵² In similibus institutis tunc temporis modo solito ita procedebatur, ut ipse Rector materias praecipuas exponeret (S. BEDNARSKI, o. c., p. 100-101).

⁵³ ASV, *Rituum, Processus*, v. 2287, fol. 34v; cfr. K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 502; J. RUDOVYČ, *De Synodo Kobrinensi a. 1626*, in *Bohoslovía*, (1924), T. II, L. 2-3, p. 199.

4. *Vigilantia super vita Seminarii.* Vi cuius e vita communi omnia ista amovere Rector satagit, quae forsitan impedimento pro studentibus esse potuerint, ut puta: occupationes aut ministeria, quae ipsis notabiliter de tempore surriperent.⁵⁴

§ 4. *De officio Directoris spiritus.*

Ne forsitan quis in confusionem incidat, notandum est quaestionem hanc secundum normas hodiernas nonnisi caute esse tractandam. Hodie nempe bene distinguitur inter Directorem spiritus et Confessarium, qui in regimen Seminarii nullo modo se ingerere possunt; maxime vero attendendum est ne eorum votum unquam exquiratur, si de Alumnorum ad Ordines admissione aut e Seminario expulsionem agitur.⁵⁵

In nostro Seminario quid contrarii invenimus. Ex iam supra dictis patet, tum J. Rutskyj tum J. Kuncovyč, dum munera Antistitem gerunt, officiis sive Confessarii, sive Directoris spiritus funguntur.⁵⁶ Itaque haec de quibus « Codex Juris Canonici » cum tali sollicitudine cavet, in Seminario Vilnensi minime servata fuisse dicuntur, nimirum:

1. Director spiritus fere constanter cum Confessario identificatur;
2. Ille non raro minime a persona Rectoris distinguitur;
3. Ideoque ille partem notabilem in Seminarii administratione

habet.

His tamen non obstantibus nullibi reperitur, ut inde abusus quilibet proveniret, dum e contra notum est, iuvenes sub directione tali progressus in vita spirituali optimos fecisse.

Jamvero, ut quaestio id genus clarius pateat, duplici sub aspectu tractanda a nobis proponitur: imprimis inquiremus de ipsa personarum indole, ut, illa exposita, demum ad agendi modum, ab illis adhibitum, perveniamus.

Ad primum quod attinet, animadvertere oportet ambo Directores spiritus quadamtenus eximios fuisse, uterque tamen secundum indolem propriam: Rutskyj maximae eruditionis, egregii ingenii necnon copiosae experientiae; Kuncovyč vero ex sua parte ardua elucet sanctitate. Ille « Eccle-

⁵⁴ A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 144; cfr. *Regulae communes omnium ac particulares OBM*, I, c.: *Regulae Superioris localis*, R. 23.

⁵⁵ S. ROMANI, *Summa Juris Canonici Lineamenta*, Romae 1939, n. 379, 380; cfr. CIC, can. 1360-1361 et praes. can. 891, 1383.

⁵⁶ Secundum usum communem tunc temporis in Ecclesia Orientali admittebatur, ut Episcopus, antequam quempiam ad Ordines Sacros promoveret, opinionem Confessarii a se ad id designati consuleret. Usus vero talis, prout doctrinae catholicae alienus, vi « Articulorum et Conditionum » unionis, ablatum fuit (cfr. RIB, T. VI, n. 132, col. 909-912: de Confessarii attestatione).

siae columna, Unionis atlas, Athanasius Russiae » nuncupari solet.⁵⁷ Iste « raptor animarum »⁵⁸ communiter nuncupatur. Uterque vero munus suum sub omni respectu eximie adimplevit. De Josepho Rutskyj e. g. sequentia legimus: « Philosophiae itaque institutis, Theologiaeque tractandis quaestionibus diligentem maxime atque assiduam navavit operam probis moribus, christianaque disciplinae universae virtutibus exercendis, constantia singulari, optimoque ceterorum exemplo attribuit ».⁵⁹ Praeterea spiritus dona, asceticus eius praeminet animus eumque Religionem P. Basilianorum amplecti compellit, vel potius, ut dicit chronista Colleg. Graec. Romae: « recipit habitum angelicum Sancti Basilii, ut alios multos exemplo suo post se trahat ».⁶⁰ Postquam Roma in patriam est reversus « sanctissimarum virtutum exemplo omnibus praelucere, ferventissimoque de iisdem deque vera pietate ac religione verba faciendi ardore clarare coepit. Quod ut opportunius praestaret, litterarum ludum Vilnae... publicum aperuit, ad religiosorum virorum Collegium, quod Sanctissimae Trinitatis appellant. Hic teneris puerorum animis primoribus una cum litterarum elementis, solidae praecepta pietatis rectaeque religionis instituta omnemque Christiano homini virtutem imbuendam, altissime bonus praeceptor infingere ».⁶¹

Si mox dicta potiori sumemus gradu, haec omnia ad S. Josaphat applicare possumus, qui praeterea donis quibusdam singularibus fuit praeditus. Quandoquidem Rutskyj influxum suum in ceteros exemplo vitae propriae exercuit, S. Josaphat tum miraculis tum praeprimis vi quadam mirabili omnes ad se trahere solebat eo usque, ut J. Susza iure meritoque scribere potuit: « Nec umquam aliter factum, cui vel joco dixisset eum futurum unitum... Quapropter a catholicis *flagellum* Schismaticorum, ab his (Schismaticis) *Duszochvat* hoc est *raptor animarum* dici meruit... Nec vero minus ad fidem sanctam quam ad omnem probitatem, cum odore suae vitae, tum suavis alloquii gratia Josaphat homines deducebat ».⁶² Insuper

⁵⁷ N. CONTIERI, *Vita di S. Giosaphat Arcivescovo e martire ruteno dell'Ordine di S. Basilio il Grande*, Roma 1867, p. 38, SUSZA J., *Saulus et Paulus Ruthenae Unionis*. Bruxellis 1864, p. 10: «...viri integerrimi, quem Urbanus VIII "os Christi, et Petri, atlantem Unionis, Columnam Ecclesiae, Athanasium Russiae appellavit»; idem in ARCH. COL. GR. IN URBE, P. I. *Cronica*, fol. 185 (179).

⁵⁸ J. SUSZA, o. c., p. 19; A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 115 sq.

⁵⁹ Ita biographus Josephi Rutskyj de eius studiis in Collegio S. Athanasii Romae peractis; ARCH. COL. GR. IN URBE, P. I, *Historia*, fol. 117v.

⁶⁰ A. G. WELYKYJ, OSBM, o. c., in *Analecta OSBM*, Ser. II. Sec. II, v. I, F. 1, p. 11 et cfr. p. 12-13.

⁶¹ ARCH. COL. IN URBE, P. I: *Historia*, fol. 117v-118.

⁶² O. c., p. 19; cfr. N. CONTIERI, o. c., p. 40: « Infatti appena Rutski ebbe messo il piede in Monastero che assunse ad ammaestrare nelle lettere e nelle scienze la numerosa gioventù da Giosafat attirata alla vita monastica ».

ille « raptor animarum » ex eo dici potest, quod iuvenes permultos quasi e manibus matrum eripiendo, illos ad vitam monasticam attrahebat et postea ad studia prosequenda Romam vel alibi mittere solitus est, ut illic sese optime ad « messem novam » praeparare potuerint. Hac occasione matres, uti testatur Dorotheus Achrmovyč,⁶³ dolore afflictas illum raptorem animarum appellarunt. Cum tamen filios suos doctos excellentesque propugnatores Unionis vidissent, et ipsae unioni adhaerebant.

Compertum est, quod sub directione virorum tanti nominis vita in monasterio SS. Trinitatis notabili subicitur mutationi, quam sane ita luculenter describit N. Contieri: « La ritiratezza, l'orazione, lo studio erano la parte a se riservano que' veri e fervorosi monaci; e il desiderio ardente di conservare e propagare l'Unione traspariva ad ogni atto, et ad ogni loro detto ». ⁶⁴ En quasi schema vitae asceticae, ecce norma secundo um quam Rutskyj et Kuncovyč dirigere suos contendebant Alumnos, quae sunt: *unio* per scientiam et sanctitatem vitae conservanda et amplificanda - *primus finis*, duo reliqua - *media* potissima ad primum assequendum.

At casu fere fortuito ad nostra usque tempora opera virorum istorum Sanctorum sunt servata, quibus adhibitis, eorum rationem agendi quadantenus reproducere valebimus. Attamen in nostris indagacionibus primum medium, scilicet scientiam, quippe quae scholam cumprimis spectat, derelinquendo, aliud proponimus perpendere medium, i. e. sanctitatem.

Itaque *sanctitas* tamquam finis ad sacerdotium aspirantibus - operariis « messis novae » consideretur oportet,⁶⁵ siquidem sacerdotes considerantur tamquam pastores non vero mercenarii, « qui advigilarent super istum Jesu Christi gregem, et hoc non ad tempus, sed usque ad consummationem saeculi ». ⁶⁶ Ecce norma generalis pro perfectione assequenda. Quomodo tamen illa assequi debuerit? Duplex datur via et quidem:

1. *negativa*: quid evitandum, ne sanctitas impediatur?

2. *positiva*: quid faciendum, ut ad illam pertingatur?

De primo J. Rutskyj in suo « Discurso de regimine corrigendo » ita discurrit:⁶⁷ « longa frequentiaque ieiunia, officia divina perlonga cum peculiaritate maxima perfungenda, itidem regulae, itidem genuflexiones, sive in ecclesia, sive in cellis, cilicia, somnium in lecto duro, brevitatis somnii,

⁶³ ASV, *Rituum, Processus*, v. 2287, fol. 34v: testis 38; cfr. N. CONTIERI, *o. c.*, p. 36.

⁶⁴ *O. c.*, p. 40.

⁶⁵ J. V. RUTSKYJ, Velaminus, Metropolita de statu Russiae dominum Monti qui fuit primus Secretarius Sacrae Congregationis Propagandae Fidei, iudicem informat, die prima Julii millesimo sexcentesimo vigesimo quarto, in M. HARASIEWICZ, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Leopoli 1862; et ASV, *Nunt. di Varsavia*, v. 98, fol. 20.

⁶⁶ IDEM, *Discursus de aliis medijs iuvandi Graecos et Ruthenos*, in MIGNE, *TCC*, v. V., col. 467.

⁶⁷ *Christianskoje Čtenije* (1909), p. 1104 (in russo).

instrumenta ferrea ad corporis mortificationem inservientia, et i. p. Ea omnia sunt bona, si ex sanctitate interna procedant, aut ad illam conducant. Insuper post ea omnia, saepe-saepeius, superbia, contemptus horum omnium, qui similia haud faciunt, immoderataque adhibitio (diabolo suadente) omnium istorum mediorem ad exhaustiorem valetudinisque ammissionem perducit, adeo ut consequenter ad Officium Divinum perfungendum vires apud illum amplius non reperiantur». Aliis verbis, etiamsi haberentur omnia, quin immo aptissima media ad sanctitatem assequendam, nisi vitia ex anima, i. e. superbia, contemptus, vanitas, virtutis simulatio eradicentur - de sanctitate vera sermo vix aut ne vix quidem esse potest.⁶⁸

Exinde ad sanctitatem veram internam acquirendam haec prae oculis sunt tenenda:

1. vera sanctitas *anima* radice oportet, exinde illa imprimis colenda exercendaque esse debet;

2. fuga omnium requiritur peccatorum, non laetaliu tantum, sed etiam venialium ita, ut Deum tota vita nostra « tam ore, quam corde, tam cogitando quam loquendo » serviamus;⁶⁹

3. quae perfecte per votum castitatis, paupertatis et obedientiae acquiri possunt.⁷⁰

Ad id tamen perficiendum gratia Dei anteomnia est petenda, « siquidem Ille solus ad finem nostrum nos perducere potest ».⁷¹ Qua de re fontes gratiae divinae praecipui hi sane reperiuntur:

a. SS. Sacramenta - praecipuis Poenitentiae et Eucharistiae;

b. S. Divina Liturgia aliaque Divina officia;

c. oratio, meditatio, lectio librorum piorum (praes. Vitae Sanctorum);

d. cotidiana conscientiae perscrutatio.⁷²

Ex hisce fontibus Directores spiritus ipsi praecipuis gratias uberri-

⁶⁸ Cfr. *Arch. Sbornik*, T. VI, n. 54, p. 119.

⁶⁹ Catechismus a Servo Dei Josaphato compositus, in A. GUEPIN, T. I, *Pièces justificatives*, p. 17: cfr. *Regulae communes omnium ac particulares OBM, Ratio vitae communis*, R. 14: *Fondo Vat. lat.*, v. 8684, fol. 29r.

⁷⁰ J. KUNCEVYČ, *De monachis, et De castitate sacerdotali*, in *Izvestija IAN* (1909), T. XIV, L. III, § 4, p. 213-214, 225; et J. RUTSKYJ, *Discursus de regimine corrigendo*, in *Christ. Ctenije* (1909), p. 1104 necnon J. KUNCEVYČ, *Catechismus*, in A. GUEPIN, o. c., l. c., p. 13.

⁷¹ J. KUNCEVYČ, *O falšovaniu pysm slovenskych*, in *Izvestija IAN* (1909) § 3, p. 211: « Omnia vero Deo, omnium bonorum largitori, eiusque gratiae adscribas siquidem ille omnes ad finem istum felicem pertrahere potest, ille sane numquam desiderat, ut quisvis perieret » (in palaeo-ucraino).

⁷² IDEM, *Catechismus* (in A. GUEPIN, T. I, l. c., p. 17); *Regulae S. Josaphat pro suis presbyteris*, R. 2 (ibid. p. 21); *Regulae communes omnium ac particulares OSBM, Ratio vitae communis*, l. c., R. 14, 15, 17; *De moderandis Fratribus*, R. 2; *Regulae Praesidis seu Superioris localis*, R. 25; *Regulae Instructoris Novitiorum*, R. 3, 8, 10.

mas hauriendo, Alumnos quoque, curae suae commissos, exemplo vitae attrahere solebant. Potissimum vero hoc de S. Josaphat valet, qui viator adhuc fama sanctitatis gavisus est. Nihil inde mirum, quoniam ille ea omnia, quae animis iuvenum cum assiduitate tali inculcabat, ipse operibus suis cotidianis satis-superque confirmabat. Procul dubio directio spiritus id genus iure meritoque « non plus ultra » dici potest. In hoc sane S. Josaphat vis attractiva mirabilis praeprimis constituisse ab auctoribus generatim affirmatur.⁷³

Ex hactenus dictis conclusionem deducere haud erit difficile: normas in directione Alumnorum spirituali S. Basilii M. applicatas fuisse, quae postea Metr. J. V. Rutsykyj in « Compendium » relegavit.⁷⁴ Exinde regulas, quas in illo invenimus, absque dubio, mutatis quibusdam mutandis, tempore nobis descripto adhibitae fuisse ducimus.

Summa praescriptorum horum illa fere habetur:

1. puritatem animi Fratres diligenter curent oportet;
2. exinde Superiores attendere debent, ut illi in spiritu progrediantur, quod sive per novitiatum, sive per alia quadam exercitia assequi possent;
3. quapropter Fratres ne Confessiones singulis hebdomadibus perficere negligent;
4. ideoque pro conscientiae examinibus tempus certum destinatur, i. e. « ituri cubitum horae quadrantem »;
5. insuper mane « orationi mentali dimidium horae, denique lectioni piorum librorum quadrantem omni die impendent ».⁷⁵

Talis plus minusve fuit ordo, seu ratio vitae spiritualis, quae a Directoribus spiritus observanda exigebatur, et secundum quas Alumnos sibi commissos instruere debuerunt.

§ 5. De Magistris.

Cum de Magistris Seminarii Vilnensis sermo instituat, ante omnia animadvertendum est, Magistros instituti huius non exclusive officio proprio fuisse dicatos, sed unusquisque alia quoque munera, saepe saepius di-

⁷³ J. SUSA, o. c., c. II, 6-12, 18-19, praes. p. 21-22, ubi ita breviter concluditur: « In hisce tamen operibus cum semper letitiam vultu praeferebat angelicam, tum nunquam sibi dissimilis, nocte denique in lectione in oratione ieiuniorum studiosus, ultimus ad quietem, primus ad vigiliis, comis in alios, severus in se, ciliciorum tenax, gravissimas quotidie, ut egit, sic nunquam abegit a se flagellationes »; cfr. N. CONTIERI, o. c., L. II: Virtù e grazie concesse dal Signore a S. Giosaphat, praes. c. VI et VII; A. GUEPIN, o. c., T. I, L. I, c. II et IV praes. c. VII, p. 115-116; item ŽUKOVIC, o. c., *Izvestija IAN* (1909), T. XIV, L. III, § 5, p. 222.

⁷⁴ ARCH. COL. GR. DE URBE, P. I: *Cronica*, fol. 203/197/.

⁷⁵ *Regulae communes omnium ac particulares OSBM*, l. c. fol. 29 rv, 44r; *Regulae Instructoris Novitiorum*, R. 3, 6, 8; cfr. *Arch. Sbornik*, T. XII, Congregatio Lavryšoviensis II (1621), n. 40, 18c, p. 17 sub « a ».

gniora ac altiora, gessit. Ita e. g. scimus Petrum Arcudium Metropolitae tamquam Secretarius eius adiunctum fuisse; item Petrum Suromjatnyk insimul Rector et Magister aparere; similiter J. Rutskyj, dum Magister extitit, eodem tempore sive Archimandritae, sive etiam Vicarii Gen. munere perfungi; idem de J. Kuncevyč et L. Kreuzza sunt dicenda.

Quandoquidem de hisce personis, de earumque rebus gestis hucusque non parum diximus, in praesenti quaestione ea in lucem ponere intendimus, quae indolem capacitatemque virorum istorum, prout Magistorum sublinearent. Exinde dicemus de eorum studiis nec non eruditione, quae pro quocumque magistro fundamentalia esse censentur, de indole eorum paedagogica et, pro possibilitate, demum de influxu eorum, quem in ipsam studiorum rationem exercuerunt.

Primus Magister Seminarii Vilnensis, qui ad officium hoc ab ipsa Sede Apostolica est obstrictus, Petrus Arcudius apparet. Ille studia sua Romae (a. 1578), in Collegio Graecorum, tunc temporis a Gregorio XIII erecto, coepit. « Ingenio fuit peracri, indole ad omnem virtutem facta; quare miros ab ingressu statim... in litterarum studiis... omnimoda exercitatione progressus fecit. Egregiae vero doctrinae suae praeclarum a viris quatuor sapientiae fama celebratissimis testimonium tulit honorificentissimum, cum a Patribus Roberto Bellarmino, Societatis Jesu, Caesare Baronio, Congregationis Oratorii, qui Cardinales exinde creati sunt, Benedicto Justiniano, pariter Societatis Jesu Theologo et Pontificio Oratore egregio et Hieronymo Pontano, eruditus libris illustri, Philosophiae ac Theologiae magisterio ac laurea donatus est ».⁷⁶

At fatendum est, illum « philosophiae et theologiae » doctorem, uti ipse saepe sublineare solet,⁷⁷ non tantum de nomine, sed vero et pleno fuisse sensu. Satis sit retulisse opera manu eius scripta, quae haud modice eruditionem viri istius egregii testantur. Illa sane haec enumerantur: *Opuscula aurea theologica quorundam class. virorum... circa processionem Spiritus Sancti* », « *De concordia Ecclesiae Occidentalis et Orientalis in Septem Sacramentorum administratione* », « *De purgatorio igneo adversus Barlaam* », « *Historia de Ruthenorum cum Romana Sede unione* », « *Petri Arcudii Corcyraei Apologia adversus Chistoforum Philaletum* ». ⁷⁸ In ope-

⁷⁶ ARCH. COL. GRAEC., P. I, *Historia*, fol. 59, 59v; cfr. I. STEBELSKI, o. c., T. I, p. XIV-XV; WOLYNIAK, *Siedziba Bazylianów w Torokaniach*, p. 23; K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 493 sq; I. SAVYCKYJ, o. c., n. 20-21, p. 595; M. HARASIEWICZ, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, p. 259.

⁷⁷ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 248, p. 111 (a. 1601); P. ARCUDIUS, *De concordia Ecclesiae Occidentalis et Orientalis in septem Sacramentorum administratione*, Lutetiae Parisiorum MDCLXXII J. SLIPYJ, *De S. Josaphat theologicis studiis eiusque scriptis editis ineditisque*, in *Opera TSUL* (1925), v. I, p. 237.

⁷⁸ I. STEBELSKI, o. c., T. I, p. XV, K. CHARLAMPOVIČ o. c., p. 493, nota 3., S. GOLUBIEV, *Bi-*

ribus hisce auctor quaestiones actuales pertingendo, veritates a dissidentibus modo impugnatas, modo plane negatas explanat argumentisque solidis fulcitur.

In libris istis Petrus Arcudius ea collegit, quae studiis suis copiosaque experientia acquisivit. Ibi illa invenimus argumenta, quibus olim (circa a. 1592) Adamum (postea Hypatium) Potij, adhuc saecularem, convincere et ad unionem pertrahere valuit.⁷⁹ Ideae istae, prout dubia dissidentium haud parva solvebant, quasi modo spontaneo ad Arcudium alliciebant, ut veritatem cognoscerent. Nihil inde mirum, quod circa illum congregantur, statim ac Arcudius Vilnam venit, iuvenes veritatis sitientes, ut puta G. Chmelnycyj, J. Kuncevyč, aliique.⁸⁰

Attamen non iuvenes soli discipuli eius extiterunt; quin immo senes quoque reperiuntur. Absque dubio argumentum, quod in libro Metr. Hypatij Potij «*Harmonia*» (a. 1608 scripto)⁸¹ explanatur, cum isto in opere Arcudii «*De concordia Ecclesiae Occ. et Orient. in septem sacramentorum administratione*» coincidit,⁸² cuius illa quasi brevis apparet expositio. Nec sine influxu eius opera S. Josaphat: «*De primatu Petri*» necnon «*De alienatione librorum slavorum*», quae postea a L. Kreuza in opere «*Defensio Unionis*» plenius sunt elaborata, manserunt.⁸²

Exinde P. Arcudius magister sensu ampliori nominari debet, i. e. non solum disciplinas exponit scholasticas, sed hanc occasionem nactus, discipulis suis argumenta pro unione defendenda ac dilatanda exponebat. In hac tamen via difficultates haud parvas, ex eo quod linguam slaviam minime calebat, obvias habuit. Quapropter, uti ipse testatur, «*trattai con alcuni de loro parte pe mezzo de interpreti, parte in latino cose apparte-*

bliografičeskija zamječanija o nekotorych staropečatnych tserkovno-slovjanskich knigach, preimuščestvenno konca XVI i XVII stoletij, in *Trudy Kievskoj Duchovnoj Akademiji* 1876, T. I. p. 154; I. SZARANIEWICZ, *Kościelna Unia na Rusi i wpływ jej na zmianę społecznego stanowiska świeckiego duchowienstwa ruskiego*, Lwów 1899, p. 154-155; I. SAVYCKI, o. c., in *Nyva* (1913), n. 22-23, p. 662; K. STUDYNSKYI, *V trystalitiije smerty mytr. Ipatija Potija*, in *Nyva* (1913), n. 24, p. 724; Hic ea tantum eius opera citantur, quae cum Unione connexionem habent.

⁷⁹ ASV, *Fondo Borghese*, III 89d, fol. 233r: Epistola Arcudii ad Dominum Patron.

⁸⁰ D. DOROŽYNSKYJ, *Ex actis processus canonizationis gloriosi martyris Jozaphat Kuncevicii, Archiep. Polocensis*, in *Opera TSUL* (1952), v. I, P. III, p. 125: «*Cum doctoris catholicis et virtuosis conversabatur, et in particulari cum praedicto piae memoriae Petro Arcudio viro gravissimo ac doctissimo*».

⁸¹ V. LASTOUSKI, *Istorija bjelaruskaj (kryuskaj) knigi*, Kauna 1926, p. 506-507.

⁸² Opus istud, licet a. 1625 conscriptum, ante annum 1600 coeptum fuisse ab ipso affirmatur auctore: «*Mihi vero has caelestes notas sanctas atque incorruptas, ante annum fere millesimum sexcentimum a Christo Domino institutas... utendum sit*»; in Epist. ad Regem Sigismundum III in praefatione eiusdem operis.

⁸³ Cfr. *Izvestija IAN* (1909), T. XIV, L. III. p. 199sq et RIB, T. IV, col. 157sq.

nenti al Unione... havendo gli cavato ogni sorte di scrupolo et risoluto ogni dubio et per efficacissime anco persuasioni... ».⁸⁴

His perpensis, nobis persuademus, Arcudium in Seminario nonnisi linguam graecam et latinam docere potuisse; cum vero postea studentes iam satis parati fuerunt, etiam alias, praesertim theologiam polemicam, tractare potuit materias.⁸⁵

Quo temporis spatio Magistri munere functus sit - hodie difficiliter constat. Certum tamen est Petrum Arcudium in Lithuania ab anno 1601 usque ad annum 1609 commoratum esse;⁸⁶ minime tamen videtur, illum Vilnae sine intermissione degisse et proinde constanter Magistri munere functum esse; dum e contra notum est, illum praeter officium Secretarii Metropolitae aliis quoque implicatus fuit negotiis. Itaque in « *Actis Jugo-Zapadnoj Rossiji* » invenimus diploma regium (3 Mart. 1603), quo permittitur, ut Arcudius Protopresbyterium Pinscense in Archimandriam mutaverit Kobrynensem.⁸⁷ Præterea Episcopus Vilmensis latinus B. Wojna affirmat, quod operibus eius « in gravissimis negotiis usi sumus », ⁸⁸ et ipse Arcudius in epistola sua ad Regem Sigismundum dicit: « Ubi ego auctoritate tua regia suffultus, Polonia, Lithuania, Russia, immo et Moschovia cum tuis legatis lustrata... in propaganda religione orthodoxa, qua reducendis ad Apostolicae Sedis obsequia Ruthenis, qua retinendis in officio ac conservandis magno cum labore consumpsi ». ⁸⁹ Hac quoque periodo Arcudius multa scripsit opera, quae Cracoviae sunt edita.⁹⁰ Uno verbo, ille tunc tempore diversis et multis distractus fuit negotiis.

Surgit ergo quaestio, quo tempore P. Arcudius munus Magistri obierit? Nobis videtur id nonnisi inter annos 1601-1603 fieri potuisse. At rationes diversas enumerare possumus. Ante omnia haec prae oculis te-

⁸⁴ ASV, *Fondo Borghese*, III 89d, fol. 233r-235v: Epist. P. Arcudii ad Dominum Patron.; propter hanc ignorantiam idiomatis non Arcudium, sed P. F. Suromjatnyk Rectorem creatum fuisse; cfr. J. SLIPYJ, *De S. Josaphat theologicis studiis...* in *Opera TSUL*, v. I, p. 238.

⁸⁵ De eruditione eius sub hoc respectu ita episc. Wojna: « quem tamquam mihi notum de doctrina singulari tam in grecis, quam latinis litteris... »; in A. THEINER, *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae Gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, Romae 1863, T. III, n. 245, p. 298

⁸⁶ A. 1609 Arcudius Romam est profectus, sicut ex epistula Episc. Vilmensis latini Wojna ad R. Pontificem patet, in qua dicitur: « fusius Sanctitati Vestrae enarrabit Petrus Arcudius presbyter graecus... »: *IBID.*, I. c.

⁸⁷ AJIZR, T. II (3 Mart. 1603), n. 13, p. 28-29; K. CHARLAMPOVIČ, *o. c.*, p. 493.

⁸⁸ Factum tale circa annum 1592 successit; A. THEINER, *o. c.*, I c.

⁸⁹ Epist. Arcudii ad Sigismundum III, in praef. operis eius: *De concordia Ecclesiae Occidentalis et Orientalis in septem Sacramentorum administratione*.

⁹⁰ Anno 1602 ille translationem operis Bessarionis Cardinalis, Archiepiscopi Nicaeni, *Opusculum de processione Spiritus S.*; anno 1603 opus Joannis Veccii: *De processione Spiritus S.* in linguam vertit latinam; anno 1605 primum eius opus in versione polonica apparet; cf. K. CHARLAMPOVIČ, *o. c.*, p. 493.

nenda est circumstantia, quod P. Arcudius ad negotium Seminarii promovendum Summi Pontificis auctoritate est constrictus, et permulta attulit argumenta prae quibus onus istud noluit suscipere. Quantumvis nullum ex hisce motivis, dicit ille, extiterit, «solamente il pensare li disagi, incommodità, fredì et barbarie de loro paesi, quali prima havevo sperimentate, mi facevano horrore, et era degna causa di non venire».⁹¹

Itaque, tametsi P. Arcudius praestitit consensum, semper convenientem quaerebat occasionem, ut a negotio id genus sese liberaret, qua de re eius iam citata testatur epistula, in qua Arcudius quaerit an Romam regredi possit, siquidem Seminarium nullam erigendi spem habebat. Talis vero occasio oritur, cum J. Rutksyj in patriam revertitur (ca. d. 15 Febr. 1603). Post reditum suum ille Seminarii accipit directionem, Arcudius vero initio mensis Martii (die 3) eiusdem anni Archimandriam Kobrynensem suscipit. Subinde de P. Arcudio, prout magistro, quodcumque deperditur vestigium ita, ut merito supponere possumus illum occasionem regressus J. Rutksyj esse nactum, ut munus sibi parum conveniens derelinqueret.

Postmodum successor Arcudii in officio Magistri apparet J. Rutksyj, qui eodem tempore Rectoris fungitur munere, quod factum faciliter inter 1603 et 1613 collocari potest annos.

Attamen animadvertendum est lacunam quandam in periodo ista reperiri, qua Rutksyj reformationis Ordinis Basilianorum ita est occupatus negotio, ut munera ista ad aliquot menses interrumpere debuit. Quo atento, officio magistri ille duobus fungebatur vicibus, nempe: a die 15 Febr. 1603 usque ad diem 28 Nov. 1605; et rursus a die 7 Sept. 1607 ad diem 13 Jul. 1613, quo anno ipse dignitatem ascendit Metropolitanam.

Ad valorem J. Rutksyj, prout magistri, quod attinet, ille qualitatibus suis tum intellectualibus tum etiam moralibus coëtaneos suos longe superabat. Ecce testimonium A. Guepin, qui sequentibus de illo exprimitur verbis: «Jean se distinguiat en même temps par ses progrès dans les études. Son biographie, d'accord avec tous les contemporains, signalè en lui d'heureuses qualités naturelles, une grand facilité d'esprit, une parole aisée, une memorie heurse et une telle ardeur pour instruire, qu'il s'affaiblit beaucoup la vue en travaillant la nuit à la clarté de la lune, pendant que ses condisciples dormaient autour de lui. Rutski garda toute sa vie une profonde empreinte de ses premières études».⁹² Nihil inde mirum, quod in studiis tam feliciter progrediebatur, sive in Collegio Jesuitarum Herbioliensi Germaniae, sive in illo S. Athanasii Romae, ubi «Philosophiae

⁹¹ ASV, *Fondo Borghese*, III, 89d, fol. 234r.

⁹² O. c., T. I, p. 34; cfr. N. CONTIERI, o. c., p. 37-40.

itaque institutis, Theologiaeque tractandis quaestionibus diligentem maxime atque assiduam navavit operam. Unde brevi talis et tantus ille evasit Velaminus, quem non modo Septentrionalis plaga omnis, verum universa quoque Christiana Respublica ubique terrarum demirata pariter ac venerata est». ⁹³

Haec omnia de J. Rutskyj naturalibus potius referentur donis de eiusque ingenio innato; quandoquidem eruditio eius, labore studioque aucta, respicitur, non extra propositum erit, ut opera ab ipso scripta afferamus; quae sane sunt: « *Discursus Rutheni cuiusdam de corrigendo regimine in Ritu graeco* », conscriptus Vilnae 1605; « *Discursus de aliis mediis iuvandi Graecos et Ruthenos* », item Vilnae eodem fere scriptus anno; « *Informatio data ab Episcopis Ruthenis sub Metropolita Rutskyj Roman...* », scripta anno 1624; « *De mediis quibus Russia iuvari possit* », item a. 1624; « *Constitutiones seu Regulae OBM* », conscr. a. 1617; et permultae epistolae a Metr. Rutskyj sive ad Congregationem P. F., sive ad Alumnos Coll. Gr. Romae scriptae. ⁹⁴

Opera haec speciem eruditionis eius haud mediocris nobis praebent, at imprimis cernitur in illis vir maxima praeditus experientia; ea quae ipse cogitabat, aliis facillime ac clare exponere valebat. In talibus proprietatibus vis Velamini Rutskyj quadam absconditur ita, ut Alumni verba eius audientes, ideis eius confestim incensi, in omnibus eum sequi erant parati. ⁹⁵ Influxum vero talem ille in iuvenes praeprimis exercuit, eoque ut sub eius motione mirabili plures « humanis plerisque dimissi rebus, sacris sese Religiosis familiis adiunxere; quique paternis imbuti hactenus divinam circa fidem erroribus fuerant, illis ex animo paulo post eiuratis sanae menti optimaque frugi eius opera sunt restituti ». ⁹⁶

Secretum prosperitatis istius optatae in eo praesertim prospicitur, quod J. Rutskyj sese naturae, captui ac ingenio eorum, in medio quorum operabat et agebat, aptare sciebat. ⁹⁷ Hoc sane est pricipium, quod decursu

⁹³ ARCH. COL. GR., P. I, *Historia*, fol. 117; cfr. A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 59: « Rutski... a fréquenté toutes les écoles: de Novogrodek il a passé à Vilna puis à Prague, à Würzburg, à Rome montant par tous les degrés disposés par une expérience séculaire pour atteindre au sommet des connaissances humaines, à la théologie ».

⁹⁴ Hic ea tantum attulimus opera, in quibus de ratione studiorum agitur, cum vero opera ista passim citentur, non est ratio, cur illa peculiari recenseamus modo. De epistolis J. Rutskyj cfr. editionem romanam an. 1956: A. G. WELYKYJ, OSBM, *Epistolae Iosephi Velamin Rutskyj, Metropolitanae Kiovensis catholici*, Romae 1956.

⁹⁵ ARCH. COL. GRAEC., P. I, *Historia*, fol. 118v: « Unde fiebat, ut incenso adeo dicendi genere permoti plerique superstitionem omnem falsam abiecerunt, Christumque ac Romani Pontificis, eiusdem in terris Vicarii, sequelam atque doctrinam publice profiterentur ».

⁹⁶ *IBID.*, fol. 118-118v.

⁹⁷ A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 56; J. RUTSKYJ, *Discursus de aliis mediis iuvandi Graecos et Ruthenos*, in MICNE, TCC, T. V, col. 464.

saeculorum in « educationis ratione » ubicumque exhibitur et magni facitur.

Principium tale postmodum a Metr. Rutskyj in *Regulis* eius pro Schola applicatum est; in illis hoc attenditur, ut in studiis praeprimis aetas respiciatur, subinde ingenium⁹⁸ et demum aptitudo maior ad quandam singularem scientiam.⁹ Disciplinae vero a Magistris « commodissime et suavissime ratione status sui » exponendae sunt oportet.¹⁰⁰

His omnibus attentis, asserere licebit, Josephum Rutskyj magistrum aptissimum, capacitate ingenioque naturali abundantissimo praeditum, assiduitate diligentissima ornatum fuisse. Quod sane permittebat, ut ille non tantum iuvenes optime instruxerit ac educaverit, verum etiam studium ita moderaverit, ut illud, attentis novis exigentiis et circumstantiis, pro studentibus maxime utile evaserit.

Contemporaneus J. Rutskyj est Josaphatus Kuncėvyč, pari modo eximius, diversi tamen modo et ratione. Comparationem inter utrumque facit A. Guépin dicendo: « Rutki est plus instruit que Josaphat, mais il ne sait pas de la même façon. Son oeil embrasse à coup sûr un horizon plus étendu; mais, quand il fixe le même objet, il n'a pas toujours la même puissance. Josaphat a puisé toutes ses connaissances à la source de l'antiquité. Pour l'enseignement théologique la grande voix des Pères a seule retenti à ses oreilles; et pour les préceptes de l'ascèse chrétienne, il n'a recueilli que les leçons des Antoine, des Pacôme, des Basile. Rutki au contraire possède tous les secrets de la scholastique; il a lui les savants traités des docteurs modernes de la vie spirituelle. Les maîtres de Rutskyj lui ont présenté un enseignement plus complet et plus précis puet-être; ceux de Josaphat n'ont suivi aucune méthode pour former leur disciple; bien des lacunes restent dans son esprit; mais le moule dans lequel il a été jeté a des proportions plus belles ».¹⁰¹

At profecto, quia studia S. Josaphat irregularia et occasionalia erant ita, ut in illis potius egregia sua indole quam labore profecit. Prima eius

⁹⁸ *Regulae communes omnium ac particulares*, c. IV: *De Scholis*, R. 1: « Ut Nostri Scholam Studiumque habeant, bene ordinatum numeroque studentium confertum capaxque Fratrum etiam aetatis infimae »; R. 2: « ut juvenus nostra id ediscat, quod eius aetate ingenioque... discendum est, qui autem ad artes liberales scientiamque quempiam minus se praestaret idoneum, non est ei id studium permittendum... ».

⁹⁹ *IBID.*, R. 4: « Ei qui maiore ad quampiam scientiarum polleant aptitudine maioremque tenent erga eam valentiam quam ad alias... permittendum est ».

¹⁰⁰ J. V. RUTSKYJ, *De mediis, quibus Russia iuvare possit*: « Hinc mitterentur Scholarum Magistri... ad instruendam Juventutem in litteris simul pietate et fide; quod praestarent ipsi commodissime et suavissime ratione status sui »; in *ASV, Nunt. di Varsavia*, v. 98, fol. 20-21.

¹⁰¹ *O. c.*, T. I, p. 59.

studia in schola cathedrali Volodymyrensi locum habuerunt, ubi linguam slavonicam, polonicam et pariter « Horologium » necnon « Psalterium » edocuit.¹⁰² Circa annum 1600 Vilnae cuidam mercatori, nomine Hiacynto Popovič ad servitium et mercaturam ediscendam fuit traditus. Ibi « iuvenilem licentiam otiosaque familiarium colloquia manu mittens, libellis piis evolvendis continuo studuit; adeo ut etiam negotiationis oblivisceretur suae ». ¹⁰³ Hoc eodem tempore cognovit viros tanti nominis ac Hypatius Potij, Josephus Rutskyj, Valentinus Fabricius, Gregorius Gruzevski, necnon P. Arcudius, de quo iam antea diximus;¹⁰⁴ cum illis Josaphat saepe saepius colloqui solebat.¹⁰⁵

Perspicuum est, amicitiam cum illis sine influxu quodam menere nequaquam potuisse. Anno 1604 Josaphat habitum religiosum induendo, monasterium SS. Trinitatis est ingressus. Ibi non solum meditationibus orationique apponebatur, sed etiam codicibus ecclesiasticis, slavonico idiomate scriptis ac impressis insudavit.¹⁰⁶ Nec sine necessaria instructione ac directione ille in studiis suis mansit. Praecipuus, quamvis occasionalis, eius magister apparet J. Rutskyj, qui hac de re ita testatur: « Colloquiis spiritualibus me semper occupabat, vel quaerendo explicationem Articulorum Fidei, vel alicuius loci Scripturae, verbum autem otiosum non puto me vel unum audisse toto illo tempore ». ¹⁰⁷ « At ut fortior in palestra Sanctae Ecclesiae athleta evaderet, dicit Susza, etiam si latini sermonis expertus fuerit, ad altiora, magis tamen necessaria philosophiae et theologiae arcana animum applicuit. Quare ipsi... Valentius Fabricius, theologiae professor Societatis Jesu, Vilnae, slavonico idiomate exacte

¹⁰² J. SUSZA, o. c., p. 3: « in studio simplicium slavonicae et polonicae linguae litterarum, plus ingenio quam labore, opinione celerius profecit »; Cfr. A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 8, nota 5

¹⁰³ J. SUSZA, o. c., p. 4; cf. D. DOROŻYNSKYJ, *Ex actis processus canonizationis gloriosi martyris Josaphat Kuncevicii, Archiep. Polocensis*, in *Opera TSUL* (1925), v. I, p. nota 2: testimonium testis G. Chmelnycykj.

¹⁰⁴ G. Chmelnycykj testatur se discipulum P. Arcudii « in Seminario Ruthenorum » fuisse (cfr. notam 1. p. 8.). Post illum J. SLIPYJ, *De Josaphati theologicis studiis...*, 1. c., p. 237, asserit Arcudium a. 1596 una cum Metr. H. Potij Vilnam venisse, sed immerito, siquidem habentur documenta certe probantia, illum tunc tempore Luceoriae commorasse (vid. notam 1, p. 33 et sequentes, cap. I, in quibus de itinere Arcudii in Poloniam tractatur).

¹⁰⁵ J. SUSZA, o. c., p. 5.

¹⁰⁶ J. SCHRYVERS, CSSR, *Vie interieure et rôle de St. Josaphat Kuncewyč*, in *Opera TSUL* (1925), v. I, p. 17: « La bibliothèque et le grenier du monastère fournissaient à Josaphat une quantité de vieux manuscrits parmi lesquelles livres liturgiques écrits en paléoslave tenaient la plus grande place ».

¹⁰⁷ J. SLIPYJ, o. c., 1. c., p. 240, nota 22; cf. J. SUSZA, o. c., p. 11: « frequenter dulcia de Deo, de fide, de religione, deque omni pietate miscuit colloquia ».

tradidit ». ¹⁰⁸ Quo pacto supplere potuit J. Kuncevyč has lacunas, quae in scientia eius propter studiorum irregularitatem occurebant. Nihilosecius ille scientiam suam profundiorē efficere satagendo, sine intermissione libros perlegebat slavonicos ita, ut brevi theologus pleno sensu factus sit. — Et hoc factum historiographos in admirationem inducebat: undenam ille, qui linguam latinam plane ignorabat, scientiam sibi talem comparaverit, ut theologicas circa Sanctissimae Trinitatis mysterium difficultates facilius quam alius quisque doctissimus theologus, intellexerit. ¹⁰⁹ Scientia vero eius theologica tam erat profunda, ut J. Morochovskyj sine exaggeratione ausus est animadvertere: « Potuit certe jure merito compendium librorum et praesertim SS. Patrum thesaurus appellari ». ¹¹⁰ Postquam vero Presbyterii ascensit gradum, mirum sane erat « quam erudito, vivaci, potente, felici de sacris rostris pro concione ad populum uteretur sermone. Catecheses de fidei articulis, praecipue Unitos inter et Schismaticos controversis, et suavi et ad captum facili ratione enarrare illi perfrequens fuit ». ¹¹¹

Nec silentio praeterire licet Josaphati laborem litterarium, qui annos 1604 inter et 1613 extenditur, quo tempore haec scripsit ille opera: « *De alienatione librorum slavorum...* », « *De primatu Petri* », « *De reliquiis Sanctorum* », « *De castitate sacerdotali* », « *De Monachis* », « *De baptismo Volodymyri* », ¹¹² aliaque id genus. Opera ista fructus laboris eius diuturni necnon studii librorum liturgicorum et codicum slavorum, apparent. Veritates in illis inveniēdo ac recogitando, ex his modum quemdam singularem argumentandi efformavit, quo adversarios, qui illum ad disputandum de rebus fidei provocabant, facillimo confundebat negotio.

Itaque J. Kuncevyč post diuturnam assiduamque praeparationem ad munus Magistri perfungendum plane aptus fuit. Officium hoc eius cum certitudine inter annos 1613-1617 collocare possumus. Anno quidem 1613 S. Josaphat ad dignitatem Archimandritae evehitur ac Josepho Rutskyj

¹⁰⁸ O. c., p. 17-18. Fabritius (Kovalskyj), ucrainus, natus Jaroslaviae (a. 1563), fuit magister rhetorices, philosophiae et theologiae in Collegio SJ, Vilnae; mortuus a. 1628 (J. SLIPYJ, o. c., I, c., p. 236). Linguam slavonicam edocere supplevit Josaphat sub directione Varsanuphii, qui « slavonicae linguae cum primis peritus » fuisse a Susza (o. c., p. 12) attestatur.

¹⁰⁹ J. SLIPYJ, o. c., in *Opera GCTA*, v. I-II, p. 240; J. SUSZA, o. c., p. 18.

¹¹⁰ A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 114, nota 3: cfr. KULCZYNSKI J., *Specimen Ecclesiae Ruthenae*, Romae 1733, p. 41.

¹¹¹ J. SUSZA, o. c., p. 18-19.

¹¹² ŽUKOVIČ, *O neizdannyh sočinenijach Josafata Kunceviča*, in *Izvestija IAN* (1909), T. XIV, L. III, p. 199-226; A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 23sq; J. SLIPYJ, o. c., in *Opera TSUL*, v. I, p. 242-252.

in hac dignitate et officio subrogatur.¹¹³ De activitate eius prout Magistri parum notum est nobis; auctores generatim ad brevem delimitantur adnotationem, dicendo illum «tyronum magister» extitisse. — Insuper notare oportet S. Josaphat dono quodam singulari praeditum fuisse, quo iuvenes, simili ac Rutskyj modo, potiori tamen videtur gradu, attrahere ad se consuevit. Sub hoc influxu permulti vitam religiosam sunt amplexi.¹¹⁴

His attentis, asserere possumus J. Kuncevyč, sive naturalibus sive acquisitis pro magistro necessariis munitus proprietatibus, officio illo suo quammaxime correspondebat; habebat sane scientiae theologiae fastigium debitum, illamque ceteris, scil. alumnis, cum facilitate tradere capax fuit; si ad hoc eius «sensum paedagogicum», i. e. capacitatem sese ad alumnorum indolem adaptandi, adiungeres, veluti imaginem Josaphati prout magistri habebis.

De J. Rutskyj et J. Kuncevyč certe scimus, illos munere magistrorum functos esse, attamen non desunt alii, quantumvis explicita desunt testimonia, qui officium hoc adimplere debebant. Inter hos recensendus est cumprimus P. Fedorovyč Suromjatnyk, primus Seminarii Vilmensis Rector, vir doctus, auctor libri «*Defensio Unionis Florentinae*». De activitate eius tamquam magistri nulla prorsus habentur vestigia, ex eo videtur, quod cito mortuus est (a. 1602) neque tempus sufficiens adfuit, ut illam satis evolvere potuerit. — Insuper habetur Leo (Laurentius) Kreusa, qui paulo post J. Rutskyj reditum, in Collegium Graecum Romae est exceptus, et illud «nec nisi divinarum scientiarum magisterio insignitum Laureaque ornatum dimisit». Patriam reversus «Magni Basilii asseclis sese adiunxit» ibique «in religiosae vitae instituto brevi tantum profecit, ut *ceteros, quos institueret formaretque ac regeret* meritissimus habitus sit». Haec sola de L. Kreusa in «*Historia Collegii Graecorum in Urbe*» (P. I, fol. 137) leguntur, ac innuere videntur illum officium Magistri obtinuisse. Quo praecise tempore id evenit, difficile est dictu. Novimus tamen Leonem Kreusa anno 1617 Archimandritam monasterii SS. Trinitatis esse creatum, eodem quoque anno ille librum «*Defensio Unionis*» conscripsisse. Cum vero librum istum scripserit, ut argumenta in disputationibus publicis antea habitis magis plena ac profundiora redderet, supponere possumus Leonem Kreusa iam ante annum 1617 Vilnae commorasse,¹¹⁵ ideoque munus suum magistri iam anno 1616 obire potuit. — Praeterea in monasterio

¹¹³ A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 142sq; J. SUSZA, o. c., p. 26; J. SCHRYVERS, o. c., in *Opera TSUL*, v. I, p. 25-26.

¹¹⁴ J. SUSZA, o. c., p. 13; N. CONTIERI, o. c., p. 36, 86.

¹¹⁵ A. GUEPIN, o. c., p. 170sq; K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 501-502; J. SUSZA, *De laboribus Unitorum*, in M. HARASIEWICZ, o. c., p. 313; Cfr. RIB, T. IV, col. 158.

SS. Trinitatis quidam Varsenovyč comparet. Ille nempe a J. Susza vir « rerum ecclesiasticarum probe gnarus et slavonicae linguae cum primis peritus » nuncupatur.¹¹⁶ Sane mirum esset, si Varsenovyč, eo praesertim tempore, quo Seminarium Vilnense magistrorum inopia laborat (a. 1605-1607), nullam in Schola partem habuisset.

Itaque secundum hucusque exposita statum personarum munus Magistrorum in Seminario Vilnensi obeuntium iuxta sequentem exponere possumus ordinem: ab anno 1601 — duo habebantur magistri, i. e. P. Arcudius et Suromjatnyk; ab anno 1603-1606 munus hoc assumpsit J. Rutskyj et probabiliter Varsenovyč; ab anno 1606-1617 his adiungitur J. Kuncevyč et demum ab anno 1617 usque ad Seminarii suppressionem L. Kreuza.

ART. 2.

De Alumnis

Sub nomine Alumnorum ii intelliguntur, qui servitio Dei et Ecclesiae sese devovere cupiunt, quod necessario idoneitatem eorum subintelligit ac praevidiam quandam praeparationem supponit.¹ Quandoquidem Seminarium prae oculis habetur, tunc illud hodie pro solis sacerdotibus saecularibus instituendis destinatur, ita ut sive Religiosi, sive etiam laici inde excluduntur.

In Seminario Vilnensi haec minime invenire speremus. In illo nempe numerum praevalentem Religiosi constituebant, non desunt tamen nec Clerici saeculares, neque deficiunt laici. Ea sane nunc considerando in luce ponere intendimus, ideoque totam materiam in duas dividere proponimus partes ita, ut in prima de Alumnorum admissione et dimissione, in altera de vitae eorum ratione sermo habeatur.

§ 1. De Alumnorum admissione et dimissione.

In quaestione de Alumnorum *admissione* ea ante omnia consideranda sint oportet:

1. quod Seminarium Vilnense pro iuvenibus tum regularibus tum saecularibus « Ritus Graeci » fuit destinatum;
2. in illud iuvenes de universa Metropolia Kioviensi admittebantur;

¹¹⁶ J. SLIPYI, o. c., in *Opera TSUL*, v. I, p. 293; cfr. A. GUEPIN, o. c., p. 49-50.

¹ Cfr. ROMANI, o. c., n. 379, p. 146: « In Seminarium admittuntur bonae spei dumtaxat alumni, bonis ornati moribus; qui in minoribus Seminariis litteras cum primis addiscant... » (can. 1361-1366) cfr. *Acta et decreta Synodi Provincialis Ruthenorum Galiciae habitae Leopoli a. 1891*, Appendix XXXV, ad tit. VIII, c. II. sub II, p. 364.

3. alumni divitiores suis aleri constringebantur sumptibus, dum pauperiores ipsius Seminarii sustentabantur proventibus;

4. in admissione postulabatur, ut candidati ad Dei gloriam amplificandam necnon ad « Ritus Graecum » propagandum fuerint apti.²

Conditiones admissionis, uti vidimus, sat late patent: conditio fundamentalis fuit, ut candidatus ad statum clericalem « Ritus Graeci » sit designatus, nec respicitur an Religiosus sit nec ne.

Jamvero Rutskyj, statim postquam Archimandrita est creatus,³ Seminarium e decadentia eripuit studiumque in illo possibilem reddit. Quandoquidem id cum effectu perfecit bono, confestim in Seminarium iuvenum « manus insignis » congregatur, quorum numerus circa centum pertigisse dicitur.

Quinam erant isti iuvenes? Praevalenter e Collegiis PP. Jesuitarum provenisse a Charlampovič affirmatur.⁴ Id sane est curiosum, quod omnes sine exceptione auctores illos tamquam Religiosos tractare non dubitant, tamquam illos, qui aut iam sunt monachi, aut ad vestem religiosam induentam sese in Novitiatu praeparant.⁵ Attamen non desunt documenta, quae expresse tum de Clericis saecularibus tum quidem de laicis in Seminarium excipiendis testantur.

Itaque, tametsi Constitutiones Seminarii plane desunt, habentur nonnullae Metr. Rutskyj epistulae, quae rem istam quadantenus accuratius investigare permittunt. Aliae sunt, quae de clericis saecularibus, aliae quae de laicis agunt. Ad Clericos saeculares quod attinet, de his notitiam non nisi anno 1623 habemus; at pout illi Romam, ut theologiae studerent, mittuntur, exinde studia inferiora necnon Philosophiam iam ante perficere debuerunt; ergo in Seminarium aliquot annos prius recepti esse debuerunt.⁶

Praeter illos Laici quoque studentes Seminarium frequentare sole-

² K. CHARLAMPOVIČ, *o. c.*, p. 496; cfr. *Synodus Kobrinensis a. 1626*, in KULCZYNSKI, *Specimen Ecclesiae Ruthenae*, Romae MDCCXXXIII, p. 251-220; A. SAVYČ, *o. c.*, p. 241; *Discursus de aliis medijs iuvandūm...*, in MIGNÉ, *TCC*, T. V., col. 466.

³ Vid notam 27, p. 70 sq.

⁴ *O. c.*, p. 493; N. CONTIERI, *o. c.*, p. 88.

⁵ J. SUSZA, *o. c.*, p. 13: « Multam insuper ille iuventutem... ad eundem religionis statum, in quo ipse fuit, feliciter pertraxit »; N. CONTIERI, *o. c.*, p. 40: « la numerosa gioventù da Giosafat attirata alla vita monastica »; A. GUEPIN, *o. c.*, p. 143: « le saint vit près soixante moines rangées autor de lui... »; K. CHARLAMPOVIČ, *o. c.*, p. 498: « Cum in novitiatum ab illo institutum congregari inceperint iuvenes... » (in russo).

⁶ ARCH. COL.GR. DE URBE, v. I *Cronica*, sub VI, fol. 356: Epist. J. V. Rutskyj ad Rectorem Collegii Graec.: « ut R. P. V.ra intercedere dignetur apud Ill.mum Collegii protectorem; ibi saltem student Theologiae, vel certe pro illis duobus Religiosis accipiat duos iuvenes Ruthenos saeculares » (die 17 Oct. 1623).

bant, qua de re rescriptum Congregationis Propagandae F. ad Metr. Rutzkyj tractat, in quo Metropolitae quaerenti, an Laicos quoque Romam mittere possit, responsio datur affirmativa.⁷

Exinde patet studentium speciem triplicem in Seminario repertam fuisse: Religiosi, Clerici saeculares et Laici. Religiosi et Clerici saeculares eodem fere modo tractari videntur, siquidem nullibi de distinctione inter utrosque fit mentio, dum e contra pro laicis studentibus normae statuuntur speciales, e. g. unus de Patribus destinatur, ut curam de illis habeat spiritualem. Sub eius directione Laici diebus festis in loco destinato de rebus spiritualibus instrui debent.⁸

Ad ipsam in Seminarium admittendi formulam quod attinet, certum est documenta scripta «de legitimitate natalium, de susceptis baptismate et confirmatione ac de vita et moribus»,⁹ quae hodie postulantur, exhibita vix aut ne vi quidem fuisse; in usu tamen fuit commendatio quaedam, sive scripta sive oralis tantum, qua de idoneitate candidati testimonium parabatur.¹⁰

De Alumnorum e Seminario *dimissione* nec ulla habetur mentio, sed procul dubio, saecundum usum communem, haec generalis adhiberi debuit norma: «Alumni... si disciplinam graviter perturbent, si mandatis Superiorum obedire recusent, et eam vitae rationem tenent, quae abhorret a personis statui clericali dicatis, e seminario illico expellantur».¹¹

§ 2. De vitae Alumnorum ratione.

Alumnorum vitae *ratio*, s. d. «Ordo cotidianus generalis», stricte erat determinata. Illud vero horarium, quod prae manibus habemus, pro solis Religiosis, prout numero praevalentibus, compositum, immo eo tempore, quo reformatio Ordinis S. Basilii M. incipiebatur (a. 1617) in usu erat. Nihilominus illud etiam ad tempora anteriora referre possumus ob has rationes, quod ex una parte Seminarium sine ordine certo quodam

⁷ APF, *Acta 1624*, v. III, fol. 104v-105, n. 3: «Petenti Archiepiscopo Chioviensi an sibi liceret ad Collegium Graecum Urbis Laycos Alumnos ex Russia mittere, Sacra Congregatio censuit licere, modo eos eligat, qui, vita et moribus probati, possint in Russia fidei propagationi, aut conservationi procedere». Cfr. v. I, fol. 42, 42v. At notandum est, quaestionem Laicorum multum antea tractatam fuisse, immo in Regulis OBM speciales pro Laicis praescriptiones statuebantur (cfr. Reg. 9-12, *Fondo Vat. lat.*, Miscel. OBM, v. 8684, fol. 44r, 44v; praes. Congreg. Lavryšoviensis II (a. 1621), in *Arch. Sbornik*, T. XII, p. 21).

⁸ *Arch. Sbornik*, T. XII, Congr. Lavryšoviensis II (a. 1621), p. 19-21, sed hac de re iam anno 1617 in Regulis communibus omnium et particularibus: Regulae Instructoris Novitiorum, R. 9-12, in *Fondo Vat. lat.*, Miscel. OBM, v. 8684, fol. 44v, 44r.

⁹ S. ROMANI, *o. c.*, n. 379, p. 146; CIC, can. 1363, § 2.

¹⁰ Cfr. RIB, T. VI, n. 131.

¹¹ *Acta et decreta Synodi Prov. Ruth. Galic. habitae Leopoli 1891*, p. 364; cfr. S. ROMANI, n. 381, p. 146; CIC, can. 1371.

existere non potuit, ex altera vero horarium, quod ante reformationem in usu erat, absque dubio a J. Rutskyj, sive prout Rectore, sive etiam prout Archimandrita ita moderabatur, ut formam suam definitivam in decretis Congregationis Novogradensis est assecutum.

His attentis conicere possumus, horarium anno 1617 editum non nisi *recensionem plenior* horarii iam dudum existentis fuisse. Porro notandum est, in illo studentes laici, qui in Seminario eadem ac ceteri Alumni perficiebant studia, nequaquam respici, sed pro illis, uti in articulo praecedenti diximus, distinctae quaedam statuuntur regulae. Ad ceteros Alumnos quod spectat, illi (Regulares et Saeculares) eodem tractari modo, quoniam unum eundemque pro omnibus sufficebat horarium, uti de cetero ex ipso « Ordine cotidiano generali », ¹² quod in translatione e lingua polonica afferimus, patebit:

ORDO QUOTIDIANUS GENERALIS

Computatio iuxta horolog.:		Occupationes:
plenum: hora:	dimidium: hora:	
8.00	4.00	Tempus surgendi
8 — 8.30		Praeparatio ad orationes matutinas
8.30 — 9		Meditationes
9 — 10		Matutinum, Hora, prima, praeparatio ad SS. Euch.
10 — 11	8.00	S. Missa necnon orationes
11 — 12		Hora tertia et sexta, praeparatio ad Scholam
12 — 14		Schola
14 — 14.30		Recreatio, considerationes circa materias in Schola
14.30 — 15		Praeparatio ad prandium
15 — 16	12.00	Prandium
16 — 17		Recreatio
17 — 18		Tempus quiescendi, praeparatio ad Scholam
18 — 20		Schola
20 — 21		Hora nona, Vesperae, Rasarium
21 — 22		Caena recreatio
22 — 23		Alloquium spirituale, Completorium, examen consc.
24	8.00	Tempus quiescendi

Secundum horarium mox allatum Alumni *mane*, cum experrecti fuerint, statim debuerunt surgere ac ad orationes se praeparare. Attamen in omni-

¹² Cfr. *Arch. Sbornik*, T. XII, Congr. Novogradensis I (a. 1617) sess. 10, n. 40, p. 17. *Temporis* computatio in documento allato secundum duplicem intelligebatur horologium, i. e. iuxta plenum, in 24, et dimidium, in 12 horas divisum.

bus hisce occupationibus (se induendo, lectos componendo etc.) diligenter silentium servare tenebantur,¹³ quod a Completorio ad primam usque Horam tam stricte obligabat, ut hoc tempore nihil prorsus loqui potuerint, « et si quid etiam necessarium fuerit, nisi in aliud opportunius tempus differi possit, tum vero non vocali sono sed summis susurro brevibusque verbis res expedienda ».¹⁴ In eo sane praeparatio ad orationes consistebat: in spiritus recollectione debuerunt ea, quae vespere elapso, alloquio durante spirituli audiebant, in mentem revocare.

Postquam orationes matutinae peractae sunt, dimidium horae *orationi mentali* destinabatur.¹⁵ Quomodo meditatio talis peragebatur ex documentis minime patet, tamen supponendum est, illae secundum praescripta « Exercitiorum Spiritualium » S. Ignatii, tunc tempore vigentium, perficiebantur.

Juxta haec praescripta meditantibus materia secundum puncta certa tradebatur. In singulis vero punctis intentio meditantis ita ferri debebat, ut ille imprimis « in ipsas personas, quae in illo puncto occurrant », dirigatur et subinde ad verba ab ipsis prolata ac demum ad facta; hoc tamen non prohibet « quin possint etiam ad alia puncta, ut v. g. cogitationes et affectus personarum interiores, tum etiam virtutes et praeterea modus, et finis misteriorum, quae occurrunt, item et effectus, tempus, et reliquae circumstantiae, ut fecundior sit meditatio, et maior eius fructus ».¹⁶

Porro sequebantur Officia Matutini cum Hora prima, quibus finitis, reliquum tempus pro s. d. « praeparatione ad SS. Communionem » attribuebantur, quod in lectione piorum librorum constitisse videtur, siquidem « Ordo cotidianus » tempus aliquod pro illa perficienda praecisum non praevidebat. In Regula 15, iam citata, prae ceteris dicitur: « ... lectioni piorum librorum quadrantem omni die impendent... », qui « quadrans » post Officium Matutini et Horae primae restabat. Ad libros pro Alumnis seligendos non quicumque destinabatur, sed ille tantum, « qui in rebus spiritualibus bene exercitatus sit... ut intelligat non tantum ab experientia propria, sed etiam ex lectione, omnia ea, quae in vita spirituali accidere possint ».¹⁷

Tali praeparatione praemissa, *Missae sacrificium* sequebatur, cui

¹³ *Regulae communes omnium ac particulares OBM, Ratio vitae communis*, R. 12; silentium obligabat: in ecclesia, refectorio, inter cellas, in cella — at strictissimo modo illud a Completorio ad Horam usque primam urgebat.

¹⁴ *IBID.*

¹⁵ *IBID* Reg. 15: « Omnes destinatum tempus... mane autem orationi mentali dimidium horae... omni die impendent cum omni diligentia... »; cfr. *Exercitia Spiritualia S. P. Ignatii Loyolae*, Romae MDCVI.

¹⁶ *Directorium in Exercitia Spiritualia S. P. N. Ignatii*, Romae MDCXI, cap. XIX. p. 78.

¹⁷ Cfr. *IBID. Regulae Instructoris Novitiorum*, R. 3 et 8.

omnes cum maxima adistere tenebantur diligentia, eo vel magis, quod hac occasione omnes debuerunt bene « Ordinem Ecclesiasticum » edocere, ne forse per ignorantiam id genus Officiorum Divinorum uniformitas,¹⁸ damnum pateretur, quoniam adspirantes ad Sacerdotium ita se praeparare debent, ut postea « docerent illos (fideles) necessaria christiano homini, quae scilicet deberent credere quomodo accedere ad Sacramenta, quam necessaria sit frequentatio Sacramenti... Eucharistiae ». ¹⁹ Attamen Communio quotidiana non erat in usu. Omnes vero Alumni, laicis non exclusis, singulis diebus Dominicis necnon « diebus solemnum festorum, praesertim Despoticorum, seu Christi Domini » (Reg. 14) ad Communionem, quae inter Missam s. d. « magnam » esset perficienda, accedere constringebantur. Postmodum, Corpore Christi accepto, per dimidium horae *meditationi ac gratiarum actioni* se dare debuerunt.²⁰

Demum sequebatur Hora tertia et sexta, quibus concludebantur Officia Divina antemeridiana necnon quotidianae incipiebantur occupationes, quae in horario sub expressione « praeparatio ad Scholam » inveniuntur. Modus istius praeparationis penitus non decernitur, sed sine dubio *jentaculum* in illo locum habere debuit, et nonnisi illo peracto Alumni Scholam proficiscebantur.

Schola vero duarum integrarum horarum spatio durare solebat ita, ut prima hora pro recitationibus ex memoria factis, secunda vero pro lectionibus Auctorum Classicorum destinabatur; tempore pomeridiano iterum prima hora pro recitationibus auctorum latinorum et graecorum assignabatur; durante vero secunda hora Alumni studio grammaticae incumbabant. Die Sabbati integrum tempus (duae horae) antemeridianum repetitionibus hebdomadalibus devovebatur; tempore demum pomeridiano translationes in linguam latinam et graecam perficiebantur. Primus de Alumnis, qui in scientia excellebat, in « decurionem » eligebatur, qui singulis diebus, praeter Sabbatum, responsiones sociorum-condiscipulorum audiebat necnon respectiva ponebat vota. Eius quoque erat, ut ordinem debitum in classi sua advigilaret atque discipulorum in lectionibus frequentiam verificaret. Praeterea in Schola instituebantur s. d. « aemulationes », in quibus duo a Magistro eligebantur alumni, qui inter se in scientia acquirenda ac diligentia augenda contendere debuerunt. Superatores vero praemio distinguebantur. Insuper studentes Rhetorices tenebantur praeparare orationes, secundum tema a Magistro receptum, quae postmodum ex cathedra recitabantur. Philosophi rursus partem in disputationibus publicis habebant et victores, non

¹⁸ Cfr. *IBID. De moderandis Fratribus*, R. 2.

¹⁹ J. V. RUTSKYJ, *Discursus de aliis mediis...*, in *MICNE TCC*, T. V, col. 467.

²⁰ *Arch. Sbornik*, T. XII, p. 17: Congr. Lavryšoviensis II.

secus ac in studiis inferioribus, premiebantur.²¹ - Schola tempore ante-meridiano hora decimaquarta finem habebat, sed post hoc etiam tempus horae dimidium destinabatur, ut Alumni « considerationibus circa materias in Scholam expositas » fecerint. Praxis id genus eo tendebat, ne alumni cito res auditas oblivioni darent, siquidem studium tunc temporis, prae librorum inopia, memoria praecipue nitebatur.

Tempus *prandio* destinatum in « Ordine cotidiano » inter horas 15 - 16 est collocatum. An revera prandium integram durabat horam non constat. Quidquid tamen sit, scimus illum « benedictione mensae », a Superiore facta, inchoabatur. Ad mensam omnes cum temperantia et modestia versari debebant; praetera silentium, nisi recreatio permittebatur, obligatorium fuit, eo vel magis quod inter prandium lectio habebatur spiritualis. Diebus festis necnon dominicis, pro pia lectione, conciones, quae secundum ordinem praescriptum omnes « qui muniis huiusmodi pares sint... tam ii qui student... », dicere obligabantur. Praeterea singulis mensibus feria quinta, in refectorio, legebantur « Regulae Communes », ut per repetitiones has eas sibi assuefacerent.²² Prandio terminato, omnes debita cum devotione ac reverentia « gratiarum perficiebant actionem ».²³

Recreatio hunc praecipuum habuit finem, ut Alumni se ad breve tempus a laboribus relaxarent, et hoc modo postea ad illum resumendum aptiores efficerentur. Exinde hoc tempore mittebantur colloquia, ioci honesti, praepriis vero lectiones piorum librorum; quamobrem « omnes in eodem loco interesse debuerunt ». Congressionibus vero eiusmodi semper quidam Patrum Superiorum aderat, qui bene attendere debuit, ut colloquia animo fuerint proficua, nec ioci limites debitos transgrederentur; cumprimis vero ut disputationes quascumque fugerentur. At omnes sermones ea ducere debuerunt Alumni lingua, quae omnibus erat intelligibilis.²⁴ Praeterea tempore recreationis ambulationes instituebantur, sed ad hoc specialis Superiorum exigebatur venia; ab illis tempus et locus, ad quem omnes simul ire tenebantur, designabatur. Ambulationem « non advertendo ad domos et amicos » perficere obligabantur. De omnibus vero Alumnis unus eorum, ad id speciali modo designatus, curam habere debuit.²⁵ Si qui ob singula-

²¹ Cfr. K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 82-102; *Arch. Sbornik*, T. XII, p. 15.

²² *Regulae communes omnium ac particulares OBM, Regulae Praesidis seu Superioris localis*, R. 25: « Cum plurimum intersit... Concionibusque dicendis si adhibeantur, qui muniis huiusmodi pares sint... Item iis qui student praescribentur. Ordo concionum dicendarum in refectorio ut quolibet die Dominico dieque festo concio habeatur ad mensam »; *Fondo Vat. lat., Miscel. OBM*, v. 3634, fol. 4lv; cfr. *IBID. Ratio vitae communis*, R. 22, et *Arch. Sbornik*, T. XII, p. 17 sub « 1 ».

²³ *IBID. Ratio vitae communis*, R. 16.

²⁴ *IBID.* R. 17; cf. *Ratio vitae communis*, R. 13 et A. GUEPIN, o. c., p. 145.

²⁵ *IBID., Regulae Praesidis seu Superioris localis*, R. 26.

rem quandam necessitatem exire debuerit, « nomina sua in tabula scripta » signare ac janitori dicere quo vadant, tenebantur, et « antequam noctem tempestive » redire obligabatur.²⁶ - Insuper notum est Alumnos tempore libero ad labores manuales peficiendos adstrictos fuisse,²⁷ sed postea usus talis Regulis prohibetur: « Iis qui student litteris non permittendum ullum impedimentum, ut sunt occupationes aut ministeria domestica, quae ipsos notabiliter de tempore surriperent... ».²⁸

Recreationem immediate « tempus quiescendi » sequebatur, quod non solum otio tribuebatur, sed etiam in illo Alumni se ad Scholam praeparare debuerunt.

Tempore pomeridiano iuvenes iterum duarum decursu horarum studio vacare obstringebantur; Schola eodem prosequabatur modo ac tempore ante-meridiano, uti iam supra exposuimus.

Una hora ante cenandum pro Officiis Divinis: Hora nona, Vesperis, necnon Rosario devovebatur, et nonnisi his absolutis in refectorium cenandi causa discendebant. Posmodum alia habebatur recreatio dimidiae horae spatio ac « colloquiis bonis piisque » attribuebatur; « iis vero diebus, quibus caena apponitur, convenient non relaxandi causa animi, sed praelegendae meditationi diei crastinae ».²⁹

Occupationes quotidianae concludebantur « alloquio spirituali », in quo Director spiritus apponebat materiam pro crastinae diei meditationibus. Quid praecise argumentum alloquiorum istorum statueret, hac de re nullibi quaedam habetur mentio, sed supponimus in illis quaestiones actuales tractatas fuisse, nimirum: de statu Ecclesiae Unitae, de necessitate novorum operariorum necnon de renovatione spiritus monastici ac de vitae interioris momento, de aliisque rebus id genus,³⁰ siquidem multi sub influxu istarum idearum saecularem derelinquentes vitae rationem, monachalem induebant habitum.

Immediate post alloquium spirituale perfungebatur *Completorium*, quo terminato statim succedebat *examen conscientiae*, cui « horae quadrans » dedicabatur,³¹ ut eo tempore semetipsos deudicarent moresque

²⁶ *IBID.*, *Ratio vitae communis*, R. 18.

²⁷ N. CONTIERI, *o. c.*, p. 84: « Così sovente avveniva, che scorgendo i giovani occupati nei bassi servigi della casa o della chiesa egli, il buon Archimandrita (Josaphat), o si univa loro in quelle opere faticose, o spesso ancora, sotto coloro che ad essi manesse il tempo per loro studio, licenziava per loro celle, rimanendo egli solo a compier quelle fatiche ». Cf. A. GUEPIN, *o. c.*, p. 145; J. SUSZA, *o. c.*, p. 20-21.

²⁸ *Regulae communes omnium ac particulares OBM*, l. c., *Regulae Praesidis seu Superioris localis*, R. 23.

²⁹ *IBID.*, *Ratio vitae communis*, R. 17.

³⁰ Cf. J. V. RUISKYJ, *Discursus de regimine corrigendo*, in *Christ. Čtenije* (1909), p. 1104sq.

³¹ Cf. *Regulae Communes omnium...*, *Ratio vitae communis*, R. 15.

suos discuterent. Post examen nemo se amplius studio aut scriptioni applicare potuit, sed omnes in silentio ad quiscendum ire tenebantur.

Praeter ea, quae in « Ordine cotidiano » sunt exposita, destinabatur quoque dies certus et hora, in quo quisque Antistitem adire potuit et cum illo « tum de rebus spiritualibus, tum etiam de ceteris necessitatibus suis loqui » potuit.³²

In casu aegritudinis Alumni « ad minimum tertia ab incepto morbo die » in « Cellam pro egrotis vel Nosocomium » deducebantur ibique, donec reconvalescant, morari debebant.³³ Attamen monet Regula 19: « Prima cura erit *animae* per Sacram Exomologesim et Communionem Eucharisticam Corporis Christi orationemque. Secunda cura erit *valetudinis corporis* procuratioque Medicorum ac medicinarum, non parcendo sumptui, pro eo quidquid Medici aegroti necessarium esse indicaverint ». ³⁴ Alii vero socii, praevia licentia accepta, aegrotos visitare poterant, ut hoc modo illis consolationem praestarent. Aegroti tamen ex parte sua omnem penuriam et incommoditates, tamquam e manibus Dei acceptas, grato alacrique animo sustinerent commendabatur.³⁵

Haec plus minusve fuerint omnia, quae vitae Alumnorum rationem quadantenus illustrare potuerint. Clarum est, descriptionem nostram, prout potius analogiam, non undequaque esse exactam, attamen haec nostra indagatio saltem modo approximativo vitam Seminarii Vilnensis illustrare potest.

ART. 3.

De Schola

Cum in capite praecedenti sermo de indole Seminarii Vilnensis erat, diximus Scholam eius secundum normas tunc temporis generatim acceptas, i. e. secundum « Rationem Studiorum » Societatis Jesu, constitutam fuisse.

Exinde nonnulli auctores (Charlampovič, Savyč) conclusionem fecerunt, Seminarium Vilnense copiam Scholae Jesuitarum prae se tulisse. At assertio talis caute est sumenda, praesertim vero si de *ratione studiorum*, seu ut hodie dicitur, de « methodo » tractatur. In hoc sane puncto, ex eo quod Seminarium Vilnense singularitate quadam polleat, differentias haud parvas inveniemus. Insuper animadvertendum, quod in his rebus, quae cum Scholis Societatis Jesu concordant, recentiorem auctorem, S. Bednarski S. J.¹ sectabamur, quippe qui de scholis id genus non mediante « Ratio

³² *Archeogr. Sbornik*, T. XII, p. 18: Congr. Lavryšoviensis II (a. 1621).

³³ *Regulae Communes...*, R. 20.

³⁴ *IBID.*

³⁵ *IBID.*, R. 21.

¹ *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce.*

studiorum » tractat, sed illas in circumstantiis polonicis considerat, exinde evitat errores, quos alii auctores, hanc circumstantiam minime respicientes, committunt.

Jamvero, cum in quaestione eiusmodi triplex prospiciatur materia, i. e.: Scholae constitutio, regimen et ratio studiorum, etiam nos divisionem talem decursu tractationis nostrae servare intendimus.

§ 1. De Scholae constitutione.

Scholae PP. Jesuitarum in Polonia, ad quam pertinebant eiusque adnexae fuerunt tunc temporis terrae Lithuaniae, Alborutheniae et Ucrainae, non erant uniformes, sed in quinque species, vel potius cathedras dividebantur.

Scholae ultimae cathedrae appellabantur « minimae » et erant aut pletum », tribus constantem partibus, quarum prima sex classibus studiorum mediorum, altera studiis philosophicis spatio trium annorum, ultima studiis theologicis per quadrennium constabat. Copia professorum seu magistrorum pro illis dirigendis numerum ascendit decennarium.²

Scholae ultimae cathedrae appellabantur « minimae » et erant aut vix initiatae, aut saepius indolis missionarii. Directio earum tribus ad maximum commendabatur magistris, more tamen solito illas ab uno tantum magistro ductas fuisse dicitur.

Ceterae Scholae erant sic dictae « coniunctae », in quibus omnia exercitia praecipua, grammatica excepta, insimul faciebant. Exinde « cyclus » quidam perpetuus materiarum exponendarum in usu erat, iuxta quem singulae disciplinae spatio quatuor annorum (quandoque octo) praelegi debuerunt. Modus talis cyclicus praesertim in studiis theologicis, ubi

² Studium completum scholae Societatis J. amplectitur:

I. Studia inferiora:

1. Infima classis grammaticae: a) infima minor aut parva, et
b) infima maior aut rudimenta
2. Media classis grammaticae aut grammatica,

praec. materia:

3. Syntaxis aut suprema grammaticae lingua latina, etiam graeca; respicitur quoque lingua materna seu vernacula.
4. Humanitas aut poesis
5. Rhetorica

II. Studia philosophica:

Respiciunt materias: ethicam, mathesim, physicam, metaphysicam, logicam, spatio trium annorum.

III. Studia theologica;

Tractant de hisce disciplinis: Theologia: dogmatica, moralis, polemica, casuistica; ius canonicum, lingua haebraica cum 4-li studiorum curriculo.

Cfr. S. BEDNARSKI, o. c., p. 106-107; J. LUKASZEWICZ, o. c. T. I, p. 236-250; K. CHARLAMPOVIC, o. c., p. 83-84, 91-95; ALBERS P. SJ., *Enchiridion Historiae Ecclesiasticae Universae*, T. III, Neomagi MDCCCX, p. 136.

unaquaque materia independenter ab aliis tractari potuerit, adhibebatur. Idecirco Alumnus primi anni studia sua eo incipiebat tractato, qui certo anno in vice erat; secus, si sermo de Philosophia habeatur. In tali casu, prout disciplinae eius a se stricte dependerent ac ad invicem complerentur, ordo semper idem servandus esset oportebat.

Sed in ea quoque suppositione modificationes quaedam occurrebant, si magistrorum diversus fuerit numerus. Quandoquidem pro Schola quatuor destinabantur magistri, tum senior eorum, generatim sacerdos (pater), exponebat rhetoricam, et poesim, ceteri vero ad dirigendum classes accipiebant infimas; si demum tres tantum habebantur magistri, tunc primus exponebat rhetoricam et poesim, secundus grammaticam et syntaxim, tertio demum classes infimae commendabantur.

En generalissima Scholarum Societatis Jesu lineamenta. Ad quamnam cathedram nostri Seminarii Schola pertinuerit? Ut bene quaestionem hanc perpendamus eique recte respondere valeamus, quadruplex in historia Seminarii Vilnensis periodus distinguatur necesse est. Periodi haec fere considerantur:

Periodus prima: inde ab anno 1601 usque ad annum 1603, quo sane anno J. Rutskyj Seminarii directionem assumpsit.³ Periodo illa Schola eius nonnisi ultimae assimilari debuit cathedrae ob rationes sequentes:

1. quod pro illa duo tantum magistri (Arcudius et Suromjatnyk) destinantur;

2. quod invenitur in statu evolutionis et inchoationis;

3. quod ipse Metr. Potij in epistula ad L. Sapieha illam « granum pro gallina » appellat.⁴

Periodus secunda: inde ab anno 1603 usque ad annum 1606, qua periodo J. Rutskyj Rector Seminarii apparet. Cum vero activitas eius tunc temporis relationibus cum Carmelitanis de Religione nova in Lithuania fundanda necnon itinere moscoviensi distracta fuerit,⁵ officiis suis nonnisi cum difficultate perfungi videtur. Exinde directio Seminarii probabiliter Archimandritis⁶ fuit commendata. Sub eorum tamen inpta, uti supra innuimus, administratione Seminarium fastigium elevatius vix aut ne vix quidem pertingere potuit.

Periodus tertia: inde ab anno 1607 usque ad annum 1617; hoc sane

³ ZUKOVIČ, *Zi:neopisanije Rutskaho...*, in Christ. Čtenije (1609) p. 1094; Rutskyj iuxta auctorem, statim post Rectoris P. F. Suromjatnyk obitum (ca. a. 1602) eius obtinuit locum, sed hoc impossibile esse videtur, quoniam Rutskyj nonnisi post diem 15 Febr. 1603 in patriam est reversus; cf. A. G. WELYKYJ, o. c., in *Analecta OSBM*, Ser. II Sec. II v. v. I, f. 1, pag. 11.

⁴ Arch. D. Sapieh., T. I, n. 437, p. 367.

⁵ A. G. WELYKYJ, OSBM, o. c., in *Analecta OSBM*, Ser. II, S. II, v. I, f. 1, p. 12-13.

⁶ Cfr. AZR, T. IV, n. 166, p. 252; A. GUEPIN, o. c., p. 95.

tempore Rutskyj e Moskva in patriam reversus, rursus Seminarii recipit directionem, illud restaurat ac iuvenes congregat. Hac periodo Seminarium categoriae « scholarum coniunctarum » assimilari dicitur. Attamen in hoc etiam casu quaedam distinctio facienda sit oportet. Scimus enim iam aliunde Josephum Rutskyj hoc tempore opus suum « *De regimine corrigendo* » (a. 1605), in quo reformationem studiorum quoque quodammodo adumbrat, scripsisse. His tamen non obstantibus reformatio, de qua inferius, initio plene ad realitatem perducere non potuit, siquidem:

1. ratio studiorum Societatis Jesu generatim praevalebat;
2. defuerit copia magistrorum, ut rationem studiorum mutare potuerit;

3. nec cito innovationes quasdam introducere suadebantur, quoniam Alumni Seminarii Vilmensis tunc temporis praevalenter e Scholis Jesuitarum proveniebant;⁷ exinde « motivum paedagogicum » haud parum exposcebat, ut ratio studiorum antea adhibita continueretur. His consideratis certe dicere possumus Scholam a J. Rutskyj anno 1607 renovatam ad categoriam « scholae coniunctae » pertinuisse. At prout Rutskyj reformationem suam sensim sine sensu, tamen consequenter praeparare solitus est, idcirco etiam in Scholam a se directam quaedam nova elementa introducere minime dubitavit ita, ut periodus ista iure meritoque transitoria dici potest.

Periodus quarta: inde ab anno 1617 usque ad annum 1621, scil. ad Seminarii suppressionem, qua periodo Schola Seminarii Vilmensis, sub influxu motus reformatorii, ad exigentias novas adaptata fuit ita, ut ipsa necessitate rei a normis tunc temporis generatim vigentibus declinare debuit. De hisce declinationibus necnon mutationibus fusius tractare intendimus, ut imaginem Scholae saltem approximativam habeamus.

De Schola novis innixa principiis sermo habetur in « *Constitutionibus Ordinis S. Basilii Magni* », a Metr. Rutskyj scriptis,⁸ in quibus haec statuuntur:

REGULA 1: « Diligens adhibebitur studium, ut nostri *Scholam studiumque* habeant bene ordinatum numeroque studentium confertum capaxque Fratrum etiam *aetatis infimae*. Legere modo scribereque sciant, quibus communis religiosus elargiendus est vestitus absque caputiis tamen, modusque vivendi ac exercitiorum praescribendus diversus ab

⁷ K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 498.

⁸ Constitutiones sunt Metr. Rutskyj, uti ex epistula eius patet (ASV, *Congr. Concilii*, — Relationes 1617-28, fol. 520r-521v, et ARCH. COL. GR. IN URBE, P. I, *Cronica*, fol. 203/197/). Cum vero illae nondum publicatae fuerint, prout nonnisi recenter a G. A. WELYKYJ OSBM adinventae, integrum afferimus textum. Publicatio evenit in *Epistolis Iosephi Velamin Rutskyj, Metropolitae Kioviensis Catholici*, Romae 1956.

aliis qui vel vota profiterentur vel ad ea sese in novitiatu comparant. *Magistri eis* providendi eiusmodi qui cum *litteris vita* quoque religiosa eos imbuant, simulque *cantum* ecclesiasticum ac *caeremonias* edoceant, cumque notabiliter in litteris profecerint atque ita ut idoneos se reddant *altioribus adeundis scholis*, tum ad Novitiatum transferentur, quo exacto ad vota religiosa admittuntur ad altioresque mittantur Scholas, aut ad alias religiosas occupationes applicabuntur ».

REGULA 2: « In ea *Schola Magistri id diligenter attendent, ut bene perfecte* que discipuli addiscant *linguam latinam, ut loqui scribereque* latine sciant, quod si tanta discentium multitudo sit, ut et *distinctione Scholarum et Magistrorum* numero maiore indigeant, id omni cum diligentia curabit efficere, sciens hunc esse unicum *efficacissimum modum Ordinis nostri propagandi*, ipse dispescet vel per semet vel per alium quempiam, qui huic rei par sit, ut juvenus nostra id ediscat, quod pro eius *aetate ingenioque ac pro Religionis exigentia*, discendum est, qui autem ad artes liberales scientiamve quempiam minus se praestarent *idoneum* non est ei id studii permittendum ut vel quammaxime velit ».

REGULA 3: « Hanc eandem scholam, si tota in uno quopio loco consistat, quotannis inviset *inspicietque* tam in *docentes* tam in *discentes*, attendens ut quivis suum impleat officium ».

REGULA 4: « Singularis in Religione nostra erit pro iuvenibus nostris *Schola Graeca* in qua e fundamentis ordinateque eam linguam, nobis *apprime necessariam*, addiscant, etsi eiusmodi *Schola* commode possit coniungi in eodem loco cum *latina* praestabit Protoarchimandita eo modo ipsi aptius videatur ».

REGULA 5: « Ei qui *maiore ad quampiam Scientiarum polleant aptitudine* maioremque teneant erga eam volentiam quam ad alias ita, ut spes sit ipsum *excellenter* in ea profecturum evasurumque celebrem, permittendum est. Dabit operam, ut in Ordine nostro non eis tantum, qui latine sciant paresque sint addiscendae *Theologiae Morali*, sed rudes quoque linguae latinae habeant modum exercendi se in ea scientia in aliquo principe Monasterio nostro, nihilominus in quolibet etiam Monasterio deget vel unus aliquis huius scientiae peritus, *solvendis difficultatibus audientium confessiones*, ut habeant a quo illuminentur imperiti ».

REGULA 6: Curabit quoque ut pro docendis quoque juvenibus in locis aptioribus terrarum Russiae erigantur Scholae, in quibus diligenter bonoque ordine doceantur *Litterae liberales* quam pietas christiana ».

REGULA 7: « Si inter Patres advertat quempiam qui studia absolverit inque vita religiosa bene exercitatus sit, simul vero idoneus parque *disceptando* cum *haereticis*, permittet ei ut *lectioni Sacrarum Lit-*

terarum Sanctorumque Patrum sese dedat, aliisque libris quos eiusmodi negotium exigit».

En regulæ, utique generalissimæ, ex quibus elementa constitutiva Scholæ Seminarii Vilmensis eruere possumus.

Elementa vero ista sunt sequentia:

- 1) Schola in qua Fratres *legere et scribere* ediscunt (*infima classis grammaticae*: maior et minor, sive rudimenta);
- 2) *Schola Latina et Graeca* (*grammatica, syntaxis, humanitas, rhetorices*);
- 3) Litteræ liberales (*ethica, mathesis, physica, logica, metaphysica*);
- 4) *Disciplinæ*: Theologia Moralis, solutio difficultatum audientium Confessiones (casus conscientiae), disceptatio cum haeticis (controversiæ), lectio Sacrarum Litterarum et Sanctorum Patrum.

Primo visu animadvertitur «schema» scholæ Societatis Jesu. Comprobationem vero assertionis invenimus in quibusdam documentis, utique posterioribus, quae tamen experientiam longe anteriorem innuunt.

Primum eorum sunt Constitutiones Synodus Kobrynensis a. 1626, in quibus prae aliis haec dicuntur: «Praeterea praedicta Congregatio (Santisimae Trinitatis) Praeceptores latinos ad *Rhetoricam* usque ex nunc ac eiusmodi Magistros, qui idiomate Ruthenico disciplinas Sacerdotali Ordini apprime necessarias tradant, promisit, prout opportunum fuerit».⁹

Secundum vero, epistula Metr. Rutskyj ad Alunmos Coll. Graec. Romæ (7 Maii 1624) constituit, in qua haec leguntur: «Vilmæ autem aut in alio loco posset esse schola, quæ iam modo incipit Novogrodeci, in qua mane lingua *vulgari* leguntur *Controversiæ*, tempore pomeridiano *casus conscientiae*. Ut autem magis speciosum sit, acceptus est a nobis *S. Damascenus slavonicus*, et leguntur *quatuor libri De Fide Orthodoxa*, in quibus non tantum *controversiæ* omnes legi possunt, dando annotationes ad textum, sed etiam tota *Summa Theologiae* S. Thomae».¹⁰

⁹ *Bohoslovia* (1923), T. I, L. 2-3, p. 278; et (1924), T. II, L. 2-3, p. 204. In documento dicitur: «Magistros, qui *idiomate Ruthenico* disciplinas...». Magistri vero tales «idiomate Ruthenico» non nisi in Seminario Vilmensi acquirere potuerint, ex eo, quod ex una parte in nulla alia schola haec lingua tam perfecte edocebatur, ut quis in illa materias disciplinasque philosophicas et immo theologicas exponere valeret; ex alia vero Seminarium Vilmense unicum tunc temporis apparebat, in quo lingua ista fastigium id genus pertigerit (cfr. APF, S. R. C. *Generali*, v. 337, fol. 229).

¹⁰ APF, S. R. C. *Generali*, v. 337, fol. 229; documentum hoc scriptum est postquam Seminarium Vilmense iam extinctum erat, attamen sermo de «annotationibus» et «Controversiis» nos usque ad a. 1610 conducit, quia ante hunc annum conscriptum est a J. Kunccevyč eius opus «*De baptismo Volodymyri*» et «*De primatu Romani Pontificis*», et paulum post hunc annum prodit eius liber «*De alienatione librorum slavonicorum*», quae postea a L. Kreuza a. 1617

Iuxta hucusque dicta patet, Scholam Seminarii Vilnensis ultima periodo, quantumvis in principiis tunc temporis communiter vigentibus sistere pergat, quadam nova possidere elementa. Ista nova *elementa* sunt:

1. Maius attentio linguæ *slavonicæ et graecæ* addiscendæ applicatur, quod sane in scholis latinis sæpe-sæpius negligitur;¹¹

2. Fundamentum studiorum Theologiæ statuunt *libri* lingua *slavonica* scripti, præprimis vero « S. J. Damascenus Slavonicus »;

3. In studiorum ratione maxime sic dictæ *Controversiæ* premuntur, quæ in studiis Unitorum formam sibi propriam acceperunt.

Hæc tria *singularitatem* Scholæ Seminarii SS. Trinitatis statuunt, sed de illa in subsequenti tractabimus paragrapho.

§ 2. De ratione studiorum.

Antequam hanc præcipuam aggrediemur quæstionem, ut illam facilius intelligamus, quædam præliminariter notare proponimus. Surgit nempe quæstio: curnam Metr. Rutskyj, Alumnus Collegii Societatis Jesu, qui de cetero ipse palam confitetur scholas eiusmodi optimas esse,¹² curnam ille in ratione studiorum propriæ scholæ aberrationes quasdam, spiritui magistrorum suorum alienas, admiserit?

Secundum ea, quæ in operibus Metr. Rutskyj leguntur, admittendum est, illum ad passum talem tum *utilitate*, tum etiam *necessitate* ipsa compulsus fuisse. Utumque stricte presseque cum reformatione Ordinis Basilianorum, per quam correctio « regiminis » Ecclesiæ Unitæ perfici debuit, connectitur.

At *necessitas* reformationis revera haud parva fuit. Messis enim amplissima novos idoneosque operarios et quidem numerosos expectabat; at illi sane deficiebant.¹³ Item silentio præterire non licet, quod Rutskyj in hoc casu de adiutorio ex parte « mundi latini » cogitabat,¹⁴ sed hoc impossibile fuit propter aversionem, quam Alborutheni et Ucraini tunc temporis adversus Latinos sentiebant. At profecto, quoniam ille « in hoc regno (Poloniæ), uti ipse testatur Rutskyj, maiorem quam in toto orbe terrarum sustinet (populus) depressionem a dominis ». ¹⁵ Fere idem erat in scholis, ubi pueri et adolescentes « a condiscipulis irrisiones, a professo-

in uno libro sunt collecta ac redacta; argumenta huiusmodi materiam controversiarum constituiebant.

¹¹ S. BEDNARSKI, o. c., p. 235.

¹² J. V. RUTSKYJ, *Discursus de regimine corrigendo*. in *Christ. Cten.* 1106.

¹³ Informatio Episcoporum sub Metr. Rutskyj, in M. HARASIEWICZ, o. c., p. 268; ASV, *Nunt. di Varsavia*, v. 98, fol. 20-21.

¹⁴ ARCH. COL. GR. IN URBE, P. I, *Cronica*, fol. 358 sub VII; J. V. RUTSKYJ, *Discursus de regimine corrigendo...*, in *Christ. Čtenije* (1909) p. 1105.

¹⁵ Informatio Episcoporum sub Metr. Rutskyj, in HARASIEWICZ, o. c., p. 274.

ribus persuasiones et munuscula, quæ ipsi magni faciunt, confiteri enim debent secundum regulas Patrum Soc. Jesu singulis mensibus ibidem in Collegio et sic asvescunt ab ineunte ætate ad Ritus Latinum»,¹⁶ cuius rei talis erat exitus, ut ex scholis Latinorum ducenti fere iuvenes nobiles transierunt ad Ritus Latinum, numerus vero eorum in dies crescebat. Hoc sane ansam dedit aversioni istæ, quæ eousque processit, ut illi Uniti, qui studii absolutis Roma revertebantur, suspicione de mutatione Ritus non parva laborabant.¹⁷

Iamvero hæc sunt Unionis impedimenta inter præcipua prima, quæ Metr. Rutskyj in «*Informatione*» sua S. C. de Propaganda Fide data exposuit,¹⁸ nimirum:

1. Paucitas operariorum eorumque incapacitas talem habuit effectum, ut Nobiles tum Alborutheni tum Ucraini splendorem necnon maiestatem Ritus Latini animadvertentes, illum amplexi sunt, exinde consequenter:

2. Oritur abalienatio a Ritu proprio eiusque despectus ac oppressio, quod in effectu causat:

3. Aversionem maxime intensam ex parte despectum oppressionemque patientium, quæ reactio non solum Latinos versus sed immo contra fratres suos unitos vertitur, eos in apostasia accusando ac ut traditores iudicando infamiaeque dando.¹⁹

De statu tali J. Rutskyj, adhuc laicus, non parum cogitabat ac tandem aliquando «*Discursum de regimine corrigendo*» anno 1605 conscripsit, quem fere eodem tempore (a. scil. 1606) alio «*Discursu de mediis iuvandis...*» supplevit. In duobus hisce operibus de *mediis*, quibus adhibitis status ille deplorabilis corrigi posset, tractat. Secundum mentem Metropolitanæ Rutskyj duo præcipua desiderantur media:

1. *Reformatio Ordinis S. Basilii Magni* talis, ut in illo primi promotores primique propugnatores vitæ renovatæ educerentur, qui postmodum *scholas numerosas* optimeque constitutas dirigere potuerint, quo pacto fundamentum pro alio magis efficaci posuerint remedio.

2. Hoc secundum remedium praevidebatur a Metropolita *unum* pro tota Metropolia *numerosumque Seminarium*, ex quo evaderent *novi ope-*

¹⁶ *IBID.*, p. 284-285.

¹⁷ J. V. RUTSKYJ, *Discursus de regimine corrigendo*, in *Christ. Čtenije* (1909) p. 1106-1107; cfr. L. KREUZA, *Defensio Unionis*, in *RIB*, T. IV, col. 296-297.

¹⁸ «De omnibus his miseriis, dicit Rutskyj, siluimus hactenus, tum ut paci, et fraternæ charitati consuleremus, tum ut committeremus tempori et circumstantiis, optimo magistro, ut emendet; sed... et praeteritum statum cum praesenti conditione comparando, recordatione ipsa affligimur, et compellimur obviare, ne malum ulterius serpat»; in M. HARASIEWICZ, *o. c.*, p. 291; cf. idem, *Discursus de aliis mediis...* *MIGNE TCC*, T. V., col. 465-468.

rarii optime instructi, candidati ad Metropolitanos, Episcopos, Visitatores Ecclesiarum necnon scholarum Magistros.²⁰

De hisce rebus Metr. Rutskyi in opere suo reformatorio nequaquam oblivisci potuit. Exinde prae oculis tenere debuit tum paucitatem operariorum, tum transitum ad Ritus Latinum, tum demum aversionem populi, in medio cuius Unionem promovere cupivit. Quapropter a schola ea omnia, quae non solum aversionem, sed immo suspicium causare potuit, praeprimis semovere debuit.

Itaque J. Rutskyj de hisce rebus cogitando valoremque scholarum perpendendo, ad conclusionem pervenit, scholas maxime pro Unitis convenientes - « *proprias esse scholas* », ²¹ has nempe in quibus lingua dominaret slavonica. At profecto, « quia lingua haec ipsis est usualis et connaturalis » et « a SS. Pontifice Adriano hoc privilegio donata, ut in illa sacrum missae officium caeteraque divina officia decantarentur ». ²² Hac lingua libri quoque liturgici sunt conscripti, in quibus « habemus, dicit Rutskyj, tot terminos slavonicos, ut nihil opus sit mendicare ab aliis libris ». ²³

Exinde *lingua slavonica* pro defectibus supradictis quasi *remedium universale* facta est. Quandoquidem in ratione studiorum illa pro obligatoria introduceretur:

a) tollitur suspicium ritus alienationis et consequenter ista aversio infelix tam pro Unione nociva et periculosa removetur;

b) alliciantur iuvenes ad scholam propriam frequentandam, ²⁴

²⁰ Bene rem istam canticum illustrat populare, in quo Uniti in eodem ac Hebraei et Domini ponuntur fastigio:

« Neque est melius,	At deest Hebraeus,
Neque est pulchrius	At deest Dominus
Quam apud nos in Ucraina;	Nec habetur unio ».

Cf. O. LEVICKIJ, *Ožerk vnutrennoj istorii Molorosiji vo vtoroj polovinke XVII vieka*, Kiev 1875, p. 12 (in ucraino)

²¹ J. V. RUTSKYJ, *Discursus de regimine corrigendo*, l. c., p. 1094; IDEM, *Discursus de aliis mediis...*, l. c., col. 468-469; et praes. *Velaminus Metropolita de statu Russiae ad Dominum Montium...*, in ASV, *Nunt. di Varsavia*, v. 98, fol. 21.

²² IDEM, *Discursus de regimine corrigendo*, l. c., p. 1106. Specimen scholae eiusmodi invenimus Novogrodiae, de qua Rutskyj sequentia scribit: « in qua mane *lingua vulgari* leguntur Controversiae, tempore pomeridiano casus conscientiae. Ut autem magis speciosum sit, acceptus est a nobis S. Damascenus Slavonicus... »; Epistola Rutskyj ad Alumnos Col. Graec. Romae, in APF, *S. R. C. Generali*, v. 337, fol. 229.

²³ Informatio Episcoporum sub Metropolita Rutskyj, l. c., p. 268, 267.

²⁴ APF, *S. R. C. Generali*, v. 337, fol. 229; Epist. Rutskyj ad Alumnos Col. Graec. Romae. ²⁴ Quod revera factum est postquam Metr. Rutskyj bene Seminarium constituit; scimus enim iuvenes multos Collegia SJ. derelinquentes ad eius scholam frequentandam pervenerunt; cf. J. SUSZA, *o. c.*, p. 14; A. GUEPIN, *o. c.*, p. 143; P. CHOMYN, *o. c.*, p. 268; praes: K: CHARLAMPOVIČ:, *o. c.*, p. 498.

ideoque eliminatur periculum transitus ad Ritus Latinum in scholis Jesuitarum;

c) possibilis evadit numerosa educatio novorum operariorum, siquidem in «lingua vulgari» pro omnibus intelligibili respectivae exponuntur disciplinae, ideoque tum pro «aetatis infimis»,²⁵ tum pro illis, «qui sunt maturiores et studere non possunt latinae».²⁶

At lingua slavonica maxime pro Unione defendenda et propaganda opportuna visa est ex eo, quod in illa *libri liturgici sunt* conscripti necnon *argumenta* legitimitatis Unionis irrefragabilia reperiuntur.

His attentis, melius intelligitur curam Metr. Rutskyj in schola sua linguae vulgaris sublineat momentum; propter quod motivum S. Damascenum in aequali cum S. Thoma ponit linea, etsi evidens sit praeminentia primi prae alio; qua de causa Controversiarum exhibeat necessitatem. Et reapse lingua slavonica fit quasi *clavis* ad thesaurum in libris liturgicis necnon scriptis SS. Patrum conclusum. Itaque S. J. Damasceni opus $\pi\eta\eta\eta$ $\gamma\omega\sigma\epsilon\omega\varsigma$ veluti receptaculum hoc thesaurum continens, - *medium* vero pro illo hauriendo ac ceteris tradendo Controversiae apparent; hoc ultimum veluti «argumentum ad hominem» ex libris «quos adversarii quoque apud se habent, aut habere possunt, dum illos in ecclesiis monasterisque quaererent»²⁷ prospicitur.

Attamen illi, qui primi hoc ad realitatem perducerent - *monachi* esse debent,²⁸ sed non «illos antiquiores monachos licentiori vitae assuefactos, sed novos religiosos, qui sunt tabulae rasae, in quibus inscribi possit quodlibet conquirunt».²⁹ Nec mirum est, quoniam in scholis istis ea edocere tenebuntur, quae «antiquiores» pro innovationibus habuerunt; e. g. quod Unionem non solum pro vita ecclesiastica, sed etiam pro sociali prorsus necessariam esse; nec illam revera quid novum esse, sed traditionem longinquam, historia ipsa probatam habet;³⁰ neque ad illam promovendam transitus ad Ritus Latinum, uti hucusque etiam inter theologos nonnullos persuasum erat, necessarium esse, sed e contra Ritus Orientalis puritas diligenter est servanda.³¹

Tales ideae in operibus sive Rectorum sive Magistrorum Seminarii

²⁵ Cf. *Regulae communes omnium ac particulares OSBM*. c. IV: *De Scholis*, R. I.

²⁶ APF, *S. R. C. Generali*, v. 337, l. c.

²⁷ L. KREUZA, *Obrona jedności cerkiewnej* in RIB, T. IV, col 161.

²⁸ J. V. RUTSKYJ, *Discursus de regimine corrigendo*, in *Chist. Čtenije* (1909) p. 1107.

²⁹ IDEM, *Velaminus Metropolita de statu Russtae...*, in M. HARASIEWICZ, o. c., p. 295; informatio haec scripta 1 Jul. 1624, in qua fere eadem repetuntur, quae a Metropolita a. 1617 in Congr. Novograd. I, sess. 1, sunt dicta; cf. *Arch. Sbornik*, T. XII, p. 9.

³⁰ Cf. *Arch. D. Sapieh.*, T. I, n. 334, 337, 437.

³¹ Informatio Episcoporum sub Metropolita Rutskyj, in HARASIEWICZ, o. c., p. 264, 266-267.

Vilnensis manifestantur, inde iure meritoque supponere debeamus, illas materiam studiorum in genere, Controversiarum vero in specie constituisse, eo vel magis quod argumentatio id genus primum a S. Josaphato Kunccevyč adinventata et applicata,³² efficacitate quammaxima est gavisata.

Materia vero controversiarum praecipua illas fidei catholicae complectitur veritates, quae tunc temporis a dissidentibus mordicus impugnatae fuerunt, nempe: primatus Papae, legitimitas Unionis, processio Spiritus Sancti. Probatio earum, etsi morem scholasticum non despiceret, solis textibus sive liturgicis sive patristicis, sive etiam documentis antiquis slavonicis (exclusis omnibus sive graece sive latine scriptis) quos dissidentes quoque possidebant aut facili negotio comparare sibi potuerunt³³ nitebatur.

Ad quaestionem melius illustrandam sumamus opus Leonis Kreusae «*Defensio Unionis*»,³⁴ in quo veritates fidei catholicae hoc exponuntur ordine:

- I. De primatu Beati Petri;
- II. De Successoribus Petri in eius potestate;
- III. De eo quomodo Rusj baptizata fuerit;
- IV. De facto obedientiae a Senioribus nostris Clementi Papae VIII praestitae;
- V. De Spiritus Sancti processione.

Theses huiusmodi sequentibus fulciebantur textibus:

1. LIBRIS LITURGICIS: «*Euchologio Balabani*», «*Octoechio*», «*Minea*»,³⁵
2. LIBRIS CANONICIS: «*Proloh*»,³⁶ «*Sobornyki Slovenski*», «*Pravidla Slovenske*»,³⁷ «*Kronika Moskovska*» «*Kronika Slovenska*».
3. ANTIQUIS DOCUMENTIS:

³² ZUKOVIČ, *O neizdannyh sočinenijach J. K.*, in IAN (1909) T. XIV, § 5, p. 222-223.

³³ Cfr. *Arch. D. Sapieh.*, T. I, n. 404, n. 337 sq.

³⁴ RIB, T. IV, col. 157-308; in opere hoc ea colliguntur ac quandoque repetuntur, quae a S. J. Kunccevyč in opusculis eius supra laudatis (vid. notam 32) sunt exposita; cf. A. IŠČAK, *De Zacharija Kopystenskij eiusque «Palinodija»*, in *Bohoslovia* (1931), T. IX, 1, 1-2, p. 64-106; praes. *MINEA* sub diebus: 2 Jan. - festum S. Sylvestri, Pp.; 13 Febr. - festum S. Leonis Papae; 12 Mart. - festum S. Gregorii Pp.; 14 Apr. - festum S. Martini Pp.; 25 Nov. - festum S. Clementis Pp., et SS. Alexii hominis Dei ac Petri Alexandrini; praeterea: festa S. Cyrilli Alex., die 16 Jul. et S. Theodori Studitae, die 11 Nov., sed praes. festum SS. Apost. Petri et Pauli, die 29 Junii.

³⁵ Cf. RUSNAK, *Libri liturgici Ecclesiae Orientalis de Primatu Papae*, in *Bohoslovia* (1934), T. XII, L. I, p. 45-57; L. 4, p. 274-286; I. XII, 1, 2-3, p. 112-123.

³⁶ «*Prologus*» est liber, in quo homiliae SS. Patrum pro diversis continentur festis; cf. M. JUČIE, *Theologia Dogmatica*, T. IV, c. III, art. II, p. 335; liber hic affert testimonia de Sanctis Pontificibus Sylvestro (4 Jul.), Agapito (25 Aug. et 17 Apr.), Martino (14 Apr., 13 Aug., 15 Sept.), Nicolao (23 Sep.), Hadriano II (13 Jan.).

³⁷ «*Soborniki Slovenski*» continent appellationes ad Pontifices R.: Leonem III (11 Nov., 28 Nov.,

« *Epistola Petri Antiocheni* », « *Decreta Concilii Florentini* »³⁸, « *Epistola Niphonis Patr. Constant. ad Metropolitam Kioviensem de Conc. Florentino* », ³⁹ « *Epistola Isidori Metr. Kioviensis ad Vicarium Chelmensem* », ⁴⁰ « *Epistola Cleri et Nobilium terrae Rusj ad Papam Sixtum IV a. 1476* ». ⁴¹

4. TEXTIBUS SS. PATRUM:

a) S. BASILIUS M.: *Orationes*: « *De poenitentia* », « *De Constitutione Monachorum* », « *De obedientia* », « *De Poenitentia et Castitate* », Epist. 43 ad Gregorium Niss., « *Adversus Eunomium* », L. 3, 5; « *Adversus Serapionem* », « *Adversus Amphilochium* », c. 4, 5.

b) ATHANASIUS: dialoghi « *De S. Trinitate* », « *De communi essentia* ».

c) CHRISOSTOMUS: Homiliae 14, 18, 50, 54, in AA 1,23 « *De Sacerdotio* ».

d) GREGORIUS Niss: « *Adversus Apollinarium* », « *O różności, istosci, postaci* ».

e) HYPOLITUS: « *De ultimo iudicio* ».

f) TARASIVS: « *Epistola ad Hadrianum II* ».

g) CYRILLUS Alex.: « *Sermo in S. Joannem*, c. 16 ».

h) DAMASCENUS: « *De Barlaamo* », « *De duabus voluntatibus in Christo* », « *De Fide Orthodoxa* », l. I, c. 8, 9, 11.

i) AUGUSTINUS: « *De Trinitate* », XV, 26. ⁴²

16 Jul), Martinum (14 Aug., 21 Jan.), Nicolaum (23 Sept.), Julium (6 Nov.), Innocentium (13 Nov.), Caelestinum (16 Jul.), Felicem III (5 Dec.); item de appellationibus SS. Cyrilli et Methodii (14 Febr.) ceterasque (9 Maii, 14 Apr., 24 Dec.) usque ad annum 1442.

« *Kronika Slovenska* » tractat disserte de Pontificibus: Joanne XII, Nicolao I et Hadriano II.

« *Kronika Moskovska* » permulta exhibet testimonia de Conc. Florentino. « *Pravidla Slovenskie* » sunt canones in translatione slovena a Rege Bulgarorum Metropolitae Kiovensi a. 1370 transmissi (cf. RIB, T. IV, col. 179), in quibus tractatur de Conciliis Oecumenicis, qui sane nobis testimonia praeclara de rebus R. Pontificum gestis afferunt; nimirum de Pontificibus Romanis: Sylvestro (Conc. Nicaenum), Damaso (Conc. Constantinopolitanaum), Caelestino (Conc. Ephesium), Leone M. (Conc. Chalcedonense), Vigilio (Conc. Constant.), Agatone (Conc. Constan.), Hadriano (Conc. Nicaenum), Gregorio X (Conc. Lugdunense), Eugenio (Conc. Florentinum) necnon de Metropolitis Kioviensibus inter annos 1415-1442.

³⁸ Documentum hoc inveniebatur in translatione slovena penes Monasterium S. Spiritus Vilnae; cf. RIB, T. IV, col. 247-266.

³⁹ *IBID.*, col. 122.

⁴⁰ Originalis textus eius inveniebatur in « *Kronika Moskovska* »; *IBID.*, col. 223. Epistola haec a. 1602 a Metropolita Potij adinventum argumentum pro unionis legitimitate statuebat irrefragabile, quamque Metropolita « pro auro abscondebat »; (cf. *Arch. D. Sapiéh.*, T. I, n. 404).

⁴¹ Quae epistola postmodum a Metr. Potij a. 1605 adinventum fuit (cf. AZR, T. IV, n. 164); *Arch. Sbornik*, T. IV, n. 62; ASV, *Fondo Borghese*, III 89, fol. 24; RIB, T. IV, col. 503-504; A. S. PETRUŠEVYČ, *Svodnaja Halycsko-Russkaja litopysj s 1600 po 1700 hod*, Lvov 1874, p. 406; praes. *Arch. D. Sapiéh.*, T. I, n. 437, p. 368.

⁴² RIB, T. IV, col. 295.

Thesi probata, auctor ita concludit: « An Papa Romanus pastor supremus a Christo Domino sit institutus, in quo promissiones B.to Petro factae verificantur, id est, quod omnibus gubernare debeat, nec in officio suo errare possit? De hoc tali modo, quem nos in libro isto adhibuimus, quaerendum est, nimirum: quid hac de re Ecclesia nostra putaverit? an Papa potestatem in concilia habuerit et qualem? an Patriarchas in sedem patriarchalem imposuerit? an eos de officio eorum umquam deposuerit? an hos, a quodam alio iniuste depositos, quandoque restituerit? an appellationes a toto orbe terrarum ab ipsisque patriarchis necnon Conciliis ad eum fuerint? Haec in libris, ex quibus id monstravimus, sunt investiganda. His vero inventis, ulterius est procedendum quaerendo: an potestatem hanc Papa amiserit, an potius semper illa polluerit? Si amiserit, a quo hac in re iudicatus fuerit, qui eum iure convicerit, deposuerit, quo tempore, qua de causa, ubi, in quo Concilio Oecumenico? At legendo amplius haud invenies prae illo, quod solus patriarcha Constantinopolitanus Michael iste Caerularius, qui illi semper submissus erat, nec ullam in illum habuit potestatem, ipse solus, et quidem ipse fecit imperator ».⁴³

Talis tamen Caerularii actus traditioni christianae sub omni respectu contrarius apparet, nec cum doctrina Patrum congruit. Uniti, e contra, traditionem plene servant, ideoque « nos ita credimus, dicit Kreusa, quomodo a septem Conciliis Oecumenicis edocti sumus, ita confitemur, quomodo scripserunt nobis Patres Sancti: Basilius Magnus, Gregorius Theologus - uti nos illum appellamus - Joannes Chrysostomus, Athanasius, Cyrillus, Patres Orientales cum quibus, tunc tempore, Sanctus Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Papa, dictus Dvojeslov, Patres Occidentales in concordia vixerunt. Et hos omnes Ecclesia nostra semper admittebat. Horum adsunt libri. Aperiamus illos, isti nos sane iudicabunt atque monstrabunt, qui de nobis tenet veritatem ». (l. c.)

Textus istos de industria attulimus, quia in illis optime tum *materia* circa quam controversiae versabantur, tum *modus*, quo quaestiones controversae persolvebantur, relucet. Itaque materia controversiarum sunt veritates, de quibus iam supra diximus; modus vero solvendi quaestiones controversas totus est in inquisitione harum veritatum in solis libris lingua slavonica scriptis, quae pro omnibus sunt accessibiles, ideoque nemo se excusare potest se rem istam nullibi invenire posse, aut forsitam asseverare, veritates id genus omnino excogitatas esse.

His expositis, Leo Kreuza sedulo animadvertit: « Cognitio rei istius tanta requiritur, non ut multum loqui potuerent, ut computum ecclesiasticum scirent, ut bene legerent et cantarent, sed talis ut legendo intelligerent

⁴³ *IBID.*, col. 289.

scripta Patrum Sanctorum, non vero unum alterumve, sed multos. Insuper scire oportet, quid in Conciliis sanctis oecumenicis et provincialibus factum fuerit? Hoc quoque in re ista ad sciendum est necessarium, quid historiographi graeci scripserint». ⁴⁴

In textu mox allato ea invenimus, quae in Alumnum institutione maximum habuit momentum. Quisque ad sacerdotium aspirans candidatus constanter prae oculis habere debuit, illum ad munus suum in quibusdam singularibus sese praeparare debere circumstantiis, exinde pro illis maiore quam pro ceteris ponuntur exigentiae, nimirum:

1. quod Pastori animarum non sufficit, ut bene legere, scribere et cantare sciret necnon in computo ecclesiastico sit bene versatus, sed

2. exigitur cumprimis, ut «insudaret tum in studiis ad illorum conversionem accomodatis, tum in removendo impedimenta et obstacula eidem conversioni»; ⁴⁵

3. exinde studia eorum talia esse debent, «ut legendo intelligerent scripta Patrum sanctorum», ut cognoscerent decreta Conciliorum, neque hagiographos negligerent. ⁴⁶

Super hisce fere principiis rationem studiorum Seminarii Vilnensis fundatam fuisse ducimus; et sic, quantumvis Seminarium Vilnense nullas proprias habuit «Constitutiones», tamen ex documentis analogicis eruimus elementa eius constitutiva, quibus tota eius vita nitebatur.

* * *

Itaque in Seminario nostro, primo oculorum ictu, animadvertere possumus *regimen*, qui hierarchico modo, a Metropolita per Archimandritam ad Rectorem, Directorem spiritus ac Magistros descendens, est exstructus. Irregularitas in illo haec reperitur, quod singula officia, ab eadem persona functa, valde permiscuntur. - Secundum vero elementum, scilicet *Alumni*, triplicem novit distinctionem, nimirum: Regulares, Saeculares et Laici, quorum ultimi (religiosi), prout numerosiores, in prima ponuntur linea eorumque exigentiae prae ceteris respiciuntur ita, ut in «*Ordine cotidiano*» nonnisi de his habetur sermo. - Ultimum elementum constitutivum, i. e. *Schola*, radicaliter in scholarum Societatis Jesu nititur principiis, sed hoc non obstante suas detinet proprietates, quibus a ceteris distinguitur scholis. Quo pacto Seminarium Vilnense, sub respectu constitutionis suae, *indivisi-
dualitatem* quandam propriam detinet.

⁴⁴ *IBID.*, col. 292.

⁴⁵ J. V. RUTSKYJ, *Discursus de aliis mediis...*; MIGNE, *TCC*, T. V. col. 467.

⁴⁶ Sicut ex L. KREUZAE opere «*Defensio Unionis*» patet, historiographos graecos: Zonaras, Sozomenos et Cedrenus maxime tunc temporis in usu fuisse; cfr. RIB, T. IV, col. 196-209.

CAPUT TERTIUM

DE SEMINARII VILNENSIS SUSTENTATIONE

ART. I. DE BONIS VILLAE PEČERSK

ART. II. DE BONIS SEMINARII COMMUNIBUS

ART. III. DE BONIS SEMINARII INDOLIS OCCASIONALIS

CAPUT III.

DE SEMINARII VILNENSIS SUSTENTATIONE

Seminarii *sustentationem* non minoris momenti ac cetera esse elementum, siquidem ab illo tum personarum regimen detinentium, tum etiam Alumnorum institutionis prosperitas stricte pressequi dependeat. At ipsumque Ecclesiae ius exercendum inutile evaserit, nisi illa Alumnis Seminarii sustentationem necessariam honestamque suppeditare valuerit.¹

Nil inde mirum, quod in «*Articulis Unionis*» Episcopi, antequam negotium Seminarii moverent, cum primis de bonis ecclesiasticis tractare satagunt,² et sic quaestio haec inter praecipuas prima evadit. Nec dissidentes, ex parte sua, rem tali momenti negligere putaverunt, sed omni nisu ea sibi vindicare studentes, omnem nacti sunt occasionem, omnibusque usi sunt circumstantiis, ut bonis ecclesiasticis potirentur. Itaque mors Metropolitanae Rahosae (mens. Jul. 1599) et sedes Metropolitana vacans, cum successor eius H. Potij nondum fuit electus, pro dissidentibus occasio apparuit optima, ut desiderium eorum impleretur.³

Ita historia sustentationis Seminarii Vilnensis in luctam prolixam, in terris Lithuaniae, Alborutheniae et Ucrainae, de bonis ecclesiasticis includitur. Quaestio haec solutionem suam in Comitibus Regni Generalibus (anno 1609) habuisse dicitur, attamen de facto minime durare desinit ac proinde tractationem nostram sine intermissione concomitabitur.⁴

¹ Cf. S. ROMANI, *Summa Juris Canonici Lineamenta*, Romae 1939, L. III, tit. XXI, n. 377, p. 145.

² Cfr. p. 28, n. 8.

³ M. KOJALOVIC, *Litovskaja Tserkovnaja Unija* v. II, S. Peterburg 1871, p. 60: «Tunc generatim honorum istorum correptiones tempore certo recurrentes locum habebant. Clerici vero oblectamentis se dabant et Officiales tempore descriptionum et traditionum proventus inde depromebant, veri existimatique patroni, iura sua ad bona Ecclesiae regenda sibi donata, quamdiu deesset ille, qui Ecclesiam praesentare poterit, apponebant.. Itaque facilius erat, illa prae manibus suis detinendo, novo Metropolitanae (Potij) non restituere, quam a Michaele aut Potij revindicare, ac permittere, ut ipse illis potiretur». (in l. russa).

⁴ Cf. J. PELESZ, *Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom*, v. II, Wien 1880, p. 43; A. GUEPIN, *Saint Josaphat Archeveque de Polock, martyr de l'unité catholique et l'Eglise Greque unie en Pologne*, Poitiers-Paris 1874, T. I, p. 101-103.

Tales sunt circumstantiae historicae Seminarii Vilnensis eiusque *substantiationis*, quae sub triplici tractari possunt aspectu, nimirum: proventus de bonis Seminarii propriis, item de bonis cum monasterio SS. Trinitatis communibus et demum de ceteris donis indolis occasionalis. His attentis inquirendum est: 1. de bonis praedii Pečersk, 2. de bonis praedii Koryst et 3. de bonis Seminarii indolis occasionalis.

ART. 1.

De bonis Praedii Pecersk

§ 2. De bonorum Pečersk revindicatione.

Praedium *Pečersk*, cum adnexi sibi vicis: *Tarasovyči, Cvyrkiv et Borsuky*, in districtu Oršaniensi positus, Seminario Vilnensi die 21 Ianuarii anno 1601 fuit adscriptum.¹ Traditio vero eius formalis nonnisi mense Augusto die 15 eiusdem anni locum habuit. Ad bonorum omnium acceptationem a Metropolita Potij eius « presbyter aulae metropolitanae », hieromonachus Archimandrita monasterii Kievo-cryptensis, Samuel Sienčylo fuit designatus. Itaque, Capitulo Kievo-cryptensi consentienti, praedium *Pečersk* cum vicis *Tarasovyči, Cvyrkiv et Borsuky*, modo ordinario, in possessionem ac dominationem perpetuam « Seminario Rutheno penes monasterium SS. Trinitatis » traditum est; partem vero accipientem « Superior Seminarii » Petrus Feodorovyč Suromjatnyk gessit.²

In documento ipso dicitur, traditionem « modo ordinario » processisse, i. e. cum descriptione solita a lege praescripta³ ac in scripto facta; attamen simile documentum nullibi reperitur. Pro re nostra peropportunum esset, si saltem approximativam imaginem status bonorum istorum oeconomici haberemus, quia tunc aliae quoque quaestiones, ut puta: lites de bonis istis, causa extinctionis Seminarii aliaque id genus melius intelligi et elucidari possent.

Cum vero directe rem istam solvere haud valeamus, alia scilicet *comparationis* via est sequenda. Habemus nempe prae manibus certa documenta

¹ Cf. c. I, p. 52.

² Secundum *Arch. Un. Mitr.*, T. II, n. 900, p. 236 praeter ista bona Met. Potij a. 1605 (20 Febr.) accepit oppidum *Pečeran* cum viculo *Lunyevyči*, distr. Novogrodensis, villificationes *Syhnači* et *Listoly*, in distr. Pincensi, necnon villif. *Hudylovyči* et *Persudovyči*. Cum vero hac de re nihil amplius scitur, certum sit, pro re nostra valet tantum documentum *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 249, p. 111.

³ *AZR*, T. IV, n. 14, p. 17: diploma regis Sigismundi III, 23 Aug., 1589.

in quibus descriptiones bonorum eiusdem ditionis (Districtus Novogrodenensis) similium vicorum afferuntur. Quapropter, comparatione peracta, *idealem* utique, sed etiam vere probabilem vici contemporanei reconstruere possumus statum.

Itaque in descriptione bonorum Nobilis cuiusdam Al. Polubenskyj, quorum nomen est *Hlusk Pohorilyj*, hi vici, qui secundum « servitutes » et « domicilia » taxantur, recensentur:

1. Korytno	12	servitutum	37	domiciliorum
2. Osovo	8	»	25	»
3. Jasen	6	»	9	»
4. Velha	12	»	41	»
5. Zolvy nec	6	»	12	»
6. Kolotyči	13	»	37	»
7. Myslotyn	5½	»	13	»
8. Pavetovyči	20	»	45	»
9. Borysovyči	4	»	6	»
10. Porjaze	5	»	15	»
<i>Summa:</i>	91½	servitutum	240	domiciliorum
<i>Media:</i>	9½	»	24	»

Inde *status medius* alicuius vici contemporanei in districtu Novogrodenensi aut vicino Oršanensi, secundum computationem tunc temporis, constabat *plus minusve 9 servitutibus et 24 domiciliis* cum 10 agris circa,⁴

Praedium *Hlusk* hoc modo describitur: « Totum praedium saepimento circumdatum; in illo, ex parte sinistra, fornax, coram illa, vestibulum transgrediendo, cubiculum magnum dealbatum, duo cubicula cum tecto ligneo, duo horrea, stabulum, duo magna suilia, duo harae; iumentorum: quinque vaccae mulgendae, bos unus quatuor annorum, tres iuvencae, quatuor vitelli; tredecim manipulorum congeries, 20 « sexagintis » siliginis,⁵ 20 « sexagintis » avenae, 20 « sexagintis » tritici, 15 « sexagintis » hordei, constantes. Penes praedium hoc ecclesia S. Eliae cum dotationibus pro sacerdote. Ad praedium pertinent rustici vici Zalisja et vici Zapolja (in illis 8½ servituta, 23 domicilia),⁶ degentes inter rusticos Nobilis Čertoryjskyj et domini Bru-

⁴ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 211, p. 97; «ager» = obsignatio alicuius quantitatis terrae, ad viculum pertinentis.

⁵ «Kopa» adaequat quantitati, quae 60 constat partibus, cum vero nomen tale lingua latina omnino ignorat, in dissertatione nostra verbum «sexaginta» adhibere proponimus.

⁶ In documento verbum «fumus» occurrit, quod idem est ac: tugurium; italicae vero: casa, capanna; cum in documentorum latina translatione verbum «domicilium» sit in usu, etiam nos illud retinere melius fore putamus.

chanskyj. Item ad praedium hoc pertinebat viculum Nevodnyky cum duobus servitutibus et octo domiciliis ». ⁷

Talis approximative, mutatis mutandis, erat status oeconomicus praedii Pečersk, quod pari modo tres possidebat vicos. Unusquisque vicus certum numerum operariorum praedio suppeditare debuit, ut debitum servitutis adimpleret. Praedio *oekonomus* (laicus) praeponebatur, cuius erat administratio- nem totam gerere ac ordinem debitum advigilare, praesertim vero ad eum spectabat, ut tributa praescripta a rusticis colligeret ac Seminario media necessaria quoad victum et amictum spectantia ministraret. ⁸

Quanti *proventus* ex similibus bonis hisce temporibus hauriri potuerint, illustrare nobis potest factum, quod nobilis Polubenskyj, ut possessionem bonorum Hlusk retineret, monasterio Kievo-cryptensi summam 1300 « sexagintarum » lithuanarum expendere consensit, quae summa *quindecim* Alumnis circa sustentationem decursu unius anni suppeditare potuit. ⁹

§ 2. De bonorum Pečersk revindicatione.

Praedium Pečersk partem bonorum monasterii Kievo-cryptensis consti- tuebat, quae, regulariter, immediate Metropolitae Kioviensi erant subiecta. Exinde talis rerum oritur conditio, quod ad bona haec partes adversae sua exhibent iura, nimirum: Monasterium — prout dominus bonorum im- mediatus ; et Metropolita — Antistes ecclesiasticus supremus, iuribus ac pri- vilegiis munitus. Partem monasterii Kievo-cryptensis Archimandrita eius Nycephorus Tur- gessit — iura vero Metropolitana ipse Metropolita Mi- chael Rahosa defendit; ille iure possessionis innixus, hic iure canonico suffultus.

At tempore Unionis non ita pridem initae monasterium Kievo-cryp- tense fit nidus dissidentium. Eius Archimandritae, obedientiam Metropolitanae praestare renuentes, eumque apostatam putantes, bona metropolitana tam-

⁷ Descriptio haec invenitur in *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 211, p. 96.

⁸ Cf. AVAK, T. VIII (a. 1607, fasc. 4671, doc. n. 6), n. 29, p. 73, et (a. 1609, f. 4694, d. n. 7), n. 36, p. 83.

⁹ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 207, p. 94: 1 « sexaginta » = 2 taleri et 60 grossi lith.; 4 ta- leri = 1 florenus, qui rursus 1 scuto adaequat; exinde 1300 « sexaginta » efficiunt 2600 ta- leros sive 650 florenos. Cum vero Metr. Rutskyj (cf. APF, v. 337, S. R. C. Gener., fol. 185) asserit: « pro centum personis requiri quinque millia scutorum », dicendum est, summam 1300 « sexagintarum » 15 Alumnis alendis sufficere potuisse; si vero consideres, Metropolitam tali in casu « calculum maximalem » S. Congregationi proposuisse, uti fieri solet; attenden- dum est quoque propositionem Metrop. Rutskyj a. 1624 locum habuisse, hoc scil. anno, quo pretium quadamtenus crevit (cf. J. LELEWEL, *Polska, dzieje i rzeczy jej rozpatrywane*, Poz- nan 1863, T. V: O monecie, p. 261-268; item *Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti*, Roma MCMXXXVI, « scudo » - « monetazione », T. IX, p. 243), tunc computatio nostra veritati fere proxima evadit.

quam propria tractare praesumunt. Rebus sic stantibus generalia quaedam privilegia necnon decreta vix ac ne vix quidem sufficisse videtur, siquidem Metropolita Rahosa petitionem suam ad Regem mittendo illum de interventu rogat. Et revera Sigismundus III in favorem Metropolitae non unum tantum diploma edidit. Tenore unius ex illis Archimandrita Nycephorus Tur bonis privatur, propterea quod ille « bona ecclesiastica detinens ordinationem ad statum spiritualem a parte Metropolitae nullam habuit, neque curabat hac de re, bona autem ecclesiastica destruebat ac devastabat ».¹⁰ Hac de causa Rex omnia bona supranominatae Archimandriae Metropolitae attribuit. Nihilominus officiales, ad acceptationem bonorum istorum destinati, ob resistantiam contrariae partis, munere suo adimplendo frustrantur ita, ut ad bona ipsa nequidem admissi fuerint.¹¹ Tale factum die 27 Martii 1599 locum habuit. Post aliquot menses Metropolita M. Rahosa est defunctus. Dissidentes vero occasionem talem nacti multa alia bona iam immediate ad Metropolitam pertinentia, inter quae etiam villificatio Pečersk inveniebatur, corripuerunt. Attamen novus Metropolita Hypatius Potij, diplomate regio munitus, maximo cum zelo bona ecclesiastica revindicare incipit.¹² Maximi momenti in re huiusmodi erat, quod Rex die 2 Octobris eiusdem anni novo decreto omnes conductiones possessionesque hucusque vigentes annullavit; decreto hoc regio promulgatur insuper, omnia bona monasterii Kievo-cryptensis Metropolitae esse tradenda. Hoc non obstante, in districtu Oršanensi, ubi sane bona Pečersk inveniebantur, traditionem bonorum oppositio mordax, armis quoque adhibitis, impedivit. Auctor oppositionis huius quidam monachus Joannes Korčeny et Auxentius Tabor apparet. Itaque novus Archimandrita E. Pleteneckyj, quantumvis ad bonorum traditionem duobus obstringebatur decretis regiis,¹³ illam minime fecisse notum est.¹⁴ Quidquid fuerit ille iterum iterumque compellitur,

¹⁰ AZR, T. IV (2 Dec. 1597), n. 123, p. 176.

¹¹ *Arch. Un. Mit.*, T. I, n. 230, p. 103 (27 Mart. 1599): « Rex Sigismundus III N. Tur Archimandritam Kievo cryptensem a monasterii Kievo-cryptensis bonorum omnium administratione removet, nempe vici: Volnycia, Velča, Mežylisje, Dubrova, Položevyči, Jasen, Choromy-Borodyči, Ivanyščevyči, Dokolje, Poričje et Kosaryči. Officiales vero ad traditionem designati, ut ordinationem Regis adimplerent, nequaquam admissi erant ». (in l. palaeo-ucraina).

¹² *Arch. Un. Mit.*, T. I, n. 232, p. 104 (23 Aug. 1599): Rex Sigismundus III ordinat, ut officialis eius, Jan Koščyn, introductionem novo-electi Metropolitae in omnia Kioviensem Metropoliam pertinentia bona perficeret (in l. russa); cf. I. SAVYCKYJ, *Ipatij Potij*, in *Nyva* (1913), n. 22-23, p. 663; MAKARIJ, *Istorija Russkoj Tserkvi*, T. X, S. Peterburg 1883, p. 303.

¹³ Decretum hoc die 26 Sept. 1599 scriptum ita sonat: « Manifestum facimus tenore praesentium, Metropoliam istam, defuncto generoso in Domino patre Mich. Rahosa, Metropolita Kioviensi, ad ordinationem nostram pervenisse; ideoque nos dominus cavendo ne gloria Dei in Religione Ruthena cesset ac ad Metropoliam istam, dignitatem, pietatem scientiamque Reverendi Patris Potij, Episcopi Volodymyrensis et Berestensensis respiciendo, propter benignitatem nostram illum ad Metropolitam Kioviensem designando, Romano Sanctissimo Patri Papae ad approbandum misimus; exinde et universa ad Metropoliam Kioviensem pertinentia,

ut infra sex menses documenta possessionem eius comprobantia apponeret;¹⁵ in casu vero contrario iuri ad bona ista omnino renuntiare ac insuper multam subire debuit.

Attamen tale minime sufficiebat remedium, siquidem secundum Constitutionem Regni Poloniae unusquisque ius suum proprio Marte propriisque exsequi constringebatur viribus.¹⁶ Exinde Metropolitam Potij similem viam elegisse videtur, quoniam die 22 Novembris 1600, ut affirmat Charlampovič, vi bonis supradictis est potitus,¹⁷ quo pacto bona ista tandem aliquando sunt recuperata. Nihilominus Metropolita illa diutius retinere non valuit, quia rursus in documentis sermo de traditione bonorum Pečersk anno 1601 mense Augusto, nunc iam per decretum Regis peculiare, habetur. Sed nec tempore subsequenti negotium eiusmodi pacifice compositum fuisse putamus, quod decreta regia semper ineffaciter promulgata satis superque demonstrare possunt. At nihil mirum, siquidem bona ex quorum annuus proventus 15.000 aureorum polonicalium hauriri solebat, haud parum utramque alliciebat partem.¹⁸

Insuper notandum est, quaestionem hanc agitatissimam, quam in Comitibus Regni Generalibus (a. 1609) ambo partes solutam videre sperabant, cum iniuria ac detrimento pro Unitis decretam fuisse. Juxta haec decreta utraque pars in posterum sine ulla mutatione illa bona, quae actualiter possidebat, retinere debuit. Pro transgressoribus poena notalibus (10.000 aureorum polonicalium) statuitur.¹⁹ Vi istius decreti omnia Kievo-cryptensis

villificationes, cives in civitatibus dominationis nostrae, Nobilium Dominorum commorantes, subditorum indigenarumque, cum omni eorum debito ac tributo, Reverendissimo Patri Hi-patio impertimus ac litteris hisce nostris firmamus»; AZR, T. IV, n. 198 (in palaeo-alborutheno); cf. *IBID.*, aliud decretum de die 26 Sept. 1599, n. 143, p. 199, similis argumenti, et AJZR, T. II, n. 2, p. 3-5.

¹⁴ J. PELESZ, o. c., t. II, p. 39-40.

¹⁵ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 353, p. 146-147: documenta similia Pleteneckij minime habuisse videtur, quia, uti ex documento *Arch. Mitr.*, T. I, n. 22, p. 99-100, patet, illa a Metr. Rahosa a monacho Arsenio Velkovyč, qui ab Arch. Tur Novhorodecum est missus, ablata erant.

¹⁶ A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 98: «la loi polonaise laissait aux particulières le soin de faire exécuter les arrêts rendus en leur faveur...».

¹⁷ *Zapadnorusskija pravoslavnyja školy XVI i načala XVII vjeka*, Kazan 1898, p. 496; auctor affirmat hoc factum liti proluxae ansam praestitisse; at nobis minime verosimile videtur, quia lis huius modi, uti iam diximus, multum antea est incepta, neque circa solam villif. Pečersk versabatur.

¹⁸ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 280, p. 121; cf. J. PELESZ, o. c., T. II, p. 40; K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 496; A. SAVYČ, *Narysy z istoriji kulturnych ruchiv na Ukrajinі ta Bilorusi v XVI - XVIII v.*, Kyjiv 1929, p. 241-242; I. SAVYCKYJ, o. c., in *Nyva* (1913) n. 22-23 p. 663; A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 82sq.

¹⁹ J. PELESZ, o. c., T. II, p. 43: «dass beide Teile im Besitze der Kirchen und Güter, welche sie gegenwärtig inne haben, verbleiben sollen, und dass es den Unierten nicht gestattet sei, die Schismatiker zur Annahme der Union einzuladen. Die Zuwiderhandlungen wurden mit schweren Geldbussen (10.000) bedroht».

Archimandritae bona, saltem notabilis eorum pars, a Tribunali Terrestri Novogrodecensi in favorem Arch. E. Pleteneckij sunt agnita.²⁰ Status vero talis, mutatis mutandis, ad mortem Metr. Potij usque perduravit. Eius tamen Successor, J. V. Rutskyj, revindicationem bonorum metropolitanorum rursus excitando, iuxta testimonium « *Arch. Uniat. Metropol.* » (t. I, n. 353), illis tandem aliquando potitus est. Itaque in documento die 3 Junii anno 1614 bona revindicata haec enumerantur: « bona Volycia, Mežylisje, Dubrova, Polozevyci, Jasen, Vylča, Choromcy, praedium et vicus *Pečersk*, Bobryči, Borodyči, Ivanyščevyči, Chomači, Ozerjany, *Tarasovyči*, *Borsuky*, *Cvyrkovo* ». ²¹ Uti vidimus, hic quoque bona *Pečersk* reperiuntur, quae, etsi ex parte Arch. Pleteneckij studium non parvum habebatur ut illa retineret, iam hoc tempore Seminario Vilnensi constanter manent adiudicata.²²

At silentio praeterire non possumus, partem notabilem in bonorum revindicatione S. Josaphatum gessisse, qui non solum tamquam magister, sed etiam tamquam vir iuris peritus et quidem aptissimus hac occasione se praesentavit.²³ Exinde negotium hoc in posterum ad illum spectasse videtur. Ille nempe, ex eo quod bona *Pečersk* prae nimia distantia immediate a Seminario administrari non potuerunt, ea Subcapitaneo Mohyloviensi, Nicolao Petrovyč Voderackyj in conductionem dimisit.²⁴ Quamvis factum tale processuum novae seriei ansam dedit, nihilosecius bona *Pečersk* inde ab hoc tempore penes Seminarium Vilnense permanserunt, saltem nullibi contraria inveniuntur testimonia, quae assertionem nostram negare poterint.²⁵

²⁰ K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 296-297.

²¹ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 362, p. 149.

²² Bona illa vi decreti Regis Ladislavi IV, qui potius Dissidentes versus inclinabat, Episcopis dissidentibus pro illorum usu agnita sunt. Cf. *Arch. Un. Mitr.*, n. 656, p. 241 (14 Mart. 1636).

²³ A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 118: «Aucun de ceux qui le connaissaient, rapporte Rutski, n'eut supposé en lui la moindre aptitude aux études juridiques et a la conduite de proces. Il s'y appliqua cependant et si heureusement, qu'il ent bientôt assez de connaissance de droit pour donner des conseils sur la procédure à ceux qu'il consultait lui même anparavant».

²⁴ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 390, p. 158; ex eodem documento patet, Archimandritam Pleteneckij iterum tum S. Josaphatum, tum ipsum dominum Voderackyj, spe bona ista revindicandi ductus, ad Tribunal convocavit.

²⁵ In Conventu Vilnensi, die 29 Martii 1615, Metr. Rutskyj omnem instantiam suam ad bona Kievo-cryptensia retractavit, «summam quandam certam» (2000 «sexagintarum» lith.) ab Archimandrita Pleteneckij accipiendo. Insuper ille obstringitur omnes «fundationes privilegiaque» haec bona spectantia restituere, illa nempe, quae sub Metr. Rahosa ab Arsenio Volkovyč ablata fuerunt. Attamen documenta haec a Metropolita non sunt restituta (*Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 394, p. 159; cf. n. 220, p. 99-100). Cum vero in hoc documento sermo tantum de praediis Choromec, Borodyč et Volnycia habetur, supponendum est, de ceteris quoque bonis agitur, eo vel magis, quod bona *Pečersk*, quae nostra intersunt, inter illa non enumerantur et non nisi a. 1635 a Rege Ladislao IV Dissidentibus sunt adscripta.

De redditibus, quos e tali conductione J. Kuncevyč, adhuc Archimandrita monasterii SS. Trinitatis, depromere poterat, in documentis quaecumque deest mentio; habetur tamen aliud documentum, anno 1634 editum, in quo pretium conductionis iam exacte statuitur. Vicarius nempe eiusdem monasterii, Alexander Dubovyč, iterum bona Pečersk cum vicis Tarasovyči, Cvyrkiv et Borsuky in conductionem hegumeno Mohyloviensi dedit, pro qua pretium annuum 700 aureorum pol. imponitur.²⁶ Si consideretur hoc momentum, quod pretium tunc temporis constanter crescebat, tunc illud pretium, quod iam supra pro conductione bonorum Hlusk, scilicet 1300 « sexagintarum » lith. sive 650 florenorum aur. pol. attulimus,²⁷ non erit nimis elevatum, et tale S. Josaphat pro conductione bonorum Pečersk obtinere debuit.

§ 3. De bonorum Pečersk insufficientia.

Itaque bona Pečersk nonnisi post quindecim annos munus suum, scilicet sustentationem Seminarii pro qua destinata fuerunt, implere incipiunt. At hoc sane tempore subsidium tale quammaxime desiderabatur. Ad Seminarium nempe Vilnense admittuntur novi et novi Alumni,²⁸ numerusque eorum ita crevit in dies, ut brevi, sicut asseverat Charlampovič, in eo centum iuvenes circa congregarentur.²⁹ Cum vero, uti notavimus, sola bona Pečersk ad maximum pro quindecim — supponamus pro viginti — Alumnis sufficere potuerint, ideoque alia quaedam bona iure meritoque inveniebantur, ut sustentationem debitam honestamque praebere valerint.

Et revera bona talia reperiebantur. Illa, utique, Seminario Vilnensi non erant propria, sed his, absque ullo dubio, Alumni quoque Vilnenses participes esse debuerunt; ex eo, quod in eodem aedificio commorantes, eandem vixerunt vitam, quinimmo maior Alumnorum pars Religiosis constabat.

²⁶ K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 497.

²⁷ Vid. notam 5, p. 116.

²⁸ ZUKOVIČ, *Zizneopisanije mitr. Josifa Rutskoho*, in *Christianskoje čtenije* (1909), p. 99; A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 132: « Même après cette premier dispersion (postquam Rutskyj Alumnos nonnullos ad alia Pontificia misit Seminaria, ut illic meliorem acciperent institutionem), le monastère de la Sainte-Trinité ne suffisait plus à contenir les religieux, accrus de tous les points de la Ruthénie pour se former à la vie monastique sous la discipline de Rutski et de Josaphat ».

²⁹ K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 499; cf. P. CHOMYN, *Metr. Josephus Rutskyj eiusque conamen erudiendi clerum*, in *Bohoslovía* (1923), T. I, L. 3-4, p. 265.

ART. 2.

De bonis Seminarii communibus

Inter bona Seminarii communia praedia *Koryst, Mednycke* et *Svyran* recensentur; idcirco de unoquoque praedio singillatim tractare opus est.

Documenta vero ex quibus notitias nostras desumimus, etiam in hoc casu, non proprias nobis suppeditant descriptiones, sed occasione processum sunt confecta ita, ut in illis non semper ea omnia, quae ad rem nostram desiderentur, inveniuntur. Nihilominus, ex illis alia quoque elementa depromere possumus, quae imaginem sat exactam talium bonorum nobis subministrare possunt.

§ 1. De praedii *Koryst* descriptione.

Quod ad praedum *Koryst* spectat, eius descriptio in quodam documento *Actorum Vilnensis Archaeographicae Commissionis* sub anno 1607 invenitur, quae sane non est aliud nisi Consulis civitatis Vilnensis, Domini Martini Mychajlovyč declaratio, quam « nomine dominorum burgrabiorum totiusque Consilii Civitatis fecit ea occasione, qua Archimandrita monasterii SS. Trinitatis, Samuel Sienčylo, sine eorum consensu, praedium *Koryst*, quod hucusque in possessione eorum inveniebatur, violenter occupare ausus fuerit ».¹ Ex hoc documento cognoscimus, bona praedii *Koryst* propria monasterii Vilnensis fuisse, administratio vero eorum ad Magistratum Vilnensem, qui patronatus munere tunc temporis fungebatur, spectabat.² Attamen Metr. H. Potij, constitutiones Synodi Berestensis

¹ Fol. 4671, doc. n. 6, n. 29, p. 72-74, praes. p. 72, ubi haec leguntur: « In officio eius regiae clementiae terrestri districtus Vilnensis, coram me Demetrio Karp, secretario eius regiae clementiae Vicarii Vilnensis, sese sane sistendo, Consul civitatis Vilnensis, Dominus Martinus Mychajlovyč, nomine Dominorum Burgrabiorum totiusque Consilii loci huius civitatis dominationis Vilnensis, religionis graecae, Dominus vero Dionysius Konstantynovyč et Dominus Aemilianus Hryhorovyč cum personis ac nomine totius legationis religionis graecae, pro hoc anno millesimo sexcentesimo septimo, qui administratores bonorum omniumque possessionum villificationis monasterii SS. Trinitatis, dicti *Koryst*, in districtu Vilnensi positae, narrabant et graviter Samuelem Sienčylo, Archimandritam monasterii Vilnensis ecclesiae SS. Trinitatis, in eo accusabant, quod ille anno praesenti 1607, mensis Novembris die octava, sine consensu patronorum, supradicta villificationis bona violenter occupare est ausus » (in l. palaeo-ucraina).

² Affirmationem huius facti invenimus in alio documento, nimirum: AVAK, T. VIII (fol. 4594, d. n. 7), n. 36, p. 83, quod occasione invasionis Marci Korolkovyč in bona *Koryst* die 8 Mart 1609 fuit confectum, ubi dicitur: « quam villificationem Dominus meus Reverendus, eius clementia Pater Iosephus Velamin Rutskyj ab antiquis temporibus, sub Samuele Sienčylo deposito et excommunicato, a Reverendo eius clementia Patre Metropolita, prout Metropolitanae Vicarius generalis, pacifice in possessione sua habebat et nunc possidet ac in usu suo habet ». (in l. palaeo-ucraina).

ad realitatem perducendo, statum talem immutavit, bona nempe ecclesiastica immediate a Superioribus ecclesiasticis dependere fecit; cum tamen decreta Regis generalia³ vix sufficerent, Metropolita aliud singulare diploma pro bonis monasterii SS. Trinitatis obtinuit, cuius tenore Magistratus Vilmensis, propterea quod de bonis praedii Koryst nullam adhibuerit curam, proventus vero eius « nescitur in quam convertit rem », privilegia antiqua patronatus, a Rege Stephano Batory ipsis attributa, amittit, monasterium vero Vilmense SS. Trinitatis, cum omnibus illi pertinentibus bonis Patri Sam. Sienčylo, Archimandritae nominati monasterii, attribuantur.⁴ Una cum hisce litteris Archimandrita coram Officialibus Magistratus Vilmensis apparuit eosque certiores hac de re fecit, qui tamen mutationem id genus nequaquam agnoscere volentes, mordicus resistere non dubitaverunt. Sic rebus stantibus Sam. Sienčylo, Officiali suo E. Jankovski aliisque fautoribus associatus ac suffultus, praedia monasterii SS. Trinitatis, iuxta morem tunc temporis stantem, vi occupare ausus est.⁵

Hac quoque occasione Officialis-administrator bonorum a Magistratu impositus, Joannes Fedorovyč, fuit dimissus eiusque locum E. Jankovski occupasse dicitur.⁶

At bonorum descriptio, prout ex parte accusantium fuerit facta, caute est consideranda, siquidem quadantenus exaggerata esse possit. Hoc tamen minime impedit, quominus nos, hunc statum rei diligenter perpendentes, conclusiones quasdam deducere valeamus.

Descriptio in illo documento hoc modo sonat: « Haec sunt nempe

³ Vid. notam 13, p. 117.

⁴ AZR, T. IV (16 Nov. 1605), n. 166, p. 255: « et videns burgrabios Vilmenses... propter negligentiam suam omnibus illis ad quod sunt obligati minime satisfacisse, ideoque monasterium SS. Trinitatis, cum omnibus bonis ad illud pertinentibus iterum e manibus eorum ad potestatem et administrationem dominationis nostrae recipiendo, propter gratiam nostram necnon Patris Metropolitanae Kioviensis, Haliciensis totiusque Russiae curae causa dedimus illisque litteris nostris Patri Samueli Sienčylo... tribuimus quem Pater Metropolita ad statum illum (Archimandritae) ordinando, nobis dominatori praesentavit » (in l. pal.-ucraina).

⁵ In documento hoc legitur: « Officiales Magistratus consilium facientes responsum Patri Archimandritae dare debuerunt, qua de re et ipse Archimandrita consensus est illosque in hoc confirmavit, ea tamen declaratione facta, confestim ac e Magistratu est egressus Pater Archimandrita, eorum responsum minime expectans, ipse in sua persona cumque multis adiutorium ipsi praestantibus, nempe cum Esofo Jankovskyj ac cum aliis, quorum nomina ipse novit, apprimè monasterium SS. Trinitatis sua sponte, Dominis Burgrabiiis omnique civitatis Vilmensis sectioni ruthenae plane invitis... in potestatem suam sumpserunt, similiter ... violenter illam nominatam villificationem Koryst in dominium possessionemque suam sumpserunt... »; AVAK, T. VIII, n. 29, p. 73 (in l. palaeo-alboruthena).

⁶ In documento E. Jankovskyj expresse tamquam Archimandritae adiutor nominatur, cum vero officialem eorum Joannem Fedorovyč, qui « villificationem illam ab eorum clementiis dominis burgrabiiis et consulibus... in administratione sua habuit... ab illo claves ad horreum ac universa bona... vi capientes, violenter eum expulserunt », unde supponere licebit ab hoc tempore Jankovskyj hoc munus obiisse (IBID. p. 73).

bona, ab hoc Archimandrita Patre Sienčylo comprehensa in illa villificatione: ipsa villificatio, cubiculum magnum, sera ferrea super harpagis, fenestrum vitreum, portae super cardinibus; in illa tabula parva, scamna circum parietes posita, valvae pro finestris super cardinibus, in utroque cubiculo fornaces antiquae; in vestibulo cella promptuaria, iuxta portae super cardinibus cum harpagis, in vestibulo portae super cardinibus, cubicula vero isto sub tecto ligneo. Horreum adhuc bonum, sub horreo **doliarium**, vestibulum parvum antiquum, stabulum, harae pro iumento duae, cavedium totum in statu bono, stabulum pro ovibus, balneum cum vestibulo antiquum, stabilimentum pro caseo elaborando in medio cavedii, tabernaculum pro curribus, in cavedio frumentum: tritici (temporibus verni) «sexagintarum» octo, manipulorum quindecim; siliginis «sexagintarum» decem, manipulorum quadraginta; tritici «sexagintarum» sex, manipulorum novem; pisi «sexagintarum» undecim, manipulorum quadraginta; horrei «sexagintarum» quatuordecim, manipulorum quinquaginta; avenae «sexagintarum» viginti, manipulorum extertorum «sexagintas» vigintiquator; faeni manipulorum congeries; iumentum: boves tres, vaccae mulgendae tres, iuvenus unus, vitelli duo, iuvenca una, equus rarus unus, gallinae sex, galli tres... subditorum ad hanc villificationem pertinentium servitutorum duodecim cum dimidio». ⁷

Si vero huius praedii cum isto de Pečersk comparisonem instituamus, statim animadvertimus praedium Koryst quodammodo minorem esse, duo nempe vici, dum ad primum tres pertinuerunt. Attamen, si haec prae oculis habeatur circumstantia, quod praedium Koryst prope Vilnam fuisse situm, tunc coniciendum est, monasterium SS. Trinitatis inde maiores quam de ceteris bonis trahere potuisse fructus. ⁸

§ 2. De bonorum Koryst administratione.

At revera bona ista sufficientia fuissent non pro monasterio solo, verum etiam ad Seminarii sustentationem, si necessitas maius urgeret et Archimandrita Sienčylo diligentius prudentiusque illa administraret; sed Superior hic monasterii SS. Trinitatis contrarii quid fecit, bona nempe monasterii in propriam vertendo utilitatem, Fratres sine necessaria susten-

⁷ *IBID.* p. 74, ubi querela hisce terminatur verbis: «Idcirco Domini Burgrabii consultoresque sectionis ruthenae videntes in eo magnam ac inammissibilem iniuriam, tum pro Patre Samuele Sienčylo, tum pro semetipsis, petebant, ut narratio illa eorum in libris terrestribus Vilnensibus fuisset inscripta» (in l. palaeo-alboruthena).

⁸ At in alio documento AVAK, T. VIII, n. 37, p. 84, fit mentio de facto quod praedium Koryst ligna pro Monasterio SS. Trinitatis suppeditare solebat. Notitia haec iterum occasione cuiusdam processus in documentis «iudicii terrestri» fuit inscripta. Si vero ligna ministrare potuerint, conicere possumus eodem modo alias quoque res monasterio necessarias praebuisse.

tatione derelinquebat, eo usque, ut interventus Metropolitae sine mora ulla exigebatur. Qua de causa Sam. Sienčylo officio suo privatus, monasterium deserere debuit locumque eius J. Rutskyj obtinuit.⁹ De statu monasterii huius tunc temporis J. Rutskyj ita scribit: « bonorum monasterii malus fuit administrator (Sienčylo), ita ut decursu septem mensium omnia perdiderit bona et nunc quartum istum mensem iam nihil pro monasterio expendit, nec quidquid de his, unde fratres educationem habere poterint, curat; si ille in monasterio manebit, nos omnes de illo exhibimus, sed post egressum nostrum gloria Dei in ecclesia SS. Trinitatis cessabit; nemo enim sacerdotum aut diaconorum manebit, schola desinet, Seminarium iuvenum nobilium, quod pro religione nostra amplificanda nunc temporis est inchoatum, dissolutum erit ».¹⁰

Attamen S. Sienčylo non solum depositus, sed etiam excommunicatus, victoriam Metropolitae Potij novique Archimandritae Rutskyj haudquaquam agnoscendo,¹¹ rem totam ad Comitata Regni devolvit, quae nihilominus, tandem aliquando, pro Metropolita felicem habuit exitum. Neque tali fractus infortunio Sienčylo ius suum nefandis facinoribus prosequi cepit, quoniam eius suasu Marcus Korolkovyč, civis Vilnensis, invasionem bonorum Koryst, eo animo, ut praeprimis subditos praedii istius ad insubordinationem novo Archimandritae inclinaret et consequenter, ut inde damnum pro monasterio ipso exoriretur, procuravit.¹² Ille nempe subditis praedii huius iussit, ut laborem derelinquerent ac insuper poenis minatus est, si quis Metropolitae aut Officiali-oeconomo praedii Koryst, domino Jakubovskyj, obedientiam praestare ausus fuerit. Manifestum est, hoc plane sufficisse, ut subditi, qui de cetero quamcumque servitute semper aegre ferebant, laborem suum intermitterent. Exinde, uti patet, damna monasterio haud parva sunt exorta. Status talis adeo administrationem bonorum Koryst impediabat, ut Antistites monasterii SS. Trinitatis per aliquot tempus relationes cum illis perdiderint, neque fructus exinde trahere potuissent.¹³

⁹ AZR, T. IV (2 Jan. 1609), n. 178, p. 313; A. GUEPIN, *o. c.*, p. 91.

¹⁰ *Arch. Sbornik*, T. VI, n. 54, p. 119 (20 Oct. 1608), et n. 58, p. 112-114.

¹¹ Cf. A. GUEPIN; *o. c.*, T. I, p. 100: « Un tel échec découragé un autre homme que Samuel; mais l'ambition et la haine l'avaient avenglé et il ne calculait plus la portée de ses actes ».

¹² In documento quod invenitur in AVAK, T. VIII, n. 36, p. 83, legitur: « civem Vilnensem Marcum Korolkovyč in eo (accusabat), quod ille anno currenti 1609, die 8 mensis Martii, adiutores sibi numerosos ab ecclesia nova, quam ipsi Sancti Spiritus vocant, congregasse... ». Notandum autem in ea nidus oppositionis adversus Metropolitam unitum exitisse; ipseque Sienčylo illic non tantum consilia accipiebat, sed immo adiutorium efficacissimum inveniebat; cf. A. GUEPIN, *o. c.*, T. I, p. 96sq.

¹³ AVAK, T. VIII, n. 37, p. 84.

Sed adversarii facinora huiusmodi ut omitterent, fuerunt tandem constricti, siquidem ex parte Archimandritae J. Rutskyj eiusque Officialis Jakubovskyj querelae ac instantiae fere sine intermissione interponebantur, quibus tandem absolutis, administratio bonorum via regulari procedere cepit.

Inde vita Seminarii Vilnensis sensim sine sensu, sub paterna J. Rutskyj et J. Kuncevyč vigilantia periodum floescentiae ingredi coepit.

§ 3. De ceteris bonis communibus.

Attamen exigentiae Seminarii Vilnensis una cum numero Alumnum de die in diem crescenti, novos sustentationis fontes quaerere compellebant. Ideoque J. Rutskyj omne adhibuit studium, ut nova quaedam bona pro Seminario obtinuerit. Et revera talia bona ille die 8 Augusti anno 1613 obtinuit, scilicet: praedium *Mednyky* cum vicis Bilozorovyčzna et Taroščyna necnon *Svyran*. Bona haec cum supra iam expositis comparando maiora esse videntur, praesertim vero *Mednyky*, ad quod praedium etiam vicus *Starosielce* et *Valkogusie* pertinebant. De administratione eorum fere idem ac de supra dictis est dicendum, nimirum, quod praedio unicuique Officialis-administrator, qui immediate ab Archimandrita monasterii SS. Trinitatis dependebat, praeponebatur. Bona vero haec, quoad suum proventum annuum, circa 30 Alumnis provisionem sufficientem ministrare debuerint.

Ex omnibus hucusque expositis concludere possumus, omnia bona Seminarii, i. e. *Pečersk*, *Koryst*, *Mednyky* et *Svyran*, recta aptaque administratione observata, secundum calculum Metr. Rutskyj facili negotio sustentationem pro sexaginta personis circa suppeditare potuerint.¹⁵

Attamen, uti iam notum est, hoc non semper accidebat; ante omnia sub Archimandritae S. Sienčylo administratione, qui potius suam prae oculis ponendo fortunam, de Seminario parum tantum cogitavit. Ideoque bona ista, quae aliunde pro Seminario sufficientia esse potuissent, in his circumstantiis missionem suam minime implere poterant. Si insuper invasiones bonorum hostiles partis adversae considerentur, tunc patebit curnam Semi-

¹⁴ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, 353, p. 146-147; iuxta ordinationem Regis J. Rutskyj tradenda sunt non solum bona metropolitana propria, sed insuper bona Archimandriae Kievo-cryptensis. Inter bona ipsi agnita recensentur illa sane, de quibus hic agimus. At in documento posteriori: *AVAK* (Appendix), n. 255, p. 565-566 (19 Apr. 1629) ad praedium *Mednyky* duo vici: *Starosielce* et *Walkogusie* annectuntur. Bona ista probabiliter a. 1613, una cum bonis supra nominatis, monasterio SS. Trinitatis sunt attributa. Attamen, cum documenta explicita non habentur, illa in tractatione nostra respicere non possumus. Similiter de bonis monasterii *Ovrucensis* est dicendum: eius bona pro «Seminario Vilnensi Rutheno» a. 1617 destinantur (*Arch. Sbornik*, T. XII, n. 33, p. 15), sed de sorte eorum nihil amplius dicitur.

¹⁵ Vid. notam 9. p. 116.

narium Vilnense non raro etiam bonis Metropolitanæ propriis ceterisque subsidiis occasionalibus sublevari debuit. Subsidium tale ex triplici proveniebat fonte, quorum primus Metropolitanarum munificentia, alius vero donationes benefactorum et ultimus Alumnorum tributa praescripta considerari debet. De tribus hisce fontibus in ultimo paragrapho disserendum nobis est.

ART. 3.

De bonis Seminarii indolis occasionalis

§ 1. De adiutorio Metropolitanarum.

Quoad subsidia ex parte Metropolitanarum Kioviensium, illa iam a summo historiae Seminarii Vilnensis initio applicata fuisse dicitur; hanc rem non solum facta, superius allata, verum etiam affirmationes ipsius Metropolitanæ satis superque probant. Habentur duae epistolae Metr. Hypatii Potij ad Cancellarium Magni Ducatus Lithuaniae, Leonen Sapieha, in quibus Metropolita hisce de statu miserabili Seminarii conqueritur verbis: « Seminarium nostrum Ruthenicum, quod nobis, tamquam granum pro gallina vix attributum est, et illud evanescere debet... in Deo tantum spes nostra ».¹ Ut Seminarium e statu tali erueret, apud Magnum Cancellarium instabat. « Si quidam redditus e villificatione sub Mohyliv fuerint... ut clementia vestra pro Seminario Vilnensi id attribuere iubeat ».² Insuper Metr. Potij saepe-saepe propria ad hoc opus applicare solebat bona,³ qua de re J. Rutskyj ita exprimitur: « monasterium hoc magis quam ceteri alii in nostra est potestate, siquidem ea omnia quae possidet, ex benignitate nostra habet, praeter unam villificationem, de qua unus vix aut ne vix quidem enutriri potest ».⁴ Hisce verbis J. Rutskyj ad sua quoque alludere videtur opera, quoniam pro Seminario haud parum de propriis proventibus patrimonialibus elargiebat ac omni adlaboravit studio, ut Alumni, temporibus praesertim angustis, victum amictumque debitum sibi convenientem habuerint.⁵

¹ *Arch. D. Sapieh.*, T. I, n. 437, p. 367-368.

² *IBID.*, n. 433, p. 363-364.

³ I. SAVYCKYJ, *o. c.*, l. c., p. 650: « Seminarium hoc ille propriis sublevabat sumptibus necnon ceteros ad id compellebat » (in l. ucraina). Bona vero ex quibus subsidium tale haurire solebat, illa esse videntur, de quibus in: AZR, T. IV, n. 142, n. 198 (4 Sept. 1599), et *Arch. Sbornik*, T. VI (18 Sept. 1608), n. 58, p. 114; ac AVAK, T. VIII (a. 1606), n. 27, p. 70.

⁴ *Arch. Sbornik*, T. VI, n. 54, p. 119.

⁵ A. GUEPIN, *o. c.*, T. I, p. 54: « Non content de consacrer a cette oeuvre tous ses revenus, Rutski fit des quêtes dans la ville pour en ouvrir les frais, et son dévouement excitait une telle admiration, qu'il trouva partout le plus favorable accueil ».

§ 2. De donationibus.

Occurrebat quandoque, ut in quibusdam rerum adiunctis neque ista sufficiebant media. In tali casu quasi semper pii generosique inveniebantur fideles, qui adiutorium suum praestare non dubitarunt. Facta vero talia cum S. Josaphati connectantur persona. « Etsi vero exiles tunc reditus monasterium habuerit, nihilominus Josaphat 60 religiosos aluit. Adde musicos, qui frequentes fuerant, et famulitium, quod ad curam rei familiaris adhibebantur. Omnes quippe illi, non Dei solum amore, sed etiam illius personae, liberalem conferebant stipem ». Ita J. Susza de S. Josaphat⁶ tamquam oeconomo totius monasterii SS. Trinitatis. At sane mirus erat modus gerendi istius oeconomi. Misericordia sua ductus, in pauperes largissimus, eleemosinas illis non modo e penu monasterii elargiebatur, sed etiam, data opera, pro illis mendicabat, ut in illos effunderet.⁷

Cum vero sancta Josaphati « imprudentia » omnia plane distribuerit, tum plerumque Dei adveniebat adiutorium. Quadam die accidit, ut nihil sive in culina, sive in refectorio superesset, quo incolae monasterii reficerentur; S. Josaphat, contra quamcumque spem, iussit ut omnes in ecclesiam ad orationes faciendas discederent. Vix illi orationem inceperunt, « en tibi quinque currus variis alimentis onusti comparent cum servis, quasi a Domino quodam missi, et rogati cuius essent, reticuerunt, brevique absceserunt; creditumque a Domino coelorum, merito Josaphati ».⁸

Contingebat quandoque Josaphatum, si necessitas maxima urgebat, amicis suis in somnio apparendo illos de subsidio petivisse. Quod saepius sibi evenisse Ignatius Dubovyč, praedives Consul Vilnensis, confessus est; inde frequentes et magnas eleemosinas Josaphato submittebat.⁹ Quandoque occorrebat, quod etiam ignis in culina deficeret, sed tunc quidam missus apparebat cibumque paratum apponebat.

Attamen casus id genus raris tantum circumstantiis locum habentes et necessario cum persona S. Josaphati connexi, eminenter occasionales

⁶ *Cursus vitae et certamen martyrii B. Josaphat Kuncevicii Archiep. Polocensis, Ep. Vitebscensis et Mstislavensis, Ordinis D. Basilii Magni*, Parisiis 1865, p. 29.

⁷ A. GUEPIN, *o. c.*, T. I, p. 145-146: « Il ne savait rien refuser à la pauvreté. Quand toutes ses ressources étaient épuisées, et qu'il si y avait plus en monaster ni pain, ni argent pour les moines eux-même, Josaphat se faisait mendicant pour les pauvres du Christ et trouvait toujours le moyen de les soulager. Il croyait nous dit-on, avoir perdu sa journée, quand il ne l'avait pas sanctifiée par l'aumône ».

⁸ J. SUSZA, *o. c.*, p. 30.

⁹ A. GUEPIN, *o. c.*, T. I, p. 147: « Un riche marchand de Vilna, Ignace Dubowicz, était accoutumé à ces visites miraculeuses et toutes les fois qu'il le recevait, il se hatait d'envoyer dès le lendemain son fils porter des aumônes au monaster de la Sainte-Trinité ».

evadunt, nihilo tamen minus etiam ad historiam sustentationis Seminarii Vilnensis aliquid addere possunt, nostramque investigationem magis plenam reddunt.

§ 3. De Alumnorum tributis.

Ad tributa ab Alumnis pro eorum sustentatione necnon institutione percipienda quod spectat, norma quaedam generalis extitit; secundum hanc normam distinctio divites inter et pauperes admittebatur; divites quidem « propriis sumptibus aluntur », i. e. *victum* et *amictum* proprium habere debuerunt, pauperes vero a quocumque *immunes* fuerunt tributo; exinde « ipsius Seminarii sumptibus sustentabantur.¹⁰

At numerus pauperorum notabilis esse debuit, siquidem Petrus Arcudius anno 1609 a Metropolita Hypatio Potij « ad limina missus », de rebus istis in Collegio Graecorum sequenti enarravit modo:¹¹ « (Rutskyj) conversis redditibus patrimonii sui iuvenes, quos decebat, alebat, et vestiebat atque domo ad hoc enim empti opus excipiebat ». ¹² Ex supradictis patet omnes prorsus Alumnos sustentationem a Seminario recepisse. Notum tamen est in illo tunc temporis filii Nobilium degisse, nimirum: Antonius Sielava, Hieremias Počapovskij, Martinus Tryzna, Nicephorus Zarenskij, Raphael Korsak, Hadrianus Podbereskij, Pachomius Oranskyj, Andreas Zlotyj-Kvasninskyj, Alexius Duvovyč, aliique, qui studia sua in Seminario Vilnensi ab anno 1606 usque ad annum 1621 successive sive incipiebant sive prosequiebantur.¹³ Hi sane propriis sese alere ac vestire debuerunt sumptibus.

Nihilosecius tributa ab ipsis impensa modicum tantum Seminario praestasse videtur sublevamentum, quoniam praecipui sustentationis fontes semper bona Seminarii sive propria sive etiam communia necnon Metropolitanorum benevolentia apparent.

¹⁰ Norma haec expresse in Syn. Kobrynensi (a. 1626) exhibitur, licet omnia, quae de Seminario Vilnensi habentur eo tendunt, ut eadem pro tempore anteriori possimus applicare; cf. P. CHOMYN, o. c., I. c., p. 278; *Synodus Kobrynensis...*, in KULCZYNSKI, *Specimen Ecclesiae Ruthenae*, Romae MDCCXXXIII, p. 215-220.

¹¹ In ARCH. COL. GRAEC. DE URBE expresse de Arcudio nihil dicitur, attamen A. G. WELYKYJ OSBM, rem diligenter investigando ad rectam pervenit conclusionem, Arcudium auctorem huius partis chronicae fuisse, quoniam nemo alius de hisce rebus Romae enarrare potuerit; cf. articulum laudati auctoris: *J. V. Rutskyj in « exitu viarum »*, in *Analecta OSBM*, Ser. II, Sect. II, v. 1, Fasc. I, p. 11.

¹² ARCH. COL. GR. DE URBE, P. I, *Cronica*, fol 202.

¹³ Iuxta ARCH. COL. GR. IN URBE, P. I, A. Sielava Romam a. 1616 venit, et studia Philosophiae et Theologiae prosequabatur; eodem tempore venit I. Počapovskij; anno vero 1619 venerunt M. Tryzna, N. Zarenskij, R. Korsak, H. Podbereskij; et a. 1624 P. Oranskyj, A. Z. Kvasninskyj et A. Dubovyč (fol. 139-149).

CAPUT QUARTUM
DE SEMINARII VILNENSIS EXSTINCTIONE

ART. I. DE EXSTINCTIONIS MOTIVO

ART. II. DE TEMPORE EXSTINCTIONIS

CAPUT IV.

DE SEMINARII VILNENSIS EXSTINCTIONE

Ratio reformationis Ecclesiae Unitate postulabat, ut praeprimis Clerus educetur regularis; quare Seminarium hucusque existens novis necessitatibus amplius non conveniebat. Exinde nihil reliquum erat, nisi, ut illud, conversione-permutatione rite admissa,¹ Religiosorum instituendorum exigentiis accomodetur, quod nempe novum dedit ens iuridicum, scilicet *Scholam Religiosorum*. Quaestionem hanc in praesenti perpendere ac dilucidare intendimus, eo vel magis, quod non desunt quidam auctores, asserentes Seminarium Vilnense extinctionem seu, uti ipsi aiunt, contabescentiam, in mediolorum inopia radicari.

Jamvero, ut quaestionem hanc facilius perpendamus, duo in illa cumprimis sunt consideranda, nimirum: *motivum* propter quod Seminarium Vilnense extinctum fuerit, i. e. insufficientia mediolorum et reformatio — regimen Ecclesiae Unitae corrigendum; et *tempus*, quo factum tale obvenit. In utroque casu investigandae sunt opiniones: ex una parte recentiorum auctorum, ex alia vero mens Metr. Rutskyj, qui promotor huius permutationis extitit.

ART. 1.

De extinctionis motivo

Quandoquidem de Seminarium Vilnense extinctione tractandum nobis est, antequam praecipuam pertingamus quaestionem, cumprimis eius *motiva* sunt respicienda, ut eo clarius res ipsa pateat. Motiva porro, quae nostra quammaxime intersunt, duo reperiuntur: primum ab auctoribus Charlampovič et Savyč fuit exhibitum, alterum vero, utique non expresse nominatum, ex ipsis depromitur documentis, quae a Metropolita J. Rutskyj

¹ Vid. cap. praev. p. 21.

promanant; idcirco articulum praesentem sub hoc sane duplici aspectu tractemus oportet ita, ut in paragrapho prima de *motivo insufficientiae mediorum*, in altera vero de *motivo reformationis Ecclesiae Unitae* loquamur.

§ 1. *De motivo insufficientiae mediorum.*

In capite praecedenti, cum de sustentatione Seminarii sermo erat, non nihil de difficultatibus ac impedimentis diximus, illis nempe, quae provisionem Alumnorum in discrimen non parvum ponebant. Difficultates id genus duplici ex causa oriri dicuntur; prima earum est lis cum Dissidentibus, indiscriminatim sive ex parte monasterii Kievo-cryptensis, sive ex parte Confraternitatis Vilnensis S. Spiritus, sive demum ab Officialibus Magistratus Vilnensis proveniens, siquidem omnes eo conspirabant, ut Unitos bonis eorum propriis privarent; secunda vero consistit in *inepta ac inhonesta* Arch. Sienčylo administratione.

Haec sane momenta extollere et sublineare conantur supradicti auctores, asserendo Seminarium Vilnense ob *bonorum materialium penuriam* contabuisse,¹ sive aliis verbis Seminarium hoc, etsi aliunde cetera omnia i. e. Magistros, Alumnos, mansiones etc., possideret, tamen fundamentali elemento caruit, et inde existere haudquaquam potuit; exinde otius aut serius necessario similem subire debuerit sortem.

Attamen habentur quaedam rationes, quae assertioni id genus opponuntur imo contrarium quid probare videntur. Rationes vero istae dupliciter evincuntur: primo ex his, quae iam in capite praecedenti de sustentatione Seminarii diximus, et secundo, ex *contradictione*, qua auctores Charlampovič et Savyč quodammodo laborare videntur.

Ad primum quod spectat, in historia Seminarii Vilnensis duplex distinguenda est periodus: prima, quae usque ad annum 1607 extenditur, qua Seminarii sustentatio permultas inveniebat difficultates;² altera, illam imme-

¹ K. CHARLAMPOVIČ, *Zapadnorusskija pravoslavnyja školy XVI i načala XVII vjeka*, Kazan 1898, p. 498: «Hanc ob rem fundationes Seminarii (Vilnensis) SS. Trinitatis parvam praestabant spem. Potest admitti illud alios quoque fontes proventuum habuisse, quidquid tamen sit, insufficientia eorum eo explicari potest, quod res scholasticae in illo non statim in debita positae sunt altitudine, ita ut illud cito contabuerit». (in l. russa).

A. SAVYČ, *Narysy z istoriji kulturnych ruchiv no Ukrajinii ta Bilorusi v. XVI-XVII v.*, Kyjiv 1929, p. 242: «immediate postmodum Clerum Unioni foventem inter ac cives Vilnenses orthodoxos luctamen inchoatur, quod non semel in foro ideologico tantum locum habuit. Praeterea Seminarium Vilnense SS. Trinitatis fundationes convenientes non habuit, certioribus stabilioribusque medijs pro existentia sua indiguit. Secundum decennium saec. XVII vix non totaliter in lucta Superiorum unitorum cum Archimandria Kievo-Cryptensi, propter fundationem Pečersk cum vicis pro schola destinatis, decurrebat. Satis certe affirmare possumus, Seminarium Vilnense SS. Trinitatis iam anno 1626 munere suo amplius non esse functum». (in l. ucraina).

² J. SUSZA, *Cursus vitae et certamen martyrii B. Josaphat Kuncevicii, Archiep. Polocensis, Ep. Vitebscensis et Mstislaviensis, Ordinis D. Basilii Magni, Parisiis 1865*, p. 6; ita statum

diatē consequens, qua monasterium SS. Trinitatis sub vigilantia J. V. Rutskyj ad *normalem* pervenit statum ita, ut non solum totum monasterium fuerit restauratum, sed etiam Alumni Seminarii mansiones commodas et convenientes in domo nova hoc fine cōempta invenerunt.³ Factum tale anno 1607 occurrit, i. e. fere eodem tempore postquam J. Rutskyj actionem suam reformatariam evolvere coepit. At revera proventus pro sustentatione, uti aliunde patet, Seminarium tunc temporis non de bonis propriis, parum aut fere nihil de bonis communibus hauriebat, nihilominus tamen, uti recte supponit Charlampovič, « alii quoque habeantur fontes », qui sustentationem Seminario providere potuerint.

At reapse Seminarium SS. Trinitatis subsidium sibi necessarium tum a Meropolita Potij, tum ab ipso eius successore J. Rutskyj recepisse notum est.⁴ Tempore vero posteriore, cum bona omnia revindicata fuerint, Seminarii sustentatio adeo sufficiens evasit, ut simile motivum quandam rationem eius suppressionis vix aut ne vix quidem conferre potuerit. Hanc obrem asserendum est, inopiam rerum causam suppressionis Seminarii Vilnensis nequaquam existere potuisse.

Insuper notandum est, K. Charlampovič, paulum inferius quidquam dixisse, quod conclusioni eius de Seminarii ob mediorum penuriam contahescentia contradicere videtur. Narrat ille de novitiatu, quem J. Rutskyj instituit et in quo quasi centum iuvenes fuerunt congregati.⁵ Quomodo ergo victum amictumque pro numero tam notabili Novitiorum speditare potuerit, nisi media adfuerint necessaria?

Sententiam K. Charlampovič haec aliquomodo iustificare potest circumstantia, quod ille annum praecisum, i. e. 1609, quo bona sive Seminarii, sive saltem monasterii SS. Trinitatis nondum revindicata fuerunt, afferre non negligit. Factum tamen, quod iuvenum numerus in dies crescebat, satis superque attestatur, vita in Seminario, forsitan non nimis exquīsita, talem adepta est fastigium, ut iuvenes e Collegiis Jesuitarum,

istum describit: « Archimandrita Vilnensis (quod Abbatis nomen est apud Graecos) Samuel Sienčvlo tum fuerat, vir simplex et amusus; sed quod gravius, schismaticus certior, quam Unitus. Religiosi in eo monasterio, qui tyrocinium Josaphati vel consilio dirigerent vel exemplo accenderent, nulli. Ipsa habitacula cadavera murorum potius et rudera monasterii, quam monasterium diceres ».

³ ARCH. COLL. GRAEC. DE URBE, P. I, *Chonica*, fol 202/196/I-o; « Scholam saecularibus ad Monasterium SS. Trinitatis Vilnae unitam sed desolatissimam instituit atque collectis (?) pueris ruthenis Magistrum ab ipsis rudimentis solus egit ». — Et P. I, *Historia*, fol. 118: « Siquidem, cōempta domo, melioris, quos comperisset, indolis adolescentes multos in eam congregavit, ipseque de suo omnibus affatim alimenta prospiciens... »; cf. M. KOJALovič, *Litovskaja Tserkovnaja Unija*, T. II, S. Peterburg, 1871, p. 67.

⁴ Cf. c. III, a. III § 1.

⁵ K. CHARLAMPovič, o. c., p. 499; ŠČERBICKIJ, *Vilenskij Svjatotoickij monastyr*, Vilna 1885, p. 69; *Trudy KDA*, Kijev 1870, p. 452.

quae sub respectu oeconomico cetera superabant Collegia, ad se attrahere valuit. Scimus praeterea, in Seminario Vilnensi tunc temporis filii Nobilium commorabantur;⁶ manifestum vero est, parentes eorum nullo modo eos ad tale mandaverint Seminarium, in quo filii eorum penuriam quamcumque pati potuerint.

His consideratis asserere possumus, Seminarium Vilnense causam extinctionis suae non in mediorum insufficientia, sed in alia quadam sufficienti ratione habuisse. Quandoquidem apud historicos rationem talem nequaquam invenire possumus, iterum nobis ad fontes est recurrendum, ut in illis veritatem inveniamus.

§ 2. De motivo reformationis.

« Paucitas idoneorum operariorum, dicit Rutskyj in instructione sua ad S. Congregationem de Propaganda Fide,⁷ in Clero saeculari premit nos vehementer, eoque magis, quod novam nobis obtulit Messem Dominus... »;⁸ novae enim terrae novaeque ditiones Regno Poloniae fuerunt adnexae, ideoque novi operarii exigebantur, ut opus Unionis non tantum in terris Alborutheniae et Ucrainae, sed etiam in regionibus Moscoviae promoverent. Attamen duplex hic occurrebat difficultas: prima, « quod praedictae nationes omnes per *nullum Latinum* ex Schismate ad unitatem fidei catholicae converti poterunt, nec modo possunt, nisi per Ruthenos unitos; magnam quippe a Latinis habent aversionem, et similium facilius transmutatio est, quam dissimilium », et secunda, quod Uniti etsi « cum omnibus illis communem et in paucis differentem linguam habent vulgarem, libros autem et linguam litteralem qua sacra peragunt, caeremonias denique omnes easdem et in nullo differentes » habeant, tamen sub respectu scientiae debitae non parum deficiunt, ideoque *impedimentum* adest, i. e. armis il-

⁶ Arch. Sbornik, T. VI, n. 54, p. 119; J. V. Rutskyj dicit: « Seminarium filiorum nobilium », difficile tamen admittere possumus, Alumnos omnes filios Nobilium fuisse. Non deficiebant etiam pauperes, quinimmo hi ultimi numero praevalabant, quoniam J. Rutskyj « de suo omnibus affatim alimenta » suppeditabat. Nos inde putamus, J. Rutskyj consulto talem adhibuit expressionem, qua momentum ac dignitas Seminarii sublineari potuerit, ut coram iudicibus Sam. Sienčylo indignitas eo efficacius in luce poneretur.

⁷ ASV, *Nunt. di Varsavia*, v. 98, fol. 20-21; sententias has Rutskyj in « *Informatione* » sua S. Congregationi PF proposita exposuit (a. 1624), attamen opiniones huiusmodi non sunt novae, sed multum antea (a. 1605) in « *Discursu de regimine corrigendo* » eius expositae fuerunt; cf. A. G. WELIKYJ, *OBSM*, in articulo J. V. Rutskyj in « *exitu viarum* », in *Analecta OSBM*, Ser. II, Sect. II, v. I, fasc. I, p. 31, nota 44.

⁸ M. HARASIEWICZ, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Leopoli 1862, p. 296; Rutskyj vero in « *Informatione* » alludit ad bella Polonos inter et Moschos, qua occasione novae terrae, scil. Ducatus Smolenscensis et Severiensis Regno Poloniae fuerunt adnexae; quamobrem spes oriebatur populos quoque illic degentes ad Unionem trahere.

lis carent, quibus « non modo ab agressoribus sese tutarentur, verum et adversarios quosque aggredientes facili negotio debellarent ».⁹

Undenam ista Operariorum paucitas proveniat? J. Rutskyj, ut causam eius assignat:

1. *defectum scientiae* « in Maioribus nostris », et
2. *defectum sanctitatis vitae* apud ipsos, unde omne malum provenit.

Unica via inde reparationis huius status rerum illa solummodo esse potest, ut *melius in scientia et sanctitate* illi educeantur, ex quibus tota Ecclesiae Unitae hierarchia provenerit, scilicet: « *monachi Basiliani*, qui tempore praesenti ne scientia ne sanctitate amplius excellunt, etiamsi aliqua signa externa vitae perfectioris adhuc remanserunt ».¹⁰

Exinde Ordo Basilianorum quamprimum est reformandus, ex quo haec bona speratur, nempe:

1. monachi scientia necnon vita praeminebunt perfecta;
2. concionatores atque personae spirituales apparebunt bonae;
3. scholae bonae erigentur, ex quibus idonei sacerdotes necnon Regni

Officiales provenient;

4. ad cathedras episcopales promovebuntur viri obligationes munerum suorum gnari eaque adimplere valentes;

5. via ad Dissidentes convertendos facile aperietur.¹¹ Exinde Ecclesiae Unitae meliorationis *terminus a quo* reformatio Ordinis S. Basilii M. considerabatur. Ad reformationem ipsam peragendam *numerus certus hominum* exigitur, at illi non veteris disciplinae, sed novae formationis desiderantur, siquidem his educatio exercitiumque tum in spiritu, tum in scientiis faciliori proponi posset modo.¹² Hac via procedendo monasteria reformata producere possent novos *magistros* pro novis scholis bene constitutis, « ex quibus idonei sacerdotes » provenerint. In programmate suo J. Rutskyj ulterius progrediendo normas certas pro scholis suis statuit. Secundum eius mentem schola talis debuerit esse *Seminarium unum pro tota Metropolia*, ideoque *numerosum*, in quo Clerici coelibes instituerentur.¹³ Utilitates vero dicti Seminarii haec fere J. Rutskyj enumerat:

⁹ ARCH. COL. GRAEC., P. I, *Historia*, fol. 121v.

¹⁰ A. G. WELYKYJ, OSBM, o. c., p. 31, nota 44; cf. A. GUEPIN, o. c., T. I, p. 54, nota 1; T. HALUŠČYNSKYJ, *Metropolita J. V. Rutskyj*, in *Dobryj Pastyr* (1937), n. 3-4, p. 260.

¹¹ ZUKOVIČ, *Zizneopisanije Ruskoho*, in *Christianskoje Ctenije* (1909), p. 1108.

¹² *Arch. Sbornik*, T. XII, Congr. Novogrodensis I (a. 1617), sess. I, n. 9: « Ad Ordinem reformandum numerus quidam (personarum) exigitur; at ille non ex veteris esse potest, sed per juvenes Ordo corrigi potest, ut primum illis educatio exercitiaque religiosa tum in spiritu, tum in scientiis datae fuerint » (in l. polona).

¹³ ARCH. COL. GR. DE URBE, P. I, *Chronica*, III, fol. 351. In epistola sua ad Alumnos Coll. Graeci J. Rutskyj ea sane scripsit: « Hoc unicum inculcate semper et omnibus, quod quando

1. introduceretur per illud Clerus saecularis caelebs necnon, successu temporis, Clerus religiosus;

2. isti Clerici non coniugati collocarentur in omnibus Episcopatibus penes ecclesias cathedrales, per civitates, et Collegiatus per oppida;

3. ex his essent Visitatores ecclesiarum per villas et sacerdotum in illis;

4. ex illo mitterentur scholarum Magistri per particularia loca Alborutheniae et Ucrainae;

5. ex eiusdem Seminarii Alumnis implerentur monasteria monachis et plurima alia bona ex tali institutione Alumnorum possent promanare.

Quae omnia J. Rutskyj hisce concludit verbis: « unde certissime promittere possumus, quod brevi tempore per hoc medium ruet Schisma in universo Regno, quilibet enim ex Dominis concedet libenter tales satius in bonis suis habere Sacerdotes, quam quales habeant modo, et meliorabuntur provisiones ».¹⁴

Itaque Metropolita Rutskyj in opere suo reformatorio duo sibi proposuerat: primum, reformare Ordinem Basilianorum, ut ille renovatus novos producere potuerit operarios, et secundum, magnum pro universa Metropolia Kioviensi Seminarium, ex quo sacerdotes caelibes, futuri Antistites, Visitatores, Magistri similesque operarii provenirent.

Praeter ea, quae hucusque notavimus, dicendum est programma huiusmodi Josephi Rutskyj non erat quid novum, sed consequens « piorum votorum et desideriorum », iam ante annum 1605 inchoatorum, executione.¹⁵ Exinde primum, quod J. Rutskyj in suo opere reformatorio perfici-

habebimus numerosum Seminarium his in partibus Russiae sub cura nostra, cura et liberalitate Sacrae Congregationis, brevi tempore Unio Sancta uberes perferat fructus, quae omnia superioribus litteris expressi... ».

APF, S. R. C. *Generali*, v. 337, fol. 229: « Pro tribus Scholis etiam nunc haberemus iuventutem ex Nobilibus; et aliquem de facto habemus Novogrodeci et Minski, qui rogant, et aliqui magnarum familiarum non pauci, quibus spem tantum summi Seminarii facio, et non accepto ». (Epistola Rutskyj ad S. Congregationem PF, 7 Maii scripta).

P. CHOMYN, o. c., in *Bohoslovia* (1923), L. 3-4, p. 271; I. RUDOVYČ, *De synodo Kobrynsensi a. 1626*, in *Bohoslovia* (1924), L. 2-3, p. 199; K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 503; E. LIKOWSKI, *Unia Brzeska*, Poznan 1875, p. 318.

¹⁴ ASV, *Nunt. di Varsavia*, v. 98, fol. 20-21; cf. MAKARIJ, *Istoriija Russkoj Tserkvi*, T. X, S. Peterburg 1883, p. 419: « Haec omnia monstrant, Ordinem Basilianorum non eo fundatum fuisse fine, ut propriis inserviret utilitatibus, i. e. confortationi amplificationique unitorum status monachalis — per eius educationem vitaeque meliorationem, sed insimul ut negotio totius Ecclesiae unitae, eius dilatationi, corroborationi, exaltationi serviant, cum primis vero ut hierarchiam eius elevent per educationem instructionemque sacerdotum rusticorum necnon populi et per substitutionem ad cathedras episcopales membra Ordinis digniora. Hoc ultimum medium revera Hierarchiam unitam elevare potuerit, ex eo, quod exinde dignitates et praelaturae pro his tantum accessibiles factae sunt, qui studiis theologicis imbuti ad tam sublimem dignitatem idonei essent... » (in l. russa).

¹⁵ A. G. WELYKYJ o. c., in *Analecta OSBM*, Ser. II Sec. II, v. I, f. 1. p. 35: « Revera 'pia

cere debuit, nihil aliud erat, nisi iuvenes, qui hoc tempore in Seminario Vilmensi inveniebantur, ad exigentias programmatis sui aptaret, ita scilicet, ut illi necessitatum Ecclesiae Unitae gnari, desiderio excitarentur, eam in omnibus adiuvere, aliis verbis, ut in illis vocatio ad statum regularem suscitaretur. Institutio vero iuvenum in Ordine ad vitam monasticam amplectendam idem est ac instituto in *novitiatu*, quamobrem J. Ruky illum quammaxime constituere contendebat.¹⁶ Proinde statim, ac monasterium SS. Trinitatis est ingressus, novitiatum instituit,¹⁷ quem postea Bytenium (a 1616) transtulit, illique redditus pro 20 novitiis procuravit; ante omnia vero illud in forma *nova* constituit.¹⁸ Hac occasione Metropolita Rutskyj, ad Alumnos romanos scribendo, dicit: « In Monasterio Vilmensi omnes officiales sunt mutati, et omnia post *Novitiatum in alia forma sunt constituta*. Superior Monasterii est Pr. Leo, ipsius Vicarius Pr. Joannes, Pr. Josaphat post quatuordecim, Deo dante, dies, consecrabitur in Ep.pum Polocen. Pr. Sylvester est Superior in Krasnybor, ubi habemus scholam religiosorum, ubi nunc tantum novem sunt. Pr. Gregorius Novogrodeci, Suprasl speramus brevi nos habituros, quia Castellanus Vilmensis, qui difficultatem faciebat, mortuus est. Alia vobis scribent alii, per istam occasionem nihil scribunt, quia hic sumus apud R.um Ep.pum Vilmensem, ego et Pr. Athanasius Pakosta, Superior monasterii Minscensis, qui vos salutat ».¹⁹

Ita occasione reformationis Ordinis Basilianorum, uti ex dictis patet,

vota et desideria' Velamin Rutskyj Romae cum magna, immo maxima attentione considerabantur. Videmus etiam, Romae reformationem Basilianorum hoc anno 1606 tractatam fuisse et quidem in connexionem cum missione Velamin Rutskyj. Videmus praeterea instructionem a Cardinali Borghese datam non fundari simpliciter in memoriali Rutskyj, « De adiuvandis Ruthenis », sed potius in hoc statu rerum, qui Moscae constitutus fuit; fortasse aliqua alia scriptura hac de re exarata, et colloquiis personalibus, Romae habitis, res tota explicata fuit ». Cfr. p. 26 sq.

¹⁶ K. CHARLAMPOVIČ, o. c., p. 499.

¹⁷ P. CHOMYN, o. c. in *Bohoslovia* (1923), n. 3-4, p. 286.

¹⁸ Cf. ASV, *Arch. Congr. Conc., Relationi-Visite, Kiovien: Relationes a. 1617-28*, fol. 520r 521r (28 Sept. 1617): « Prima ergo cura fuit, ut pro Institutione Religiosa admittendorum ad Religionem Novitiatus erigeatur, iste enim hucusque in illa forma, in qua est apud Religiones Ritus Latini bene ordinatas, in nostra non fuit, sed modus quidem antiquus permanebat, quod Novitii certis Patribus antiquioribus instruendi dabantur. Pro hoc Novitiatu elegimus locum, procuravimus pro tenuitate nostra redditus, qui viginti Novitiis utcumque sufficerent. Magistri novitiorum tantum requirebantur; in nostra autem Congregatione tales non reperiebantur, qui bene scirent modum, quo in aliis Religionibus bene ordinatis exercebantur Novitii; non erat aliud medium, nisi ut prius ipsi in se ipsis discerent hunc modum. Magnam ergo partem antiquiorum, ex quibus spes erat maiori futuri boni, conclusimus in hoc Clastrum, advocavimus magnis precibus Patres Jesuitas, ut duo ex illis, qui huic muneri idonei indicabantur nostris in tali claustro praesent, illosque formarent, qui aliorum deinceps Magistri esse possent » (J. V. Rutskyj ad Card. Borghese).

¹⁹ ARCH. COL. GR. DE URBE, T. I, *Cronica*, II, fol. 350v (Oct. 1617).

in terris Alborutheniae et Ucrainae « omnia in alia forma sunt constituta », sive:

1. singula monasteria novos aptioresque receperunt Superiores;
2. pro recens admissis novitiatus bene constitutus fuit;²⁰
3. institutio et educatio novitiorum viris peritis Soc. Jesu committitur.²¹

Quae omnia, secundum desiderium Metropolitae, per gradus in realitatem deduci debebant ita, ut ordo desideratus non solum in monasterio Vilnensi, sed etiam in aliis, e. g.: Krasnobor, Novogrodek, Byten, Zyrovyci fuit introductus.²² Vigilante vero ipso Metropolita scholae hae adeo sunt evolutae, ut ipse Rex Sigismundus III illas laudare non neglexit.²³ De schola vero Vilnensi J. Rutskyj dixit, quod « pulchre instituta est, et iam pervenit ad perfectionem ». ²⁴ Haec omnia ad reformationis primam spectant partem. Quid inde de alia — de « Seminario uno pro tota Metropolia » — dicendum?

Etiam in hac via J. Rutskyj haud parvum progressum fecisse dicitur. Imprimis, ut Magistros pro illo idoneos aptosque provideret, Metropolita Alumnos suos ad diversa misit Pontificia Collegia.²⁵ Hac occasione fatendum est, J. Rutskyj non solos Religiosos sed etiam Laicos mittere minime negligebat, siquidem illos quoque ad opus suum promovendum adhibere sperabat.²⁶ Demum pro Seminarii istius sive erectione, sive sustentatione

²⁰ *Regulae communes omnium ac particulares OBM, Fondo Vat. lat., Miscellanea OBM, 8684, P. I, Regulae Instructoris Novitiorum, fol. 44rv, R. 1-12, 17.*

²¹ *IBID. c. IV: De Scholis, R. 1: « Diligens adhibebitur studium, ut nostri Scholam Studiumque habeant, bene ordinatum numeroque Studentium confertum capaxque Fratrum etiam aetatis infimae ». R. 3: « Hanc eandem Scholam, si tota in uno quopio loco consistat, quotannis invisit inspicietque, tam in docentes quam in discentes, attendens ut quivis suum impleat officium ».*

²² A. GUEPIN, *o. c.*, T. I, p. 312: « Ce fut à Byten, petite ville située au milieu des forêts dans le palatinat de Nowogrodek, que notre Saint exerça d'abord les difficiles fonctions de chef d'une famille religieuse ». Cf. p. 134, 136sq.

²³ AJZR, T. II, n. 45, p. 69-70; MAKARIJ, *o. c.*, T. X, p. 415; K. CHARLAMPOVIČ, *o. c.*; p. 500-501.

²⁴ APF, *S. R. C. Generali*, v. 337, fol. 229.

²⁵ Alumnatus tales assignati fuerunt: Romae, Vindobonae, Pragae, Olomutiae, Brunsbergae, Pultusciae, Krakoviae, Vilnae; cf. *Arch. Sbornik*, T. XII, Congr. Novogrodensis I, sess. 1, pag. 9; K. CHARLAMPOVIČ, *o. c.*, p. 509; I. RUDOVYČ, *o. c.*, p. 199; P. CHOMYN, *o. c.*, p. 271-272; MAKARIJ, *o. c.*, T. X, p. 419; J. SLIPYJ, *Istoryčnyj ohliad vychovannia duchovenstva v katolyckij tserkvi zahalom i zokrema na Ukrajinі*, in *Opera Gr. Cath. Academiae Theologicae Leopoli*, (1935), v. I-II, p. 29-30; A. SAVYČ, *o. c.*, p. 245-246; praes. ASV, *Rituum, Processus*, v. 2287, fol. 34v; testis n. 38 D. Abrahamovicus, et APF, *Acta 1625*, v. II, fol. 220 (221), n. 20; necnon v. IV, fol. 44, n. 9, et fol. 200, n. 3.

²⁶ APF, *Acta 1624*, v. II, fol. 104-105, n. 3 et *Lettere latine*, v. I, (a. 1622-29), fol. 42, 42v; ARCH. COL. GR. DE URBE, P. I, *Cronica VIII*, fol. 358; IV, fol. 356; V, fol. 354-355; III, fol. 202/196/: « Cum esset adhuc Archimandrita Vilnensis et ipse Ecclesiae negotiis distentus, non posset litteris Religiosos imbuere, alio in diversa loca imploratuque quorundam Catholicorum

media necessaria procuravit.²⁷ Omnia, uti vidimus, iam parata erant; reliquum tantum erat, ut locum pro Seminario illo novo designaretur. Hac de re Rutskyj ita scribit: « Locum Seminarii nominavi *Vilnam*, penes ecclesiam cathedralem... Nunc tamen occurrit mihi *Minskum*. Cum enim Seminaristas nostros docere linguam latinam debeant, *melius est habere Minsci, ubi non est Collegium PP. Jesuitarum*, ut statim omnes, et si non omnes Scholae ut saltem plures incipiant »²⁸ Alia occasione quasi idem repetit: « Locum ante designavi *Vilnam*, nunc proposui *Minscum*, ex quo, quia civitas ista, quae facile est prima post Vilnam, *tota fere est Ruthena, pauci in ea Latini*, scholae latinae nullae; ubi enim diversae sunt scholae a se independentes, solent esse contentiones, pugnae et difficulter potest servari charitas fraterna. *Latini enim pro antiqua sua consuetudine depriment nostra*, quae nos erigere volumus et dum crescent res nostrae, putabunt *sibi iniuriam fieri*, sicut experientia notum est, et ibi facile aperiremus omnes scholas, et *converteretur ad nos iuventus ex toto illo tractu* ». ²⁹

Id quod in textibus mox citatis curiosum manet neque attentionem nostram effugere potest, nempe, quod in toto negotio reformatorio, etsi res omnis in monasterio SS. Trinitatis, ubi Seminarium Vilnense inveniebatur, evolveretur, *de Seminario nostro nequidem mentio habetur*, quinimmo de quodam novo Seminario tractatur. Exinde iustum emergit suspicium quod tempore, quo de *novi Seminarii* erectione agebatur (a. 1623), Seminarium nostrum amplius non exstitisse. Nam cur novum Seminarium « penes ecclesiam cathedralem » erigere opus fuerit, si in eodem loco aliud iam ab annis erectum esset? Si admittamus Seminarium revera iam tunc temporis existere cessasse, tunc alia, immo gravior oritur difficultas, nempe: quomodo explicare debemus tale factum, quod J. Rutskyj ab anno 1615 usque ad annum 1624³⁰ Alumnos suos (etiam diaconos et presbyteros) Romam ad studia eorum perficienda miserat. At notum est, non omnes, sed optimi tantum ingenii Alumni ad Collegia Europea mittebantur,³¹ quod rectam suggerit conclusionem: alii quoque Alumni institutionem domi, in patria recipiebant.

quasi inexpectatus est profectum, a duobus Ep.pis, pro studiis mittebat ». Cf. P. ЧОМЫН, o. c., in *Bohoslovia* (1923), n. 3-4., p. 271.

²⁷ Ille Roma recipit 1000 scut., 20.000 aureor. ex collectis in Syn. Kobrynensi declaratis obtinuit, ac ipse cum J. Morochoskyj donaverunt 14.500 aureorum; cf. P. ЧОМЫН, o. c., p. 282; J. Рудовыч, o. c., in *Bohoslovia* (1924) n. 2-3. p. 513; praes. APF, v. 56, fol. 69.

²⁸ APF, S. R. C. *Generali*, v. 337, fol. 229; litterae Metr. Rutskyj ad Alumnos Coll. Graec. Romae, die 7 Maii 1624 scriptae.

²⁹ *Ibid.*, S. R. C. *Generali*, v. 337, fol. 185 (a. 1624).

³⁰ Hoc anno probabiliter Seminarium quoddam erectum fuit, unde Alunni, quos in alia mittebat Collegia, etiam ex illo provenire potuerint Seminario; cf. APF, S. R. C. *Generali*, v. 337, fol. 229 (7 Maii 1624) et P. ЧОМЫН, o. c., p. 272.

Sic pedetentim ultima surgit quaestio: in quo Seminario, aut saltem schola, si hoc tempore revera nullum iam existebat Seminarium, isti presbyteri et diaconi aliique Alumni studia perficiebant? Absque ullo dubio Institutum id genus nonnisi *Vilnae penes monasterium SS. Trinitatis* existere potuit, siquidem omnino nullibi simile tunc temporis inveniebatur.

Insuper meminisse iuvabit, J. Rutskyj nomine « Seminarium » adhuc anno 1608 (20 Oct.) usus est³² et ab hoc tempore expressione tali, relate ad domum pro juvenibus instituendis, amplius non utitur, dum e contra, in omnibus fere documentis posterioribus (inter aa. 1608-1617) ab extrinseco a diversis Officialibus confectis, regulariter terminus « Seminarium Vilnense » adhibetur.³³ Quomodo ergo talem contradictionem conciliare possumus?

Omnibus hucusque perpensis videtur nobis Seminarium Vilnense decursu reformationis Ordinis S. Basilii Magni, quae consequenter procedendo culmen suum in Congregatione Novogrodicensi anno 1617 habuit, gradatim sese ad exigentias reformationis adaptando in Scholam Religiosorum, seu uti hodie dicitur in « Domum Studiorum » commutatum fuisse. Et quidem magis conveniens est hanc admittere *commutationem*; siquidem Alumnorum numerus praevalens modo *Novitii*, modo *Religiosi* constituebant.³⁴ Exinde Seminarium Vilnense, in quo praeter supranominatos Alumnos etiam Saeculares et quidem Laici inveniebantur, iam sub directione Josephi Rutskyj ita est moderatum, ut studia eorum pro tribus hisce categoriis possibiliter evaderent, quo pacto schola, quae imprimis pro Religiosis destinabatur, duplici fungebatur munere: procurabat nempe institutionem *Religiosorum*, sicuti ex officio et per se Clericis saecularibus et etiam Laicis, quasi ex necessitate et per accidens inserviebat, siquidem novum Seminarium pro illis exclusivo modo destinatum nondum existebat. Status vero talis nullam in educationem Alumnorum introducebat perturbationem, quoniam ratio studiorum eadem pro omnibus erat.³⁵

³¹ APF, S. R. C. *Generali*, v. 337, fol. 252: « Mitto quinque fratres Ord. S. Basilii Monachos, duos Presbyteros, duos Diaconos et unum Clericum, praeterea unum insignem juvenem, non tantum qua est mihi ex sorore Nepos, sed qua eodem tendit quo et alii monachi, studet excellenter, praeterea bonae indolis, optimae in summa expectationis ». Cf. ARCH. COLL. GRAEC. DE URBE, P. I, *Historia* V, fol. 354-355, ubi de Alumno Oranskyj dicitur: « Ille enim melius se ibi gessit ex aliis... »

³² *Arch. Sbornik*, T. VI, n. 54, n. 119.

³³ *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 390, p. 158 (14 Jan. 1616); *Arch. Sbornik*, T. XII, Congregatio Novogrodensis I, sess. 1, p. 15 (24 Jul. 1617).

³⁴ A. GUEPIN, *o. c.*, T. I, p. 143: « En prenant place sur la chaire abbatiale, le saint vit près de soixante moines rangés au tour de lui... ».

³⁵ Nota enim hodie licet inter « Seminarium » et « Domum Studiorum » distinctio exacta statuatur, sub respectu studiorum normae pro utroque instituto eadem existunt (cf. can. 1366 et 589 § 1, 2). Cf. S. ROMANI, *o. c.*, L. II, tit. XII, n. 203, p. 86 et n. 379, p. 146.

Praeter convenientiam alia accedit ratio, scilicet *necessitatis*. Scimus enim J. Rutskyj Seminarium novum initio Vilnae erigere sperabat, attamen propter graves rationes, de quibus ille in epistola mox citata expressis loquitur verbis, id efficere non potuit. Rationes vero praecipuae hae sunt: *contentiones* et *pugnae*, quae ibi oriri solent, ubi diversae sunt scholae et necessario ad scholarum Unitorum oppressionem ducunt. At scholae unitae aemulationem cum latinis nequaquam sustinere valebant, siquidem hae primae erant opulentiores plurimisque munitae mediis ita, ut faciliori negotio aliam quamcumque scholam deprimere potuerint. Si vero novum Seminarium Vilnae penes ecclesiam cathedralem constitutum fuisset, tunc illud in difficultates diversas incurreret.

Alia res, si de Schola Religiosorum agatur. Haec, prout pro solis monachis destinata, influxum aliquem externum (allectatio et attractio Alumnorum propter maiores commoditate) minori timeri debuit gradu, ac proinde munus sibi commissum facilius adimplere potuit.

Itaque haec motiva Metropolitam Rutskyj inclinarunt, ut Seminarium Vilnense in Scholam Religiosorum permutaret. Quare Seminarium, quod initio pro iuvenibus tum saecularibus tum regularibus instituendis destinatum erat, et conceptui « Seminarium » correspondebat, indolem suam quodammodo amiserit. Rutskyj vero, qui Romae eo commorabatur tempore, quo permulta Seminaria iuxta normas decretorum Concilii Tridentini constituta fuerunt, bene principia ac destinationem Seminarii Dioecesani novit, ideoque conceptus eius hac in re Instituto a se directo Vilnae minime congruebat; quamobrem a tempore reformationis inchoatae expressionem « Seminarium », declinat quippe quae rei ipsi minime erat consona. Officiales, e contra, differentiae talis inconscii, in documentis a se scriptis hanc adhibebant denominationem, quae generatim erat in usu, scilicet « Seminarium »; quapropter expressio illa in multis posterioribus occurrit documentis.

Postquam haec omnia exquisivimus ac perpensi sumus, nunc iam ad conclusionem pervenire possumus. Imprimis dicendum est, Seminarium ob inopiam mediorum minime contabuisse, siquidem media *sufficientia* habuit, Alumnos *numerosos* instituebat et gradatim florescentiae statum est assecutum.

Exinde nos probabiliorem admittimus opinionem asserentem, Seminarium ob *rationem reformationis* Ecclesiae Unitae in *Scholam Religiosorum* commutatum ad novasque exigentias ac necessitates accomodatam fuisse eo sane fine, ut per se institutionem Religiosorum, per accidens vero Alumnorum saecularium praestaret. Insuper talis eventus termino « suppressio » quandam specialem addit significationem, quae viam *permutationis* subintelligit, exinde hic « suppressionem » non nisi in sensu latiori adhibuimus.

ART. 2.

De tempore extinctionis

Jamvero nunc ultima nobis ad perpendendum manet quaestio: quo tempore factum suppressionis Seminarii Vilnensis acciderit?

Maxima hic difficultas exinde apparet, quod Seminarium nostrum, uti iam supra innuimus, *paulatim* hanc subiit mutationem, quapropter non facile est, tempus praecisum invenire, de quo dici potest: hoc vel illo die aut saltem mense cuiusdam anni Seminarii Vilnensis evenit extinctio.¹

Ad investigationem nostram faciliorem reddendam distinctio quaedam facienda est, nimirum in quaestione hac nostra sedulo discernere debemus inter permutationis *factum*, et eius *iuridicum* volorem.

Quoad primam quaestionem, illam in paragrapho praecedenti sufficienter exposuimus, ut in praesenti illam rursus pertingere opus non est; idcirco nunc nonnisi suppressionis facti latum iuridicum investigare conabimur.

Documenta vero, quae valorem iuridicum praeseferunt, quaeque argumentum in re nostra praebere valent, duplicia reperiuntur: directa necnon indirecta.

Ad documentorum seriem, ex quibus *argumenta directa* sumere possumus, pertinent:

1. Documentum *Arch. Un. Mitr.*, T. I, n. 390, p. 158, de die 14 Jan. anno 1616, in quo legitur: « Pečersk anno 1616 in possessione Subcapitanei Mohyloviensis Nicolai Petrovyč Vodorackyj inveniebatur, quem illi Josaphat Kuncevyč, *Superior Seminarii Vilnensis* in conductionem dimisit ».

2. Documentum in *Archeograf. Sbornik*, T. XII, p. 15, Congregatio Novogrodovicensis I, die 24 Julii anno 1617, n. 33, ubi invenimus haec: « Tria monasteria in Ovruč pro Seminario Vilnensi *Rutheno* destinantur... ».

En documenta comprobantia, Seminarium Vilnense tunc temporis iuridice nondum in Scholam Religiosorum permutatum fuisse.

Idem argumentis *indirectis* quoque probare possumus. Argumenta vero talia reperiuntur in secundo documento supra citato, ubi in laudata Congregatione Novogrodovicensi sermo habetur de Regulis a Metropolita Rutskyj

¹ A. SAVYČ, o. c., p. 242: « Satis certe affirmare possumus, Seminarium SS. Trinitatis iam anno 1623 munere suo amplius non esse functum ». Praeter haec verba nihil amplius scribit auctor, addendo solummodo testimonium *Arch. Un. Mitr.*, L. VI, n. 437, quod documentum haud inveniri potuimus, siquidem falso modo fuit citatum; *Arch. Un. Mitr.*, enim duobus solummodo constat voluminibus, neque in distinctos libros est divisus; quamobrem casu quodam fortuito quis illud invenire poterit ac errorem corrigere.

praeparandis: « De regulis pro Religiosis *conscribendis*, ita ille (Rutskyj) declaravit; illas ipse per temporis spatium notabile e scriptis Patris Sancti (Basilii Magni) colligendo, ad earum aptiorem intelligentiam ac memoriam in articulos distinctos redegisse. Hoc ad vitam nostram hodiernam referebatur... ideoque in nonnullis regulis ea scribere debuit, quibus tempora praeterita non indigebant, *nostra vero indigebunt* ».²

Quandoquidem in Congregatione Novogrodovicensi I reformatio Ordinis S. Basilii Magni nonnisi proponitur ac inchoatur, supponendum est mutationes, si quae revera acciderint, post annum 1617 locum habuisse, eo vel magis, quod in documento mox allato de Regulis tamquam « *conscribendis* » agitur. Exinde fere certe asserere possumus, Seminarium Vilnense, quoad positionem suam iuridicam, nondum ullam subiisse mutationem, ac proinde statum suum anteriorem servare pergit.

Nunc ad aliam documentorum seriem gressum facimus, quae quaestionem nostram, etsi obiter et *indirecte*, tamen positive probare valent. Ex his sane praesumptionem de Seminarii in Scholam Religiosorum permutatione, ideoque de eius in nostro sensu extinctione desumere possumus. Tria nimirum habentur documenta rem nostram respicientia, et quidem :

1. Regulae Ordinis S. Basilii Magni (rec. Rutskyj); *Fondo Vat. lat., Miscel. Ord. B. M., vol. 8684, P. I, fol. 21-60.*

2. Constitutiones Congregationis Lavryšoviensis II, a. 1621, in *Archeogr. Sbornik, T. XII.*

3. Epistolae Metr. Rutskyj ad Alumnos Coll. Graec. Romae, in APF, *S. R. C. Generali, vol. 337, fol. 185, 229.*

In primo documento sermo habetur de *studiis monachorum* ac statuitur: « Diligens habeatur studium ut nostri Scholam Studiumque habeant, bene ordinatum numeroque Studentium confertum capaxque Fratrum etiam aetatis infimae ».³ Cum vero omnes regulae a Metropolita Rutskyj conscriptae in Congregatione Lavryšoviensi anno 1621 fuerunt interpretatae,⁴ profecto concludere possumus, illas hoc tempore in usu fuisse ac proinde in vitam introduci incipiebantur. Si vero res ita se habet, tunc

² De Regulis hisce ipse Rutskyj ita scribit: « Dum ista peragebantur, ego totum me ad id applicavi, ut regulas S. Patris Nostri Basilii per omnia ipsius opera sparsas in unam certam formam redigerem, quod scilicet antea a me ceptum erat, tamen nunc utcumque perfectum est. Regulas item Officialium Religionis scripsi, aliquas nunc scribo, in quibus maiorem adhuc quam in Regulis communibus habeo difficultatem, ex eo quod ab Instituto Sancti Patris recedere nolo, ex altera parte in operibus ipsius de aliquibus in particulari pro nunc necessariis determinatum nihil invenio ». ASV, *Arch. Congr. Concilii: Relationi-Visite, Kiovien, ann. 1617-1628, fol. 520r-521r.*

³ *Fondo Vat. lat., Miscellanea OBM, v. 8684, P. I, Regulae Speciales, c. IV: De Scholis, R. I, cetera in R. 2-9.*

⁴ Approbatio ista non erat explicita, sed « *Regulas* » cum « *Constitutionibus* » comparando, animadvertimus, illas in Constitutionibus Congregationis interpretatas ac in praxi applicatas fuisse.

merito admittere possumus, supradictae Congregationis decretis «novus ordo novaque forma» Josephi Rutskyj tandem aliquando in monasterii vitam introducta fuerunt. Quapropter ea omnia, quae novis decretis contraria erant, aut abrogari, aut necessario ad statum novum sese adaptare debuerunt. Exinde Seminarium, quod in monasterio SS. Trinitatis inveniebatur, iuridice uti tale existere cessavit et tamquam Schola Religiosorum existere cepit.

Assertio tamen nostra melius adhuc ceteris, supra citatis, documentis elucidatur. In primo eorum dicitur: «Locum (pro novo Seminario) antea designavi *Vilnam*, nunc proposui *Minscum*»; in altera epistola similiter loquitur: «Locum Seminarii nominavi *Vilnam* penes ecclesiam cathedralem, quae anno superiori pulchre est evoluta». Haec ultima epistola die 7 Maii anni 1624 fuit scripta, inde «anno superiori» significat anno 1623, quo sane anno J. Rutskyj novum Vilnae erigere contendebat Seminarium. His attentis, iure meritoque admittendum est, nostrum Seminarium, illud scilicet quod a Metropolita Potij Vilnae anno 1601 erectum fuit, ac penes monasterium SS. Trinitatis situm erat, anno 1623 amplius non extitisse.

Cum vero nos Seminarii extinctionem sub aspectu mere iuridico consideremus, tunc melius fore videtur, ut Constitutiones Congregationis Lavryšoviensis tamquam suppressionis *actum tacitum* sumamus. Ceteroquin, quocumque modo res se habuerit, ex inquisitionibus supra peractis has statuere possumus conclusiones:

1. Seminarium Vilnense nequaquam propter *mediorum inopiam contabuisse*, ideoque sententiae contrariae omnino sunt reiciendae;

3. Illud *de facto* post annum 1617 sub forma Scholae Religiosorum extitisse, *de iure* vero Seminarium, uti tale, nonnisi post annum 1621 existere cessasse.

Itaque supra allatas rationes prae oculis habendo, historiam Seminarii Vilnensis intra annos 1601 et 1621 collocare possumus.

CONCLUSIO

CONCLUSIO

DE MOMENTO SEMINARIi VILNENSIS

Metropolitae Kioviensi H. Potij plane persuasum erat, sine proprio Seminario de Unionis vix coeptae prospero incremento nequidem sperari posse. Quamobrem H. Potij nihil dereliquit, ut domum studiorum pro Clero suo instituendo erigeret. At revera anno 1601 Vilnae primum Unionum apparet Seminarium. Propositum Metropolitae, uti vidimus, fuit assecutum; tamen insufficientia instituti in genus attentionem Metropolitae minime effugere potuit: unum pro immensa fere Metropolia Kioviensi Seminarium non erat nisi verum, uti ipse exprimitur, « granum pro galina ».¹ Statum tamen talem Metropolita, multis oneratus discerptisque negotiis, vix immutare potuit, nihilo secius bene novit, quod « sine Seminario praecludetur tota via ad animas humanas lucrandas ». Oportuit inde, ut Seminarium iam erectum fieret numerosum, secus necessaria Sacerdotum copia nequaquam assequi possit. Solutionem huius difficultatis Metropolita haud inveniando, spem totam in Deo posuit.²

Quaestionem hanc nondum solutam H. Potij suo Successori, J. V. Rutskyj, reliquit, qui ingenio suo, temporum exigentias praeveniando, efficacissima apte disposuit media. Iuxta mentem eius Seminarium, ut mureri suo satisfaceret, novos Operarios, tum scientia tum praepriis sanctitate excellentes ac insuper numerosos, qui ex populo assumpti populum ad Unionem conducerent, producere debuit. Ut vero Seminarium numerosum crearet, iuvenes ad se attrahere et allicere debuit, quod rursus possibile erat, cum in illo, secus ac in scholis Latinorum, magni considerabatur lingua patria et Ritus Orientalis, necnon populi mores aestimabantur; « et tunc, dicit Rutskyj, videbunt Rutheni, quod veri simus Rutheni, linguam nostram ornamus ».³ In hoc reapse Seminarii Vilnensis potissimum elucet momentum. Quanta efficacia quantoque valore haec Metropolitae J. Rutskyj gaudebat opinio, ipsum testatur factum, quod statim in Seminario a Rutskyj restaurato permulti congregati fuerunt iuvenes, qui omnes desiderio ardebant, ut Unionis semina in animis nostratium disseminare possent.

¹ *Arch. dom. Sapieh.* I, n. 437.

² *IBID.*, p. 368.

³ *APF*, v. 337, fol. 188.

Ex his iuvenibus proveniebant isti, a Metr. Rutskyj sperati, Ecclesiarum Antistites et Visitatores, Rectores ac Scholarum Collegiorumve Magistri, qui periodo hac viguerunt.

Ecce nonnulli eorum, qui in historia Unionis aureis inscripti sunt literis: Anasthasius (Antonius) *Sielava* — Archiepiscopus Polocensis ac demum Metropolita Kioviensis (1624-1655); Hieremias (Hieronymus) *Po-čapovskij* — Episcopus Luceoriensis (1621-1636); Martinus Tryzna — honorifico ornatus Sacerdotio (Canonicatu) qui postmodum a Rege sibi ab epistulis et secretis est aptatus; Nicephorus *Zarenskyj* — Archimandrita Dorohyčensis; Josephus (Mokosij) *Bakoveckij* — Episcopus Volodymyrensis (1632-1650); Raphael *Korsak* — Magni Velamini adiutor eiusque rebus gestis imitator ac in dignitate Metropolitana Successor (1637-1640); Hadrianus *Podbereskyj* — doctrina ac simul virtutibus egregius; Pachomius *Vojna Oranskyj* — Raphaelis *Korsak* in Episcopatu Pincensi Successor (1637-1653); Andreas *Zlotyj Kvasninskyj*, qui Leoni Kreuza in Smolenscensi Sede est suffectus (1640-1654) ac postmodum Eparchiam suscepit Pincensem (1651-1655); Alexius *Dubovyč*, copia dicendi, ardore ac robore valens multum, Suprasliensis monasterii Antistes est creatus.⁴

Alii horum tum Rectores tum Magistri tum Superiorum extiterunt adiutores; itaque anno circa 1614 Novogrodeciae schola sumptibus ipsius Metropolitanae fuit erecta, cui praeerat Gregorius *Mychajlovyč*, qui deinde (1626-1632) Episcopi Pincensis munere est functus; paulo post (1615) alia Minsci erigitur schola, cuius Rector Athanasius *Pakosta*, postmodum (1619-1625) Episcopus Cholmensis fuit creatus; Magistri vero scholae istius sunt: *D. Chmelnyckyj* et *N. Novak*. Item anno 1616 Bythenii instituitur Novitiatus, cuius Superior novitiorumque Magister Hieronymus *Cisovyč* extitit; simile quid Zyrovyciis, Volodymyriae et Boruniis evenit.⁵

Quodsi vero non omnes ex mox enumeratis viris Seminarii Vilnensis fuerint Alumni, nihilominus certe affirmare possumus, omnes hi in umbra eius, non secus ac *J. Kuncovyč*, *L. Kreuza* aliique multi, ulteriorem suam illic recepisse formationem.

Itaque Seminarium Vilnense, sive per proprios Alumnos, sive per istos tantum, qui in umbra eius novis formati principiis novam imbiberunt, uti aiunt, ideologiam, influxum suum magis magisque extendit eoque, ut *P. Chomyń* sedulo animadvertere potuit: « Sicut in capite omnium scholarum catholicarum (sc. latinarum) Vilnensis Jesuitarum extitit Academia,

⁴ PELESZ, II, p. 206, 323sq.; ARCH. COL. GRAEC. P. I, *Historia*, fol. 139-149v.

⁵ CHOMYŃ, o. c., p. 269.

ita nunc in capite unitarum Seminarium SS. Trinitatis est positum; sicut finis scholarum latinarum erat dilatatio et corroboratio catholicitatis, ita unitarum erat, ut Unionem amplificarent et confirmarent».⁶

At revera, instintu ductuque Metr. Rutskyj, e Seminario Vilnensi novi provenire incipiunt Operarii ipsaque Unio in dies crescere coepit. Hunc eius mirabilem progressum ita luculenter in opere «*De laboribus Unitorum*» describit J. Susza: «Vilnae autem cum ab initio Unionis vix 10 Uniti fuerunt, a schismate recedentibus omnibus nunc possunt numerari 10 milia. In eadem Metropolia, tenendo per Vilnensem Palatinatum et Novogrodensem versus Berestensem per milliaria plus quam 40, plurimae sunt civitates et oppida, villae similiter millenae et millenae, ubicumque sunt Uniti, nulli Schismatici... Per eundem Vilnensem Palatinatum versus Minscensem, versus Mstislaviensem ac alios Palatinatus tenendo per milliaria germanica plus quam 50... ubique Uniti, rarissimi Schismatici... Hoc sentiendum de Metropolia versus alias partes et ad minimum parochi presbyteri uniti numerantur 600 ad Metropoliam in Lithuania pertinentes... Fuerunt etiam in Ukraina post Boristhenem in Palatinatu Czernihoviensi. Fuerunt et Kioviae tenueruntque Metropolitanam Kiovien. Cathedram».⁷

Historioraphi meritum dilatationis S. Unionis tum martyrio S. Josaphat tum zelo, sanctitati ac ingenio Metr. J. Rutskyj recte adscribere solent; tamen plane compertum est, exemplum, conamina operaque virorum istorum parum nonnisi effecissent, nisi adiutores sibi adsciverint aptos idoneosque. At hi sane e Seminario Vilnensi, sive immediate prout Magistri et Missionarii, sive his mediantibus informati ac instructi, provenerunt. His attentis, asserere possumus, erectionem numerosi Seminarii pro tota Metropolia Kioviensi, quod tamquam corona conaminum J. V. Rutskyj anno 1632 consideratur, sine Seminario Vilnensi (1601-1621) vix aut ne vix quidem, saltem eo tempore, possibilem evasisse.

Attamen dissertatio haec nostra de Seminarii Vilnensis momento non esset plena, nisi praeter lucidas historiae eius paginas quidquam etiam de umbris defectibusque, propter quas Unionis progressus non parum detinebatur, innuamus.

Haud ignoramus, Seminarium Vilnense activitatem suam nonnisi circa annum 1607 pleno evolvisse sensu, quod de facto quamdam in educatione novorum Operariorum procrastinationem induxit. In ordinariis rerum adiunctis Seminarium nostrum iam anno 1608 primis suis Alumnis plenam dare debuit institutionem, dum, e contra, tales nonnisi anno 1614 repe-

⁶ L. c., p. 370.

⁷ In HARASIEWICZ, *Annales*, p. 300, 303.

riuntur, quod ex parte sua alias post se traxit consequentias, nimirum retardationem erectionis istius numerosi Seminarii, quod tantummodo anno 1632 Minsci locum habuit.

Alius defectus Seminarii Vilnensis in eo stare videtur, quod illud fere exclusivo modo pro Religiosis destinabatur ita, ut necessario in Scholam Religiosorum est mutatum. Effectus vero status eiusmodi talis erat, ut institutio Cleri saecularis quadantenus accidentalis facta sit. Sed malum tale, attento optimo progressu vitae monasticae renovatae, plene esset remuneratum, nisi Seminarium illud Minscense tam cito (a. 1655) in invasione Moscovitica fuerit devastatum. Inde successit, quod quaestio Cleri saecularis instituendi solummodo anno 1709 soluta fuit, cum Leopoli Seminarium Dioecesanum constitueretur.

Nec silentio praeterire debemus hanc circumstantiam, quod Seminarium nostrum, non obstante subsidio ex parte Metropolitanæ praestito, propter modica materialia subsidia fastigium Collegii Jesuitarum nequaquam pertingere potuit, ac proinde aemulationem cum illo cum difficultate tantum sustinuit, quod rursus activitatem Seminarii plene evolvere non permittebat.

Quidquid tamen fuerit, Seminarium Vilnense, etsi prima facie modicum apparet, etsi illud brevi tantum temporis spatio duravit, etsi non multa post se dereliquerit vestigia, tamen quadantenus nucleum renascentis Ecclesiae Unitae constituit, siquidem ex illo novi Operarii, fide ornati firma, inaudita pridem insigniti constantia, zelo ac pietate eminentes provenerunt necnon opus a Metropolitana J. Rutskyj inchoatum mirabili prosecuti sunt modo.

A P P E N D I X

APPENDIX

DOCUMENTA HISTORIAM SEMINARII VILNENSIS ILLUSTRANTIA

Luceoria, 25 . IX . 1597.

Epistola Petri Arcudii ad Card. S. Georgii (Cinzio Passeri Aldobrandini) de stipendio annuo obtinendo, de quo iampridem (1595) cum Card. S. Severinae (Petro Aldobrandini) ipse pertractaverit, antequam Roma cum « Vladicis » H. Potij (Episc. Volodymyriensi) et C. Terleckyj (Episc. Luceoriensi) profectus fuit; convocat ad merita sua annis praeteritis (1592) ac testes laborum suorum Patronum Ecclesiae Orientalis (J. A. Santorio) necnon Legatum Poloniae (Card. Gaetano) nominat.

ASV, Fondo Borghese, Ser. III, vol. 89d, fol. 233-235v.

Ill.mo et Rev.mo Signore, Patron mio colendissimo.

La singular benignità et amorevolezza di V. S. Ill.ma et Rev.ma che mi mostrò quando mi partì da Roma con questi Rev.mi Vladici, mi danno animo al presente scrivergli certe cose mie necessarie, essendo quasi certo, et sicuro che mi agiutarà, come è solito suo di agiutare quelli, che si affaticano nella Rep. Christiana per servitio di Santa Chiesa.

Hà dunque da sapere V. S. Ill.ma, che io al tempo di Papa Gregorio XIII ad instantia del Rev.mo Vescovo di Luceoria, all' hora Ambasciatore di Sua Maestà à Roma, fui mandato nella Russia per beneficio di questa gente, dove hora mi trovo. Et dimorai in questi paesi per tre anni continui, dove trattai con alcuni de loro parte per mezzo dei interpreti, parte in latino cose appartenenti alla Unione, et in particolare molto strettamente con il Vladica di Volodimiria, all' hora secolare et senatore, quale, havendogli cavato ogni sorte di scrupolo, et risoluto ogni dubio et per efficacissime anco persuasioni di Mons. di Luceoria, si rendeva pronto a questa santa opera, et desiderava che gli si presentasse occasione per mostrare l' animo suo buono, come anco gratia di Dio felicemente in questi nostri tempi successe. Di poi finiti li tre anni, parendomi non far quel frutto debito, che immaginavo di poter fare nella Grecia, mi ritornai à Roma con

animo di pigliar bona licenza et qualche honesta provisione in loco di remuneratione tanto delle fatiche passate, come future, et transferirmi nella Grecia. Ma perche le cose della Curia Romana sogliono andare à lungo per la moltitudine loro, premendo un negotio l'altro, non potei ottenere così facilmente questo mio desiderio, dove mi convenne trattenermi à Roma altri tre anni, officando interim la Chiesa Greca di San Athanasio, senza veruna provisione, et in essa per un anno et mezzo le feste predicando.

L'animo però dell'Ill.mo D. Cardinale Santa Severina Protettore era pronto di agiutarmi in questo mio desiderio che perciò che più d'una volta offerse memoriali et parlò à Sua Santità acciò mi fosse assignata una provisione almeno di 100 ducati de camera, et Mons. Paulino haveva anco havuto commissione da Sua Santità (233v) che mi provvedesse.

Interim, mentre aspetto spedirmi da Roma, sopravviva il negotio della Unione de Rutheni, nel quale per non multiplicar parole, credo essermi affaticato à Roma a bastanza da parte mia, come sà benissimo il Protettore et molti altri, massime che li Vladici mi conoscevano per annati, et si servivano volentieri dell'opera mia, come partecipe del loro passati consigli et ringratiavano Dio d'havermi trovato a Roma, anticipando di scrivermi, che non mi partisse, dalla Russia per mezzo di Mons. di Luceoria, et loro per viaggio da Vienna, et da Padova. Di poi fatta già l'unione, et resa la obediencia, havendo attento da N. Signore di poter fondar un Seminario nelle loro parti in servitio et utilità della loro natione, deliberavano chi havessero da eleggere per governar detto loco, et forse anche in agiuto loro nelle cose che potevano occorrere et tuttavia occorrono dalli Graeci dell'Oriente, che sogliono molestarli; ne volendo eleggere altrui, massime in questi principii, per certi degni rispetti della natione, dimandarono con grande instantia la persona mia, come conforme alla loro Religione; il che tenendo io et havendo presentito non so che anticipando feci più de uno memoriali supplicando al Protettore che in nessuna maniera mi conducesse a loro, perchè ero risoluto di partirmi per la Grecia, agiungendo di più che se Sua Santità non mi voleva concedere la pensione promessa, se non con questa conditione d'havere à venire con loro, non mi curavo di perderla pur che non venissi; il che facevo per molte cause, perche in Roma ero richiesto da segnalatissimi Cardinali della Corte per loro Theologo, con cavalcatura, parte per me et servitore, et pensione annuale honorata; ma io non accettavo simil partiti perche la vocatione mia non è di servitio in Corte, nemmeno l'instituto, et fine del nostro Collegio è tale. Magior causa era di non accettar venir con loro, l'esser chiamato dalla Patria con honorati stipendii se volesse legere il Greco, dove potevo consolare li parenti et specialmente la madre, che non hò visto per spatio di 18 anni (234). Ma quando ancho non fusse stata nessuna di queste cause, solamente il pensare di di-

saggi, incommodità, fredì, et barbarie de loro paesi, quale prima havevo sperimentate, mi facevano horrore, et era degna causa di non venire. Prevalsero non di meno loro, et mi fu detto dal Protettore che assolutamente tale era la mente di Sua Santità, alla quale contradire non potevo, se volevo mostrarmi obedientissimo et grato figliolo, et prontissimo servo della Sede Apostolica, della quale riconosco ogni mio bene, et le devo la vita propria.

Dunque per consequentia venivo a trattare della mia provisione et dicendo io che non mi vendevo per denari, perche come l'amor proprio gabba, forsi mi havrei stimato molto, pure dimandavo una honesta et religiosa provisione 200 scudi l'anno, massime in simili paesi, dove le cose et sono carissime et con gran scommodo se hanno; come benissimo possono testificare quelli che vengoro con Ill.mo Signor Cardinale Legato. Ma l'Ill.mo Signor Cardinale Santa Severina, come quello che vorria vederci andare peregrinando all'Apostolica, sine pera et baculo, per il suo zelo che hà, mi contradiceva afirmando, esser troppa provisione; cusi contrastamo un pezzo, all'ultimo concluse caricandomi con altre promesse, come sogliono fare i principi, che detta provisione avesse à bastare à me con uno compagno, cioè che 50 scudi dovesse dare al compagno, 50 altri havessero a servire per pagare il servitore et per qualche altra spesetta straordinaria, et cento scudi restassero per me. Et se bene io mi trovavo non sodisfatto, non di meno et per non perdere le fatiche passate, et perche speravo, come tuttavia spero, che portandomi bene in questo negotio de Rutheni mi si avesse da augumentare la provisione, o vero ottenere in ricompensa una buona pensione, per tanto mi rendevo facile à fare tutto quello che volevano.

Tutto questo significai per mezzo de memoriali à Sua Santità et al Protettore una anatomia del tutto, ponendo sino li spisoni per me, compagno et servitore, et acciò non avesse à offendere alcuno il dimandare in un subito un tanto, scrissi nel memoriale le cose necessarie, et lasciai loco, che le tassassero loro per il pretio che volessero; et montando la somma a 700 scudi, molte cose non mi sono state fatte bene. Mi fu dunque assignato un 500 scudi d'oro per viatico et altri bisogni, dalli quali la mità si spesero in Roma per paramenti et in Venetia per più de 20 pezzi de libri, appartenenti al culto divino, calice, patena d'argento et altre cosette.

In Venetia pressimo l'altra mità de danari per cambio quale si servi per pagare la condotta di tre tamburi, dove si contenevano detti paramenti et libri, et altri libri nostri scritti à mano, et stampati, però necessarij et altre robbe nostre, et anco per le persone nostre à cavallo con il servitore; cusi venivo in Polonia, dove talmente ci bastette della provisione che bisognò fare ancho qualche poco di debito, perche li Vladici in

servitio nostro non hanno speso pur un quartino, ne hora spendono, per il che ne anco venissimo in compagnia loro.

Ma di tutta spesa per altro rispetto, et mia sodisfattione diedi ancho minuto conto all' Ill.mo Signor Cardinale Protettore. Ho voluto scrivere tutto questo à S. V. Ill.ma, perche mi scrivono da Roma che se non si farà il Seminario, la mia provisione non corre, et che bastano li 500 scudi che mi sono stati datti, comme se io gli havesse posto al Banco ò in altri officij, che mi fruttassero, et non fussero spesi al modo sopra detto. In ricompenso di simili fatiche mi scrivono, che mi è stata assignata una pensione di Spagna di 40 ducati de camera, come vedo le cose alla riversa imperoche et si sminuisse quello che haverai senza che fosse venuto in Russia.

Et non vedo farsi differentia di persone, havendo ottenuto il (234v) compagno altro tanto, et di più la sua provisione li 50 scudi dal Legato, mentre stette in Polonia; ne però dico che non sia meritevole di quello che hà ottenuto, ma si può però sapere la differentia et qualità de persone, et io anco ci sono venuto due volte, et spesi li miglior anni in Russia, et tuttavia ci sto. Et se bene havrei potuto fare come fece lui, forse non senza prudentia, partirmi con il Legato senza spendere, et essendo in Roma otterner l'istessa ò maggior pensione, io non di meno per consolar questi Wladici, quali hanno una viva speranza, che non gli si habbia da mancare quello, che una volta è stato loro premesso, et riguardando più tosto il bene publico, che l'utile mio proprio, hò voluto fermarmi con animo risoluto di vedere fine.

Con tutto che molti amici mi scrivono, che simil occasione doverei grandemente bramare, et comprare con oro, per liberarmene massime che la patria mi aspetta; io non di meno non sono per far niente se non hò piena risoluzione da Roma.

Pertanto prego humilmente V. S. Ill.ma resti servita di favorirmi appresso N. Signore, che mi sia mandata la provisione passata d'un anno e mezzo et forse più, che hò contratti aliquanti debiti, et mi sia mandata volentieri, perchè dignus est operarius mercede sua. Et in ricompensa mi si assegni una pensione competente alle fatiche, che per dirla mi vengono che si appaia chi ò altrove simile rincipense.

Finalmente supplico humilmente à V. S. Ill.ma, si degni accennarmi la risoluzione di Sua Santità circa il Seminario, acciò sappia quello mi debbo fare, et mi perdoni se così prolissamente gli hò scritto, perche la necessità non hà legge, et la lontananza et incommodità del paese et di capitare et ricevere lettere mi fà far questo.

Dato che non si facesse il Collegio, saria honesto, che mi si mandasse in viatico per potere tornare, il che lascio alla prudenza, et (235) mero beneplacito delle Signorie loro.

Le cose della Russia vanno bene per gratia di Dio, et certo sono degni d'essere agiutati. Ma se non si faranno soggetti atti alle loro dignità et governo spirituale per mezzo del Seminario, Dio sà come andranno per l'avvenire. Io sono fuori di colpa havendone scritto molte volte à Roma, si vuol dire, fate voi.

Questi Rev.mi Wladici, con quali hò potuto parlare con ogni devotione, fanno riverenza à V. S. Ill.ma et raccomandano quanto possono le cose loro, et io humilmente baciando le sacre vesti, li prego dal Signore ogni colmo di contento, et felicità.

Da Luceoria, li 25 Settembre 1597.

Di V. S. Ill.ma et Rev.ma servitore humilissimo

Petro Arcudi, Sacerdote et Alumno del Collegio Greco /m. p./

fol. 232r: All'Ill.mo et Rev.mo Signor et Patron mio colendissimo
il Cardinale S. Georgio. Roma. (*sigill.*)